

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת שמיני תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

עמוד א

אספקלריא לפרשת שמיני תשפ"א..... ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ז
"כי אם בתורת .. ובתורתו" – "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף
נקראת על שמו" – תורה שבעל פה נקראת תורתנו..... ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר
ירושלים..... ט
'שעיר עזים לחטאת' כנגד ה'וישחטו שעיר עזים' במכירת יוסף" (יבאר שעון
עבודה זרה שורשו בפירוד ומחלוקת)..... ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים יז
"להבדיל בין הטמא ובין הטהור"..... יז

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי כ
שורש חטאי בין אדם לחבירו ובין אדם למקום..... כ

בואי שבת / הרב חיים שולביץ כז
הבדלה..... כז

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר לא
בל תשקצו..... לא

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק לג
גדר נשיאת כפים אי הוי חלק ועיקר מברכת כהנים..... לג

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק לז
קריאת שמע אחר חצות הלילה..... לז

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' .. מ
פניני עיון בפרשת השבוע..... מ

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב מח
דברי הגר"א שאיסור הבהמות והחיות הטמאות כי הן לקויות במדת
החמדנות..... מח

- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"ס.....נג
- נג כוחו של הנחש בהבחנת היין.....נג
- חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק.....נה
נה בענין לקיחת מנות דם בבית החולים.....נה
- חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים.....סא
סא בני אהרן כולם נתחייבו מיתה, מדוע דווקא אלעזר ואיתמר זכו להנצל...סא
- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
ו'שמועה טובה'.....סז
סז חדש אייר - הוא חודשו של שבט שמעון ובו נתקן החטא דשמעון ושבטו..סז
- כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים.....עא
עא י"ז פירושים בדברי רש"י 'למה אתה בוש לכך נבחרת'.....עא
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....פ
פ וידום אהרון - אפילו בהרהר.....פ
- לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער...פג
פג "ספוג-הפלא" של ספירת העומר!.....פג
- למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד.....פז
פז אם היו מכירים טובה לה' ומקבלים הגזירה היו משתעבדים פחות.....פז
- מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
.....צא
צא יפה שתיקה לחכמים.....צא
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד.....ק
ק תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון.....ק
- מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד.....קו
קו בענין גודל מעלת הבטחון.....קו
- מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות'.....קיא
קיא מצוות הארץ בפרשת השבוע [האם יש לשרוף כלאים | הנאה מכלאי
בהמה | גידולי איסור וגידולי תרומה].....קיא

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית קיד
עבודת היחיד..... קיד

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... קיח
הפטרות שמיני – טומאת אהל בסירונית..... קיח

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קיט
אין אומרים מזמור לתודה בימי פסח – אולם יש להגיד תודה על שקיבלנו
פסח שכזה..... קיט
החוק במוסר ואל תרף..... קב

עולמות בפירוש התורה / הרב זאב קופלוביץ..... קכג
'הברכה המשולשת בתורה' הראשונה בהיסטוריה..... קכג

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, כולל פוניבז', בני ברק..... קכו
כהן הדיוט ביום חינוכו – דינו ככהן גדול..... קכו

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קלב
הזהרו מן הצבועים!..... קלב

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... קלז
סוף זמן דין אנינות..... קלז

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער..... קמב
טעם לימוד מסכת אבות ואופן לימוד מוסר..... קמב

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק... קמה
ניצוצות בפרשה – ביאור הא דכתבה התורה "סנפיר" משום יגדיל תורה
ויאדיר..... קמה

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קמט
בדין לשחוט לחולה שיש בו סכנה או להאכילו איסור..... קמט

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... קנב
מורה הלכה בפני רבו, בהוראה לצורך עצמו..... קנב

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... קנד
ביאור שורש 'שמן': הארה, התרחבות וגמישות רוחנית – לעומת קשיחות ארצית..... קנד

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קנז
וידום אהרן – שכר על השתיקה..... קנז

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף. קנט

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי..... קנט
ספירת העומר טרם הלילה..... קנט

חינוך קסד

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי..... קסד
תוכחת חכם..... קסד

חידות קסו

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קסו
שאלות בפרשת שמיני..... קסו
חידותא דאפטרטא שמיני (שמואל-ב ו)..... קסו
תשובות לחידותא צו..... קסו
תשובות לחידותא דאפטרטא שבת הגדול (מלאכי ג)..... קסו
תשובות לחידותא ושירתא - שאלות על שירת הים..... קסח
תשובות לחידותא דאפטרטא שביעי של פסח (שמואל-ב כב)..... קסט

פולמוס קע

פולמוס / הרב משה מרדכי רוזנר מח"ס 'גז צאנך' 'חוקת הפרה' ו'הרא"ש השלם' על מסכת מגילה, ורבני ולומדי אספקלריא..... קע
מי חיבר את סדרי קרבן פסח ראשון ושני הנדפסים בגמרא?..... קע

אספקלריא לדרך היומי..... קעב

אספקלריא לדרך היומי – הארות במסכת שקלים..... קעב

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... קעב

הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער..... קעה

סיפור..... קעח

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קזקוב..... קעח

כי תקראנה מלחמה – ושבו מצרימה!..... קעח

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... קפא

פרק ס' "התלבטות עצומה"..... קפא

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... קפז

ארבעה שקלים שהם מאה אלף דולר..... קפז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גוי. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"כי אם בתורת .. ובתורתו" – "בתחילה נקראת על שמו של
הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו" – תורה שבעל פה נקראת
תורתנו**

מאמר חז"ל: "בתחילה נקראת – התורה – על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף נקראת
על שמו – של האדם".

עפ"י תפארת ישראל למהר"ל מפראג (פרק סח):

תורה שבעל פה מתייחסת למקבלי התורה יותר מאשר תורה שבכתב, כי נועדה בשביל
המקבל, שיידע איך לקיים את המצוות.

*

עוד עפ"י תפארת ישראל למהר"ל מפראג (שם):

תורה שבעל פה, שנמצאת בפה האדם עצמו, קשורה עם מקבלה דוקא, יותר מאשר
תורה שבכתב, שנמצאת בקלף.

*

המהר"ל עצמו לא הזכיר בהקשר לדבריו אלו את פסוק "ובתורתו" ומאמר חז"ל "נקראת
על שמו".

דבריו מיוסדים על **מדרש תנחומא** (מהדורת בובר, כי תשא יז; וכן הוא גם בשמות רבה
מז,א) שאת התורה שבעל פה לא נתן ה' לישראל בכתב, כדי שלא יטלו אותה הגוים
מהם כשיגלו ביניהם, עי"ש.

*

תפארת ישראל למהר"ל מפראג (שם):

תורה שבעל פה נקראת 'תורתו' של האדם, כי היא זו שיוצרת חיבור בין האדם לבין
התורה שבכתב, על ידי שמבארת אותה לאדם.

*

נוסיף כאן שני פנינים.

בשם רבינו החפץ חיים זי”ע נאמר:

”כי אם בתורת ה’ חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה”. מי שיש לו רק ‘חפץ’ ללמוד – נקראת כלפיו התורה ”תורת ה’”, ורק אם ‘לומד’ יומם ולילה – אז היא תורתו”...
כך כתב ר’ יעקב אליעזר מפשווארסק במכתב, בשם החפץ חיים בפירוש הפסוק עצמו, הובא ב”אוצרות הסופר” (חלק ח, עמוד קא), ואפשר לבאר שזו כוונת הגמרא ”בתחילה נקראת על שמו של הקב”ה ולבסוף נקראת על שמו”.

*

רבינו ה’שפת אמת’ זי”ע מבאר:

דוקא ב”תורת ה’” חפצו, גם כאשר כבר נקראת התורה על שמו – ”תורתו” על ידי שעסק בה.

בשפת אמת בחוקותי שנת תרנב: האדם צריך להתייגע בשכלו כדי שידע מהי דרך הישר, אולם למעשה אפילו אם ”בתורתו [של האדם] יהגה יומם ולילה”, שיש בו הרבה חכמה ודעת, עדיין אין בכח שכלו של אדם להשיג זאת בעצמו, ולכן עליו לבטל את שכלו לתורה, שיהיה עיקר חפצו בתורת ה’, כי תורת ה’ אין לה חקר, וזה יגרום שלבסוף יתעלו גם כל המחשבות הללו שהתבונן בשכלו.

[עי”ש שיהיה תכלית כל השכל לבטל את עצמו לתורת ה’, ועי”ש שרומז לנאמר בירמיה ח,ט ”הנה בדבר ה’ מאסו וחכמת מה להם”, שכשאין מבטל את שכלו לתורה אין ערך לחכמתו].

ובשפת אמת קרח שנת תרסג: שלא יפריד את חלק ההשגה שלו [כמציאות נפרדת שאינה שייכת לתורת ה’], ויחפוץ תמיד להתדבק בתורת ה’, ומבאר שזו הכוונה בפסוק (משלי ד,ב) ”כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו”.

*

וראה ב”מכתב מאליהו” (רא”א דסלר, חלק ד, עמוד 35□34):

”בן תורה כשנעשית ‘תורתו’ ומרגיש נעימות מופלגת, מיד נפשו מתרפקת על מי שהוא שורש כל התענוג הזה, ואינה נשארת אצלו לרגע בתורת התנשאות והתפרדות, אלא מתחלפת מיד להתבטלות ולדבקות.

[זה מעט בדומה לדברי השפת אמת שלא יפריד את חלק ההשגה שלו, אמנם יתכן שהשפת אמת מדבר אודות דרגה גבוהה יותר, שמלכתחילה חלק השגתו אינו מציאות נפרדת מתורת ה’, ולא ש”מתחלף” מיד].

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

'שעיר עזים לחטאת' כנגד ה'וישחטו שעיר עזים' במכירת
יוסף" (יבאר שעון עבודה זרה שורשו בפירוד ומחלוקת)

וַיֹּאמֶר אֶל אֶהֱרֵן קַח לְךָ עֶגְל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם ... וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֶגְל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה (ט, ב-ג)

כפרת העגל של אהרן על מעשה העגל

א] הנה במקראות הפרשה מבואר, שביום השמיני (לחנוכת המשכן בר"ח ניסן) אהרן
הקריב עגל לחטאת ואיל לעולה, ועם ישראל הקריב שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש
לעולה.

ועלינו להבין מהו ה"חטאת" שבאו אהרן וישראל להקריב חטאת כנגדו, ומדוע אהרן
הקריב עבור חטאת עגל ואילו עם ישראל הקריבו שעיר עזים.

והנה מה שהקריב אהרן עגל לחטאת – מפרש רש"י (ומקורו במדרש אגדה) "להודיע
שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה".

וצ"ב, מאחר שכל ישראל חטאו בעגל, מדוע זה דבר שנתייחד רק לאהרן, ולא גם כל
ישראל הביאו עגל לחטאת בעבור חטא העגל?

ומבאר הכלי יקר: "לפי שבחטא העגל לא חטא אהרן במחשבה, שהרי ודאי לא נתכוון
לשם עבודה זרה כלל ועיקר חטאו היה במעשה שעשה העגל בפועל כמו שנאמר (שמות
לב, לה) "ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן", מה ת"ל "אשר
עשה אהרן" אלא להורות בא שאהרן לא חטא כי אם בעשיית העגל, ולא במחשבה, על
כן קרבנו עגל לחטאת המכפר על חטא המעשה, אבל ישראל שחטאו גם במחשבה כי
ודאי לשם עבודה זרה נתכוונו, על כן קרבנם עגל לעולה הבא על חטא ההרהור".

אלא שעדיין צ"ב, שהן אמנם אהרן הכהן לא חטא כי אם במעשה ולא במחשבה, אבל
עם ישראל הרי חטאו גם במעשה – כפי שנאמר "וישתחו לו ויזבחו לו" ולמה לא הביאו
מלבד השעיר עזים גם עגל לחטאת.

ומבאר הכלי יקר, שאדרבה על חטא הזביחה הביאו לכפרה שעיר עזים, לפי שנאמר
(ויקרא יז, ז) "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים", והיכן מצינו שזבחו ישראל לשעירים
שנאמר לשון "עוד"? אלא ודאי שעל מה שנאמר בעגל (שמות לב, ח) "ויזבחו לו" קאי, כי
זביחה זו ודאי היתה לשעירים לשדים לא אלוה, כי כל המעשה ההוא היה מעשה שטן
ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג, כא), על כן נאמר "קחו שעיר עזים לחטאת", אבל אהרן
שלא זבח לו כלל הביא עגל לחטאת לכפר על מה שעשה העגל.

כפרת השעיר עזים על ה"וישחטו שעיר עזים" במכירת יוסף

בן אולם מצינו עוד מה שאמרו בתורת כהנים (שמיני פרשה א): "וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן? אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחילה (בראשית לז, לא) "וישחטו שעיר עזים", ויש בידכם בסוף (שמות לב, ח) "עשו להם עגל מסכה", יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל".

ומדברי חז"ל אלו למדנו שהשעיר עזים של ישראל בא לכפר להם על מעשה מכירת יוסף – ששחטו שם שעיר עזים. וגם למדנו שיש קשר בין המכירת יוסף שנחשב "תחילה" לבין עון העגל שנחשב "סוף"א.

ובודאי עלינו להבין, מה השייכות של עסק מכירת יוסף (ששורשו בפירוד כמש"נ "ויקנאו בו אחיו וישנאו אותו") לעון העגל (שהוא עון עבודה זרה).

גם יש להבין, מדוע רק ישראל הוצרכו לכפרה על מכירת יוסף – הרי גם אהרן (שבט לוי) היו בכלל מעשה המכירה, ואדרבה היה לו חלק גדול במעשה ההוא יותר על אחיו כמו שפירש רש"י במה שנאמר (בראשית מט, ה) "שמעון ולוי אחים".

ומבאר הכלי יקר דברים נוראים מאוד: "והקרוב אלי לומר בהיתר ספיקות אלו, שבעל מדרש זה סובר שהא תליא, שאותו מעשה של "וישחטו שעיר עזים" היה סיבה גם למעשה עגל, יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של וישחטו שעיר עזים, ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות כמו שנאמר (תהלים סט, י) "כי קנאת ביתך אכלתני", היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מבכל האומות עד שיצא העגל הזה מתוך שרבים קנאו במשה במחנה כקרח ועדתו, וכן באותו זמן רבים קנאים פגעו בו וזאת תורת הקנאות לחשוב עליו עלילות דברים לאמר כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו, כדי לפרוק עולו מעליהם ולמנות עליהם העגל הזה העצב נבזה האחוז בחבלי בוז, כי הקנאה המסבבת פירוד הלבבות, היא שעמדה להם שנפרדו איש מעל אחיו כי בטלו מצות ואהבת לרעך כמוך. וזהו החטא הקודם המסבב גם המאוחר שלסוף פנו עורף גם אל ה' ובטלו מצות ואהבת את ה' אלקיך".

ומוסיף הכלי יקר: "ובהצעה זו מיושב מה שלא היה אהרן צריך להיות לו חלק בכפרה שהוא על הקודם וישחטו שעיר עזים, דהיינו פירוד הלבבות שהיה בין האבות, כי כבר תיקן אהרן זה במה שאחז במדת השלום".

ומוסיף: "וכן ישראל ראו לתקן שניהם ביום זה, זה שאמר ויקרבו כל העדה וגו'", כי כשראו כל העדה שהם צריכין לכפרה על וישחטו שעיר עזים שגרמה להם הקנאה ופירוד הלבבות, ועל המאוחר והוא מעשה העגל שעל ידו נתרחקו מעל ה' ופנו אליו עורף ולא

^א ראה בספר אפריון לבעל הקיצור שו"ע (כאן פר' שמיני) מש"כ בזה.

פנים, הנה זולת הקרבן ראו לתקן כל זה במעשה ממש שלא יהיה כטובל ושרץ בידו, וזה שאמר "ויקחו את כל אשר צוה משה" היינו הקרבנות, "ויקרבו כל העדה" שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקיימו וקיבלו עליהם להיות באחזה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה **שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות**, ואחר כך תיקנו גם חטא המאוחר "ויעמדו לפני ה'" כי פנו אל ה' יתברך פנים ולא עורף".

ומבואר מדברי הכלי יקר – ששורש החטא של חטא העגל בא מכח הפירוד שנעשה בעסק מכירת יוסף, והנה אהרן כבר תיקן זאת במה שאזח במדת השלום – ולכן היה צריך רק עגל לחטאת, אבל עם ישראל היה צריך גם כפרה עבור השעיר עזים, ולכן הביאו שעיר עזים לחטאת. ומוסיף הכלי יקר שעל זה נאמר "ויקרבו כל העדה" שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקיימו וקיבלו עליהם להיות באחזה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה **שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות!**

שורש חטא עבודה זרה מכח פירוד

ג] עתה נבוא לבאר את גוף דברי הכלי יקר, דהנה מבואר מדבריו ב' יסודות:
א. ששורש כל הקנאה לדורות שורשו מכח חטא מכירת יוסף.

וכבר ביארנו במקו"א שגם השנאה שבעבורה נחרב בית המקדש שורשו מכח ה'וישנאו אותו', וכפי שמבואר בזוהר (זוה"ח וישב נ, א): "ואתקיים בית שני ת"כ שנין על חילא דאורייתא דהו מתעסקין בה, וכד אשתלימו גרם חובה דשנאת חנם **ואיתער ההיא שנאת חנם קדמיתא, הה"ד 'וישנאו אותו' לההוא צדיק**".

ודבר נפלא כותב מרן רבי אלחנן וסרמן הי"ד בקובץ אגדות (בסוף ספר קובץ הערות סימן ו אות ח) לבאר מה שמצינו בכל הדורות גזירות עלילות דם שהם שקר לגמרי שאין בו אמת ומתקיים אלפי שנה בכל העולם עד היום הזה, וזהו מפלאי ההשגחה שדבר שאין בו אמת כלל שמתקיים, ומבאר שהוא מכוון נגד העון של "ויטבלו את הכתונת בדם!"

ב. עוד מבואר בדברי הכלי יקר, שחטא העגל שהוא עון עבודה זרה – גם כן שורשו בא מכח הקנאה ואי האחדות של ישראל זה עם זה.

וכך מצינו גם באור יקר לרמ"ק (פר' קדושים) שכותב: "אמנם אחר שחטאו בעגל שלט בהם יצר הרע ותחילתו בשנאת חנם **ופירוד הלבבות כו"** (וכ"כ השם משמואל בכמה מקומות).^ב

וזהו חידוש נשגב, שחטא עבודה זרה שורשו מכח הפירוד ואי האחדות.

^ב ראה במהרש"א (גיטין נו, א) שמבאר מה ששלח במעשה דקמצא "עגלא לתלא" שבא לרמוז להם על פקידת העגל "וביום פקדי ופקדתי וגו'" עדיין בידם כמו שהיה בחורבן בית ראשון. ולפי המבואר בפנים י"ל טפי שבא לרמוז ששורש חורבן הבית מחמת שנאת חנם שורשו מחטא העגל (מידידי הגר"מ הורן שליט"א).

^ג הראוני שהדברי יואל מציין בזה למש"כ הדעת זקנים מבעלי התוספות (שמות לב, ב): "אהרן לשם שמים נתכוון, אמר אם אומר להם כלב או נחשון יהיה ראש עליכם, אם ימליכוהו עליהם כשיבוא משה אם יורידהו מגדולתו

והנה מצינו מה שאמרו חז"ל (ב"ר לח, ו) שכל זמן ששלום בין ישראל אפילו עובדים עבודה זרה הנח לו שנאמר (הושע ד, יז) "חבור עצבים אפרים הנח לו אבל חלק לבם עתה יאשמו", וביארנוהו במקו"א עפ"ד רש"י (בראשית יא, ט) שכותב שהגם שדור ההפלגה פשטו יד בעיקר להלחם בקב"ה, עכ"ז לא נאבדו מן העולם כמו דור המבול, ללמדך ששנוי המחלוקת וגדול השלום. וביארנו בזה מו"ח שליט"א, שהרי בכדי לחיות זה עם זה בשלום בהכרח צריך להעביר על מידותיו, וכבר אמרו חז"ל (ר"ה יז, א) שהמעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו – מדה כנגד מדה [כמש"כ הרבינו יונה (שע"ת א, כח), ומוסיף הרמח"ל (דרך ה' ד, ח) שזה עצמו מדת המשפט שיתנהגו עמו שלא בדקדוק כמו שמתנהג בעצמו].

אבל כאן מדבריהם של הרמ"ק והכלי יקר הנ"ל מתבאר, לא רק שהשלום מונע עונש של חטא עבודה זרה, אלא שיסוד חטא עבודה זרה שורשו מגיע מכח הפירוד ואי האחדות. וזה צריך להבין מה השיכות בין הפירוד לעבודה זרה.

אבל באמת מצינו כן מפורש בדברי חז"ל (ילקו"ש דברים רמז תתלה) שאמרו: "אמר להם (יעקב), אני מתיירא שמא לאחר מותי תשתחוו לאלילים לפי שאתם בנים של ד' אמהות. אמרו לו, אינו אומר "למשפחותם לבית אמותם" אלא "לבית אבותם", כשם שאתה אחד ועובד לאחד כך אין אנו עובדין אלא לאחד, הה"ד (מלאכי ב, י) הלוא אב אחד לכלנו הלוא אל אחד בראנו".

הרי מבואר מדברי חז"ל, שמה שבאו מכמה אמהות, זה סיבה שיעבדו לעבודה זרה. והנה בפשטות ניתן לבאר – שאם אין שלום ואחד נוקם בחבירו, הרי זה מעיד על חיסרון באמונה בקב"ה – כדברי החינוך (מצוה רמא) בביאור שורש איסור הנקימה: "כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד ע"ה (שמואל ב טז, יא) "הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך", תלה הענין בחטאו ולא בשמעיו בן גרא". ולכן אמרה התורה (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך אני ה'י", כי על ידי ההכרה של "אני ה'" מבין האדם שאין לו לנקום מאחר שהכל ממנו יתברך. ונמצא לפי זה, שאי שלום ואחדות ונקימה, מעיד על חיסרון באמונה והכרה של "אני ה'".

תרבה קטטה ביניהם ויבואו לידי שפיכות דמים. ואם אומר לא אתן ראש עליהם, הם יתנו מעצמם ויהיה הקטטה. ואם אומר אני אהיה ראש עליהם, שמא יקשה בעיני משה, אעסיקם בדברים שאין להם ממש עד שיבוא משה". ומבואר שאילולי שהיו באיחוד וקטטה, היה אהרן מצליח למנוע אותם מזה. אבל מדברי רבותינו נראה שעצם עון עבודת עבודה זרה שורשה מצד הפירוד וכמש"נ בפנים.

¹ וראה מש"כ החפץ חיים בשמירת הלשון (שער התבונה פ"ו בהג"ה); אהבת חסד (ח"ב כב-ג). וע"ע באב"ע בכלי יקר ובתו"ת (ויקרא יט, יח).

ולכן גם אומרים חז"ל (זוהר בראשית כז, ב; וע"ע שבת קה, ב) "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", וביאר לה הגר"א (ברכות נד, ב) שזה כנגד היצר הרע הכעסני שהוא כנגד עבודה זרה.

וממילא הפירוד ואי האיחוד הוא תחילת הכפירה בקב"ה, עד שיכול האדם להגיע לעוון עבודה זרה.

ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר

דן אך בהתבוננות בדברי רבותינו, מוצאים אנו לא רק שזה מביא וגורר אט אט את זה, אלא שהפירוד ואי האיחוד עצמו הוא שורש עון עבודה זרה, וכדלהלן:

ראה בשב שמעתתא (סוף ההקדמה) שכותב לבאר את דברי המדרש הנ"ל על יעקב שחשש פן יעבדו ע"ז מחמת מה שבאו מד' אמהות, עפ"ד המהר"ל (נצח ישראל פרק לג) והזוהר ד"אחד לא שריא אלא באחד" (והשיבוהו כתיב "לבית אבותם" ואב אחד לכולנו ובלב כולנו אחד ועל ידינו יתאחד השי"ת).

וע"ע במדרש שמואל (אבות ב, ה) שמבאר מה שאמר בעל ההגדה "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר", ולכאורה הרי יתכן שאפילו שהוציא את עצמו מעבודת קרבן פסח, הוא מאמין בעיקר אלהותו והוא מומר לדבר אחד מן התורה. ומבאר שבאומרו "לכם לכם ולא לו" ופירש עצמו מן הצבור והוציא עצמו מן הכלל מפני זה כפר בעיקר, לפי שאחדות כל בית ישראל הוא לפי שעובדים לאל אחד וכל נפשם הם נפש אחת וכל מי שמוציא את עצמו מכלל בני ישראל נחשב כמי שהתנכר מאמונתם. ומציין מה שכותב רש"י בפרשת ויגש (מו, כו): "מצאתי בויקרא רבה (ד, ו), עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותם (בראשית לו, ו) "נפשות ביתו" לשון רבים, לפי שהיו עובדים לאלוהות הרבה. יעקב שבעים נפש היו לו והכתוב קורא אותם "נפש" לפי שהיו עובדים לאל אחד".

כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה

וראה גם מה שכותב המהר"ל (נתיב הצדקה פ"ב) לבאר מה שאמרו חז"ל "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה", וז"ל: "ואם מעלים עיניו כאילו אינו אחיו, הרי הוא פורש מישראל שהם עם אחד ובשביל שישראל הם עם אחד יש להם אל אחד, וכמו שאנו אומרים "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ולפיכך אם מעלים עיניו מן הצדקה ואינו מרחם על ישראל הרי הוא יוצא מן מה שישראל הם עם אחד והם לאל אחד, והיציאה מן האחדות נחשב כאילו דבק בע"ז לגמרי שהוא יוצא מן האחדות. ולפיכך כתיב בפסוק זה "ורעה עינך באחיך האביון", שכוונת הכתוב שכיון שהוא אחיך והוא אביון יש לך לרחם עליו".

המחלוקת בבית הכנסת של טבריה גרם שנהיה בית עבודה זרה

וכותב החרדים (ידיעת הבורא יתברך פ"ז): "וכן בעשייה צוה לעם אשר בחר "ואהבת לרעך כמוך" "לא תקום ולא תטור את בני עמך" "לא תשנא את אחיך וכו'", המצוות שבין

אדם לחבירו כיון יתברך לעשותה ייחוד אחד כדי שיהיו דוגמת של עולמות שעליהם
אצילות בריאה יצירה שכולם מיוחדים, ואם חלילה וחס ימצא מחלוקת ופירוד ביניהם לא
ישרה בתוכם, כדפירש רשב"י על פסוק "והוא באחד ומי ישיבנו" שדקדק שלא אמר
הכתוב "והוא אחד" אלא "והוא באחד" שרוצה לומר שלא ישרה במקום פירוד אלא
במקום ייחוד ופי' מי ישיבנו על דרך כי הא דאמרו רז"ל כשישראל בשלום זה עם זה אין
שטן נוגע בהם כו'. ולכן נתארך גלותינו על עון מחלוקת ושנאת חנם שהוא בינינו שעדיין
לא הטהרנו ממנו, שכל העולמות קשורים זה בזה ובהראות פירוד בתחתון גורם דוגמת
פירוד בשלשה אשר עליו ואין לך עבודה זרה גדולה מזו".

ומוסיף החרדים: "ולכך אמרו בגמ' (יבמות צו, ב) שפעם אחת היה מחלוקת בבית
הכנסת של טבריה וקם אחד ואמר שבעבור אותו עון יהיה אותו בית הכנסת בית עבודה
זרה מדה כנגד מדה, וכן היה".

"אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו"

הן והנה בדברי הרמ"ק הנ"ל (פר' קדושים) מבואר שהענין של "ויחן ישראל נגד ההר"
כאיש אחד בלב אחד - זהו מה שגרם לפסיקת הזוהמא במעמד הר סיני, שכך הוא כותב:
"הענין שפסקה זוהמתן ונסתלקה שנאת חנם ותחרות מביניהם, ולכך היו בלב אחד אלו
עם אלו כו'".

והרחיב בזה האלשיך (פר' יתרו): "אמר הכתוב, באומרו "ויחן שם ישראל נגד ההר". כי
על ידי היותם נגד ההר אשר שם האלקים, קנו זיכוך וטוהר מטינוף זוהמת נחש ויהיו
לאחדים. כי בעוד זוהמת נחש דבקה בנפשותם מתייחסים לרבים, בעלי ריבוי ופירוד. כי
כל טומאה מעולם הפירוד עצמי היא. כי על כן בעשו נאמר "נפשות ביתו" משא"כ
ישראל בהיותם קדושים, כי יחד כלם חשובים כאחד, כי על כן נאמר (בראשית מו, כז)
"כל הנפש הבאה מצרימה וכו'", וכן הוא אומר "נפש שנים" (שם). וכן אם מאחד
מישראל היתה זוהמתו נפסקת היה נפרד מזולתו אשר עוד טומאתו בו, ולא היתה נפשו
קשורה בנפשו. ואיך יקראו כל ישראל אחד, אם קצתן בזוהמתן וממקצת פסקה. על כן
אמר כי כלם נעשו אחד. ואין זה אלא מפאת הקדושה כי היו משוללי זוהמא כולם. ואחד
יקראו. כי כל חלקי הקדושה אחד הוא ורשות היחיד יקרא. והוא מה שכתבנו כי מעמד
הר סיני היה חיבור הנשמות עמו יתברך בנבואה, וקדושת החומר יתהווה גם הוא בסוף
עוד ארבעים יום. וזהו "ויחן שם וכו'" כי נעשו כלם אחד. שהוא, על כי שם פסקה זוהמת
כולם להשיג גדר הנבואה, כי פה קנו השלמות ההוא".

ומוסיף האלשיך: "ובזה מצאנו ראינו כוונת המגיד, באומרו "אילו קרבנו לפני הר סיני
ולא נתן לנו את התורה דיינו", כי הלא יראה תפל מבלי מלח, כי אם לא נתן לנו את
התורה, מה בצע בקריבת הר סיני. אך במאמרנו יובן, כי הלא דבר גדול עד להפליא
הנחילנו בקרבנו לפני הר סיני, כי פסקה זוהמתנו, וזכינו להיות כל עם ה' נביאים בהקיץ
יחד, ועל כן אמר דיינו!"

ויסוד הדבר, שאם יש פירוד בין בני האדם, זה גורם ניתוק בדמיון של "צלם אלוקים" למעלה, וכדברי החרדים שהבאנו לעיל שכותב: "ובהראות פירוד בתחתון גורם דוגמת פירוד בשלשה אשר עליו". וכאשר כולם עובדים לא-ל אחד בלי שום פירוד, הרי הם אחד ממש. אבל בלי זה, הפירוד בין בני אדם הוא הזוהמא, לחשוב מחשבות זרות ולהתנהג על פיהם.

ויסוד הדבר מבואר במהרש"א (יבמות קג, ב) שזה זוהמת הנחש: "כי האדם נברא בצלם אלוקים נשמתו מעליונים גם גופו ממקום טהור מקום המזבח שמשם משתיתו של עולם ושהוא יחיד בתחתונים כה' בעליונים שעל כן נברא יחידי, וכשבא הנחש על חוה ע"י חטא שאכלו מעץ הדעת כמ"ש הנחש אטעה את האדם שיאכל וימות ואשא את חוה ובזה הטיל בה זוהמא שיהיה גם האדם ככל שאר הנבראים להיות דבק בו צד הטומאה, עד שבאו ישראל להר סיני שאז פסקה זוהמתן וחזרו להיות בצלם אלוקים כמ"ש אני אמרתי אלוקים אתם גו".

ולכן בעת ה"ויחן ישראל נגד ההר" כאיש אחד – בלי שום פירוד ביניהם ששורשו בא מהזוהמא והטומאה, חזרו לבחינת היחיד בדמיון לצלם אלוקים!

עבודה זרה בלבות האדם לא נתבטל ע"י אנשי כנה"ג

ו] ונסיים בדברים נוראיים שכותב בדרשות בית דוד (דרוש ו): "כאשר העובד עבודה זרה הוא כופר באחדותו יתברך ומשתף לו דבר אחר כאמור, ככה לעומת זה עון המחלוקת ופירוד הלבבות ההוה בין אנשי האומנה הישראלית, הוא עצם הכפירה כמו כן באחדותו יתברך שמו, כי שורש אחדותו יתברך שמו הוא מחייב שיהיה כללית העם הקודש הישראלי מתאחדים יחד באהבה ואחווה וריעות אגודים יחד צמודים כאיש אחד מבלי שום פירוד והתחלקות, כי כן כאשר הבורא יתברך שמו הוא האחד הפשוט ההחלטי – לא כאחד הזוגי ולא כאחד המספריי ולא כגוף אחד המורכב מאברים רבים מתחלפי המזג והתכונה ולא כבנין אחד המחובר מעצמים רבים, אפס כי הוא האחד הפשוט בתכלית הפשיטות אשר אין ערוך אליו בכל נבראי מטה ונאצלי מעלה כו', לעומת זה העם הקדוש הישראלי בהיות נשמתם אצולה ממקור האחדות כאשר כינוה החכמים האמיתיים בתואר "חלק אלו-ה ממעל", לזאת גם המה מחוייבים להתאחד יחד, להיותם צמודים וקשורים זה בזה יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאברים רבים, יען כי שורש נשמתם הוא האחדות אשר אין שם מהפירוד והתחלקות כלל, והתאחדותו יחד זה בזה מעיד על אחדותו יתברך שמו כו', ולזה סידרו לנו מסדרי התפילות "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" והוא מבואר לפי דרכינו, כי אחדות העם הקדוש הישראלי הוא מעיד על אחדותו ית"ש. ולזאת הנה הוא מבואר קושי עון המחלוקת כי הוא ממש כעבודה זרה, יען כי הפירוד ההוה מן המחלוקת הוא היפוך האחדות וכאילו מעיד על עצמו שאין לו חלק באלוקי ישראל אשר הוא מקור האחדות כו'".

ומוסיף הבית דוד דבר חידוש נורא: "וזהו עיקר שורש פורה רשא ולענה מיצרא דעבודה זרה אשר לא נתבטל גם על ידי תפילת אנשי כנה"ג, ובייא בייא האי דאחריביה למקדשא כו' ועדיין השטן מרקד בינינו בעוה"ר כו'. היות כי אנשי כנה"ג הגם כי ביטלו ליצרא דעבודה זרה, עכ"ז לא נתבטל על ידם רק היצר הרע החיצוני – והוא העבודה בפועל ממש, אמנם עיקר פנימיות היצר הלז הטמון בלבו של אדם והוא המסיתו על הפירוד וההתחלקות להפרד מרעהו ולהיות מפריד בין הדבקים על ידי שילוח לשונו ולשנוא את רעהו בלבו על לא חמס בכפו וזולתו מהדמות המסבבים על המחלוקת אשר הוא עצם יצרא דעבודה זרה בפנימיות, אותו לא יכלו לו גם אנשי כנה"ג להכניעו ונאשר על עמדו!"

נמצא מבואר לן שמה שאמרו חז"ל "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה" – אי"ז רק מצד שכופר ולא מאמין שהכל ממנו יתברך, אלא שזה עצמו שכועס ועושה פירוד בינו לבין חבירו, זה זה לתא של עבודה זרה עצמה! ולכן "המעלים עיניו מן הצדקה גם כן נחשב בפי חז"ל כאילו עובד עבודה זרה".

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים

"להבדיל בין הטמא ובין הטהור"

להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל (יא, מז)
בפי' רש"י (שם) בד"ה בין הטמא ובין הטהור, צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר
מפורשים הם, אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו,
עכ"ל.

(שם) ובד"ה ובין החיה הנאכלת, צריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם,
אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה, לנולדו בה סימני טרפה פסולה, עכ"ל.

-א-

בפי' ר"א מזרחי (שם) בין הטמא ובין הטהור וכו'. בתורת כהנים פירוש והלא כבר
נתפרשו סימניהם בפירוש, דכתיב "זאת החיה אשר תאכלו" (שם ב), וקא מפרש סימנים
שלהם אי זהו טמא ואי זהו טהור (שם ג-ז), ואם כן לא נאמר "להבדיל בין הטמא ובין
הטהור" אלא להבדיל בין טמאה לך לטהורה לך. פירוש טמאה על ידי פעולותיך וטהורה
על ידי פעולותיך, שאם שחטת בה כל הושט וחציו של קנה בלבד, טמאת אותה באכילה,
אף על פי שהיא טהורה, ואם שחטת בה כל הושט ורובו של קנה, טהרת אותה באכילה,
עכ"ל.

ובקרוב אהרן (על התו"כ שם) והלא כבר מפורשים הם וכו', ואם כן כיון שהם מפורשין,
למה אמר להבדיל, דמשמע שאנו המבדילים, עכ"ל.

ובמלבי"ם (שם אות קעג) להבדיל בין הטמא, לשון הבדלה נופל בעצם על דברים השווים
והוא מבדיל ביניהם, אם ע"י צורתם ומעלתם, כמו בין קדש לחול, בין הקדש ובין קדש
הקדשי אם ע"י מחיצה דקה מבדלת, לא כן דברים נפרדים לגמרי כמו בין חמור לפרה
מה שייך הבדלה, וע"כ דריש בין נשחט חציו של סימן לנשחט רובו שאין ביניהם אלא
הבדל דק כחוט השערה, וכו' עכ"ל. ועי' עוד בפי' רש"י (קדושים כ כה) ואפשר דכיון
ששם אינם מפורשים לכן כתב רש"י טעם זה.

ועדין צ"ב אמאי שינה הכתוב דבתחילה הקדים הטמא לטהור, ובסוף הקדים החיה
הנאכלת ואח"כ אשר לא תאכל.

-ב-

בפנים יפות (שם) בד"ה להבדיל בין הטמא ובין הטהור וגו'. פירש"י בין נשחט חציה של
קנה לנשחט רובו, ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל, פרש"י בין שנולד בה
סימני טריפה כשרה לנולד בה סימני טריפה פסולה, נראה הא דחילק הכתוב בדברים אלו
משום דאחז"ל בביצה (דף כה א) בהמה בחיה בחזקת איסור עומדת נשחטה בחזקת היתר
עומדת, וא"כ כל ספק בטריפות דאחר שחיטה הוא בחזקת היתר, אבל כל ספק בשחיטה

אסורה כתבו התוס' (ד"ה בחזקת איסור) משום דעומדת בחזקת אינו זבוח, ונראה הטעם דאף בטריפה שהוא מחיים כיון דקי"ל (זבחים סט ב) דשחיטה מטהר מידי נבילה הרי הוא בחזקת זבוח, אבל בספק בשחיטה הרי הוא נבלה ומטמא והוי בחזקת אינו זבוח (עי' חולין ט א). והיינו דחילק הכתוב בין טמא לטהור היינו ספק בשחיטה שהוא בחזקת נבלה, בין שאר ספק טריפות שהם בחזקת כשירה עד שהוא ידוע שהוא ודאי טריפה וכו', עכ"ל.

ובמשך חכמה (שם) בד"ה להבדיל וכו', הנה בשילהי נזיר (סה ב) דריש ספק נגעים טהור מנא לן אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא "לטהרו או לטמאו" (תזריע יג נט), פתח הכתוב בטהרה תחילה ללמדך שספק נגעים טהור. ולעולם יש לך דספק לטהר שאופן הטהרה מצוי ביותר שאף ספק טהור, לכך פתח בו הכתוב תחילה. ולכן ניחא גם כאן שהבהמה בחזקת שלא נשחטה עומדת, וספק אם נשחטה או לא, אוקי בחזקת שלא נשחטה. **ולכן כתיב הטמא קודם, שרוב צדדים טמאים.** "ובין החיה הנאכלת" קאי על טרפה ונשחטה, בחזקת היתר עומדת, וכו'. **לכן כתוב "הנאכלת" ברישא שרוב צדדים הם נאכלים, עכ"ל.**

וכוונתם לבאר מה ששינתה התורה דברישא דקרא בין הטמא ובין הטהור פתח הכתוב בטמא תחילה, ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל פתח הכתוב בחיה הנאכלת. והוא כמו שכתב במשך חכמה דבא ללמד דספק אם נשחטה או לא אוקי בחזקת שלא נשחטה, ולכן כתיב הטמא קודם. אמנם 'בין החיה הנאכלת' דקאי על טריפה שנשחטה שהיא בחזקת היתר עומדת כתיב הנאכלת תחילה.

-ג-

והנה בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' עג) שאלת עוד לבאר לך מה שכתב רש"י ז"ל בפירושי התורה בסוף פרשת ויהי ביום השמיני (ויקרא יא מז) וכו'. **תשובה וכו',** ואני רואה שספק אתכם זה מפני שאמרו בין שנולדו בה סימני טריפה כשרה. **והוקשה בעיניכם אם טריפה לא כשרה ואם כשרה לא טריפה.** ואינו ענין שתהיו צריכין לעמוד עליו, שלא אמרו שתהא טריפה ממש אלא שנולדו בהם סימנין שאנו צריכין לעיין עליהם אם תטרף בהם. גדולה מזו אמרו רבא שרא טריפה וזבן מינה. ואם טריפה היתה היאך התירה, אלא הכי קאמר רבא שרא בהמה שהיתה מסופקת בטריפה, וכו' עכ"ל.^ה

-ד-

גם יש לבאר דיש חילוק בין בהמה שנשחטה ונתנבלה בשחיטתה ובין בהמה שנשחטה כהלכתה אלא שהיא טרפה. והוא דכל שנתנבלה בשחיטתה מטמאה כנבלה. אבל בהמה שנטרפה ונשחטה כהלכתה שחיטתה מטהרתה מידי נבלה ורק איסור אכילה הוא דקאי עלה (עי' חולין עב א). וכנזכר לעיל בדברי הפנים יפות (באות ב).

^ה עי' עוד מש"כ בזה בספר הכתב והקבלה (שם) בארוכה.

ומבואר שפיר מה דברי שא דקרא נקט לשון טמא דמיירי בנתנבלה בשחיטתה ומטמאה כנבלה, משא"כ בסיפא דשחיטתה מטהרתה מידי נבלה ורק איסור אכילה אית בה לכן כתיב אשר לא תאכל, משום דרק איסור אכילה הוא דרביע עלה.

ומה שנתקשה במשך חכמה דברי שא הקדים טמא לטהור ובסיפא הקדים נאכלת לשאינה נאכלת. י"ל ע"ד הפשט דמכיון שדינה לשחוט רוב הקנה (מלבד הושט) ודרך השחיטה הוא שקודם שוחט חצי הקנה ואח"כ רוב, א"כ חצי קודם לרוב, לכן שפיר נקט קודם טמא ואח"כ טהור, משום שבנשחט חציו הוא טמא ובנשחט רובו הוא טהור.

משא"כ בבהמה טרפה וכגון שניקב הגרגרת דמבואר בש"ע (יו"ד סי' לד סעי' ב) דשיעורה כאיסור, וכל שהוא פחות מכאיסור אף שנולדו בה סימני טרפה פי' שניקב אמנם עדיין היא כשרה, ומכיון שדרך הנקב שקודם הוא פחות ואח"כ הוא מתרבה, א"כ קודם הוא פחות מכאיסור ואח"כ הוא כאיסור, ושפיר נקט הכתוב נאכלת ואח"כ אשר לא תאכל.

ולהמתבאר מתיישב שפיר מה שנתקשה בשו"ת הרשב"א אם טרפה לא כשרה ואם כשרה לא טרפה. דלהמתבאר דמיירי בניקב קודם פחות מכאיסור ואח"כ כאיסור, שפיר מיקרי שנולדו בה סימני טרפה, משום דלאחר שניקבה כאיסור התחלתה הויה כנולדו בה סימני טרפה.

-ה-

"וְהֵייתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי" ע"כ (קדושים כו).

בפי' רש"י (שם) ואבדל אתכם מן העמים להיות לי וכו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים, אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים, עכ"ל.

והנה בסוף פרשת שמיני דכתיב "בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל" (שם יא מז), צ"ב מה ששינה הכתוב שכתב 'אשר לא תאכל' ולא כתב 'אשר אינה נאכלת'.

גם צ"ב מה שנתקשו המפרשים למה בתחילה מקדים הטמא, והיה לו לסיים הנאכלת בדבר טוב (עי' ברכות לא א) עי' מש"כ בזה בפרדס יוסף.

ולפי מה שכתב רש"י ראב"ע אומר מנין וכו', י"ל דלכן כתב בלשון לא תאכל ולא נקט אינה נאכלת, כדי לרמז דהסיבה שאינה נאכלת הוא משום 'לא תאכל'.

גם מתיישב קושיית המפרשים בזה שסיים אשר לא תאכל, שבזה מרומז שתהא הבדלתכם לשמי וכו' והוא דבר טוב.

¹ אף דשחיטת הקנה חצי קודם לרוב, מ"מ יש לסיים בדבר טוב.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

שורש חטאי בין אדם לחבירו ובין אדם למקום

וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאָמֹר קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וּג' (ט, ג)

ה"כלי יקר" הביא מה שדרשו חז"ל בתורת כהנים כאן, וזה לשונו: "מה ראו ישראל להביא יותר מן אהרן, אלא אמר להם משה אתם יש בידכם מתחילה ויש בידכם מסוף, בתחילה שנאמר (בראשית לו, לא) וישחטו שעיר עיזים, בסוף שנאמר (שמות לב, ח) עשו להם עגל מסכה, יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל, אבל אהרן לא היה לו חלק כי אם בעגל. ע"כ. והיינו שבני ישראל הוצרכו כאן לכפרה גם על החטא הראשון שעשו דהיינו מכירת יוסף, וגם על חטא העגל.

והקשה על זה ה"כלי יקר", מדוע הוציא את אהרן מכלל מעשה ד"שעיר עיזים", והלא גם לוי היה בחטא מכירת יוסף, ואדרבה, עוד היה לו בו חלק גדול יותר משאר השבטים, כמו שפירש רש"י בפרשת ויחי על הפסוק "שמעון ולוי אחים" (בראשית מט, ה). ועוד, מדוע הזכיר לשון "קודם וסוף", היה לו לומר אתם יש בידכם שתי עבירות, ועיי"ש מה שדקדק עוד בביאור דברי חז"ל אלו.

וכתב לבאר, דס"ל לבעל מדרש זה דהא בהא תליא, שאותו מעשה של וישחטו שעיר עיזים היה סיבה גם למעשה העגל, יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של "וישחטו שעיר עיזים", ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות, כמו שנאמר (תהילים סט, י) כי קנאת ביתך אכלתני, היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מכל האומות עד שיצא העגל הזה וכו', עיי"ש באריכות דבריו. ומבואר, דמחמת החטא ההוא של מכירת יוסף נשתרש בנו לדורות מדת הקנאה שזה יסוד ושורש לכל חטאי האדם. ויש לבאר הדברים.

[והנה מה שכתב ה"כלי יקר" דמה שנשתרשה מידת הקנאה לדורות הוא רק מאז חטא מכירת יוסף, אין להקשות ממה שמצינו דעוד קודם לכן כבר היה בעולם מידה זו, וכמו שמצינו אצל קין שהרגו להבל בעבור קנאה, וכן עשו שביקש להרוג את יעקב, דיש לומר שכל זה אינו משפיע על התכונות של כלל ישראל, מאחר והאבות הקדושים ע"י עמידתם בנסיונות נזדככו מכל שמץ של מדה רעה, וכמו שהארכנו בזה במק"א, ובפרט יעקב אבינו שהיה עמוד התורה נזדכך בעמל התורה עד שלא הוצרך להפריש ממנו שום פסולת, וכמו שמבואר בזוה"ק (ח"א קמו:), וממילא כל שבטי קה היו מנוקים מכל שמץ וסרך של זוהמא של מידה רעה, וכמו שביאר ה"בן איש חי" את הפסוק בירמיה (ב, כא) "ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת". ורק ממעשי השבטים הקדושים עצמם, נשתרשה שוב המידה הזו בבני ישראל].

ומצאנו דבר נפלא בדברי ה"משך חכמה" בפרשת אחרי מות, (על הפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם" - טז, ל) שעמד על נוסח התפילה שאנו אומרים ביום הכיפורים "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון", והקשה מדוע דוקא כאן מזכירים ביטוי זה "שבטי ישורון" מה שלא מצינו בשום תפילה. וכמו כן יש להוסיף ולשאול על עצם כפילות הלשון שיש כאן. ועיין שם שכתב להוכיח ולייסד שכל החטאים שבין אדם למקום שורשם הוא מחטא העגל, נויש להבין זאת בפשיטות, שכל חטא הנעשה ע"י האדם זה נגרם לו ע"י איזה חסרון באמונה בא-ל אחד, שזהו מהות הכפירה שהיה בחטא העגל], ומשום כך אמרו בסנהדרין (קב.) על הפסוק בפרשת כי תשא "וביום פקדי ופקדתי" א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון וכו', נוהיינו שבכל העונשים שהיו במשך הדורות יש בהם תשלום גם עבור חטא העגל], וכן הוא בירושלמי (תענית ד' ה') אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל. וכן הביא ממדרש משלי (סי' א'), ר' אבין אומר בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים, עיי"ש. ונמצא דהכפירה על האומה בכללה לפני ולפנים עדיין שם רושם החטא ממכירת יוסף, ולכן לשון של שעיר המשתלח משקל שני סלעים (יומא מב.) רמז למה דאיתא בשבת (י:): שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף וכו'.

וביאור הדברים הוא על פי מה שכתב שם לבאר, דאם אנו רואים שבכל דור ודור שייך עדיין עונש על החטאים הקדמונים כחטא מכירת יוסף ומעשה העגל, על כרחך שעדיין בכל דור יש איזה שייכות לעוונות אלו, נואפשר לומר על דרך מה דאיתא בירושלמי יומא (פ"א ה"א) שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, דזהו משום שעדיין קיימים בנו אותם הסיבות שגרמו לחורבנו של ביהמ"ק]. וה"נ אם בדורות שלאחר מכן לא היה שום קשר ושייכות לחטא זה הרי לא היה שייך שיהיה שום דבר מהעונש עבור עוונות קדומים אלו, וכמו דמבואר בברכות (ז.) ובסנהדרין (כו.) דפריך קראי אהדדי, דכתיב (שמות כ' ה', ל"ד ז'), במדבר י"ד י"ח, דברים ה' ט') פוקד עון אבות על בנים, וכתיב (דברים כ"ד ט"ז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, ומתריצין לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם והא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, והיינו דכשהבנים ממשיכים באותם עוונות שעשו האבות, שפיר מגיע גם להם עונש על אותם מעשי האבות.

ומעתה, מאחר וכל החטאים של בין אדם למקום הם משורש חטא העגל, יוצא שכאשר ישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום, אז יש בידם עדיין ממעשי אבותיהם של חטא העגל, ואז פוקד ה' עליהם מחטא העגל. וכן כשחוטאים בדברים שבין אדם לחבירו, שזה בא משורש חטא מכירת יוסף, יוצא שיש בידם עדיין מעשה אבותיהם של חטא מכירת יוסף, ואז פוקד ה' עליהם גם חטא זה. ומהא דמבואר בחז"ל [דלעיל] שבכל דור ודור נפרעין גם על עוונות העגל ומכירת יוסף, מוכח שעדיין יש בידם שורש עוון זה.

ומעתה מבואר נוסח הברכה ביה"כ כי אתה סלחן וכו', וכתב המשך חכמה וז"ל: וזהו שאמרו "כי אתה סלחן לישראל", היינו על כל החטאים שבין אדם למקום, שהרושם הוא משורש חטא העגל שנאמר "אלה אלקיך ישראל" (שמות ל"ב ד'), ושם נאמר (במדבר י"ד

(כ') "סלחתי כדבריך", נאמנם פסוק זה כתוב לאחר חטא המרגלים, מ"מ גם על העגל נאמר לו כך, עי' רש"י עקב ט' י"ט, וע"ע פרקי דר"א ס"פ מ"ו ובהגהות הרד"ל שם, ובהגהות הרש"ש לשמו"ר נ"א ד'. ושורר מפורש בדעת זקנים מבעלי התוס' (במדבר יד, כ) שביארו דקרא קאי אדלעיל וכו', באופן שזה מתייחס שפיר גם לחטא העגל, עיי"ש]. "ומחלן לשבטי ישורון", הוא על חטאים שבין אדם לחבירו, ששורש שלהן הוא מחטא מכירת יוסף שחטאו "שבטי ישורון". ודו"ק בכל זה. עכ"ד.

בביאור מה שייך עונש כשאוחזים מעשה אבותיהם

והנה דבר זה שנתבאר, דכשהבנים ממשיכים ואוחזים באותם עוונות שעשו האבות, מגיע גם להם עונש על אותם מעשי האבות, לכאורה זה גופא צ"ב, דמה הסברא בזה, וכי מה שייך להעניש אדם על חטאי זקנו בזמן שבשעת החטא עדיין נכדו לא נולד, וכי לא מספיק להענישו על מעשיו הוא שיש עוד לצרף את מעשה אבותיו? ובפרדס יוסף (בפר' כי תשא) ביאר זאת ע"פ המשל שהביא מתשובות הגאונים, וזהו תוכנו: ארי פגש שועל ורצה לטרפו, אמר לו השועל אני כחוש, אבל שם עומד אדם שמן עב בשר ובו תשביע רעבונך מהר רוצ' וטרפהו. ויען הארי אין לי רשות לטרוף אדם, כמש"כ (בראשית ט' ב') "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ". אמר לו השועל א"א לאחוז החבל בשני הקצוות, גם לאכול בשר וגם לצאת ידי שמים, ואין לך לחשוש מעון, ואמר הארי, אכן איני מפחד מעבירה, אבל אני מפחד מהעונש, אולי אחנק בזמן שאוכל אותו, והשיב השועל ה' יאריך אפו, והעונש יבוא על בן או על בן בן כמש"כ (שמות כ' ה', ל"ד ז', במדבר י"ד י"ח, דברים ה' ט') "על בנים ועל שלשים ורבעים". לדברים האלו נתפתה הארי, וירץ בכח עוזו אל האיש העומד שם, ולא שת לבו לבור העמוק שחפרו כדי לצוד חיות, ובתנופת ריצתו נפל לבור ונלכד. אח"כ בא השועל, ושם ראשו ע"פ הבור וקרא צפרא טבא למר, השלום לך, הארי הרגיש בלעג של השועל, והתמרמר הוי נבל, אמרת כי לא אענש תיכף, והנה נענשתי בטרם עוד חטאתי. ויען השועל, אנכי דברתי אמת, ולא בעוונך נענשתי, אלא בעוון סבך שפעם טרף אדם, ויצעק הארי ומה פשעי אם זקני חטא, "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה" (ירמיה ל"א כ"ח)? וישיבנו השועל ומדוע הסכמת לחטוא על מנת שבניך יענשו בעוונך, וכיון שהסכמת על זה, גם אתה תשא עוון זקנך. וזהו א"כ הפירוש "כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם", היינו כשעושה האדם אותו עוון, ולא יחוש לעונש בניו, אז מגלגלים עליו גם עוון אבותיו, אך אם נמנע מחטוא, גם בניו לא יענשו, וגם הוא לא יענש על עוון אבותיו.

אולם לכאורה עדיין לא העלה ארוכה בזה, דאכתי צריך ביאור, שהרי סוף סוף רק מי שחטא הוא זה שצריך להיענש, ומה בכך שמסכים שבניו ישלמו את העונש, שעל כן ייענש על חטאי אבותיו, ואיך שייך לתת לאדם עונש על דבר שלא עשה כלל?!

ועל כן נראה לבאר בזה, דכשאוחז האדם מעשה אבותיו וחוטא שוב באותו חטא, אין הפשט שנענש על המעשה שעשה האב, אלא שמאחר וגם אביו חטא בזה, הרי שכבר הושרש בו חטא זה יותר משאר בני אדם שלא חטאו בזה, ועל כן לצורך טהרת נשמתו מחטא כזה, דרוש זיכוך גדול יותר, וכמו שמצינו שכאשר האדם 'חטא ושנה הותרה לו'

(קידושין כ.), ומעתה יכבד עליו עונשו, וכמו שכתב הרבינו יונה בספרו 'שערי תשובה' (שער א' אות ה-ח) שאפילו חטא קל כשעשאו פעמים רבות הוי כחטא חמור. וממילא הוא הדין באדם שחוטא בחטאי אבותיו וכבר הושרש בחטא הרי שנחשב לחטא עוצמתי וגדול יותר, ועל כן עונשו יותר גדול. [נשו"ר כעין הדברים בספר 'תולדות יהושע' (להגר"י ה"ר זצ"ל) פ"ה ב'].

ויתכן לבאר בזה גם מה שאנו אומרים בנוסח הוידוי "שאיננו עזי פנים לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל אנחנו ואבותינו חטאנו", דלכאורה תמוה מה לנו להזכיר חטאי אבותינו, והרי אין זה דרך ארץ, ועוד, דמה שייך להתוודות על חטא של אדם אחר, אולם להנ"ל י"ל דאין הכוונה להתוודות על החטאים שעשו הם, אלא שזה נוגע לוידוי של החטאים שלנו, שעיי"ז שגם אבותינו חטאו בהם, כבר נשתרשנו בחטא מכמה דורות. נויש להבהיר, שהרי ברור שעונשי שמים אינם באים בתור נקמה בעלמא חלילה, אלא אך ורק לטובתו הנצחית של האדם, והרי כאשר יש צער ליהודי הקב"ה עצמו מצטער עמו, וכדאיתא במשנה בסנהדרין (מו.) בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי וכו'. וא"כ על כרחך שכאשר האדם מקבל עונש על חטא אבותיו, הפשט הוא, שזה נצרך לזיכוך נשמתו הוא].

החטאים שבין אדם למקום שורשם מבין אדם לחבירו

והנה מה שהבאנו לעיל מדברי ה"כלי יקר" דגם חטא העגל שורשו הוא מחטא מכירת יוסף, נראה שאין בזה סתירה לדברי המשך חכמה הנ"ל, שביאר שכל החטאים שבין אדם למקום שורשם הוא מחטא העגל, וכל החטאים שבין אדם לחבירו השורש שלהן הוא מחטא מכירת יוסף, דיש לבאר, דאף כל החטאים שבין אדם למקום, באמת יסודם ושורשם נעוץ ג"כ בעבירות שבין אדם לחבירו, וכמו דאיתא (בתו"כ ויקרא י"ט מ"ה, ובירושלמי נדרים ט' ד', ובב"ר ס"פ כ"ד) דאמר רבי עקיבא דעשה ד"ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט י"ח), זה כלל גדול בתורה, והיינו שזה היסוד של כל התורה, שכאשר חסר באהבה לזולת, לא שייך להגיע לקיום התורה, וחסר בכל קיום המצוות שלו. וכן מבואר בשבת (לא.) גבי הלל הזקן שאמר לנכרי שבא להתגייר, שיסוד כל התורה כולה הוא "מאי דסני עלך לחברך לא תעביד", ואידך פירושו הוא. וכתב המהרש"א, שביקש יסוד שעליו יוכל לבסס את קבלת התורה שרוצה לקבל, ולכאורה צ"ב דהרי בתוה"ק יש הרבה

1. ובספר "עלי ורדים" במגילה (כה:) אהא דאיתא בגמ' שם מהו דתימא ליחוש לכבודן של ישראל קמ"ל כ"ש דניחא להו דהויא להו כפרה, הבאנו את דברי החיד"א ב"פ"ת עינים" וכן בחידושי ר"א גוטמאכר זצ"ל בסוכה (נא:) גבי הא דאיתא במשנה שם שהיו אומרים בבית השואבה "אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל" וכו', דלכאורה קשה מה ענין אמירה זו בגנות אבותיהם, וביארו, שאמרו כן לכפרת עונות אבותיהם, וכמו שמצינו בחזקיה שגרר עצמות אביו לכפרתו (ברכות י:), פסחים נו.). ועוד הוסיף החיד"א, שחטא שעשו האבות במזיד מוטל על הצאצאים לתקנו, וכמש"כ (שמות לד, ז) "פוקד עון אבות על בנים", ובוה שהתוודו באותו מקום עשו תיקון לאבותיהם. ומצאתי שביסוד הנ"ל כתב גם השל"ה הק' (תורה שבע"פ, י"ד), שביאר בזה מה שמצינו בכמה מקומות בגמ' מעשים שיוצא מהם גנות לאמוראים עמודי העולם, כגון בכתובות (כג.) בנתיב דמר שמואל אשתביין וכו', ובגיטין (מה.) בנתיב דר' נחמן הווי מבחשי קדירה בכשפים וכיוצא"ב, משום שהיה בזה כפרה בעדם עיי"ש.
2. ובוה יש לבאר נמי מאי דס"ל לר"ע במתני' דגיטין (צ.) דאפי' מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה, דלכאורה צ"ב אמאי, ולהנ"ל מובן כי כשחסר לו באהבה אליה ממילא יחסר לו בקיום כל המצוות.

מצוות שהם בין אדם למקום, ואיך ענין זה דמאי דסני עלך וכו' יהיה יסוד גם למצוות שבין אדם למקום, [ועיי"ש ברש"י שנדחק בזה, ובפירוש ראשון כתב דחברך הוא כינוי להקב"ה, וממילא כוונתו לכלול כל מה ששנאוי על הקב"ה, ועוד ביאר בפירוש שני, שאמנם הכוונה רק למצוות שב"א לחבירו מ"מ זהו רוב המצוות]. ועיין ב"עיקר שפתי חכמים" בפרשת קדושים שם שכתב וז"ל: והשומר מצות שבין אדם לחבירו ישמור בודאי שאר מצוות התורה שהן בין אדם למקום. עכ"ל. וע"ע בספר החינוך במצוה רמ"א בלאו דלא תקום, שיסודו הוא אמונה בהקב"ה, וכמו שאמר דוד כאשר קללו שמעי בן גרא (ש"ב ט"ז י"א) הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה'.

אולם נראה דמבואר בזה היסוד הנ"ל, דכל המצוות, ואף של בין אדם למקום, יסודם ושורשם הוא בין אדם לחבירו. ובביאור הדבר יש לומר, דכל עיקר הסיבה שקשה לו לאדם לעמוד בנסיונות, הוא כי שולט בקרבו הרגש האנוכיות שלו, וכל כמה שאדם מרגיש יותר את הזולת, קל לו יותר להחליש את הישות של עצמו. [וכעין מה שביארנו במקום אחר (באר צבי על עניני פסח מעמ' נ"ח) בטעם שמידת "נושא בעול עם חבירו" היא אחת מקנייני התורה, כי ע"י מידה זו ייקל עליו להבין טעמי התורה, עיי"ש].

ועיין מה שכבר ביאר זאת היטב מרן החזון איש בספרו "אמונה ובטחון" (פ"ד אות ה'-י') שהדקדוק והזהירות בהלכות, מביאה בהכרח למידות טובות, וזהו כנ"ל משום שעיי"ש שאדם מתרגל לוותר מאנכיותו. ושור"ר מה שהובא בספר "פאר הדור" (ח"ד עמ' קנ"ו) שאמר החזו"א "אדם המוכן לוותר לזולת, מוכן ומסוגל לוותר" גם להקב"ה". [וכעיי"ש אמרו בגמ' (סוכה מט:), חגיגה ג. (ד"בת נדיב" (שה"ש ז, ב) קאי על אאע"ה שנקרא נדיב, שנאמר (תהילים מז, י) "נדיבי עמים נאספו עם אלוקי אברהם", ופירש"י שנקרא נדיב על שם שנדבו לבו להכיר את בוראו]. ויש להאריך בזה עוד הרבה ואכ"מ. וממילא ה"נ י"ל דמאז חטא מכירת יוסף נשתרשה בהם מדת הקנאה, שגרמה אח"כ לחטא העגל, ואולם חטא העגל מהוה שורש גדול לכל שאר העבירות שבין אדם למקום.

שוב מצאתי בספר "דעת תורה" (לרבינו ירוחם זצ"ל ממיר זצ"ל פר' כי תשא), שכבר עמד בענין זה שכל המצוות שבין אדם למקום, אכן ביסודם הם בין אדם לחבירו. וזה לשונו: כל עניני האדם, דמותו, תבניתו וכל הנהגותיו, תורתו ודיניו, הכל נובעים מהשרש של חסד וכו'. וגם הדינים שהם בין אדם למקום ענין של חסד הוא, אלא שהחסד בזה הוא עם הבורא ית' כביכול, היינו "לעשות נחת רוח ליוצרו". והלא זהו באמת יסוד כל הבריאה. ביסוד הקרבנות אמרו חז"ל (תו"כ א' נ"ח, מובא ברש"י ויקרא א' ט') "ריח ניחוח, נחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו". וזהו יסוד כל האדם, היינו שאין ה"נ כל יסוד הבריאה הוא לעשות "חסד" עם הבורא כביכול. כל התורה כולה כל דיניה וחוביה כולם דינים של חסד הם. [וע"ע מש"כ בספרו דעת חכמה ומוסר (ח"ג עמ' רע"א) וז"ל: ולזאת גדול כ"כ ענין של "נושא בעול עם חבירו", מפני שזה כל התורה כולה, היינו איחוד הנפשות להרגיש זה את זה, וכל לימוד התורה הלימוד והמעשה, הנה סוף המטרה שיתאחדו הנפשות להיות מרגישים זא"ז שיהיו אחד ממש. וזהו ומי כעמך ישראל גוי אחד ממש. וזה יסוד כל התורה כולה, עכ"ל]. ויצא לנו השקפה שונה לגמרי בענין החסד,

אשר מורגלים תמיד לחשוב שהוא ענין של חסידותא יתירתא, ואפילו על אלו שיש עליהם מצות עשה מפורשות, טועים לסבור כי אדם לא יתבע עליהם כמו על דינים ממש, וגם עתה אחרי דברינו, כי אדרבה, כל הדינים מקורם הוא דוקא מטעם חסד, אני מפחד כי אדרבה עוד יצא מזה קלקול להקל ולהורות היתר גם בדינים מפורשים כגזילה וכדומה, אחרי שכולם ענינים של חסד הם! עכ"ד. ונראה שהמקור לדבריו הוא מהגמ' בשבת הנ"ל וכן מהתו"כ שהבאנו לעיל.

עוד נראה לבאר בביאור הענין שמכירת יוסף היא שורש לחטא העגל, [מלבד מה שכתב ה"כלי יקר" שבשתייהם היתה מדת הקנאה], דבשתייהם היה שורש דק [לרום מדרגתם של שבטי-קה] של חסרון באמונה, דהנה כבר האריך הרמב"ן בפרשת וישב (בראשית לו, טו) לבאר בענין מכירת יוסף, שהיא זו שהביאה את התוצאה של התגשמות חלומותיו של יוסף, באופן המלמדנו כי "הגזירה אמת והחריצות שקר", וכל מה שעשו האחים בכדי למנוע את התגשמות חלומותיו לא רק שלא הועילו, אלא אדרבה, עוד סייעו להתגשמותם במציאות. וא"כ בזה גופא שהאחים חשבו שהם יכולים לשנות ולקבוע את גורלו של יוסף, היה בזה משום חסרון באמונה, שבעצם הם אינם יכולים לשנות שום גזירה, ואם כן זהו השורש שגרם גם את חטא העגל, היינו חסרון באמונה שלימה שרק הקב"ה לבדו קובע בבריאה ולא בשר ודם.

ושמעתי להביא עוד ראיה לכך שחסרון באמונה שורשו בבין אדם לחבירו, מדברי הרש"י בפרשת שמות (ב, יג) שפירש הפסוק "שני אנשים עברים" - "דתן ואבירם הם שהותירו מן המן". שלכאורה קשה מה זה חשוב לציין כאן שהם היו אלו שגם הותירו מן המן, ומה זה מוסיף לנו להבנת הפסוק. ועוד דאדרבה, בפרשת המן גופא לא מבואר בפסוק שהיו אלו דתן ואבירם, אלא דילפינן מדכתיב 'אנשים', ואם כן מה ראה רש"י להביא כאן דבר זה?

אלא יש לבאר, שכוונת רש"י לבאר את הסיבה מדוע הגיעו לידי כך, כי מי שמותיר מן המן זהו בגלל חסרון באמונה, שאומר מה אוכל למחר, והשורש לזה התחיל כבר כאן בזה שהם ניצים אחד עם חבירו. ואם כן שוב מבואר איך ששני חלקים אלו בין אדם לחבירו עם בין אדם למקום קשורים ותלויין זה בזה.

שוב התבוננתי, דבעצם יש להבין כך גם את דברי ה'כלי יקר' עצמו, שביאר שהיתה בהם מדת הקנאה, ולא נתבאר מה קנאה שייך בחטא העגל, שהרי חטא העגל הוא בודאי חסרון באמונה. אולם כבר ביארו בספרים (עיין אורחות צדיקים פרק י"ד, מס"י ס"פ י"א, פי' הגר"א למגילת אסתר ע"ד הרמז א' י', וע"ע ילקוט מעם לועז אבות ד' כ"ז) שכל קנאה באה מחסרון באמונה, ואם כן שפיר יש לפרש כדכתבנו גם בדברי הכלי יקר הנ"ל, ששורש הכל הוא קנאה דהוי חסרון באמונה.

והנה בירושלמי שקלים (ו.) נחלקו בטעם חיוב מחצית השקל, האם זה משום כפרה על חטא מכירת יוסף, או כדי לכפר על חטא העגל. ואולם לפי דברי ה'כלי יקר' הנ"ל, שחטא העגל שורשו ג"כ ממכירת יוסף, יש לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והיינו דמאן דס"ל לכפר על מכירת יוסף, היינו שצריך את הכפרה גם על השורש שגרם וסיבב

שורש חטאי בין אדם לחבירו ובין אדם למקום

את החטא. [וכמו שי"ל שזהו גם יסוד המחלוקת בין רבי יהודה לרבי נחמיה שם אם טעם מחצית השקל הוא משום שחטאו (בעגל) במחצית היום, או משום שחטאו בשש שעות ביום, דלכאורה לא מובן במה נחלקו, ויש לפרש דלמ"ד השני שאמר הטעם לפי שחטאו בשש, היינו שאין הכפרה במחצית השקל רק משום הזמן של החטא שהיה בחצי היום, אלא גם על מה שגרם לחטא, שזה קרה בעקבות מה שראו שכבר הגיעה שעה שישית ומשה רבנו ע"ה בושש מלבא].

והנה לפי זה שכל החטאים של בין אדם לחבירו יסודם מחטא מכירת יוסף, יש לבאר שפיר מה דאיתא במדרש משלי הנ"ל (סי' א'), שבכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. שלכאורה צריך ביאור איך קיים עדיין חטא זה, והלא כבר היו כפרות רבים על חטא זה, דמלבד הקרבן שכתוב בפרשה כאן שהקריבו בשמיני למילואים לכפר על מעשה ד"שעיר עיזים", עוד איתא במדרש (במדבר רבה ז', והובא ברש"י בפ' נשא ז' כ"ב), דהשעיר עיזים אחד לחטאת שהביאו הנשיאים היה בכדי לכפר על מכירת יוסף. ועוד איתא במדרש "אלה אזכרה" דהעשרה הרוגי מלכות היה בעוון מכירת יוסף. ועיין עוד בספר "קובץ מאמרים" למרן הגאון רבי אלחנן בונם וטרמן זצ"ל הי"ד במאמר "מעשה אבות סימן לבנים" שכתב שכל העלילות דם שסבלו כלל ישראל במשך הגלות הוא גם כן מחמת עוון זה. [ועיין מש"כ בזה בבאר צבי ח"א סי' י"ד]. אולם להנ"ל שכל החטאים של ב"א לחבירו זהו משורש חטא זה, א"כ מובן שכל עוד שיש בבני ישראל מחטאים של בין אדם לחבירו, הרי נחשב שעדיין קיים חטא זה, דמקרי דמעשה אבותיהם בידיהם, וכנ"ל.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

הבדלה

וְלַהֲבָדִיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֵל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר (י, י)
מעלת ההבדלה על היין

בשבועות (יח:): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים, דכתיב 'להבדיל בין הקדש ובין החול'ט, וכתיב התם (יא מז) 'להבדיל בין הטמא ובין הטהור' וסמיק ליה (יב ב) 'אשה כי תזריע'. רבי יהושע בן לוי אמר הויין לו בנים ראויין להוראה דכתיב (שם י יא) 'להבדיל ולהורות'.

יש להתבונן בטעמא דקרא, לשם מה יש להבדיל על היין, המשמח לבב אנוש, והרי בעוד הקידוש נאמר על היין מצד שמחת כניסת שבת, הלא ההבדלה היא ביציאת השבת, וסילוק הנשמה היתירה, ולשמחה מה זו עושה, ומה הזכות בהבדלה על יין דיקא, שעליה ישתכר בבנים זכרים ובעלי הוראה. וכן יש ליתן טעם למה נקבעה מעלה זו בפרשת שרצים דיקא.

בהבדלה נעשים 'סגולה'

פתח דבר נמצא בפרקי דרבי אליעזר (כ) 'רבי צדוק אומר, כל מי שהוא שומע מן המבדילים, או מבדיל על היין, הקב"ה קונה אותו לסגולתו, שנאמר 'ואבדיל אתכם מן העמים והייתם לי סגולה', הנה כי שכר ההבדלה נובע מצד היותם 'סגולה', ועל עניינה יבואו דברנו.

ראשית עניין ה'סגולה' בתורה נאמר במתן תורה (שמות יט ה) 'והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש', ופשוטו של מקרא מורה, שבעצם הבחירה מבין כל העמים יהיו 'סגולה', ועליה יתווספו להם מעלות הכהונה וקדושה'.

ובמדרש (במדב"ר יד י) אמרו, ששלשת מיני הצאן הבאים לשלמים, אילים עתודים וכבשים, הם כנגד כהנים לויים ישראלים, דבר אחר, כנגד שלשה גדולות שנתן להם הקב"ה בשכר שקבלו את התורה, ואלו הם, סגולה, ממלכת כהנים, וגוי קדוש.

ובתנא דבי אליהו (זוטא פ"ד) שנינו ששני הכתרים שקבלו, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, עליהם נאמר 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', וביאר הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה והן תריין, בהגהה) שהברכה יורדת בכתר כהונה שהוא בימין, והקדושה בכתר לוייה שהוא בשמאל,

^ט ביאר המהרש"א שהלימוד לקיים הבדלה על היין הוא מהכתוב קודם (י ט) 'יין ושכר אל תשת', הרי שבא לומר שאין לשתות בבואם אל הקדש, אלא רק בעת ההבדלה בין הקודש לחול.
^י הרמב"ן (שמות שם) ביאר שמשמעות מקרא זה הוא כאמור (דברים ד יט כ) 'אשר חלק ה' אותם לכל העמים, ואתכם לקח ה', וכן (ויקרא כ כז) 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי'. או יהיה 'סגולה' דבקו, כי לי הארץ הנקראת כל, כמו שפירשתי בפסוק (בראשית כד א) 'זה' ברך את אברהם בכל', והמשכיל יבין. הרי שנקט שהסגולה היא תוצאת הבדלה מחד, ולא ידך על ידה באה השגת הדבקות, ועומק כוונתו תתבאר למשכיל מכל האמור בסמוך.

והכתר השלישי הוא בסגולה^{יא}, ועליהם שנינו (אבות ד יג) 'שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן'^{יב}.

הרי שה'סגולה' היא בהעמדת צד שלישי^{יג}, שהוא האמצעי בין הקדושה והברכה, ובו הייחוד, המצרפם וממשיך את שפע ענינים, ובצירוף שלשתם יחד הם נעשים ל'סגולה'. וראוי לבאר כיצד שלשת חלקים אלו מוטבעים בברכת ההבדלה, עד שסגולתם חלה על המבדיל.

ארבעת לשונות ההבדלה

בפסחים (קג:): הובא שרב אחא בר רבא אמר בהבדלה 'ברוך המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה'. ושאלוהו שהרי די לומר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'. והשיב, שדעתו כרבי אלעזר בשם רבי אושעיא, שבאמירת הבדלה הפוחת לא יפחות משלש הבדלות, והמוסיף לא יוסיף על שבע. ושוב שאלוהו שהרי אמר ארבע הבדלות ולא שלש. והשיב ש'בין יום השביעי לששת ימי המעשה' אינו מן המנין, ולא אמרו אלא כדי שיהיה מעין החתימה, שהיא 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'.

וביאר הגר"א (תקו"ז יט) שסוד הבדלה הוא ביסוד, והוא כולל 'בין אור לחושך', כי עליו נאמר 'אור זרוע לצדיק'. 'בין קודש לחול', מורה על בירור אות ברית קודש, בין קודש לחול שבעף הדעת טוב ורע, ובו המשכת עץ החיים, ו'בין ישראל לעמים', על מה שנקרא צדק, כי על ידו עולים גירי צדק. ויש בה ארבעה תיקונים, 'קדש' נגד יצחק, שנאמר עליו 'קדש ידיד', ובו הקדושה [וכנגדו אומרים בליל שבת 'אתה קדשת']. 'אור' כנגד אור דאברהם [והיינו אור החסד, המתגלה ביום השבת], 'ישראל' כי ביעקב התגלתה שלימות ישראל [שהרי מטתו שלימה, ולא היה בזרעו פסולת כישמעאל ועשו]^{יד}.

ומה שהעמיד את חלקי ההבדלה כנגד שלש אבות, מקורו מדברי חז"ל (זהר ח"ג קיט:): על הכתוב (תהלים קלה ד) 'כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו', 'אמר ליה רבי אלעזר, מהו לסגולתו, אמר ליה, תלת אבהן אלין אקרונ סגולה, בין לעילא בין לתתא, כגוונא דא, כהנים לויים וישראלים, וכלא חד, ואלין סגולתו של קודשא בריך הוא לעילא, וסגולתו לתתא^{טו}, ודא הוא דכתיב, והייתם לי סגולה מכל העמים'. ולהאמור שבמתן תורה זכו בשלשה כתרים, והשלישי המצרף את כולם בא מצד ההבדלה מכל העמים, הרי מבואר סדר שלשת ההבדלות, כאשר בהבדלת 'בין ישראל לעמים', מתקיימת מעלת ישראל לסגולתו'.

^{יא} שורש חלוקה זו מקורו בתיקו"ז (קמ). 'קדושה, דאיהי מסטרא דלויים, דכתיב וקדשת את הלויים, ברכאן מכהני אינון, דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו. ויחוד איהו בישראל, הדא הוא דכתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד'

^{יב} ענין כתר שם טוב העולה על גביהן יבואר להלן בענין ארבע ברכות בהבדלה.

^{יג} וכן הוא ענין ה'סגולה' בכל דוכתי, שהיא בשלש נקודות, שהתחוננה ממוצעת בין שתי העליונות.

^{יד} וסיים שברכת 'בורא פרי הגפן' במלכות, שהיא פרי הגפן, וגם דבריו יבוארו להלן בענין ארבע ברכות בהבדלה.

^{טו} והיינו שכך הוא סדרם, בין בשרשם בחג"ת, ובין בעצמם, שהיו מרכבה להנגת חג"ת בארץ.

מצוות ההבחנה וההבדלה

והנה ראשית ההבדלה בין ישראל לעמים היתה ביציאת מצרים, ובראש פרק איזהו נשך (ב"מ סא:) אמר רבא, למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית, יציאת מצרים גבי ציצית, יציאת מצרים במשקלות, אמר הקב"ה, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוח אותם לישראל ברבית, וממי שטומן משקלותיו במלח, וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא טו.¹⁰

הרי ששורש ההבדלה, בהבחנה בין בכורי ישראל לבכורת העמים, קבעה לישראל שלש מצוות שיש בהם הבחנה, א. ציצית, שהרואה בה נזכר שלא לתור אחר תאוות עיניו ולבו. ב. ריבית, להכיר את תכלית הממון לפרנסה ולא לרדוף אחריו. ג. בדיקת המשקלות, שהיא כנגד שלימותו של אדם, כי האיסור אינו בהערמה בפועל, אלא על עצם הטמנתם במלח, והוא בחסרון השלמות כמו שכתב בביאור הגר"א למשלי (פי"א).

ואמנם בשלשת אלו יתכן אמת ודמיון, וחיוב המצוות שבהם בא להעמיד את האדם להבחין ולהבדיל בקו הדק שביניהם, אלא שיש דרגות חלוקות באופני הדמיון, כי התולה קלא אילן מראה עצמו כעושה מצוה, ואילו התולה מעותיו בעכו"ם, אומר שמעשה מגונה שלו נעשה כדין, והטומן משקלותיו במלח מסתיר מעשהו לגמרי. וכנגדם גם אופני ההבחנה חלוקים באופני הדמיון, כי הציצית מועילה להבחנה ולהרחקה מגוף העבירה, שהתאווה כולה חטא, ואילו ריבית מבחינה רק בין ישראל לעכו"ם שהם עושי העבירה, כי הכשר הממון תלוי ביד עושיו, והמשקלות אינם מבחינים עד שישתמשו בהן, כנפש האדם ששלמותה תלויה אם משמרה או טומנה בכל מיני מלחים.¹¹

ארבעת הברכות בהבדלה

והנה דברי הגר"א המובאים לעיל, באו בקוצר כדרכו, אך עשירים הם במקום אחר, ונוסף בהם גילוי כוחות ההבדלה במעמקי הנפש, שלחזוקם נתקנו מצוות ההבחנה דלעיל.

¹⁰ בהמשך הסוגיא בב"מ שם, אמר רב חנינא מסורא דפרת לרבינא, יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי [ופירש רש"י 'בפרשת ויהי ביום השמיני, כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים']. אמר ליה, אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאין בקרבי דגים טהורין, ומוכרן לישראל. א"ל אנא 'המעלה' קא קשיא לי, מאי שנא הכא 'המעלה' דכתב רחמנא. א"ל לכדתנא דבי רבי ישמעאל, אמר הקב"ה אילמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים, דיי. א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מרבית ומציצית וממשקלות. א"ל אף על גב דלא נפיש אגרייהו טפי, מאיסי למכלינהו. ולכאורה תמוה, שבפשטות אין בדברי רבינא תשובה על קושית רב חנינא מה המעלה הגדולה בהמנעות משרצים, כי גם אם מאיסי טפי, הרי אין בה קום עשה להתעלות בו, אלא רק סור מרע. ואף זה יבואר להלן בענין ארבע ברכות בהבדלה.

¹¹ והיינו כי אף שהדמיון בציצית הוא 'בין תכלת לקלא אילן', להראות עצמו כעושה מצוה, הרי לעומת זה, מונח בה כח הבחנה שהיא מעניקה לאדם, להכיר איזו היא ביאת מצוה באמת ומה היא תאוה חולפת, והיא בדרגת הערב. ואילו בריבית, שאין בה צד מצוה, אלא שתולה עצמו שנוהג בממונו כדין, הרי כאשר נוהר בה, הוא מכשיר את כל ממונו, כי מורה על בטחונו בהשי"ת, והיא הוא 'מועיל'. והטומן משקלותיו, שחסרון הדמיון בו הוא פנימי, וכנגדו ההבחנה כשנוהר בדקדוק המשקלות, היא בשלימות נפש האדם, והרי הוא 'טוב' בעצם. ולהרחבת הדברים ראה בספר התודה עה"ת (פר' קדושים).

הנה בהבדלה נתקנו ארבע ברכות, הגפן, בשמים, אש, והבדלה. וביאר הגר"א (זו"ח מח:; תיקו"ז קסה.) שנקבעה ברכה בתחילת השבוע לארבעת החושים, 'מאורי האש' לראיה, שהיא באור. 'המבדיל' בשמיעה, כי ההבדלה היא בבינה, שהיא באוזן, כאמור (מלכים א' ג ט) 'לב שומע', וכן (איוב לד ג) 'אזן מילין תבחן'. הבשמים לחוש הריח, והיא ברוח, כאמור (ישעיה יא ט) 'ונחה עליו רוח ה' והריחו'. והיין, לחוש הטעם, והוא בפה.

הרי שכח ההבדלה טבוע בכל חושי האדם, והמעולה שבכולם הוא בשמיעת האוזן, ולכן ההבדלה העליונה בסדר הבדלות היא 'בין ישראל לעמים', וכנגדה מצוות ריבית המבחינה רק בין ישראל לעכו"ם, כי כאמור, בהבחנה זו נעוצים שורשי כל ההבדלות שבתורה.

והבירור בין חושך לאור, הוא הסייג המרחיק מן התאוה, ותלוי בחוש הראיה, כאמור בירושלמי (ברכות פ"א ה"ח) 'עין רואה ולב חומד', ולחזיון חוש זה נתקנה ראיית הציצית, שהרואה בה נזכר שלא לתור אחר תאוות עיניו ולבו.

בחוש הריח, תלויה ההבדלה 'בין קודש לחול', כי הוא המברר ומרומם את יראי ה' מתוך שאר ישראל, כאמור 'ונחה עליו רוח ה' והריחו', וכנגדו הדקדוק במשקלות, שאין מבחינים בקלקולם עד שישתמשו בהן, וכאמור (שם) 'ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח'.

וברכת היין, לחוש הטעם, שהוא בפה, ולחזיון הבחנה זו נאמרה ההבדלה בפרשת שרצים, להבדיל בין אכילת טהור לטמא. והוא הבירור 'בין יום השביעי לששת ימי המעשה', שהרי רק 'מקדשי שביעי ישבעו ויתענגו מטובך', וכנודע (שבת קיח.) שיש תבלין ששמו 'שבת'.

והנה בעוד שלשת ההבדלות הראשונות הן כנגד שלשת אבות [שהם בחג"ת], וכאמור שה'קדושה' ביצחק מבדלת בין קודש לחול, וה'ברכה' החלה באור חסדו של אברהם, מאירה את החושך, ושלימות יעקב קובעת את ההבדלה 'בין ישראל לעמים', הרי שחלולת ההבדלה על כל היקום, היא קבלת טעם, בהנהגת המלכות על כוס יין מלא, ולכן אמרו ש'בין יום השביעי לששת ימי המעשה' אינה ממנין ההבדלות, ונאמרת כדי שיהיה מעין החתימה, כי על ידה באה השגת הדבקות, והיא ה'כתר שם טוב העולה על גביהן', ובה מתגלית תכלית הסגולה, בבנים זכרים ובעלי הוראה, כמובן למשכיל.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

¹⁷ וראה שערי תשובה (שער ב אות יב) בביאור הכתוב (משלי טו ל) 'מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם, און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין', שהעין אבר נכבד מאד, אך נכבדה ממנו האוזן, כי ישמעו בה שמועה טובה המדשנת את העצם, שאין בו ההרגשה, ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר, והיינו כי בעוד העין קולטת את כל הפרטים במרחב כתמונה אחת, הרי שהאוזן תלויה בהאזנה, עד דתרי קולי לא משתמע, אלא בקלי דחביבי ליה, ולכן השמיעה קובעת תפיסה עמוקה בלב השומע. ויש בה צד משפט, כי היא כלי הבינה, כאמור (תיקו"ז ע) שהיא בשמאלא.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

בל תשקצו

אַל תִּשְׁקָצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ וְלֹא תִשְׁמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם (יא, מג)

א. במכות (טז): איתא: "אמר רב אחאי המשהה נקביו עובר משום לא תשקצו, אמר רב ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר משום לא תשקצו". והנה הכתוב מדבר באכילת שרצים, ואיך באו ממנו למשהה נקביו וקרנא דאומנא.

ואפשר דמדהוציא הכתוב איסור אכילה זה בלשון "שיקוץ" ולא בלשון "אכילה", למדו חז"ל שאין כוונת התורה רק לאסור עצם האכילה אלא גם השיקוץ והמיאוס שעי"ז, שכשאחר האכילה או תוך כדי האכילה נפשו בוחלת ונוקעת ממה שעושה זהו מעצם האיסור ולא רק תוצאה. ודלא כאיסורי אכילה שאיסורם הוא רק בעצם האכילה. ואם אכן זוהי כוונת התורה, א"ש שלמדו מזה חז"ל שכל דבר המביא לידי מיאוס ונפשו של אדם קצה בו הרי הוא בכלל האיסור ד"אל תשקצו את נפשותיכם". וכדברים האלה כתב הגרי"פ בביאורו לרס"ג (ח"ב עמ' ס"ד) דכן דעת הרס"ג, וגם מדייק כהנ"ל מהגמ' במכות שם.

ב. ובב"ח (יו"ד ס"ס קטז) נשא ונתן בדברי הרמב"ם, אם כלי זכוכית שהשתמשו בהם לדבר מאוס סגי בשטיפה והדחה בשביל להשתמש בהם, ובתוך דבריו שם כתב דאפילו בכלים חדשים שלא השתמשו בהם עדיין לדבר מאוס, כיון דהזמינו לזה לא חילקו חכמים, דהרואה סבור שאינן חדשים אלא הודחו, ומסיים שם דנכון לבעל נפש להחמיר בזה.

ודברים אלו קצת חידוש שלא מצינו כמותו בשאר איסורי תורה, שיהיו הכלים אסורים משעה שהוזמנו להם, ואפילו באיסורים שבמהותם הם אסורים ולא רק מחמת תוצאתם, א"כ מה נשתנה דין זה שהחמירו בו כ"כ. אכן להנ"ל דאין האיסור תלוי רק באכילה כי אם בהשיקוץ הבא מחמתה, א"ש שכבר משעת ההזמנה להמיאוס באים לידי כך כשיודעים על התכלית המיועדת להם, עד שנכון לבעל נפש להימנע אפילו ממוזמנים למיאוס. [ואע"ג שהב"ח כתב רק מצד שהרואה סבור שאינן חדשים אלא הודחו, אבל אפשר שגם כשיודע בבירור שלא השתמשו בהם עדיין כבר שייך בהם דין זה, דהא גם אז יכולים כבר להביא לידי שיקוץ].

ועכ"פ וודאי מובן שלא יועיל בהם שטיפה והדחה, אף שאין בהם זכר וסרך מהמיאוס, דהידיעה מה הי' בהם גם מביא לאיסור. אלא שבשד"ח (ח"א קפד) מביא לכנה"ג בהגהותיו לב"י (יו"ד קכ"א נ"ב) בשם האורחות חיים, שכשם שמגעילים כלים משום בליעת איסור כן מגעילין או בליבון מחמת דבר מאוס כגון מי רגלים. הרי דלגבי הגעלה וליבון איכא דס"ל דמהני אף שלסברא הנ"ל גם בזה יעוררו מיאוס. וכמו"כ הב"י (שם קטז בסופו) מביא מהמרדכי שמועיל ביטול בדברים המאוסים. הרי שדנו בהם כשאר איסורים

בל תשקצו

ולא אזלו בתר הסברא דמיאוס. ואולי סוברים שאחרי הגעלה וליבון, או בביטול, ליכא מיאוס.

ג. ומציינים להכת"ס (או"ח צו) שאם אכל חצי כזית והקיאו וחזר ואכלו, אין יוצא בזה ידי סעודת שבת, משום דכתיב בהו עונג ואין כאן עונג. ולפ"ז נימא דפשוט שגם במאכל שיקוץ אינו יוצא סעודת שבת ויו"ט, מה"ט דאין כאן עונג ושמחה. י"ט וגם נראה דלא רק סעודת שבת ויו"ט איננו יוצא אלא כל מצוות התלויות באכילה אינו יוצא במאכל מאוס, הן מצד דמצוה הבאה בעבירה היא שעובר בכל תשקצו, והן מצד שאינו "דרך אכילה". אך שא"כ צ"ע למה נקט הכת"ס רק מצד "עונג" שלא שייך אלא בשבת [ויו"ט], ולא מצד מצוה הבאה בעבירה ודרך אכילה השייכים בכל המצוות.

^ט אלא שלגבי שמחה יש לפלפל שיוצא יד"ח בהנאת מעיים, אף שלא הו"ל הנאת גרון. ועל דרך דברי רש"י המחודשים בחגיגה (ז:): בהא דאין שמחה אלא בבשר בהמה, שאין שובע אלא בבשר בהמה. שלכאורה דבר גדול דיבר ואתא לאשמעינן, שמצוה זו היא בהנאת מעיים ולא בהנאת גרון. אלא שלהנ"ל שגם אינו "דרך אכילה" אולי לא יועיל שהמצוה היא בהנאת מעיים, דמ"מ לא "אכל". ואמנם קיום מצות השמחה אינו דוקא באכילה כדהביא המשנ"ב משאג"א (ס"ס סה), אך י"ל דזה רק כלפי שירים וריקוד וכדומה שאינם כלל מעניין אכילה, אבל שמחה הבאה באופן של אכילה צריכה להיות דוקא בדרך אכילה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק

גדר נשיאת כפים אי הוי חלק ועיקר מברכת כהנים

וַיִּשָּׂא אֶהָרֶן אֶת (ידו) יָדָיו אֶל הָעַם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֵשֶׂת הַחֲטָאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים (ט, כב)
ופירש"י, ויברכם, ברכת כהנים יברכך יאר ישא, ומקור דבריו מדברי התורה כהנים (י
כב), וכן מדברי הירושלמי בתענית (פ"ב ה"א) שדרשו עה"פ, וישא אהרן את ידיו אל העם
ויברכם, ברכה סתומה אבל לא שמענו איזו היא עד שבא הכתוב ופירשה יברכך ה',
וישמרך וגו' וישם לך שלום, ומבואר דחלק מברכת כהנים הוא נשיאת כפים, וכמבואר
בגמ' בסוטה דף לח ע"ב, כה תברכו, בנשיאת כפים או אינו אלא שלא בנישאת כפים
נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, מה להלן
בנשיאות כפים, אף כאן בנשיאות כפים, עכ"ד הגמ', ומשמע דהנשיאת כפים, הוא חלק
מהברכת כהנים, והן אמת שזה הלשון שאומרים וכמו שכתב בשו"ע סימן קכח הל'
נשיאת כפים, ומצינו בהא מח' שבשו"ע הרב (סימן קכח סי"ז) כתב שהכהנים יברכו אשר
קדשנו בקדשותו של אהרן קודם שישאו ויפרסו כפיהם, כיון שנשיאות כפים היא עיקר
המצוה וכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן עכ"ד.

ודבריו קשים להבנה דהרי עיקר המצוה, הוא בברכה, ולא בנשיאת כפים, ומ"מ בפענח
רזא (פ' נשא) כתב, שאין נשיאות עפים עיקר המצוה, אלא הברכה עצמה של ברכת
כהנים דהיינו יברכך יאר וישא, ולכן גם כנושאין הכהנים כפיהם קודם הברכה, הוה ג"כ
עובר לעשיית המצוה, דהברכה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, קאי על עיקר ברכת
כהנים, יברכך יאר וישא ולא על נשיאת כפים וכי בשל הפסק, ע"י נשיאת כפיים, בין
הברכה ובין אמירת יברכך, לא הוי הברכה עובר לעשייתה. והאי דינא דהעיקר הוא
הנשיאה כן משמע מש"כ בבראשית רבה (צט ו) כתב ישר שאת (בראשית מט ג) אין שאת
אלא כהונה דכתיב וישא האור וגו' וכן למדו שכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו וכו'.

ויתכן לבאר הפלגותא בגדר המצוה, מהו גדר נשיאת כפים שהייתה הכא בפ' נשא,
דלפי רש"י היה נשיאת כפים, וזה שלא במקומה, שהרי נאמר למשה רבינו לפני זה, אולם
הרמב"ן שם כתב לפרש, שאהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה,
שנאמר ויעמוד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ויברך את כל קהל ישראל וגו'
ולפיכך לא הזכיר הכתוב שמשא ציוה אותו לעשות כן יעו"ש, וא"כ י"ל דהני שיטות דס"ל
שאינ הנ"כ עיקר, יפרשו כמו הרמב"ן, אלא דבעיקר שיטת הרמב"ן כתב להקשות ע"ד
מדברי הברייתא של מלואים (תורת כהנים ריש פרשת שמיני) שכתוב ויברכם זו ברכה
סתומה שאי אתה יודעה, חזר הכתוב ופירש להלן (במדבר ו' כד) יברך ה' וישמרך וגו'
א"כע הרי מפורש שברכה זו היא ברכת כהנים, אלא דכתב הרמב"ן דאפשר לבאר דברי
הברייתא באופ"א שאכן ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו סתומה היא ולא פירש לנו
הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שווה בכל הכהנים

לעולם יעו"ש, וע"ע ברא"ם מה שכתב להקשות בזה על הרמב"ן, ובמש"כ במשנה למלך בהל' נשיאת כפים פי"ד ה"ד מה שמוכיח פשטות דברי הברייתא כדברי הרמב"ן.

ובמלבי"ם כתב לחלק בין נשיאת כפים, לפרישת כפים, שלתפילה בא הלשון פרישת כפים ולדוכן נשיאת כפים, וכאן הכוונה לנשיאת כפים וכמ"ש בפסוק וישא אהרן את ידיו וכמו שכתב רש"י שהוא נשיאת כפים לדוכן.

ומ"מ י"ל דבעיקר הטעם לנשיאות כפים, מצינו ברבינו בחיי (ויחי מח יג) ברכת כהנים בנשיאת כפים וכו' כדי להאציל כח הברכה למט ממקור הברכה העליונה, הוא שכל את ידיו (בראשית מח יד) מלשון שכל וחכמה, כי נתכוין בעשר אצבעות ידיו להמשיך הברכה ממקור החכמה והשכל, וכן אמר התרגום אחכמינון לידוהי, כענין שאו ידיכם קודש וברכו את ה' קודש היא החכמה שהיא מקור הברכה וכו' יעו"ש, וכן מבואר בשפת אמת פ' שמיני.

ובעיקר המח' אם הכהנים יברכו קודם שישאו את כפיהם או יברכו רק אח"כ, שבשבות יעקב (ח"ב סימן א) כתב שנשיאות כפים בברכת כהנים אינה מעכבת והדרשה כה תברכו בנשיאות כפים לא הוי אלא אסמכתא בעלמא, אולם בשו"ת נודע ביהודה קמא סימן ה' כתב לחדש דדין נשיאת כפים מחייב שהכהן ישא כפיו מכח עצמו ולא מכח סמיכה ע"י דבר אחר יעו"ש, שכתב נקפ"מ בזקן שלא יהני סמיכה ע"י דבר אחר, יעו"ש, ומוכח מדבריו שהנשיאת כפים מעכבת,

ויש להוסיף בכ"ז, דהרי ידוע הנידון בברכת כהנים שעוברים בעשה, האם יש איסור לברך ברכת כהנים אב את בנו וכו', וצדדו הפוסקים דהיכא שאין נשיאת כפים שאני, ועתה ארחיב בפרטי הסוגיא זו [אשר שייכת למש"כ לדון לעיל] דבעיקר האיסור איתא בגמ' בכתובות דף כד ע"ב, ישראל הנושא עפיו ומברך ברכת כהנים עובר בעשה, ופירש"י שנאמר כה תברכו את בני ישראל אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, ובגמ' בשבת דף קיח ע"ב, אמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי יודע בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה, וכתבו ע"ז בתוס' שם, לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אסרה תורה לברך, ובס' האשכול (סימן טו עמ' לב) כתב, לבאר דברי ר"י בשבת דלאו היינו שהיה עולה ומברך ונושא כפיו אלא היה לדוכן ועומד שם.

ובעיקר מה דאיתא בגמ' בשבת, ובמש"כ התוס' שאין איסור בזה ותמה בדרכי משה (או"ח סימן קכח אות א) הרי איתא בכתובות דף כד ע"ב שישראל הנושא כפיו ומברך ברכת כהנים עובר בעשה, ופירש"י שנאמר כה תברכו את בני ישראל אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה. ומצינו בהא כמה תירוצים יעויין במש"כ במהרש"ם שם, ובמג"א סימן קכח סק"א, כתב לבאר, ששיטת רבי יוסי שאין איסור כלל על זר לברך כמו שאין לאשה שום איסור ומוכי שכתב שלגבי דין סמיכה כתוב דבר אל בני ישראל ומדייקינן ולא בנות ישראל ועכ"ז ס"ל לרבי יוסי שאין עליהם איסור והפוסק רק פוטר אותם מחובה זו ה"ה לגבי ברכת כהנים כה תברכו היינו שעליהם חל החובה ומ"מ מותר לזר לברך אם ירצה ומי דס"ל שיש איסור לזר לברך הוא שיטת רבי יהודה וכך קי"ל

לדינא יעו"ש. אולם מצינו להב"ח (ריש סימן קכח) שכתב לתרץ, שאיסור עשה לזר הנושא את כפיו בברכת כהנים אינו אלא בנשיאת כפים כדרך הכהנים וכמו שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, אבל ברכה בלא נשיאות כפים אפילו אם הוא עולה לדוכן ומברך אין בזה איסור כלל, ורבי יוסי לא היה נושא כפיו, ולכן כתבו התוס' שלא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בדבר עכ"ד.

אולם ראה בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סימן יד) ובכה"ח (סימן קכח סק"ח) שמה שאמרו זר הנושא כפיו עובר בעשה, זהו דוקא כשמתכוין לקיים מצוה לברך את עם ישראל כמו הכהנים אבל כאשדמ מברך את חבירו אין איסור בזה יעו"ש, וכן כתב במגן גיבורים שהאיסור אינו אלא שמתכוין, וא"כ י"ל דתלי בהא האם נשיאות כפים חלק מהברכת כהנים או ללא חלק.

ומצינו בהא עוד כמה ישובים, עוד ישוב מצינו בשו"ת מהרי"ט (ח"א סימן קסט) לתרץ שכל האיסור של עשה לזר לישא את כפיו אינו אלא במקדש, ומשום שהיו הכהנים מזכירים שם ה' ככתבו, ואם אינו כהן הרי הוא הוגה את השם שלא במקום מצוה, ויש בזה אזהרת עשה של ה' אלוקיך תירא אבל שלא במקדש יש להקל כיון שאינו הוגה את השם ככתבו ורבי יוסי היה אחר החורבן, וא"ש.

עוד ישוב מצינו בהפלאה (כתובות דף כד:) שכתב לבאר ע"פ ספר החרדים דדוקא שנושא כפיו עם כהנים אחרים עובר באיסור שהרי אז הוא מתבטל מהמצוה שלו להתברך, משא"כ היכא שנושא לבד יעו"ש, וכן כתב לתרץ בהא בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן לא) שדוקא שמברך עם כהנים אחרים איכא איסורא ולא כשמברך לבדו, אולם שם כתב טעם אחר, דאיסור לאו הבא מכלל עשה הוא באופן שבו מתקיים העשה והיינו שבאותו אופן שבו מתקיים העשה והיינו שבאותו אופן שבו יש מצוה על הכהנים לברך יש איסור על הישראל לברך, וע"ז נאמר כה תברכו אתם ולא זרים ואף על הכהנים אין מצוה מן התורה לברך אלא שהם שנים ולא כשהוא אחד וכזר נושא כפיו לבד שבאופן זה אם ישא הכהן כפיו לא יקיים מצוה כלל [לחלק דעות מן הראשונים] א"כ אף הזר אינו עובר ויש איסור רק של ברכה לבטלה, יעו"ש, וכן כתב לתרץ בהגהת הרש"ש ובשו"ת זכרון יהונתן סימן א' יעו"ש. וע"ע בקובץ באר התורה פרשת ויחי תש"פ מש"כ בגדר האי איסורא, וברכת האב על הבנים, וא"צ לכפול הדברים שוב.

והנה לאחר כותבי כ"ז מצאתי בשו"ת הרידב"ז (שו"ת מכת"י סימן יט) שנשאל דכיון דילפינן מסוטה דף לח ע"א נשיאות עפים מדכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, אמאי קרינן ליה נשיאות כפים, נשיאות ידיים מיבעי ליה, וכי תימא משום דכתיב נשא לבבינו אל כפים, הא יתא דא"כ היה צריך שיהיו כפיו פרושות השמים כדכתיב בשלמה וכפיו פרושות השמים, ותו דהתם הלב הוא נושא כפים אבל הכא הכפים הוא נושא.

והשיב, והביא דברי הגמ' בסוטה דף לח ע"א ת"ר כה תברכו בנישאות עפים אתה אומר בנשיאות כפים וכו' הרי נסתלק התרעומת עלינו דאנן לישנא דתנא נקטינן וחזרה הקושיה על התנא עצמו דאיהו גופיה יליף מדכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, ויש לתרץ דאי הוה קרי נשיאות ידיים הוה משמע שישא זרועותיו וידיו פשוטות לא שיגביה

ידיו עד שיהיו כפיו נגד העם, להכי קרי ליה נשיאת כפים ללמד שצריך שישא כפיו עד שיהיו ראשי אצבעותיו כלפי מעלה וכפיו כנגד העם, דבעינן תרתי נשיאות ידים ונשיאות כפים, ויעו"ש עוד מש"כ מנ"ל לקרא דהא בפסוק כתוב ידיו ולא כפיו יעו"ש, והמבואר בכ"ז, דהעיקר הוא הנשיאת כפים.

מצות שמועת הישראל בשמיעת ברכת כהנים

והשתא דעסקינן בברכת כהנים יש לציין למש"כ בשו"ת משיב דבר (סימן צב) כתב, שמקור הדין באו"ח סימן קכח סכ"ו, שבשעה שהכהנים מברכים ישראל ישתקו ויכוונו לברכה מדוקדק בלשון הכתוב בפרשת שמיני וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם, וצ"ב שאם הכוונה שנשא ידיו לברכה בלבד מהו אל העם, ועוד שהכתיב הוא וישא אהרן את ידו לשון יחיד, וכתב לתרץ, שבתחילה היה כלשון הכתיב ידו שנשא אהרן את ידו האחת אל העם להורות להם לסימן שהוא עומד לברכם שיכוונו דעתם לברכתו, ואח"כ נשא את שתי ידיו לברכה עצמה כלשון הקרי וישא אהרן את ידיו.

הנה ידוע מש"כ להביא בביה"ל ריש סימן קכח, כתב בספר חרדים מצות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל, וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצוה עכ"ל, והביאוהו האחרונים, עכ"ד הביה"ל, ומיסוד דברי החרדים, כתב לחדש בשו"ת אגרות משה (ח"ד או"ח סימן כא) שמכיון שיש מצוה על הישראל להתברך ולקבל הברכה וחלק מקבלת הברכה זו עניית האמן לכן חיוב האמן מדאורייתא, לכן אם נודן לו לשמוע ברכת כהנים באמצע קריאת שמע חייב לענות אמן על ברכת הכהנים עצמה, יעו"ש, וכן הביאו בשם הגרשז"א (תפילה פ"ח ס"ק סד) שהמתפלל שמו"ע עם הש"ץ יענה על האמנים של ברכת כהנים. וע"ע בשו"ת מהר"י אסאד סימן מו מש"כ לחדש ע"פ דברי החרדים, שיש מצוה לחזר אחרי הברכת כהנים.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

קריאת שמע אחר חצות הלילה

שאלה: אדם שלא קרא קריאת שמע ולא התפלל מעריב קודם חצות הלילה מה יעשה?
תשובה: לכתחילה יש לקרוא קריאת שמע עד חצות, ומ"מ מי שאיחר ולא קרא עד חצות
יקרא גם אחר חצות עם ברכותיה. הגם שלגבי מצה מכריע המשנה ברורה שמי שלא אכל
מצה עד חצות שיאכל אחרי חצות בלי ברכה.

ה ר ח ב - ד ב ר :

א] במתני' ריש ברכות נחלקו חכמים ורבן גמליאל אם זמן ק"ש של ערבית הוא עד
חצות או עד שיעלה עה"ש, ובגמ' (שם ח, ב) פסקו הלכה כר"ג. ונחלקו הראשונים אם
פלוגתתם לענין בדיעבד או לענין לכתחילה, דעת הרבינו יונה (ברכות א, א) שלחכמים
גם בדיעבד אינו קורא לה אחר חצות [והביא שיטה אחת שק"ש עצמה שהוא דאו' לא
עקרוה]. אולם דעת הרשב"א (שם ב, א ד"ה מתני'; ט, א ד"ה ובני) שגם לחכמים בדיעבד
אם לא קרא עד חצות שקורא אחר חצות.

וכותב הטור (סי' רלה): "והלכה כר"ג דאיפסיקא הלכתא כוותיה, ואפילו לכתחילה יכול
להמתין לקרות עד שיעלה עמוד השחר". והרמב"ם (פ"א מהל' ק"ש ה"ט) כותב: "אי זהו
זמן קריאת שמע בלילה מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם עבר ואיחר
וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק
אדם מן הפשיעה" – והשו"ע (רלה, ג) העתיק את לשון הרמב"ם.

מצה אחר חצות הלילה

ב] ולגבי מצה כותב השו"ע (תעז, א) "ויהא זהיר לאכלו קודם חצות", וכותב המשנ"ב
(סק"ו): "כיון שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח והפסח אינו נאכל אלא עד חצות
כו', ובדיעבד אם איחר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו, וע"כ יאכלנו ולא יברך
עליו "על אכילת מצה" כו'".

ויעו"ש בביה"ל (ד"ה ויהא) שכותב שלפי דעת ראב"ע שהפסח נאכל רק עד חצות, ה"ה
מצה דאיתקש לפסח, ולדעת ר"ע שהפסח זמן אכילתו הוא כל הלילה, ממילא ה"ה מצה
זמנה מן התורה הוא כל הלילה. אלא שנחלקו הראשונים האם הלכה כראב"ע או כר"ע,
שדעת הרמב"ם והמ"מ ובעה"ט ואו"ז בשם הר"י מקורבי"ל לפסוק שזמן אכילת מצה כל

קריאת שמע אחר חצות הלילה

הלילה, אכן יש הרבה מגדולי הראשונים דס"ל דלאחר חצות לא יצא ידי חובתו, ושלכן יש ליוזר שלא לאחר יותר מחצות.

ומביא הביה"ל שיטה שלישית בזה, שיש מהראשונים שכתבו שגם לפי ר"ע שזמנו כל הלילה, זה רק מצד הדין דאורייתא, אבל משום הרחקה גם הוא מודה שאסור לכתחילה לאחר יותר מחצות, וכ"כ הגר"א בביאורו.

ומסיק הביה"ל: "והנה משום זה החליטו הרבה אחרונים, דאף דבודאי חייב לאכול מצה אף כשאיחר לאחר חצות דשמא הלכה דמן התורה זמנו כל הלילה, עכ"פ לא יברך "על אכילת מצה" דספק ברכות להקל".

ג] ובחזו"מ פסח עת נכנסתי לביקור חג קמי הראב"ד הגאון האדיר רבי משה שטרנבוך שליט"א העיר, שהרי דעת הגר"א (עי' גר"א סי' רלה ס"ק יג; וכן דעת הב"ח שם), שלפי חכמים שאמרו עד חצות, אזי אפילו בדיעבד לא יצא אחר חצותי – וכדברי רבינו יונה (ריש ברכות) שחז"ל הפקיעו את המצוה ואמרו שגם אם יקרא לא מקיים בזה המצוה. וא"כ יש לומר שגם בפסח ומצה יהיה הדין כן, שגם אם יאכל אחר חצות הפקיעו את המצוה – גם אם מדאורייתא יוצא גם אחרי חצות.

אמנם אין הכרח שמדמים אנו את מצה לקריאת שמע, ובכלל מצינו במאירי (פסחים קכ, ב) שכותב: "מאחר שביארנו שהפסח דינו ליאכל עד שיעלה עמוד השחר, ולא אמרו עד חצות אלא להרחיק אדם מן העבירה שלא יבא לידי נותר, מצה מיהא אף על פי שזכר לפסח היא אפילו אכלה אחר חצות יצא, ויש חולקין לפסוק כר' אלעזר בן עזריה לאיסור פסח אחר חצות מן התורה, וא"כ אף במצה אחר חצות לא יצא". ומבואר מדבריו שרק בפסח גזרו מצד שלא יבוא לידי נותר, ולא במצה הגם שהוא זכר לפסח. וממילא גם במקום שגוזרים יתכן שיהיה חילוקי דינים ביניהם.

האם מברך

ד] ולמעשה הגם שכאמור דעת כמה ראשונים שזמן הפסח הוא כל הלילה, ושי"א שגם לפי ראב"ע זה רק לכתחילה כדי להרחיק, וגם המאירי כותב שדברי ראב"ע זה רק בפסח ולא במצה – עכ"ז מכריע המשנ"ב שאם לא אכל קודם חצות שיאכל אחר חצות אבל לא יברך "על אכילת מצה".

והגם שיש כאן ספק דאורייתא לחומרא ומדוע לא יברך, יעוי' במשנ"ב (סז, א) שכותב שרק קיום המצוה עצמה זה "ספק דאורייתא לחומרא", אבל כלפי הברכה שהברכות הם דרבנן אזי ספיקא לקולא [ויעו"ש שמביא מה שי"א שרק כשיש לו ספק אם מחוייב במצוה אז אינו מברך, אבל אם ודאי מחוייב אלא שאינו יודע אם עשה וקיים את המצוה אזי צריך לברך עליה ג"כ].

^ב בסוגית הגמ' ביבמות (צ, א) מבואר שבשב ואל תעשה יכולים לעקור דבר מן התורה, ומחדש הרבינו יונה שאפילו אם קרא ק"ש לא קיים המצוה.
^{כא} עי' תוס' בפסחים קכ, ב ד"ה אמר.

קריאת שמע אחר חצות הלילה

אולם האור שמח (פ"ו מהל' מצה ה"א) כותב: "ודא ברור, דכיון דמספקא לן אם ישאל אדם איך לעשות אם עבר חצות דצריך לאכול מצה מספק, וכיון דמספקא לן הלא שיטת רובא דרבוותא דהעושה מצוה מה"ת מספק חייב לברך, ועיין ביאור הגר"א סימן תרפ"ח, ולכן יש לסמוך על כולהו רבוותא דפסקו דמצותה כל הלילה, דהלכה כר"ע מחבירו, ולשון הגמרא (פסחים קכ, ב) לראב"ע מורה ג"כ דאין הלכה כמותו כו', ודלא כאחרונים שפסקו להיפך. ובפרט דאיכא חזקת חיוב ולא נפטר, כמו בספק קרא קריאת שמע, אמנם כאן הוי ספיקא דדינא, ולא שייך חזקה".

אך כאמור המשנ"ב מכריע לגבי מצה שלא יברך "על אכילת מצה" כשאוכלו אחר חצות, אבל זה רק לגבי מצה, אבל לגבי ק"ש עלינו לדון בנפרד כלפי ברכות הקריאת שמע – שהם דבר נפרד מהק"ש^{כב}, יתכן שזה יהיה דומה לשמונה עשרה שדנו בו הפוסקים (עי' צ"ח ברכות כו, א ד"ה שהרי) אם עשו בזה סייג או לא. וראה במשנ"ב (קח, טו) מש"כ בזה אודות השלמת תפילת מנחה.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

^{כב} כמבואר בשו"ע סימן ס"ב, והרחבנו בזה בעבר (גליון יט).

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

ט, ב: קח לך עגל לחטאת וגו'.

פירש"י לכפר על עוון העגל. בפענח רזא הקשה דא"כ הוי ליה לאתווי נמי שעיר כדין יחיד לעבודה זרה כדאיתא בהוריות עכ"ל.

והנה בשפתי חכמים [המלא] כתב "דהוקשה לרש"י הלא חטאת של כהן משיח פר כמו שכתוב בפרשת ויקרא, ולמה ציוה כאן עגל לחטאת, ולכן פירש לכפר על מעשה העגל שעשה". וצ"ע דאהרן חטא בעגל בי"ז בתמוז וזה היה עוד קודם שנמשח לכהן גדול בשנה שניה בר"ח ניסן בהקמת המשכן, וקיימא לן [הוריות י, א] חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ נתמנו הרי אלו כהדיוטות. וזהו כהבנת הפענח רזא שהיה לאהרן דין יחיד העובד עבודה זרה.

*

ט, ז: ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך.

בספר מנוחה וקדושה [שער התפילה ראשון סימן כו] כתב "קרב אל המזבח" אלו שלוש תיבות מיותרות, והיה לו לכתוב ויאמר משה אל אהרן עשה את חטאתך, ותירץ יונתן בן עוזיאל שהמזבח נראה לאהרן כעגל לכן היה ירא לגשת אליו עד שצוהו משה.

וצריך להבין אם ברצון ה' היה שאהרן יקרב, מדוע הפחידו בצורת העגל. הענין הוא, אמת שה' האשים את אהרן על עשיית העגל, מ"מ עשה תשובה גדולה עם כל ישראל, ונוסף עליהם בשבעת ימי המילואים, שהיה משה משתדל לנקותו ולצרפו כזהב, והיה בדעת אהרן שכבר יצא ידי חובת תשובה על צד היותר טוב, ולכן הראה לו ה' את המזבח בצורת עגל, ובזה נבעת מאד ונשבר לבו בקרבו באומרו הן אבדתי ואפסה תקוותי, כי איני יודע מה לעשות יותר, ואז בחן ה' לבו הנשבר וראה שפללותו הגדולה בעיני עצמו, אז נרצה לפני ה' ואמר לו על ידי משה קרב וגו' כדכתיב [עיי' ישעיה נז, טו] ה' שוכן עם דכא ושפל רוח תרתי בעיני, ועתה תדין קל וחומר, אם לאהרן קדוש ה' כך מה נאמר אנחנו.

*

י, ד: ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עוזיאל דוד אהרן ויאמר אלהם קרבו שאו את אחיכם וגו'.

יש לעיין למה כתבתו תורה כאן דמקומו לכאורה בפרשת וארא גבי יחוס בני לוי.

וראיתי בשערי אהרן שהביא תורת כהנים דמכיון שנאמר ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל, איני יודע שעוזיאל דוד אהרן, ומה תלמוד לומר דוד אהרן, מקיש מעשה עוזיאל למעשה אהרן, מה אהרן רודף שלום בישראל אף עוזיאל רודף שלום בישראל.

ולפ"ז ביאר [ע"פ העמק דבר והמלבי"ם] דמילת "דוד" מתפרשת בקראי לפעמים מלשון אחי אביו ולפעמים מלשון ידידי אהובי כמו בשיר השירים דודי לי ואני לו, וגבי עוזיאל היה תרוייהו, והיינו שדודו אנו יודעים כבר שהיה, נמצא שעיקר החידוש כאן שהיה ידידו, וכבר אמר החוקר שאהבה לא תמצא אלא בין השוים, ומכאן למדו חז"ל בתורת כהנים שמה אהרן רודף שלום בישראל אף עוזיאל רודף שלום בישראל, ובא לפרש למה קרא לבני עוזיאל יותר מבני יצהר וכדומה, אלא משום שידע משה שיש מהם מקנאים לאהרן ולכבודו והיו נראים בזה כשמחים לאידו, על כן קרא לבני עוזיאל שידע שהוא אוהב ורע ומצטער בצערו, וכך היו בניו ענוים וותיקים.

*

י, ו: ראשכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו.

צריך טעם לשינוי באותו פסוק בין "אל" ו"לא".

וי"ל דבספר הכרמל כתב דההבדל בין מילת לא ובין אל, הוא ש"לא" מורה על השלילה המוחלטת ולכן תבוא על כל מיני השלילות בכל חלקי הזמן מהפעלים עכ"ל. א"כ י"ל דבפרע קי"ל בסנהדרין [כב, ב] דלגדל שער עד ל' יום מותר [לכך כתיב "אל"], משא"כ פרימת בגדים אסור לאלתר [לכך כתיב שלילה מוחלטת "לא"]. [שוב ראיתי במשך חכמה פרשת בא עה"פ "אל תאכלנו ממנו נא" שביאר באופן אחר].

אולם יש להעיר דלכאורה איסור פרע הוא גם איסור מוחלט כיון דקודם שלושים יום לא מקרי "פרע" כלל. אבל יש לומר עפמ"ש"כ דודי הג"ר חיים אריה כהן שליט"א בקונטרס שיח אליעזר [פרוכטר] שיש ראיות דביום שלושים מקבל חלות שם פרע, ואפ"ה אינו עובר עליו רק בליל שלושים ואחד ואילך שהוא משלח ומגדל הפרע ולא קודם לכן ע"ש.

*

י, יב: וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים וגו'.

וכן כתיב להלן פסוק טז ואת שעיר החטאת דרש וגו' ויקצוף על וגו' בני אהרן הנותרים, והעירוני אמאי לעיל פסוק ו [ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר בניו, ראשיכם אל תפרעו וגו'] לא כתיב "הנותרים".

וראיתי בפירוש האלשי"ך שכתב ראוי לשית לב למה חזר לומר פה "הנותרים", שאם ללמדנו שגם הם היו ראויין למות אלא שהיו נותרים ע"י תפילת משה שהועיל לחצאין, הרי זה נרמז באמרו למעלה הנותרים פעם אחת, ולמה חזר לאומרה, וביאר דכפל זאת שנית דהיו בכלל הקצף דמשה כי כאשר נכווה מאש יחוייב להזהר ביותר, כך כיון דאלעזר ואיתמר היו בכלל הגזירה אלא שהיו כאודים מוצלים מאש כי דרך שיור נשתיירו על כן ראוי להם להזהר ביותר לבל יכשלו בענין עבודה כאחיהם עכ"ל.

ויש לתרץ קושייתנו על דרך זה, דלעיל פסוק ו דאיירי שבא לומר להם שלא ינהגו מנהגי אבילות שלא לערבב שמחתו של מקום כדפרש"י ולא איירי לענין מצות עבודה המוטלת עליהם לפיכך לא כתיב "הנותרים".

ובספר עלה יונה להג"ר יונה מרצבך זצ"ל כתב ליישב דהנה המלבי"ם האריך בכמה מקומות שכוונת מילה "נותרים" שהם היו פחותים מערכם מנדב ואביהוא. [כמו תמיד "נותר" הוא השיור המקרי, ואילו "נשאר" החשיבות שבשארית כמו וישאר אך נח ויותר יעקב לבדון] וראה שבפסוק זה נקראו שיירי מנחות בשם נותר "הנותרת מאשי ה' ", ובולטת הקבלה זו שכך כוונת המקרא דאלעזר ואיתמר מצטערים היו שלא הם שנבחרו להקדש בהם שם ה' [כדפירש"י על הפסוק בקרבי אקדש] ורק הגדולים שבאחים נעשו אשה לה', אמר להם הקב"ה שיקחו את המנחה הנותרת מאשי ה' ואף בה יש מצוה לאכלה אצל המזבח כי קודש קדשים אף השירים, ונחמה כפולה גם הם שנתרו קודש קדשים הם עכ"ל.

*

י, יב: וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים.

עיינ רש"י שפירש הנותרים מן המיתה שאף עליהן נקנסה מיתה על עוון העגל וכו' והתפלל משה עליהם.

נשאלתי דמדמתו נדב ואביהוא שנכנסו להקטיר אש זרה ולא אלעזר ואיתמר משמע דמצד חטא העגל לבד לא היו ראויים למות אם לא בצירוף מה שעשו ביום השמיני, ולכן דוקא הם שעשו מה שעשו מתו ולא אלעזר ואיתמר, א"כ מה היה צריך את תפילת משה להגן על אלעזר ואיתמר שלא ימותו בעוון העגל, הלא בלאו הכי לא היו ראויין למות וצ"ע.

ויש לומר דהנה באהרן כתיב [דברים ט] ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, א"כ כשיש עברה וכעס בה היא שעתא אפשר שהיה מספיק עוון העגל לחוד בשביל להמית את אלעזר ואיתמר [כעין דאיתא במנחות מא, א דבעידן ריתחא נענשין גם על מי שאינו לובש בגד של ד' כנפות ואין מכניס עצמו לחובת ציצית], והיה צריך את זכות משה שתגן עליהם, אולם כשעבר הכעס ההוא ונתרצה הקב"ה היה כבר צריך צירוף של עוד מעשה כדי שימותו בניו של אהרן בעוון העגל שעשה ולכן מתו דוקא נדב ואביהוא ולא אלעזר ואיתמר.

*

י, יב: ואכלוה מצות אצל המזבח.

כתב רבינו בחיי וכתוב [להלן פסוק יג] ואכלתם אותה במקום קדוש כדי שלא תבין דוקא אצל המזבח ממש, לכך הוסיף ואמר ואכלתם אותה במקום קדוש הרשה להם שיוכלו לאכלם בכל החצר, כי כל חצר אוהל מועד נקרא קדוש, ומה שאמר "אצל המזבח" ללמד כי כל מה שיתקרב לאכלה אצל המזבח יהיה טוב ויותר ראוי עכ"ל.

*

י, יז: ואותה נתן לכם לשאת את עוון העדה לכפר עליהם לפני ה'.
פירש"י מכאן למדנו ששעיר ראש חודש היה שהוא מכפר על עוון טומאת מקדש
וקדשיו.

וקשה לפי מה שפסק הרמב"ם [פי"א משגגות ה"ט] דטומאת מקדש וקדשיו שאין בו
ידיעה לא בתחילה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין עכ"ל. וא"כ
שעיר ר"ח מכפר על טומאת מקדש וקדשיו בשוגג דוקא, וביומא [לו, ב] מבואר דחטאים
אלו השגגות עוונות אלו המזידין, וא"כ צריך להבין אמאי נקט הלשון ואותה נתן לכם
לשאת את עוון העדה, היה צריך לומר חטא העדה וצ"ע.

*

י, כא: ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה לפני ה' כאשר צוה משה.
איתא בתו"כ להגיד גדולתו של אהרן ושל בניו שבשעה קלה למדו שבע עבודות שחיטה
וקבלה זריקה והזאה וחיטוי יציקה וכפרה.

בפירוש הראב"ד הקשה למה הזכיר זה בפסוק כאן והלא תנופה איננה מז' עבודות
שמזכיר כאן, ותירץ דדייק מסיפא דקרא כאשר צוה משה והוא סוף כל העבודות, וכיון
שנשלמו כל העבודות הזכיר שיבחו של אהרן ובניו שכבר למדו מהרה ולא טעו ע"כ.
ובאמת רבינו הגר"א הגיה במקום "כפרה" ט"ס וצריך לומר "תנופה" ואתי שפיר. ועיין
עוד בביאור החפץ חיים כאן שנתקשה אמאי לא חשיב הקטרה ונשאר בצ"ע. עוד יש
להעיר אמאי לא כתיב "כאשר צוה ה' את משה" כמו בפסוק י ובשאר דוכתי.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

כל מִפְרֶסֶת פְּרָסָה וְשִׁסְעַת שְׁסַע פְּרָסַת מַעֲלַת גְּרָה בְּבִהְמָה אֶתָּה תֹאכְלוּ. אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגְּרָה וּמִמִּפְרֵי הַפְּרָסָה אֶת הַגָּמֶל כִּי מַעֲלָה גְרָה הוּא וּפְרָסָה אֵינָנוּ מִפְרֵי טֵמָא הוּא לָכֶם. וְאֵת הַשֶּׁפֶן כִּי מַעֲלָה גְרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא יִפְרִיט טֵמָא הוּא לָכֶם. וְאֵת הָאֲרֵנְבַת כִּי מַעֲלַת גְּרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיטָה טֵמָאָה הוּא לָכֶם. וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְרֵי פְרָסָה הוּא וְשִׁסְעַת שְׁסַע פְּרָסָה וְהוּא גְרָה לֹא יִגַּר טֵמָא הוּא לָכֶם (יא, ג-ז)

רבינו הגר"א כתב בזה דברים נפלאים בביאור לאגדת סבי דבי אתונא (בכורות ח' ע"ב), ונעתיק את דבריו קטעים קטעים, עם ביאור אחרי כל קטע, וזה לשונו:

וענים פשיטת הטלפים כי ענין סימני טהרה שני סימנים, מעלה גרה ומפרסת פרסה, והענין כמ"ש הקדמונים כי בעוף אמרו כל העוף הדורס טמא, והענין כי מאכילת הדבר כפי מזג המאכל כן יהיה טבע האוכל, כי אבר מחזיק אבר, וזה סוד נפש הבהמית שבאדם כו', וכל העבירות וחטאים הכל מחמדה, כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, כמו שהאריכו בזה, ועי' בדבריהם, וכל העוף הטורף טרף הוא סימן שאין בו מדת ההסתפקות. וכמ"ש (מכות כ"ד ע"א) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה, והוא ההסתפקות, וכן הוא בבהמה סימן מעלה גרה שמסתפק במאכל שבקרבו, וכן מפרסת פרסה הוא סימן שאינו דורס וטורף אלא גדל על אבוסו, ז"ש מעלה גרה.

ביאור הדברים: שורש כל העבירות והחטאים הוא במידת החמדה, שהאדם אינו מסתפק בחלקו אלא חומד יותר ממה שיש לו, ולכן שורש כל התורה הוא מידת ההסתפקות, כמו שאמרו בסוף מכות "בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", ומידת ההסתפקות היא ע"י האמונה, שמאמין בקב"ה שיספק לו כל צרכו (כמ"ש בסוטה מ"ח ע"ב "ופסקו אנשי אמנה א"ר יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בקב"ה דתניא ר"א הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה", וכמ"ש תוס' שבת ל"א ע"א "אמונת זה סדר זרעים מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזרע"), וזהו הטעם לסימני הטהרה והטומאה של הבהמות והעופות, שסימן הטומאה של העוף הוא שעוף הדורס טמא, והוא משום שעוף הטורף הוא סימן שאין בו את מידת ההסתפקות, ולכן חומד מה שאינו שלו וטורף בעלי חיים אחרים, ולכן נאסר באכילה לבני ישראל כי טבע המאכל נכנס בטבעו של האוכל, ושני סימני הטהרה של הבהמות - מעלה גרה ומפריס פרסה, עניינם שמורים על מידת ההסתפקות, הסימן מעלה גרה מראה שדי לו במאכל שבקרבו, והסימן מפרסת פרסה מראה שאינו דורס וטורף.

ועתה ממשיך הגר"א לבאר שבסימן מעלה גרה יש עוד רמז על מידת ההסתפקות:

ונ"ל למה גרה, והענין כי ודאי מי שיש לו הרבה מאוד יותר על מידת סיפוקו והוא מסתפק בהם בודאי אינו ממידת ההסתפקות, רק מי שמסתפק כדי סיפוקו זה הוא מדת ההסתפקות, ונאמר (שמות ל') עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעה, ואמרו כי מעה

הוא שני פונדיונים ופונדיון הוא ב' איסרין, נמצא כי מעה ד' איסרין, ואמרו (פאה פ"ח) מאימתי כל אדם מותרין בלקט כו' אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרין, שהוא מזונות לו ולאשתו ליום אחד כמ"ש הר"מ והר"ש ע"ש, שהוא חשבון מככר בפונדיון כו' ע"ש, וזהו מעלה גרה שהוא מדת מזונו בצמצום לעני ביום א', כמ"ש (סוטה מ"ח ע"ב) כל מי שיש לו פת בסלו ואמר מה אוכל למחר כו', וכמ"ש (שמות ט"ז) דבר יום ביומו כו', כידוע.

ביאור הדברים שהגר"א ביאר כאן ש"גרה" הוא רמו למידת ההסתפקות, משום שגרה הוא שיעור המזון הנצרך לאדם בצמצום ליום אחד, שמי שזה מה שיש לו ובזה די לו, זהו מידת ההסתפקות, כמ"ש בסוטה מ"ח ע"ב "כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה", והוא משום ש"גרה" היא מעה, ומעה היא ב' פונדיונים שהם ד' איסרים, שזהו שיעור מזונות העני ליום אחד לו ולאשתו, כמו שכתבו הר"מ והר"ש בפ"ח דפאה שככר בפונדיון הוא מזון ב' סעודות, נמצא שלעני ולאשתו די בב' פונדיונים ליום אחד.

ועתה מבאר הגר"א את החילוק בין ג' הגלויות הראשונות לגלות אדום על פי החילוק שיש בין גמל וארנבת ושפן לחזיר בסימן הטומאה שלהם:

ובגמל ארנבת ושפן סימן טהרה שלהם מעלה גרה וסימן טומאה שאינו מפריס פרסה ובחזיר להיפך, והענין כמ"ש במדרש רבה (שמיני פי"ג) גמל זו מלכות בבל ארנבת כו' ע"ש היטב, כמ"ש יכרסמנה חזיר מיער כמ"ש פסחים קי"ח ע"ש, ואמרו (יומא ט' ע"ב) ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי, ואמרו ראשונים עדיפי, אדרבה אחרונים עדיפי דעסקי בתורה, ואמרו תנו עיניכם בבירה כו', והענין כי ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים כו', והטעם כי הראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים ועונותיהם גלויים כי לבם היה טוב ואחרונים להיפך, ורחמנא ליבא בעי כמ"ש סנהדרין ק"ו ע"ב רבותא למבעי בעיי בשני דרב יהודה כו' ע"ש, ואמרו ראשונים שהיה בהם ע"ז ג"ע וש"ד אלא שתלו בטחונם בהקב"ה, נמצא כי מעשיהם רע מאד שכולם יהרג ואל יעבור עבירות חמורות שבתורה ולבם היה טוב מאד שמעלת הבטחון על כולם כנ"ל. ואחרונים עסקו בתורה ובג"ח ומפני מה חרבה מפני שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כו' כמ"ש איזה פרשה קטנה כו' ואהבת לרעך, והוא מחוסר הבטחון שכל הקנאה והשנאה ממנו, ולכן ראשונים הגלו בג' מלכיות שסימן טהרה שלהם מבפנים וסימן טומאה שלהם מבחוץ, ואחרונים בגלות אדום שנמשלה לחזיר שהוא בהפך, והוא פושט טלפיו להראות סימני טהרה שלו, ושבע תועבות בלבו, וכן הוא בגלות הזה מדתן של ע"ר ונעשה לנו שם כנ"ל, וז"ש טובה ציפרנן של ראשונים סימן טומאה שלהן מכריסן של אחרונים והבן.

כלומר, דהנה איתא ביומא ט' ע"א: "מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים... אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם... רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה אתאן למקדש ראשון, דכתיב ראשיה בשוחד ישפוטו וכהנייה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה... ר'

יוחנן ור"א דאמרי תרווייהו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם, אמר רבי יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים, א"ל ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי, אע"ג דאיכא שעבוד מלכות קא עסקי בתורה, אמר ליה בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים" (ופירש רש"י: "שנתגלה עונם. לא היו מכסין פשעיהם. נתגלה קצם. לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם. אחרונים לא נתגלה עונם. בני מקדש שני רשעים היו בסתר. בירה תוכיח. בית המקדש").

וצ"ב למה באמת בני המקדש הראשון עדיפים על בני מקדש שני? ומבאר הגר"א שבני מקדש ראשון היו **חיצוניותם** היתה רעה, כי מעשיהם היו רעים מאוד שחטאו בג' עבירות חמורות ע"ז ג"ע וש"ד, אך **פנימיותם** היתה טובה, כי נכון ליבם בטח בה', כלשון הגמרא "רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה", ובני בית שני **חיצוניותם** היתה טובה, שמעשיהם היו טובים שעסקו בתורה ומצוות וגמילות חסדים, אך **פנימיותם** היתה רעה, כי היתה בליבם שנאת חנם, ושנאת חנם באה מחמת חוסר הבטחון, ולכן הראשונים עדיפים על האחרונים, שהלב הוא העיקר כמ"ש בסנהדרין ק"ו ע"ב הקב"ה ליבא בעי.

ועתה אומר הגר"א שעפ"ז מבואר היטב למה הראשונים היו בגלות אצל בבל ומדי ויון, והאחרונים אצל מלכות אדום הרשעה, והוא על פי מה שאמרו במדרש שד' החיות הטמאות הם כנגד ד' גלויות, גמל כנגד מלכות בבל, שפן כנגד מלכות מדי, ארנבת כנגד מלכות יון, חזיר כנגד מלכות רומי, וכן מבואר בפסחים קי"ח ע"א שהפסוק יכרסמנה חזיר מיער נדרש על מלכות רומי, נמצא שבבל ומדי ויון הם כנגד גמל ושפן וארנבת שסימן הטומאה שלהם הוא סימן **חיצוני**, שאינם מפריסים פרסה, אך בפנים הם טובים שהם מעלים גרה, ורומי היא כנגד חזיר שסימן הטומאה שלו הוא סימן **פנימי** שאינו מעלה גרה, אך מבחוץ הוא טוב שמפריס פרסה, ולכן הראשונים **שחיצוניותם** היתה רעה ופנימיותם טובה נפלו ביד בבל ומדי ויון שסימן הטומאה שלהם הוא **בחוץ** אך בפנים הם טובים, והאחרונים שפנימיותם היתה רעה נפלו ביד רומי שסימן הטומאה שלהם הוא **בפנים** אך בחוץ הם טובים.

ולפ"ז מבאר הגר"א ביאור נפלא בלשון הגמרא "טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים", שהראשונים דהיינו בני מקדש ראשון נפלו ביד בבל ומדי ויון שסימן הטומאה שלהם הוא **בצפריניים**, שגמל ושפן וארנבת אינם מפריסים פרסה, והאחרונים דהיינו בני מקדש שני נפלו ביד רומי שסימן הטומאה שלה הוא **בכרס**, שהחזיר אינו מעלה גרה, כלומר שאינו מעלה את המאכל **שבכריסו** לפיו כדי ללעסו שוב, ו"טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים", דהיינו שסימן הטומאה של הראשונים הוא טוב יותר מסימן הטומאה של האחרונים, כי הראשונים היו טובים בפנימיותם והאחרונים לא.

עד כאן ביאור דברי קדשו של אדונינו הגר"א, והדברים ומאירים ושמחים כנתינתן וקילורין לעינים, ונרשום בס"ד כמה הערות:

מה שהפליג רבינו שהבטחון וההסתפקות הוא יסוד כל התורה, כן כתב גם בפ"י הגר"א לחבקוק ב' ד' "ובטחון והסתפקות המה כללים לכל המדות", וכ"כ בפ"י הגר"א למשלי כ"ב י"ט: "ועיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמ"ש וישומו

באלקים כסלם וגו'... והוא לפי שעיקר מהכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות כמ"ש ולא ישכחו וגו' ומצותיו וגו', ושם ל' ה' כתב: "וכן המצות המה תרי"ג והם נכללין באחת כמ"ש בא חבקוק והעמידן על אחת והוא הבטחון כמ"ש וצדיק באמונתו יחיה", ועוד כתב שם: "כי יש בם מדת הבטחון שהוא מגן לבל יכשלו בשאר המצות כי כולן כלולין במדה זו".

ומה שכתב הגר"א: "וכל העבירות וחטאים הכל מחמדה, כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, כמו שהאריכו בזה, ועי' בדבריהם", כן כתב מהרח"ו בשערי קדושה ח"ב שער ד' בארוכה, וז"ל:

"החמדה אב הטומאה, כי היא מביאה לשנאה וקנאה ומביאה לידי גזל ושבועת שקר ולידי רציחה, והיא העשירית שבעשרת הדברות שקולה ככולם, כי עינו לא תשבע עשר כעין הנחש שנאמר בו ונחש עפר לחמו, וכתוב נבהל להון איש רע עין וגו', ואמרו רבותינו ז"ל התאוה מוציאה את האדם מן העולם, כי מטרידתו מעסק התורה ומקיום מצוותיה, והוא כופר בהשגחה, שאינו מאמין שהכל על ידי השגחת הש"י, וכמו שאמרו ז"ל כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אכל למחר הרי זה מקטני אמנה, ועליו נאמר כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבוזו שלחנן לעתיד לבוא קטנות אמנה שהיתה בהן, אבל הבטחון אין מעלה כמוהו, וכמו שכתוב אשרי כל חוסי בו כי מאמין שיש בעולם אלוך יכול ומשגיח, וכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, ומובטח הוא שלא יחסרו מזונותיו, כמו שכתוב השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, ובתנאי שיהיה באמת ובכל לבו בלי שום פקפוק, ועוד, כי בהיותו בוטח בה', יעסוק בתורה ובמצוות בכל לבו בלי הרהור כלל".

ומה שביאר הגר"א שסימן הטומאה של מלכות רומי הוא בפנים אך בחוץ הם טובים, נראה יסוד לזה מהגמרא הידועה בשבת ל"ג ע"ב, שר' יהודה אמר "כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות", ונענה רשב"י ואמר "כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס", הרי שמעשיהם היו נאים אך כוונת ליבם היתה רעה.

והנה ידוע לבאר שר' יהודה אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין אסור, דס"ל שהמעשה עיקר יותר מהכוונה, ור"ש לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין מותר דס"ל שהכוונה עיקר יותר מהמעשה, ולפי זה י"ל דר' יוחנן שאמר "טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים" אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין מותר כמבואר בשבת פ"א סוף ע"א, ע"ש, ולכן ס"ל שהעיקר הוא הלב, וריש לקיש שאמר "אדרבה אחרונים עדיפי אע"ג דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה", אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין אסור כנראה מדברי הרמב"ן ע"ז י"ב ע"ב, ע"ש.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס

'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

דברי הגר"א שאיסור הבהמות והחיות הטמאות כי הן לקויות במדת החמדנות

כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם. ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם. ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא לכם. ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (יא, ג-ז)

רבינו הגר"א כתב בזה דברים נפלאים בביאור לאגדת סבי דבי אתונא (בכורות ח' ע"ב), ונעתיק את דבריו קטעים קטעים, עם ביאור אחרי כל קטע, וזה לשונו:

וענין פשיטת הטלפים כי ענין סימני טהרה שני סימנים, מעלה גרה ומפרסת פרסה, והענין כמ"ש הקדמונים כי בעוף אמרו כל העוף הדורס טמא, והענין כי מאכילת הדבר כפי מזג המאכל כן יהיה טבע האוכל, כי אבר מחזיק אבר, וזה סוד נפש הבהמית שבאדם בו, וכל העבירות וחטאים הכל מחמדה, כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, כמו שהאריכו בזה, ועי' בדבריהם, וכל העוף הטורף טרף הוא סימן שאין בו מדת ההסתפקות. וכמ"ש (מכות כ"ד ע"א) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה, והוא ההסתפקות, וכן הוא בבהמה סימן מעלה גרה שמסתפק במאכל שבקרבו, וכן מפרסת פרסה הוא סימן שאינו דורס וטורף אלא גדל על אבוסו, ז"ש מעלה גרה.

ביאור הדברים: שורש כל העבירות והחטאים הוא במידת החמדה, שהאדם אינו מסתפק בחלקו אלא חומד יותר ממה שיש לו, ולכן שורש כל התורה הוא מידת ההסתפקות, כמו שאמרו בסוף מכות "בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", ומידת ההסתפקות היא ע"י האמונה, שמאמין בקב"ה שיספק לו כל צרכו (כמ"ש בסוטה מ"ח ע"ב "ופסקו אנשי אמנה א"ר יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בקב"ה דתניא ר"א הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה", וכמ"ש תוס' שבת ל"א ע"א "אמונת זה סדר זרעים מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזורע"), וזהו הטעם לסימני הטהרה והטומאה של הבהמות והעופות, שסימן הטומאה של העוף הוא שעוף הדורס טמא, והוא משום שעוף הטורף הוא סימן שאין בו את מידת ההסתפקות, ולכן חומד מה שאינו שלו וטורף בעלי חיים אחרים, ולכן נאסר באכילה לבני ישראל כי טבע המאכל נכנס בטבעו של האוכל, ושני סימני הטהרה של הבהמות - מעלה גרה ומפריס פרסה, עניינם שמורים על מידת ההסתפקות, הסימן מעלה גרה מראה שדי לו במאכל שבקרבו, והסימן מפרסת פרסה מראה שאינו דורס וטורף.

ועתה ממשיך הגר"א לבאר שבסימן מעלה גרה יש עוד רמז על מידת ההסתפקות:

ונ"ל למה גרה, והענין כי ודאי מי שיש לו הרבה מאוד יותר על מידת סיפוקו והוא מסתפק בהם בודאי אינו ממידת הסתפקות, רק מי שמסתפק כדי סיפוקו זה הוא מדת הסתפקות, ונאמר (שמות ל') עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעה, ואמרו כי מעה הוא שני פונדיונים ופונדיון הוא ב' איסרין, נמצא כי מעה ד' איסרין, ואמרו (פאה פ"ח) מאימתי כל אדם מותרין בלקט כו' אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרין, שהוא מזונות לו ולאשתו ליום אחד כמ"ש הר"מ והר"ש ע"ש, שהוא חשבון מככר בפונדיון כו' ע"ש, וזהו מעלה גרה שהוא מדת מזונו בצמצום לעני ביום א', כמ"ש (סוטה מ"ח ע"ב) כל מי שיש לו פת בסלו ואמר מה אוכל למחר כו', וכמ"ש (שמות ט"ז) דבר יום ביומו כו', כידוע.

ביאור הדברים שהגר"א ביאר כאן ש"גרה" הוא רמז למידת ההסתפקות, משום שגרה הוא שיעור המזון הנצרך לאדם בצמצום ליום אחד, שמי שזה מה שיש לו ובוזה די לו, זהו מידת ההסתפקות, כמ"ש בסוטה מ"ח ע"ב "כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה", והוא משום ש"גרה" היא מעה, ומעה היא ב' פונדיונים שהם ד' איסרים, שזהו שיעור מזונות העני ליום אחד לו ולאשתו, כמו שכתבו הר"מ והר"ש בפ"ח דפאה שככר בפונדיון הוא מזון ב' סעודות, נמצא שלעני ולאשתו די בב' פונדיונים ליום אחד.

ועתה מבאר הגר"א את החילוק בין ג' הגלויות הראשונות לגלות אדום על פי החילוק שיש בין גמל וארנבת ושפן לחזיר בסימן הטומאה שלהם:

ובגמל ארנבת ושפן סימן טהרה שלהם מעלה גרה וסימן טומאה שאינו מפריס פרסה ובחזיר להיפך, והענין כמ"ש במדרש רבה (שמיני פי"ג) גמל זו מלכות בבל ארנבת כו' ע"ש היטב, כמ"ש יכרסמנה חזיר מיער כמ"ש פסחים קי"ח ע"ש, ואמרו (יומא ט' ע"ב) ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי, ואמרו ראשונים עדיפי, אדרבה אחרונים עדיפי דעסקי בתורה, ואמרו תנו עיניכם בבירה כו', והענין כי ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים כו', והטעם כי הראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים ועונותיהם גלויים כי לבם היה טוב ואחרונים להיפך, ורחמנא ליבא בעי כמ"ש סנהדרין ק"ו ע"ב רבותא למבעי בעיי בשני דרב יהודה כו' ע"ש, ואמרו ראשונים שהיה בהם ע"ז ג"ע וש"ד אלא שתלו בטחונם בהקב"ה, נמצא כי מעשיהם רע מאד שכולם יהרג ואל יעבור עבירות חמורות שבתורה ולבם היה טוב מאד שמעלת הבטחון על כולם כנ"ל. ואחרונים עסקו בתורה ובג"ח ומפני מה חרבה מפני שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כו' כמ"ש איזה פרשה קטנה כו' ואהבת לרעך, והוא מחוסר הבטחון שכל הקנאה והשנאה ממנו, ולכן ראשונים הגלו בג' מלכיות שסימן טהרה שלהם מבפנים וסימן טומאה שלהם מבחוץ, ואחרונים בגלות אדום שנמשלה לחזיר שהוא בהפך, והוא פושט טלפיו להראות סימני טהרה שלו, ושבע תועבות בלבו, וכן הוא בגלות הזה מדתן של ע"ר ונעשה לנו שם כנ"ל, וז"ש טובה ציפרנן של ראשונים סימן טומאה שלהן מכריסן של אחרונים והבן.

כלומר, דהנה איתא ביומא ט' ע"א: "מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים... אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם... רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה אתאן למקדש ראשון, דכתיב ראשיה בשוחד ישפוטו וכהנייה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה... ר' יוחנן ור"א דאמרי תרווייהו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם, אמר רבי יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים, א"ל ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי, אע"ג דאיכא שעבוד מלכות קא עסקי בתורה, אמר ליה בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים" (ופירש רש"י: "שנתגלה עונם. לא היו מכסין פשעיהם. נתגלה קצם. לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם. אחרונים לא נתגלה עונם. בני מקדש שני רשעים היו בסתר. בירה תוכיח. בית המקדש").

וצ"ב למה באמת בני המקדש הראשון עדיפים על בני מקדש שני? ומבאר הגר"א שבני מקדש ראשון היו **חיצוניותם** היתה רעה, כי מעשיהם היו רעים מאוד שחטאו בג' עבירות חמורות ע"ז ג"ע וש"ד, אך **פנימיותם** היתה טובה, כי נכון ליבם בטח בה', כלשון הגמרא "רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה", ובני בית שני **חיצוניותם** היתה טובה, שמעשיהם היו טובים שעסקו בתורה ומצוות וגמילות חסדים, אך **פנימיותם** היתה רעה, כי היתה בליבם שנאת חנם, ושנאת חנם באה מחמת חוסר הבטחון, ולכן הראשונים עדיפים על האחרונים, שהלב הוא העיקר כמ"ש בסנהדרין ק"ו ע"ב הקב"ה ליבא בעי.

ועתה אומר הגר"א שעפ"ז מבואר היטב למה הראשונים היו בגלות אצל בבל ומדי ויון, והאחרונים אצל מלכות אדום הרשעה, והוא על פי מה שאמרו במדרש שד' החיות הטמאות הם כנגד ד' גלויות, גמל כנגד מלכות בבל, שפן כנגד מלכות מדי, ארנבת כנגד מלכות יון, חזיר כנגד מלכות רומי, וכן מבואר בפסחים קי"ח ע"א שהפסוק יכרסמנה חזיר מיער נדרש על מלכות רומי, נמצא שבבל ומדי ויון הם כנגד גמל ושפן וארנבת שסימן הטומאה שלהם הוא סימן **חיצוני**, שאינם מפריסים פרסה, אך בפנים הם טובים שהם מעלים גרה, ורומי היא כנגד חזיר שסימן הטומאה שלו הוא סימן **פנימי** שאינו מעלה גרה, אך מבחוץ הוא טוב שמפריס פרסה, ולכן הראשונים ש**חיצוניותם** היתה רעה ופנימיותם טובה נפלו ביד בבל ומדי ויון שסימן הטומאה שלהם הוא **בחוץ** אך בפנים הם טובים, והאחרונים שפנימיותם היתה רעה נפלו ביד רומי שסימן הטומאה שלהם הוא **בפנים** אך בחוץ הם טובים.

ולפ"ז מבאר הגר"א ביאור נפלא בלשון הגמרא "טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים", שהראשונים דהיינו בני מקדש ראשון נפלו ביד בבל ומדי ויון שסימן הטומאה שלהם הוא **בצפריניים**, שגמל ושפן וארנבת אינם מפריסים פרסה, והאחרונים דהיינו בני מקדש שני נפלו ביד רומי שסימן הטומאה שלה הוא **בכרס**, שהחזיר אינו מעלה גרה, כלומר שאינו מעלה את המאכל **שבכריסו** לפיו כדי ללעסו שוב, ו"טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים", דהיינו שסימן הטומאה של הראשונים הוא טוב יותר מסימן הטומאה של האחרונים, כי הראשונים היו טובים בפנימיותם והאחרונים לא.

עד כאן ביאור דברי קדשו של אדונינו הגר"א, והדברים ומאירים ושמחים כנתינתן וקילורין לעינים, ונרשום בס"ד כמה הערות:

מה שהפליג רבינו שהבטחון וההסתפקות הוא יסוד כל התורה, כן כתב גם בפ"י הגר"א לחבקוק ב' ד' "ובטחון והסתפקות המה כללים לכל המדות", וכ"כ בפ"י הגר"א למשלי כ"ב י"ט: "ועיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמ"ש וישומו באלקים כסלם וגו'... והוא לפי שעיקר מהכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות כמ"ש ולא ישכחו וגו' ומצותיו וגו', ושם ל' ה' כתב: "וכן המצות המה תרי"ג והם נכללין באחת כמ"ש בא חבקוק והעמידן על אחת והוא הבטחון כמ"ש וצדיק באמונתו יחיה", ועוד כתב שם: "כי יש בם מדת הבטחון שהוא מגן לבל יכשלו בשאר המצות כי כולן כלולין במדה זו".

ומה שכתב הגר"א: "וכל העבירות וחטאים הכל מחמדה, כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, כמו שהאריכו בזה, ועי' בדבריהם", כן כתב מהרח"ו בשערי קדושה ח"ב שער ד' בארוכה, וז"ל:

"החמדה אב הטומאה, כי היא מביאה לשנאה וקנאה ומביאה לידי גזל ושבועת שקר ולידי רציחה, והיא העשירית שבעשרת הדברות שקולה ככולם, כי עינו לא תשבע עשר כעין הנחש שנאמר בו ונחש עפר לחמו, וכתוב נבהל להון איש רע עין וגו', ואמרו רבותינו ז"ל התאוה מוציאה את האדם מן העולם, כי מטרידתו מעסק התורה ומקיום מצוותיה, והוא כופר בהשגחה, שאינו מאמין שהכל על ידי השגחת הש"י, וכמו שאמרו ז"ל כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אכל למחר הרי זה מקטני אמנה, ועליו נאמר כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבו שלחנן לעתיד לבוא קטנות אמנה שהיתה בהן, אבל הבטחון אין מעלה כמוהו, וכמו שכתוב אשרי כל חוסי בו כי מאמין שיש בעולם אלוך יכול ומשגיח, וכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, ומובטח הוא שלא יחסרו מזונותיו, כמו שכתוב השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, ובתנאי שיהיה באמת ובכל לבו בלי שום פקפוק, ועוד, כי בהיותו בוטח בה', יעסוק בתורה ובמצוות בכל לבו בלי הרהור כלל".

ומה שביאר הגר"א שסימן הטומאה של מלכות רומי הוא בפנים אך בחוץ הם טובים, נראה יסוד לזה מהגמרא הידועה בשבת ל"ג ע"ב, שר' יהודה אמר "כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות", ונענה רשב"י ואמר "כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס", הרי שמעשיהם היו נאים אך כוונת ליבם היתה רעה.

והנה ידוע לבאר שר' יהודה אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין אסור, דס"ל שהמעשה עיקר יותר מהכוונה, ור"ש לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין מותר דס"ל שהכוונה עיקר יותר מהמעשה, ולפי זה י"ל דר' יוחנן שאמר "טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים" אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין מותר כמבואר בשבת פ"א סוף ע"א, ע"ש, ולכן ס"ל שהעיקר הוא הלב, וריש לקיש שאמר "אדרבה אחרונים עדיפי אע"ג דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה", אזיל לטעמיה דס"ל דבר שאין מתכוין אסור כנראה מדברי הרמב"ן ע"ז י"ב ע"ב, ע"ש.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

כוחו של הנחש בהבחנת היין

פֶּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן ... לֹא תִאֲכָלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם (יא, מב)

רש"י: הולך על גחון – זה נחש, ולשון גחון שחייה, שהולך שח ונופל על מעיו.

בגמרא בע"ז מובא (ל', ע"א) הדין של יין מגולה שפסול לקידוש (וכנפסק בשו"ע או"ח סי' ער"ב ס"א), מחשש ששתה ממנו נחש.

ואמרינן התם: " אמר רב פפא: (דין זה שייך מזוג אין בו משום גילוי), לא אמרן, אלא דמזיג טובא, (מעורבים בו הרבה מים). אבל, (אם היין) מזיג ולא מזיג, (מעורב רק במעט מים), שתי, (שותה הנחש ממנו. ולפיכך הוא אסור בשתיה אם נשאר מגולה).

שואלת הגמרא: "ומזיג ולא מזיג, מי שתי", וכי הנחש שותה ממנו? "והא רבה בר רב הונא הוה קאזיל בארבא", היה מהלך בספינה, "והוה נקיט חמרא בהדיה", והיה עמו יין, "וחזייה ליהוה חיויא", ראה נחש "דצרי ואתי", זוחל לעברם מתוך המים. "אמר ליה רבה בר רב הונא לשמעיה" לשמשו, "סמי עיניה דדין" סמא את עיניו של הנחש. כלומר, הראה לנחש דבר הדוחה אותו, ומתוך כך יסתלק. "שקיל קלי מיא", נטל מעט מים, "שדא ביה", הטיל לתוך היין, "וסר הנחש לאחוריה", והלך מהם. ואם כן, מוכח שהנחש אינו שותה מן היין אפילו שמזוג הוא במעט מים?

ודוחה הגמרא ראייה זו: "אחייא", עבור יין חי שאינו מזוג כלל, "מסר נפשיה", מוסר הנחש נפשו למות, ובא ושותה ממנו לעיני כל, אף שמסתכן בכך שיהרגוהו. "אמזיגא", עבור יין מזוג, "לא מסר נפשיה", אינו מוסר נפשו למות. ולכן, כאשר רבה בר רב הונא החזיק בידיו יין חי, קרב אליו הנחש, אף שיכולים היו להורגו. ואילו כאשר מזוג השמש במעט מים, סר לאחוריו. ואמנם, כאשר אין איש רואה, שותה הנחש אף מייץ מזוג. ומשום כך, יין מזוג שנתגלה - אסור.

אך שואלת הגמרא: "וכי אמזיגא", עבור יין מזוג, "לא מסר נפשיה", לא מוסר הנחש את נפשו? "והא", והרי "רבי ינאי הוה" היה במקום הנקרא "בי עכבורי, ואמרי ליה" ויש אומרים כי "בר הדיא הוה", הוא זה שהיה בבי עכבורי, "הווי יתבי", היו יושבים שם, "והווי קא שתו חמרא מזיגא", היו שותים יין מזוג. "פש להו חמרא בכובא", נשאר להם יין בכלי, "וצרונהי בפרונקא", וסתמו את הכלי על ידי קשירת חתיכה של בגד בפיו. "וחזיא ליהוה חיויא", וראו נחש, "דשקיל מיא ורמא בכובא", לקח מים ומילא בכלי שבו היה היין, "עד דמלא בכובא וסליק חמרא", עד שנתמלא הכלי ועלה על גדותיו, "עילויה פרונקא", עלה היין מעל לסתימת הבגד ששמו בראש הכלי, "ושתי", שתה הנחש ממנו! ומוכח, שאפילו על יין המזוג במים, מוסר הנחש את נפשו, שהרי עשה זאת לעיני כל היושבים שם!

כוחו של הנחש בהבחנת היין

"אמרי", אמרו ליישב כך: "דמזיג איהו", יין שהנחש עצמו מוזגו, וכמו שהיה במעשה שלפנינו, "שתי", שותה הנחש ממנו, ואף מוסר נפשו עליו. אולם יין "דמזיגי אחריני", שמזוג על ידי אחרים, "לא שתי", אינו שותה ממנו.

ויש להקשות, הרי הנחש נתקלל (בבראשית, ג', י"ד): "ועפר תאכל כל ימי חיירך", דהיינו שבכל מה שיאכל, יהא טעם עפר. וא"כ כיצד מבאת הגמרא שמבחין הנחש בין יין מזוג לאינו מזוג ואף מתאמץ בכך?

תשובה: א. הגרי"מ שטרן שליט"א בספרו אוצר הידיעות (ח"א עמ' תקי"ח) הביא לתרץ בזה: "וראיתי מבארים שזה גופיה היה בכלל קללת הנחש, שהוא להוט אחר היין, ואעפ"כ מרגיש טעם עפר, והיינו ששוכח שכבר טעם יין, ואין לו רק טעם עפר, ובכל פעם מצטער ע"ז, שהרי אם כל דבר במהותו היה מרגיש רק טעם עפר, לא נחשב לו לקללה, שהרי זהו שמרגיש, ולכן אמרו שבמהותו להוט אחר טעם יין אבל במציאות אינו מרגיש בו רק טעם עפר" עכ"ד. ודבר זה צריך מקור, היכן מצינו שנוסף על קללת הנחש "ועפר תאכל כל ימי חיירך", נתקלל הוא גם להיות להוט אחר היין.

ב. לענ"ד לתרץ שאלה זו, עפ"י המובא בגמ' (שבת ק"י ע"א) כי יש לנחש חוש ריח מפותח, שלכן נאמר שם שמי שמתקנא בו הנחש "דמיקני ביה חויא" ופרש"י: כועס ורודף אחריו ומריח ריח פעמיו ורודפו", אז תקנתו שירכיבוהו "לירכביה ארבע גרמידי" ופרש"י שיפסקו עקבי פעמותיו ולא יוכל להריחם", הרי שחוש הריח מפותח בנחש מאוד, ועוד אמרו שם שהנחש מריח ותאב לריח יין טוב, שלכן אשה שנכנס בה הנחש יביאו בשר וכן "חמרא ריחתנא" ופרש"י "שיש לו ריח טוב", ואז מובא בגמ' שהנחש מריחם ומוציא ראשו ואז יתפסוהו. הרי למדנו מכ"ז שיש לנחש חוש ריח מפותח ותאב הוא לריח היין.

ומעתה יש לומר שגם סוגיית הגמרא בע"ז תתבאר לפי"ז, שבאמת אין הנחש מזהה את היין המזוג לפי טעמו, שאם טועמו, הרי כבר הארס מונח בתוכו בכל מצב, אלא ברור ופשוט הוא כי הנחש מריח את ריח היין ומזהה את טיבו מלתחילה, ויין שאינו חי לגמרי הוא כבר מריחו מראש ואינו ניגש אליו, ולפיכך לא חיישינן בו לאיסור גילוי.

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס

'חמדת משה', בני ברק

בענין לקיחת מנות דם בבית החולים

אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם (יא, מג)
בימי בין המצרים יזרח אור לישרים, לעוסק בתורה וחוקים, איש חיל רב פעלים, תהלתו בקהל חסידים, ה"ה ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. באתי בזה על דבר שאלתו היאך אפשר לחולה שיש בו סכנה לקחת מנות דם בבית החולים, הרי אולי הם נלקחו מאדם רשע שאוכל מאכלות אסורות, ובלוע בדמו מאכלות אסורות, שמטממות לבו של אדם. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם עצם המאכל גורם לטמטום הלב או העבירה

א) ביומא (לט). איתא תנא דבי רבי ישמעאל עבירה מטממת (אוטמת וסותמת מכל חכמה. רש"י) לבו של אדם, שנאמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, אל תקרי ונטמתם אלא ונטמתם. ע"כ. ומבואר שבעצם כל עבירה מטממת לבו של אדם, ולא דוקא מאכלות אסורות. וכבר עמד בזה הגאון רבי יאשיהו פינטו בפירושו על העין יעקב שם, שהרי עיקר קרא דונטמתם בם נאמר לענין אכילת שרצים, ולא בשאר עבירות. ותירץ דאין הטמטום בא מחמת השרצים, אלא מחמת העבירה. ע"ש. ומבואר שבאמת יש טמטום גם בשאר עבירות כמו במאכלות אסורות, ואע"פ שהפסוק דונטמתם בם נאמר לענין שרצים, מ"מ אין עצה אכילת השרצים גורמת לטמטום אלא העבירה. אמנם המסילת ישרים (פרק יא) כתב דאע"פ שבכל עבירה יש טמטום וטומאה, מ"מ מאכלות אסורות יתירות בזה, כי נכנסים בגופו של האדם ונעשים בשר מבשרו. ע"ש. אמנם באמת יש לחקור בהא דמאכלות אסורות מטממות לבו של אדם, אם העבירה גורמת הטמטום, וא"כ אם לא עשה איסור, כגון שהיה באונס וכיוצא בזה, לא יגרם לו טמטום מחמת אכילתו, או שעצם המאכל גורם לטמטום מצד טבעו, וא"כ אפילו אם אכל מאכלות אסורות באונס, יגרם לו טמטום מחמת אכילתו. וכבר נחלקו האחרונים בדבר זה, כי הנה הגאון חתם סופר בתשובה (או"ח סי' פג) נשאל אם מותר להניח שוטה במוסד חינוכי לצורך רפואתו, באופן שידוע שיאכילוהו שם מאכלות אסורות. ואחר שהאריך להוכיח דבמה שמעמידו אצל נכרים, לא חשיב שנותן לו איסור בידים, סיים דכל זה מעיקר הדין, אבל כבר העידו קדמונינו שע"י מאכלות אסורות שאדם אוכל בנערותו, מטמטם לבו ומוליד לו טבע רע, ולכן מוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהי רשע שעה אחת בעיני המקום. ע"ש. וע"ע בתשו' אגרות משה (או"ח ח"ב סי' פח). ומוכח דס"ל דאע"פ שהקטן מוכרח לאכול מאכלות אסורות כדי להתרפאות משטותו, מ"מ מאכלים אלו יגרמו לו טמטום לב וטבע רע. [אמנם הגאון חת"ס לא השוה מדותיו, כי מדבריו בס' תורת משה (פרשת ואתחנן ד"ה כי ישאלך) מבואר דס"ל דבאכילת איסור באונס ליכא טמטום הלב.

ע"ש. וי"ל]. וכ"כ הגאון הנצי"ב בס' העמק דבר (דברים ו, י). וכן יש להוכיח ממש"כ האור זרוע (ח"ב ס"ס מח) בשם הירושלמי (פ"ב דחגיגה). ע"ש. אולם הר"ן בדרשותיו (דרוש יא) כתב שאם טעו בי"ד והתירו חלב מסוים באכילה, אי אפשר שימשך הפסד בנפש ממה שהכריעו הסנהדרין, ואם אחד אכל אותו חלב ע"פ הוראת בי"ד, הנה התיקון אשר אהוב לפני הקב"ה, לבר יסור ממורי ההוראה, הוא יסיר את הרע אשר מעותד היה לבוא בנפשו של האוכל מאכלות אסורות, וכל שנמשך אחר עצת הסנהדרין, הנה מחשבתו הטובה תפעל באוכל לבל יזיקנו ויסור ההיזק ממנו. ע"ש. ומבואר שאם אכל מאכלות אסורות באונס, לא יגרם לו טמטום הלב מחמת אכילתו. וכ"כ הגאון רבי יוסף חיים בתשו' רב פעלים (סוד ישרים ח"ד סי' ו), שכל שהיה הדבר באונס גמור, לא ישרה עליו כח הטומאה. ע"ש. וע"ע בס' אור החיים (ויקרא יא, מג). וע' בתו' בגיטין (ז. ד"ה השתא).

[ולפי"ז יש לומר, דהא דאמרינן עבירה מטמטמת לבו של אדם, אין הכוונה שגם בשאר עבירות איכא טמטום, אלא באמת רק במאכלות אסורות איכא טמטום, והכוונה שהעבירה היא גורמת לטמטום, ולא עצם המאכל. ודוחק]. ולכאורה נראה דיסוד פלוגתייהו תליא בחקירה הנ"ל, אם עצם המאכל גורם לטמטום הלב, או שהעבירה גורמת לטמטום. [מיהו א"ז מוכרח, כי י"ל שאפילו אם עצם המאכל גורם לטמטום הלב, מ"מ היינו דוקא אם יש איסור באכילה זו, אבל אם אינו עושה איסור באכילה זו, לא תגרום לו אכילתו טמטום, כיון שאם מוכרח לאכול, הקב"ה יסיר את הטבע הרע מהמאכל]. ובתשובה אחרת כתבתי דנראה דפליגי בהא מילתא רש"י והתו', כי הנה במגילה (יג.) איתא וישנה ואת נערותיה וגו', אמר רב שהאכילה מאכל יהודי, ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי. וכתב רש"י ומתוך אונסה לא נענשה. ע"כ. אולם התו' שם (ד"ה קדלי) כתבו וז"ל וח"ו היא לא היתה אוכלת. ע"כ. ולכאורה דבריהם תמוהים, שהרי היא היתה אנוסה, ואמאי כתבו דח"ו היא לא היתה אוכלת. [ובפשיטות י"ל דרש"י ותו' פליגי בחקירת האחרונים, אם מעשה עבירה באונס חשיב מעשה עבירה, אלא שאין נענשים עליו, או דלא חשיב מעשה עבירה כלל. ובמק"א כתבתי בזה. ומעתה יש לומר, דרש"י ס"ל דלא חשיב מעשה עבירה כלל, ולכן שפיר יש לומר שאכלה, אבל התו' ס"ל דחשיב מעשה עבירה, אלא שאין נענשים עליו, ולכן כתבו דח"ו היא היתה אוכלת, דהא ס"ס איכא מעשה עבירה. אולם מלשון רש"י יש לדייק דחשיב מעשה עבירה, אלא שאין נענשים עליו]. ואפשר לומר, דרש"י ס"ל כדעת הר"ן והרב פעלים הנ"ל, דכל שאינו עושה איסור בדבר, לא יתיילד טמטום הלב, ולכן כתב רש"י דכיון שהיתה אנוסה לא נענשה, וממילא גם אין לחוש לטמטום הלב, כיון שלא עשתה עבירה כלל. אולם התו' ס"ל כדעת החת"ס והגאון הנצי"ב הנ"ל, שגם באונס איכא טמטום הלב, ולכן כתבו דח"ו היא לא היתה אוכלת, כי אע"פ שלא תענש על האכילה, כיון שהיא היתה באונס, מ"מ איכא טמטום הלב, ולכן לא יתכן שהיא אכלה. ומעתה נראה, דנידון דידן תליא בחקירת האחרונים הנ"ל, דאי נימא שהעבירה גורמת לטמטום הלב, וממילא אם אוכל באונס אין לחוש לטמטום הלב, א"כ ה"נ כיון שמוכרח לקבל מנות דם להצלת נפשו, אין לחוש לטמטום הלב כלל, ואינו צריך לחזור אחר מנות דם של ישראל כשר. אבל אם עצם המאכל גורם לטמטום, ולכן אפילו אם אכל מאכלות אסורות באונס איכא טמטום הלב,

א"כ ה"נ אע"פ שהוא פיקוח נפש, מ"מ לכתחילה יש לו לחזור אחר מנות דם שבאו מישראל כשר, כדי שלא יבוא לידי טמטום הלב.

הטעם ששוחטים לחולה בשבת ואין מאכילין אותו בשר נבילה

(ב) והנה בחולין (טו:) מבואר דשוחטין לחולה בשבת. וכן מבואר עוד שם (פד:). ע"ש. והקשה הראב"ד בתשו' תמים דעים (סי' מט), אמאי לא נאמר לנכרי שינחור לו תרנגולת, ונאכילנו את הנבילה, הרי בנבילה ליכא איסור לאו, ואילו בשחיטה איכא איסור סקילה, והרי מאכילין אותו הקל הקל תחילה. ותירץ וז"ל שזה החולה איזה איסור עומד ומעכבו, ודאי איסור שבת, לא איסור נבילה, תדע שאילו לא היה שבת, לא היינו מבקשים לו נבילה אלא שחוטה, וכיון שכן האיסור העומד עליו ומעכבו הוא ששב היתר גמור, לא איסור אחר, ולפיכך אין מתירין לו איסור נבילה. עכ"ל. ומבואר דכיון שאיסורי תורה אינם עומדים בפני פיקוח נפש, והמעכב לפנינו הוא איסור שבת, שהרי אם היה יום חול, היינו מאכילים אותו שחוטה ולא נבילה, לכן לא התירו לו אלא שחוטה ולא נבילה. והר"ן ביומא (ד: מדפי הרי"ף) הביא דברי הראב"ד הנ"ל, ותמה עליו דא"כ אם מצא תרנגולת נחורה, נאכילנה אותה ולא נשחוט לו, שהרי בזה איסור נבילה מעכבו מלאכול נבילה, וא"כ אמאי עומד לפניו איסור שבת יותר מאיסור נבילה. ועוד שאפילו אם היה כן, מ"מ אמאי לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר. ולכן תירץ דלגבי חולה אין איסור נבילה קל יותר מאיסור שבת, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, מ"מ איכא חומרא אחרינא בנבילה, לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, ולכן נבילה לא חשיב לאו קל לגבי שחיטה, כיון שבנבילה איכא הרבה לאוין, ומשא"כ בשחיטה. ע"ש. ^כ והרא"ש שם (סי' יד) כתב ששמע שהטעם שמאכילים אותו שחוטה ולא נבילה, משום דחיישינן שמא יהא החולה קץ באכילת איסור, ויפרוש ויסתכן. ע"כ. אולם האור זרוע (ח"ב סי' קח) כתב שהטעם ששוחטים לחולה בשבת, ואין מאכילים אותו בשר נבילה מוכן, משום שאכילת איסור מגונה היא ביותר, כדאשכחן שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים באכילת איסור, אע"פ שמביא תקלה על ידם אפילו באיסור סקילה. וכן מוכח מדברי הירושלמי בשביעית (פ"ד ה"ב), דאע"פ שבשאר עבירות קיי"ל יעבור ואל יהרג, מ"מ בעבירה של אכילת איסור שהיא חמורה ביותר, ראוי למסור עצמו על כך. עכת"ד. ^כ וכיוצא בזה כתב עוד (הלכות שבת ס"ס מח), שאשה מעוברת תזהר לבל תאכל בימי הריונה דבר איסור, כדאיתא

^כ והנה ראיתי בשם השער המלך (פי"ד ממאכלות אסורות הי"ז) שהקשה על דברי הר"ן, מהא דאיתא בנויר (מוז). דכהן ונויר שהלכו בדרך ומצאו מת מצוה, יטמא הנויר שקדושתו קדושת שעה, ואל יטמא הכהן שקדושתו קדושת עולם. וקשה שהרי נויר שנטמא עובר בארבעה איסורים, לא יבוא, לא יטמא, בל תאחר ובל יחל, ואילו כהן שנטמא אינו עובר אלא באיסור אחד, והרי הר"ן כתב שעדיף לעבור באיסור אחד חמור, מאשר לעבור בכמה איסורים קלים. ע"ש. וע"ע במנ"ח (מצוה שעו אות ו) ובתשו' אחיעזר (ח"ב סי' כ אות ב) ובתשו' מהרש"ם (ח"ג סי' קנא). ונראה ליישב, שיש חילוק בין אכילת נבילה לטומאת הנויר, שהרי בנבילה אינו עובר כמה איסורים באכילה אחת, אלא שכל כזית וכזית הוא לאו בפני עצמו, ולכן בזה אמרינן שעדיף שיעבור איסור אחד של סקילה מכמה לאוין של נבילה. ומשא"כ בטומאת נויר, עובר ארבעה לאוין במעשה אחד של איסור, ולא בכמה מעשים, ולכן בזה אמרינן שעדיף שיטמא הנויר ולא יטמא הכהן. ושוב ראיתי שכן רצה השעה"מ (שם) לומר בישוב דברי הר"ן, וכתב שאין בזה כדי שביעה. ע"ש. וכ"כ בס' מלבושי יו"ט (קונטרס ק"ו סי' יג) בישוב קושית השעה"מ. ע"ש.

בירושלמי (פ"ב דחגיגה) שאמו של אחר אכלה דבר איסור, והיה מפעפע בה כארס של עכנאי, ויצא לתרבות רעה. ע"ש. ומבואר שאפילו שמותר לה לאכול משום פיקוח נפש, מ"מ יש לחוש לטמטום לבו של העובר. וכ"כ בס' תשובות בעל התו' (ניו יורק תשי"ד, סי' לא) בשם רבינו יצחק בן אברהם. וכ"כ הגאון הנצי"ב בס' העמק דבר (דברים ו, י). ע"ש. ולכאורה נראה דפליגי בחקירה הנ"ל, דהאור זרוע ודעימיה ס"ל דאפילו אם אוכל מאכלות אסורות במקום פיקוח נפש, איכא טמטום הלב, כיון שעצם המאכל גורם לטמטום, ולכן כתב שהטעם שמאכילים אותו שחוטה ולא נבילה, היינו משום דאכילת איסור מגונה היא ביותר. אבל הראב"ד והרא"ש והר"ן סברי מרנן שאם אוכל מאכלות אסורות במקום פיקוח נפש, לא יגרם לו טמטום מחמת אכילתו, ולכן הוצרכו לומר טעמים אחרים אמאי מאכילים אותו שחוטה ולא נבילה. ויש לפלפל בזה.

יש לתלות דבר זה בדברי הראשונים בטעמא דמילתא שאין להניק תינוק מחלב נכרית

ממדת חסידות

ג) **ולכאורה יש מקום בראש לתלות דבר זה בפלוגתא אחרת של הראשונים, כי הנה ביבמות (קיד.) איתא יונק תינוק והולך מעובדת כוכבים ומבהמה טמאה, ואין חוששין ביונק שקץ (לומר שהוא יונק שקץ, כלומר דבר המשוקץ ונאסר). ע"כ. וכתב הרשב"א בחידושו שם, דהא דתניא תינוק יונק והולך מנכרית ומבהמה טמאה וכו', מסתברא הא דנקט נכרית, לאו משום שיהיה חלב הנכרית אסור יותר מחלב של בת ישראל, דחלב שתיהן מותר. וכן מוכח בע"ז (כו.), דלכ"ע חלב הנכרית מותר אפילו לכתחילה, ואפילו בזמן שיש חלב של ישראלית. אלא שממדת חסידות וממדת זריזות יש להניקו מחלב ישראלית, הואיל וטבען של ישראל נח יותר, מפני שרגילין במצות, והם רחמנים וביישנים בטבע, ואף חלבן מגדל טבע טוב כיוצא בהם. וכתב דאע"פ שרבינו חננאל כתב שלא התירו לתינוק לינק מנכרית אלא במקום סכנה, מתני' דע"ז שם הויא תיובתיה. אמנם בתוספתא (שבת פ"י הי"ד) מוכח כדברי רבנו חננאל. ולכן צ"ל דמתני' דע"ז מיירי במקום שאין מינקת ישראלית שם. ושוב הוכיח מדברי המדרש (שמות פ"א סי' כה), שהוא מותר לגמרי, ואין בו אלא מדת חסידות. ע"ש. וכ"כ המאירי שם, דאע"פ שאין סרך איסור בהנקת חלב נכרית, מ"מ מדת חסידות עד כמה שאפשר להניקו בחלב ישראלית, שטבעה נוח ורחמן וביישן וצנוע, ומגדלת כפי טבעה. וכן מוכח מדברי המדרש (שם), שאין זה אלא ממדת חסידות. עכת"ד. אולם הריטב"א שם כתב ג"כ כדברי הרשב"א הנ"ל, שאין בחלב נכרית שם איסור כלל, אלא רק ממדת חסידות יש להמנע, וכתב דהטעם הוא מפני שהחלב שלהם בא מאכילת נבלות וטריפות שקצים ורמשים, שמגדל בתינוק אכזריות וטבע רע. ע"כ. ולכאורה נראה דיש שתי נפ"מ בין דעת הרשב"א לדעת הריטב"א, חדא בדין נכרית שאינה אוכלת מאכלות אסורות, שלפי דברי הריטב"א אין ענין אפילו ממדת חסידות למנוע מהתינוק לינק מנכרית זו, שהרי אינה אוכלת מאכלות אסורות. אבל לפי דברי הרשב"א והמאירי, שפיר יש למנוע מהתינוק שיאכל ממנה, דהא ס"ס חלב נכרית הוא, ומגדל טבע רע. ועוד נפקא מינא איכא, בדין ישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, שלדעת הרשב"א והמאירי מותר לתינוק לינק ממנה, ואין למנעו אפילו ממדת**

חסידות, כיון שכל המניעה היא משום שטבע הנכרית רע, ולא משום שאוכלת מאכלות אסורות, וא"כ בישראלית חולה אין לחוש כלל. אבל לדעת הריטב"א הנ"ל, יש מדת חסידות שלא יינק ממנה, כיון שאוכלת מאכלות אסורות. וכ"כ ידידי הגאון רבי מרדכי קרליבך שליט"א בס' חבצלת השרון (שמות עמ' טז). ע"ש. ומעתה יש לומר, דהרשב"א והמאירי סברי מרנן דאין הטמטום נגרם מעצם המאכל אלא מחמת העבירה, ולכן בישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, אין לחוש כלל, כיון שכל המניעה היא משום שטבע הנכרית רע הוא. אבל הריטב"א ס"ל דהטמטום נגרם מחמת עצם המאכל, ולכן גם בישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, יש להמנע ממדת חסידות. ומעתה ה"נ בנ"ד, לדעת הריטב"א יש לחוש לכתחילה שלא לקבל עירווי דם מדם של נכרי או ישראל שאוכל מאכלות אסורות, כיון שהטמטום נגרם מחמת עצם המאכל, וא"כ אפילו שמוכרח לקבל עירווי שם משום פיקוח נפש, מ"מ לכתחילה יש ליזהר לקבלו מדם של ישראל כשר. אבל לדעת הרשב"א והמאירי, אין לחוש אפילו לכתחילה.

נראה שמעיקר הדין א"צ לבדוק אחריו, וממדת חסידות להמתין לדם של ישראל כשר

(ד) והנה הרמ"א (יו"ד סי' פא ס"ז) כתב וז"ל ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית, דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע, וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו. עכ"ל. ופירש הגאון טורי זהב (שם ס"ק יב), דזה מיירי אפילו אם יש לפעמים היתר לאשה לאכול דבר איסור מפני פיקוח נפש, דמ"מ לא תניק את התינוק. ע"כ. ומבואר דס"ל להחמיר גם בישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, וגם במינקת נכרי, ואפילו אם אינה אוכלת מאכלות אסורות. ומעתה יש להחמיר לכתחילה גם בנ"ד. אמנם נראה, שאפילו לדעת הרשב"א והמאירי הנ"ל, יש להחמיר לכתחילה בנידון שלנו, כי באמת י"ל דס"ל שגם בישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, יש להחמיר ממדת חסידות, ומה שכתבו שהטעם הוא משום שהנכרית טבעה רע, וחלב שלה מגדל כפי טבעה, היינו לרבותא דאפילו אם הנכרית אינה אוכלת מאכלות אסורות, מ"מ יש להחמיר בזה, כיון שהנכרית טבעה רע, ולעולם י"ל שגם בישראלית חולה שאוכלת מאכלות אסורות, יש לחוש לכתחילה. ולכן גם בנידון דידן יש לחוש לכתחילה, אע"פ שמוכרח לקבל עירווי דם משום פקו"נ. אולם באמת יש לומר לאידך גיסא, דבנידון דידן כו"ע יודו שאין להחמיר כלל, דשאני התם שהקטן אינו מוכרח לינק מן הנכרית או מישראלית שאכלה מאכלות אסורות, כי אע"פ שהיא היתה מוכרחת לאכול, מ"מ התינוק אינו מוכרח לאכול דוקא ממנה, ולכן יש להחמיר בזה ממדת חסידות, כדי שלא יתיילד לו טמטום הלב. ומשא"כ בנ"ד, שאותו אדם מוכרח לקבל עירווי דם משום פיקוח נפש, אין לחוש בדבר כלל, דבהיתרא קא אתי ליה. וי"ל. ועוד יש לומר, שכל הטמטום שבא מחמת אכילת מאכלות אסורות, היינו דוקא כשאוכל דרך הפה, אבל בעירווי דם שמקבל דרך הורידים, יש לומר שאין לחוש לטמטום הלב. וכן הלום ראיתי בתשו' חלקת יעקב (ח"ב סי' מ, ובנדמ"ח ח"ג סי' יג) שנשאל בנ"ד, ובתחילה כתב להחמיר דומיא דמינקת. ושוב כתב שאין להחמיר כלל, כי ידוע שהנזקק לעירווי דם הוא בגדר מסוכן, או לכל הפחות ספק מסוכן, ולכן אם

אפילו אם יש לו עצה להמתין עד שיוכלו למצוא דם מישראל כשר, אין צריך להמתין. והביא דברי הט"ז (סי' שכח סק"ה) שהאריך לחלוק על דברי הרמ"א שפסק שאם אפשר לעשות הרפואה ע"י עכו"ם בלי איחור ובלי דיחוי, עושים הרפואה על ידו. והט"ז כתב שלא ישגיח על העכו"ם, אפילו אם הוא נמצא לפנינו. ובזה גם לדעת הרמ"א יש להתיר, שהרי ידוע שיש כמה סוגי דמים, ולא כל הדמים יועילו לרפאותו, ואם ירצה לדקדק שיהיו הדמים רק מאדם כשר, יוכל לבא לידי איחור ודיחוי, ובזה יש להתיר גם לדעת הרמ"א. וכתב דאמנם י"ל דבשבת לא שייך ענין טמטום והולדת טבע רע, ולכן אם הדין מכריע להיתר מותר, ומשא"כ במאכלות אסורות, אפילו אם לפי הדין מותר, מ"מ מוליד טבע רע. וא"כ י"ל שממדת חסידות יש להחמיר אפילו במקום סכנה. מ"מ דכיון שאין הדבר ברור שגם בעירווי גם שייך הדבר שמוליד טבע רע, כיון שאינו דרך אכילה בפה, ובדברים סתומים ונעלמים מן השכל, אפשר שיש איזה חילוק בדבר, ולא מפורש הדבר בדברי הפוסקים, ובפרט שבנקל יכול לבא לידי איחור ודיחוי, לכן אין צריך להחמיר בזה, אא"כ נמצאים לפנינו שני מיני דמים, ואחד מהם של אדם כשר, שבזה יכול לבחור בכשר. עכת"ד. אולם באמת י"ל דהאי מילתא תליא בחקירה הנ"ל, שאם העבירה גורמת לטמטום, א"כ י"ל שבאכילה שאינה דרך הפה, אין לחוש לטמטום הלב, כיון שאכילה שאינה כדרך הנאה לאו שמיה אכילה. אבל אם עצם המאכל גורם לטמטום, א"כ נראה דכיון שבלוע בדם מאכלות אסורות, א"כ אפילו אם יקבל את הדם בעירווי, מ"מ הרי בלוע בדם מאכלות אסורות, וא"כ שפיר יש לחוש לטמטום הלב. וכן מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ח חו"מ סי' יא) שנשאל בנ"ד, ושם (אות ג) הביא דברי החלקת יעקב הנ"ל, וכתב עליו דאע"פ שהעירווי דם אינו בא דרך הפה, מ"מ הדם הבא ממאכלות אסורות יכול להשפיע על המקבל את הדם, השפעה שלילית של מדות רעות ואכזריות ועזות פנים. ולכן כתב שאם אין הדבר דחוף לבצע את עירווי הדם, ואין שום חשש סכנה בהמתנה לקבל עירווי דם מישראל כשר, נכון הדבר להמתין לזה ממדת חסידות, ולא יאונה לצדיק כל און. ע"ש. וע"ע בתשו' מרכבות ארגמן (אליהו ח"ג יו"ד סי' כו) מה שכתב בזה.

ה) **המורם** מכל האמור שמעיקר הדין אין צריך להקפיד לקבל עירווי דם מדם של ישראל כשר, ובפרט שבדרך כלל יש סכנה בדבר. אבל ממדת חסידות ראוי להמתין לקבל דם של ישראל כשר. ולכן אם אין שום חשש סכנה בהמתנה לקבלת עירווי דם מישראל כשר, נכון הדבר ממדת חסידות להמתין לזה. וכן ראוי לנהוג לגבי השתלת כליה וכיוצא בזה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**בני אהרן כולם נתחייבו מיתה, מדוע דווקא אלעזר ואיתמר
זכו להנצל**

ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרם לאמר (י, טז)

ארבעה בנים היו לו לאהרן הכהן, נדב ואביהו אלעזר ואיתמר. הראשונים מתו ואחרונים ניצלו. ובגמרא נאמר שנגזרה עליהם מיתה לפי (עירובין סג ע"א): תניא, רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן. מאי דרוש - ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח, אמרו: אף על פי שהאש יורדת מן השמים - מצוה להביא מן ההדיוט.

וצריך ביאור עצם מיתתם, והרי כלל הוא בידינו שאין עונש בלא אזהרה, ומדוע נתחייבו אלו מיתה, אף שלא הוזהרו, וצריך עיון.

עוד יקשה, שבשעת מעמד הר סיני אמר הקב"ה למשה (שמות כד א): ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל והשתחוויתם מרחק: בלשון הכתוב נזכרו שם דווקא נדב ואביהו ולא אלעזר ואיתמר. וכתב שם האברבנאל שם: והעלה עמו להר אהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל כמו שצוהו יתברך. ואין ספק שהיו מכלל הזקנים ההם אלעזר ואיתמר בני אהרן חור ופנחס יהושע וכלב בצלאל ואהליאב ודומיהם, אבל קצר הכתוב בזכרונם. וא"כ מבואר שאף אלעזר ואיתמר היו שם.

ומעתה יקשה, שברש"י שם שמות פסוק י. כתב ויראו את אלקי ישראל - נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקדוש ברוך הוא לערבב שמחת התורה, והמתין לנדב ואביהו עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד, (במדבר יא א) ויהי העם כמתאוננים וגו' ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה, בקצינים שבמחנה:

ומתבאר מדברי רש"י שנתחייבו נדב ואביהו מיתה, ואחר דברי האברבנאל לפ"ז עולה אף אלעזר ואיתמר נחייבו מיתה כמו אחיהם.

אמנם ברש"י שנתחייבו אלעזר ואיתמר מיתה מטעם אחר, שכתב יב יב וז"ל הנותרים - מן המיתה. מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר (דברים ט כ) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כלוי בנים.

ומ"מ עולה שאף הם היו בסכנת מיתה או מחמת הראייה במתן תורה, או מחמת חטא העגל. ומעתה יקשה מה נשתנו אלו מאלו שאלו לחיים ואלו למיתה.

ובשפתי חכמים פתח פתח בדבר וכתב על מיתת נדב ואביהו וז"ל לולי שרצה הקדוש ברוך הוא להתקדש על ידם לא היתה מיתתם עכשיו אף על פי שכבר נגזרה עליהם מיתה

בשעה שהציצו, וכך לא היו מתים ביום זה שהיה שמחה לישראל אם לא הורו הלכה ביום זה.

ומבואר, שסיבת מיתתם היתה מה שהביטו בשעת מתן תורה וכדעיל, ורק עוון זה שהורו הלכה הוא מה שהיה המכה בפטיש להמיתם. וביאר דבריו שהרי יום חנוכת המשכן היה יום שמחה לישראל, והיינו שביום זה לא היה ממהר הקב"ה להמיתם, ולזה ביאר שנוסף להם לנדב ואביהוא חטא נוסף שהורו הלכה, וזה היה המכה בפטיש להמיתם.

ומ"מ עולה שמ"מ אחיהם אלעזר ואיתמר אף שבהם היה חטא מ"מ יצאו מצד מיתה לצד חיים. וצריך להבין מה היתה זכותם לחיים יותר מאשר אחיהם

ואשר יראה בזה, שבמדרש (ויקרא רבה יא א) נאמר: וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם, רבי פנחס ורבי ירמיה פתח (משלי טו) אוזן שומעת תוכחת חיים וגו' **אזן שומעת תוכחת חיים אלו בניו של אהרן בקרב חכמים תלין שהיו בצד המיתה זכו ונתייחד הדיבור אליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם הה"ד (ויקרא י) ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה.**

ומבואר מדברי המדרש שזכותם היתה "אוזן שומעת תוכחת חיים", ומכח אותה שמיעה לא רק שיצאו ממיתה לחיים, אלא זכו שאף תאמר על ידם פרשה מן התורה וכדהלן.

וביאר דברי המדרש הוא כך. מיד אחר מיתת שני בני אהרן, נאמרה פרשת שעיר ר"ח נשרף השעיר ולא נאכל. ובכתוב נאמר: **ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר:**

הסיבה שקצף משה רבינו היתה כתב רש"י שם פסוק יח אכל תאכלו אתה - היה לכם לאכלהו אף על פי שאתם אוננים: וכפי שצויתי במנחה לכם לאוכלה.

טענת משה רבינו היתה שמא הייתם אוננים והיה אסור לכם להקריב ולכך כשהקרבנתם נפסלה מדין שאונן שעבד חילל. וע"ז היתה טענתו שכשם במנחה שהקרבנו באותו היום ציווי שיאכלו אף שהיו אוננים, כך גם את השעיר היה להם לאכל אותו.

והטעם כתב רש"י פסוק יז. ואתה נתן לכם לשאת וגו' - שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים: וממילא היתה זו צריכה להאכל ולא להשרף.

והנה בא אהרן ומשיב למשה רבינו, שלא הם הקריבו את החטאת אלא הוא הקריב שכך הוא הדין שכהן גדול מקריב שהוא אונן, ובא אהרן למשה שאף על פי שאין כהן גדול מקריב אונן, זה אינו אלא בקדשי שעה והואיל והמדובר כאן הוא שעיר ראש חודש שהוא קדשי דורות, ובקרבן ר"ח הדין הוא שכהן גדול מקריב אף על פי שהוא אונן. ולעצם הטענה טען אהרן שהוא וקרבן זה היה ר"ח אינו כדין קדשי שעה שנאכל מדין חנוכת הבית אלא מדין ר"ח, ואז דינו כקדשי דורות שדינו בשריפה ולא באכילה. ובדבר זה טעה בו משה רבינו ומשום כך קצף על אלעזר בניו הנותרים.

והנה הקצף היה על בני אהרן, ומ"מ אהרן עונה למשה ולא הם.

ובטעם לכך כתב רש"י וז"ל: אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה זו אלא מדת כבוד אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו אינו בדין שיהא משה יושב ואנו משיבין אותו שאין שבחו של אדם שתלמידו משיבו. יכול מפני שלא היה כח באלעזר להשיב אמרת ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הא כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים וקבלו לו:

ומדברי רש"י למדים מכאן מכאן שני דברים מהנהגת בני אהרן אלעזר ואיתמר. הראשון, שיכלו הם לענות למשה רבינו כי ידעו את מה שאמר אביהם שחטאת זו דינה בשריפה ולא באכילה, הם לא עונים למשה רבינו "אין הם מורין הלכה בפני רבם", ובזה הם שונים משני אחיהם הראשונים שהורו הלכה ומשום כך מתו.

וכותב רש"י עוד, שאלעזר יודע לענות כשצריך וכאן בחר לשתוק. והדבר השני שאין הם מדברים לפי שיש מידת דרך ארץ בפני אביהם שלא דבר בפניו, וכלשון רש"י "אלא מדת כבוד אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו". שורש שני הנהגות אלו הם ממידת הענוה וכפי שיבואר להלן. אין הם מדברים מפני האב, ואין ראוי לתלמיד לסתור את דברי דברי הרב. והביאור בזה שבאופן זה לומר למשה רבינו לפני אביהם שטעה, יש בכך פחיתות כבוד למשה, ומשום כך שתקו.

ומעתה הוא הביאור בדברי המדרש על אלעזר ואיתמר שהיו "בצד של מיתה" מחמת חטאיהם וכדלעיל, אלא זכו לחיים מכח היותם מקבלי תוכחה, ולפי המתבאר כאן לא רק שהיו "מקבלי תוכחה", שהרי התוכחה לא היתה במקומה והיה להם מה לענות מכח זה ומכל מקום שתקו^{כד}. ולכך זכו דבר ראשון לצאת ממיתה לחיים, והדבר השני זכו שתאמר פרשת סימנים שבבעלי חיים על ידם.

בהנהגה זו מתבלטת מעלתם של אלעזר ואיתמר על פני אחיהם שמתו נדב ואביהו. הראשונים הם בעלי דעה, מורים הלכה בפני רבם, בפני משה רבינו. ומאידך הנותרים יודעים את ההלכה ואין אומרים למשה רבינו שותקים בפני רבם.

הראשונים נדב ואביהו נידונים למיתה שהורו הלכה^{כה}, ומאידך האחרונים אלעזר ואיתמר לא רק שאין מתים ונשארים בחיים, אלא זוכים שתאמר פרשה מן התורה על ידם.

אופן הדיבור בין משה רבינו לאהרן הכהן, "כולו אומר כבוד"

אמנם לא רק בהנהגת שניהם יש ענוה והנהגת מידות. אלא אף משה ואהרן הנהגתם בשעת דין הדברים שיש ביניהם הוא בדרך כבוד אחד כלפי השני.

משה רבינו בשעה שכעס הוא פונה אל אלעזר ועל איתמר – וכתב רש"י בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס:

^{כד} ומבואר כאן, שאף שידעו שטעו מ"מ נקראים הם מקבלי תוכחה.
^{כה} וכאמור היו בעלי דרגה גבוהה, ומשום כך נתקדש המקום בעבורם.

והיינו שאף שהיה אהרן חלק מן הטעות לדעת משה רבינו, מכל מקום אין הוא כועס בפני אהרן אחיו, "מפני כבודו". משה רבינו נזהר בכבודו של אהרן אחיו.

ואף אהרן אחיו בשעה שמדבר אל משה רבינו הוא מדבר אליו בלשון שאלה. "הייטב בעיני ה'. וברש"י שם ביאר ויקרא י יט "אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות".

הנהגה זו לא רק בני אהרן ובניו נוהגים במידת הענוה, אלא אף הנהגת משה רבינו אחר שראה שטעה נאמר בגמרא (זבחים קז): "הודה ולא בוש". היינו כשהודה לא התבייש בכך שטעה, ולא רק זה במדרש נאמר (ויקרא רבה פרשה יג): הוציא כרוז לכל המחנה ואמר אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי בא ולמד לי. ומכאן מפורש שאהרן בדבריו "לימד למשה", היה דיבורו מתוך דרך ארץ למשה רבינו דרך לימוד ולא כפסק הלכה אלא כדרך לימוד.

ונמצא שמשה לא רק שמודה בטעותו אלא מפרסם את הדברי לעיני כל ישראל.

והנה כשנתבונן בתגובת משה רבינו היא קיצונית לשני הצדדים, תחילה משה רבינו קוצף וכועס עליהם על אלעזר ואיתמר, היינו שמאד איכפת לו למשה מה שעשו.

אמנם ואחר כן שרואה שטעה הרי הוא מפרסם את טעותו ברבים ולא חס על כבודו "הודה ולא בוש", הנהגה לקצה השני. לא רק שלא צדקתי, אלא כלל ישראל צריכים לדעת מטעותו, וצריך להבין שתי הנהגות סותרות אלו.

ובביאור הדבר שהנה שם במדרש נאמר: אלעזר ידע את ההלכה ושתק איתמר ידע את ההלכה ושתק זכו ונתייחד הדיבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם. והכונה נתייחד הדיבור אליהם, שהפרשה של המינים הטהורים וטמאים נאמרה להם. וכונת דברי המדרש לנאר בכתוב (ויקרא יא א): וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אלהים וכתב רש"י אל משה ואל אהרן - למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר אליהם - אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לאמר לישראל. כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דבור אמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל - את כולם השווה להיות שלוחים בדבור זה, וכולם ביאורו, משה ואהרן אלעזר ואיתמר.

ומבואר שמכך שתיקתם זכו שתאמר פרשה זו על ידם. וצריך ביאור מה מידה כנגד מידה יש כאן.

והביאור בזה הוא ביסוד דין קבלת תלמיד לרב. יסוד תלמיד שהוא היותו כלי "מקבל מרבו". בני אהרן היו צינור לקבל תורה ומהם לכל ישראל. ויסוד זה הוא בכל התורה שאין אדם יכול לקבל תורה אלא אם כן הוא מקטין את עצמו בפני רבו, וכפי שביארנו במאמרינו בכמה מקומות, ודוגמא לכך הוא עירא היאירי. שבגמרא מועד קטן נאמר (טז ע"ב), על עירא היאירי רבו של דוד המלך כשהיה מלמד את דוד המלך היה דוד יושב לפניו על גבי קרקע ולומד ממנו, ושם אמרו שנקרא דוד בשם "עדינו העצני" שהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת. ושם ברש"י כתב, "מעדן עצמו - כופף עצמו ידיו

ורגליו ביחד, ויושב לארץ. ושם נאמר אמר לו הקדוש ברוך הוא "הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה". אמנם שם נאמר שבשעה שהיה יוצא למלחמה היה מתקשה כעץ. ומבואר שכדי לקבל תורה לבטל את עצמו ולנהוג בענוה.

והביאור בזה הוא בשתיים האחד הוא דין "בקבלה", שהואיל ותורה יסודה הוא בהעברת התורה מדור לדור, צריך שיהיה התלמיד בעל רצון לקבל מהרב. ולכך צריך שתהיה בו מידת הענוה, שבכך אין שם את טובת עצמו, ולהיות נגוע להחשיב את סברותיו שלו אלא שומע ומקבל תורה מהרב ובכך יכול לקבל תורה בשלימות.

והדבר השני, הואיל ושייך שיטעה אדם בתורה צורת לימוד תורה צריך להיות באופן שאם ידע שטעה יחזור בו ולא יחזיק בדין שאינו נכון מחמת כבודו. ומשום כן צריך שכל הבא ללמוד תורה מן הרב, צריך שיהיה בעל ענוה ובכך אם יטעה יחזור בו ולא יעביר תורה לאחרים שאין היא אמת.

והנה בני אהרן אחר מתן תורה היו בסדר הקבלה של התורה לישראל, וכפי שמבואר בגמרא (עירובין נד ע"ב): תנו רבנן, כיצד סדר משנה. ושם ברש"י – "כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה. משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן.

ומבואר שבני אהרן אלעזר ואיתמר היו הראשונים בלקבל תורה ממשה רבינו. מעתה יבואר יסוד החילוק בין ארבעת בני אהרן, הראשונים "הורו הלכה בפני רבם", חסר היה בהם השורש לקבל שהוא יסוד ושורש בלקבל תורה.

מעתה כיון שכן אחר שהורו הלכה לא עצם ההוראה המיתה אותם וכפי שנתבאר לעיל אלא מה שחטאו לפני כן. אולם אחר שהורו הלכה שוב נתגלה שהיה חסר בהם שורש לקבל תורה מחשיבים הם דעת עצמם לפני רבותיהם ושוב אין הם ראויים להיות מנחילי התורה ושב, כשהורו הלכה, לא היה זכות שתגן להשאירם בחיים מחמת חטאם הראשון¹¹.

אמנם אחיהם אלעזר ואיתמר יש בהם שורש הענוה "לקבל" מן הרב. משה רבינו כועס עליהם ואף שיודעים שהצדק עמם אין הם מורין הלכה, ואף שבהם היה חטא וכדלעיל, אמנם הואיל וידעו לקבל את התוכחה, שהיה בהם שורש של ענוה, שוב אף שחטאו כמו אחיהם לפני כן, מ"מ מחמת היותם בעלי ענוה ומקבלי תוכחה, יצאו מצד מיתה לחיים לסלוח להם על עוונם הראשון.

¹¹ ויש להוסיף ולבאר שאף שמואל שהוא בסדר הקבלה של קבלת התורה, ראה הקדמת הרמב"ם ליד החזקה, רצה עלי להמיתו לפי שהוא מורה הלכה בפני רבו, והיינו שפחד שכוחו הרסני. וראה שם ברמב"ם שאף דוד המלך הוא בסדר קבלת התורה, והוא כפי המתבאר כאן שהיה בדין מידת הענוה.

ולא רק זה הואיל והיו כלי "קיבול", לכך זכו לכך שפרשה שלימה בתורה של סימני טהרה תמסר עליהם לומר עליהם שראויים אלו לקבל תורה מחמת ענותנותם ומשום כך זכו שתאמר פרשה בתורה על ידם לאחרים.¹⁰

משה רבינו אחר שמודה בטעותו לא די לו בכך, אלא מפרסם הדבר בכל ישראל

ומעתה גם יבואר ההנהגה הקיצונית לכאורה של משה רבינו, מחד, הוא קוצף עליהם כשחושב שלא עשו כראוי, אמנם אחר כן שגילה שטעה, שוב הודה ולא בוש ולא רק זה אלא מפרסם הדבר לעיני כל ישראל.

והביאור בזה כדלעיל, אחר המתבאר שקבלת תורה מחייבת ענוה, הואיל וכן תלמיד חכם אין אצלו דבר אישי שלו הכל הוא עשית רצון ה' ורצון תורתו, מעתה משה רבינו עליו העידה תורה במדבר פרשת בהעלותך פרק יב פסוק ג

"והאיש משה ענו עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", בתחילה סבר משה רבינו שכך צריך להיות מוקרב שעיר ר"ח, קצף, כי כך הוא רצון ה' וזוהי האמת.

אחר שנתגלה לו שטעה, שוב מפרסם הדבר אין הוא בוש, כי אין הדבר אישי שהוא נכשל אלא הכל עומד ונופל על רצון ה' ממילא כשטועה מיד מפרסם הדבר, כי הוא משה, ראש וראשון למוסרי התורה, עניו שבענוים, רק הוא יכול להודיע בראש כל חוצות "טעיתי" כי היותו מנחיל התורה יש לו להעביר את התורה בשלימות וללא כל טעות ומשום מפרסם את הדבר ברבים.

וכן הוא אהרן אחיו שבאה להעמיד את משה על טעותו כל דבריו לא באים שכך היא ההלכה אלא בדרך ארץ מלמד הוא למשה רבינו, כי אין דבר אישי ביניהם וממילא דבורו הוא בשאלה "הייטב בעיני ה'".

ועולה מכל האמור שהואיל וענוה היא סגולה לתורה, משום כך גדולי התורה שאין למעלה מהם משה ואהרן, אופן וצורת דבורם הוא בהחשבה ובדרך ארץ של העומד לפנייהם, והוא הוראה לדורות איך הנהגה צריכה הנהגה של תלמידי חכם צריכה להיות זה לזה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

¹⁰ וראה עוד באבות פ"א והוי מתאבק בעפר רגליהם ובפירוש שני ביאר שם הרב "שתשב לרגליהם על הארץ. שכך היו נוהגים שהרב יושב על הספסל והתלמידים יושבים לרגליו על גבי קרקע". ונראה שהביאור בזה שצורת הלימוד באופן זה מביאה להכנעה וענוה וכך אפשר לקבל יותר בתורה, ודוד בשעה שלמד אף שהיה מלך בשעת הלימוד נהג עצמו בענוה.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

חדש אייר - הוא חודשו של שבט שמעון ובו נתקן החטא דשמעון ושבטו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בְּאֶהָל מוֹעֵד בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם (במדבר א, א-ב)

מטרת מנין בני ישראל היה להגביהם ולתקנם

והמנין היה בא' אייר היה בו תיקון לשבט שמעון

יש לבאר דעניין מנין בני ישראל הוא להחשיבם ולשאת את ראשם וכמו שכתב רש"י ז"ל מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה וכו' כשבא להשרות שכינתו עליהן מנאן, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאן עכ"ל.

ויו"ל דבדוקא היה המנין בא' לחודש אייר שהוא חודשו של שמעון כמבואר בשם משמואל מצורע (עמ' רל"ח ד"ה בטור) כתב דחדש אייר הוא נגד שמעון יעו"ש, כדי לתקן ולהגביה ולחבב גם את שבטו של שמעון, וכמוש כתב הרבנו בחיי עה"פ לְבָנֵי שְׁמֵעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדֵי בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת לְגִלְגָּלְתָּם כָּל זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה (שם, כב) וז"ל והוסיף לומר פקודיו בשמעון משא"כ בשאר השבטים ולא ידעתי למה, אולי מילת פקודיו אינה לשון מספר כי אם פקידת עון, ושיעור הכתוב כן לבני שמעון פקודיו תולדותם למשפחותם לבית אבותם, והיה במספר שמות נמשך למטה עם פקודיהם ובא לומר כי בני שמעון היו ענושיו של הקב"ה ראויין להתפקד עליהם עון שמעון אביהם במכירת יוסף כי הוא היה שלקחו והשליכו לבור ממה שדרשו רז"ל וַיִּקְחֵהוּ וַיְשַׁלְכֵהוּ אֹתוֹ (בראשית לד, כד) ויקחהו כתיב, שמעון לקחו ולכך כתיב וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שְׁמֵעוֹן (מב, כד) ע"ש.

ולכאורה יפלא הלא מטרת המנין היה להראות חיבתם ולרוממם ולהשרות שכינתם עליהם ולמאי הזכיר ורמוז להם עונות ראשונים.

ולהאמור יש לומר דלא היתה המטרה להזכיר עונות לשם קטרוג אלא אדרבא על ידי המנין גם אותו חטא החמור של מכירת יוסף נתקן ונתכפר.

*

ימי הספירה מיוחד לתיקון המידות לתקן חטא מכירת יוסף

ובזה יבואר מה דבימי הספירה יש קפידא ודין ח"ו בתיקון המידות וקנאת איש מרעהו, וכמבואר ביבמות סב: י"ב אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפסח עד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה לזה ע"ש, כיון דחודש אייר שהוא

תוקפו של ימי הספירה מיועד לתיקון אותו חטא של מכירת יוסף הנגרם מחמת שנאת וקנאת אחיו וכדכתיב וַיֵּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֵתוּ אֶהָב אֲבֵיהֶם מִכֹּל אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֹם (לז, ד), וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר (שם, יא).

*

אין מסתפרים בימי הספירה לתקן חטא מכירת יוסף שלא הסתפר

ובזה יש ליתן טעם לשבח מה שבימי הספירה נוהגים מקצת דיני אבילות ועל כן אין מסתפרים אבל שאר דיני אבילות כרחיצה וכיו"ב לא נהגו לאסור וכמבואר בסי' תצ"ג ס"א, וטעמא בעי מה ראו לאסור דוקא תספורת, ולהאמור יש לומר דהוא תיקון על גרמת הצער ליוסף הצדיק שלא היה יכול להסתפר בהיותו בבית האסורים, וכמבואר ביציאתו מבית האסורים וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיַּגְלֵחַ וַיַּחְלֵף שְׂמֹלֶתוֹ וַיָּבֵא אֶל פְּרָעָה (בראשית מא, יד), מכלל דקודם לזה לא גלח.

*

רבי שמעון בר יוחאי היה שרשו משבט שמעון ותיקן חטא דשמעון

בשפתי צדיק לל"ג בעומר אות ג' כתב וז"ל ואולי רשב"י משבט שמעון ותיקן כל מה שהיה חסרונות משבטו וכו' ע"ש.

וכן מבואר בספר הזכות ליקוטים לפרשת וישב וז"ל חנני ה' הגם שלא ראיתי בספרים, שאחר התיקון של עשרה הרוגי מלכות שהיה נצוצי שבטי ישראל על מכירת יוסף וכו', אולם ג' הצדיקים כדוגמת יהודה ויוסף ושמעון שהיו העיקרים בענין הנ"ל וכו' ורבי שמעון על שם שמעון שגינה שהיה העיקר בהורדת יוסף לבור, ורצה שיהרג ולא נגמר כי אם הורדה לבור, כן נגזר שיהרג וינצל רק במערה, וכמו שהיה יוסף י"ב שנים בבור (תנחומא וישב ט) כן היה י"ב שנים (בגמרא שבת לג: דמעיקרא היו י"ב שנים ואחר כך נגזר עליהם עוד שנה, ע"ש בגמרא), וכתוב בזוהר הקדוש (וישב קפט.) שעל ידי מכיר יוסף גרמו סתימת האורות, וכמו שכתב האר"י ז"ל בלקוטי תורה פרשת וישב שגרמו יובש ביסוד הנקרא טוב ע"ש, שמל אותם שאינם ראויים שחתם אותם למצרים, כמו שכתב (פע"ח שער חג המצות פ"ז) בסוד הא לחמא עניא, והן הערב רב (ליקו"ת פר' מקץ) ולכך נפלו כ"ד אלף משבטו (עי' במדבר כו, יג ברש"י) ולא ברכו משה רבינו ביחוד, כדי שלא יתפשט לערב ר, רק כללו ביהודה (עי' דברים לג, ז ברש"י) ולכך אחר מיתת כ"ד אלף תלמידי ר"ע שהיה תיקון להנ"ל כמו שכתב האר"י ז"ל (חסד לאברהם מעין ה' נהר כה) עשה רבי שמעון בר יוחאי ספר הזוהר שהוא תיקון פיחת אור התורה אור כי טוב (בראשית א, ד ברש"י) והתיקונים שלא יתפשט האור לשאינם ראויים שהוא תיקוני זוהר עכ"ל.

ובאמרי פינחס לל"ג בעומר מבואר דרשב"י היה מכ"ד אלף תלמידי ר"ע שמתו בין פסח לעצרת ובעת שמת רשב"י בל"ג בעומר שהיה האחרון שבהם ונמתקו הדינים בל"ג בעומר ע"ש.

*

בל"ג מסתפרים ומרבים קצת שמחה

ולכל האמור א"ש מה שיש קצת שמחה בל"ג בעומר ומסתפרים בו, כיון דביום זה נמתקו הדינים, ונתקן חטא מכירת יוסף שהיה בעיקר על ידי שמעון, ועל כן נסתלק רבי שמעון דוקא בחודש אייר שהוא מיועד לתיקון המידות וקנאת איש מרעהו והוא מיועד להתרוממות של שבט שמעון, ומעתה שפיר דמי להסתפר ביום זה דנתקן הצער שהיה ליוסף ויגלח ויחלף שמלותיו.

*

עושים מדורה בל"ג בעומר לרמז על כוחו של יוסף הצדיק בית יוסף להבה

ולהאמור יש לומר טעם נוסף למנהגן של ישראל לעשות מדורות ולהבות גדולות, דביום זה תמה ונשלמה חטא דמכירת יוסף, ואז נתעורר כוחו דיוסף הצדיק ביתר שאת וכדכתיב ביה בית יוסף להבה (עובדיה א, יח).

ויתכן בזה להליץ על מה שנוהגים לשרוף בגדים במדורה זו, ובספרי האחרונים פקפקו על זה משום בל תשחית, ולהאמור יש לומר דמה שעושים כן הוא לתיקון מה שעשו ליוסף וכדכתיב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אָחָיו וַיִּפְשִׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתָנָיו אֶת כְּתָנֵי הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלָיו (בראשית לז, כג), ובגרמת מכירתו היה עליו להפשיט בגדו וכדכתיב וַתִּתְּפְּשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר שְׂכָבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא הַחוּצָה (שם לט, יב), וכיון שעושים כן לכפרה ולתועלת לאו בל תשחית הוא.

*

טעם למנהג לירות בחץ וקשת ביום זה

ולהאמור י"ל עוד על מה שנוהגים לירות בחץ וקשת ביום זה, דנרמז דביום זה נתקן מה שבגרמת המכירה נגרם ליוסף הצדיק ענין זה וַתִּשָּׁב בְּאֵיֶתָן קִשְׁתּוֹ (בראשית מט, כד) ודו"ק כי קצרתיו.

*

רמזי מקראי קודש בתיקון מכירת יוסף בימי הספירה ע"י רשב"י

ובזה יבואר בדרך רמז מה שאמר יוסף לאחיו בבואם אליו אחר שהושב כספם וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם לָכֶם אֵל תִּירָאוּ אֶלְקֵיכֶם וְאֶלְקֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם מִטְמוֹן בְּאֵמַתְחֹתֵיכֶם כִּסְפָכֶם כִּי אֵלֵי וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶת שְׁמֵעוֹן (בראשית מג, כג), ובספרי קודש מבואר דבהאי קרא נרמז כח של ימי הספירה מטמוני"ם וכוחו של ל"ג בעומר יום הילולא דרשב"י וזה ויוצא אליהם את שמעון.

ויש להוסיף שאמר שְׁלוֹם לָכֶם אֵל תִּירָאוּ ונרמז בזה שיהיה ביניהם שלום אחוה ורעות ובפרט בימי הספירה ימי המטמוני"ם, וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶת שְׁמֵעוֹן היינו דביום ל"ג בעומר יהיה התיקון ביתר שאת ויתר עוז.

*

פסח שני בחודש אייר כיון שנתקן בו חטא מכירת יוסף

ולאמור יבואר עוד מה שבחודש זה דוקא נתחדש עניין פסח שני, דבגמרא (סוכה כה.) מבואר עה"פ וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טַמְאִים לְנַפְשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא (במדבר ט, ו), וסבירא ליה לר"י הגלילי דנושאי ארונו של יוסף היו.

וראיתי בספרים (ואיני זוכר היכן) דהגם שצדיקים אינם מטמאין מ"מ יוסף כיון שהיה אצלו איזה נדנוד בחטא וַיִּפְזוּ זְרַעֵי יָדָיו (בראשית מט, כד), ע"כ היה שייך ענין טומאה, וגרמת דבר זה היה על ידי חטא המכירה, נמצא דמה שנטמאו אותם אנשים היה להם נדנוד בזה כיון שמכרוהו, ומעתה בחודש אייר שנתקן בו ענין זה דמכירת יוסף שוב יש מליצת זכות על נטמאים שאינו בגרמתם ושוב יש להם טענה לְמָה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרֵב אֶת קַרְפֵּן ה' בְּמַעְדּוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ט, ז).

ובהקדמה זו יהיה נותן טעם לשבח מה שקדמה פרשת מנין בני ישראל הנאמר בפרק א', לפרשה דפסח שני הנאמר בפרק ט', וגמרא פסחים (ו:): אמרינן דאין מוקדם ומאוחר בתורה, ולאמור יש לפרש דקדים מנין בני ישראל לומר כיון דע"י המנין בחודש אייר נתקן חטא מכירת יוסף ושבט שמעון שוב יש טענה לאותן טמאים לארונו של יוסף למה נגרע מהקריב.

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

י"ז פירושים בדברי רש"י 'למה אתה בוש לכך נבחרת'

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן קְרַב אֶל הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת חַטָּאתְךָ וְאֶת עֹלֹתְךָ וּגּו' (ט,ז). וברש"י:
"שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת".

נשאלת השאלה: וכי בשביל שהוא נבחר תתבטל הבושה ממנו?

נאמרו בזה כמה ביאורים:

א.

רבינו הט"ז ב'דברי דוד' מבאר:

שאהרן היה בוש מצד טבעו להכנס לגדולה, ואמר לו משה שצריך לבטל את טבעו, דאי' במזרחי לעיל בפרשה זו די"מ מפני שהחוטא בדבר אחד ונוזף בו אין מדרכו שישתמש בדבר ואפילו בהזכרה בפה כל עוד שלא נתכפר בו, וא"כ כשיראו שאהרן מביא עגל לחטאת ואינו בוש שמא יזכר עוונו, נודע שנתכפר, על כן אמר כאן 'למה אתה בוש לכך נבחרת' מרמז בזה כיון שאין אתה בוש נראה לכל שנמחל לך ונבחרת, וא"כ א"א לך להיות בוש דאתה מבטל הבחירה בזהכ"ח.

ב.

ב'חנוכת התורה' מביא מהרבי ר' העשל זצ"ל לבאר:

עפ"י דאיתא במדרש מפני מה היה אהרן כהן, מפני שאמר יעקב (בראשית כח, כב) 'וכל אשר תתן לי עשא אעשרנו לך'. פירוש שיעקב נדר ליתן מעשר מבניו, וליעקב היה ד' בכורים שנפטרו ממעשר, ונשתתירו שמונה בנים, נמצא חוזר חלילה והיה חל עשירי על לוי, ואהרן היה משבטו של לויכ"ט. והנה המפרשים הקשו כיון דלא נמנו הבכורים א"כ לא לימנו נמי לבכור של קהת דהיינו עמרם אלא יצהר חברון ועוזיאל וחוזר חלילה ונמצא הגורל שייך לקרח לפי החשבון, ומתרצים כי מה שלא נמנו הבכורים היינו דוקא קודם

^{כח} עיי"ש עוד שלשון רש"י 'שהיה אהרן בוש וירא', ועל היראה לא טען משה כלום, לפי שהיראה היא מעלת המלאכים שכל הנהגתם ביראה כמ"ש 'עונים ואומרים ביראה', וע"כ יראה זה נאה לו מצד מעלת השכינה פני אלקים אדירים ית'.

^{כט} ראה בראשית רבה (ע,ז): ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, כותי אחד שאל את רבי מאיר א"ל אין אתם אומרים יעקב אמתי דכתיב תתן אמת ליעקב, א"ל הן, א"ל ולא כך אמר 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך', א"ל הן, א"ל הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה למה לא הפריש א' מי' לשנים שבטים אחרים וכו', א"ל אין את מודה לי שהם ארבע אמהות, א"ל הן, א"ל צא מהם ד' בכורות לד' אמהות הבכור קודש ואין קודש מוציא קודש, א"ל אשריך ואשרי אומתך שאת שרוי בתוכה.

וראה עוד פרקי דר' אליעזר (פרק לו): רצה יעקב לעבור את מעבר יבק ולהתעכב שם א"ל המלאך וכו' ועוד אמר המלאך ליעקב והלא יש לך בנים ולא עשרת אותם לי, מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבע אמהות ונשתירו שמונה, התחיל משמעון וגמר בבנימין שבמעי אמו ועוד התחיל משמעון וגמר בלוי ועלה לוי מעשר לה' שנאמר 'העשירי יהיה קודש לה'".

החטא, שהיה העבודה בבכורים אבל לאחר החטא נמנו הבכורים ג"כ. והשתא אתי שפיר דכך אמר לו 'לכך נבחרת' שאם לא חטאת לא היו נמנים הבכורים והיה מגיע הכהונה לקרח ולא לך אבל השתא אתה נבחרת.

ג.

הגאון רבי שאול מאמשטרדאם זצ"ל בספרו 'בנין אריאל' מפרש:

עפ"י מש"כ בפרק אין עומדין (ברכות לד:) ונפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' נג (סעי' טו טז) דש"ץ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא ימתין שיאמרו לו, וש"ץ שאינו קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה. והשתא ניתן לומר שכשאהרן נכנס לעבודה תחלה היה ראוי שיסרב פעם א' או ב'לא, אבל מאחר שנמשח לכך ונתמנה מפי הקב"ה הרי הוא כש"ץ קבוע ונכנס מיד, וז"ש רש"י 'למה אתה בוש לכך נבחרת' כי ראה משה באהרן שרצה לסרב קצת^ל לכן א"ל 'קרב אל המזבח' והטעם 'כאשר צוה ה'' כי הוא אמר ויהי הוא צוה ומינה אותך לכהן, ולכך נבחרת להיות כהן קבוע ואם כן אינך צריך לסרב^ל.

ד.

ב'דגל מחנה אפרים' מביא מה ששמע מזקנו ה'בעל שם טוב' הק' פירוש על זה:

שמפני שיש לך יראה ובושה מן השם ית' לכך נבחרת כי זבחי אלקים רוח נשברה' (תהלים נא,יט). ומוסיף הדגל שכבר נזכר זה ב'כתבי האר"י ז"ל^ל. ונעתיק את לשון האריז"ל (ספר הליקוטים פר' שמיני) שציינו בהוצ' 'פאר מקדושים' (ציונים ומקורות אות ב): כשאמר לו משה קרב אל המזבח היה אהרן בוש ולכן אמר לו משה קרב למה אתה בוש לכך נבחרת, פירוש הענין, כי כך יש מדה זו של ענוה וביישנות, נבחרת יותר משאר חברך להיות כהן, ע"כ.

נצטט לשונו הק' של ה'נועם אלימלך' מה שכתב ער"ז:

דהנה עיקר הוא לאדם הבושה, סימן טוב לאדם שהוא ביישן וכל המתבייש לא במהרה הוא חוטא (נדריים כ.), ואהרן היה מתבייש מאוד מגודל ההכנעה שהיה בו, שכן דרך

^ל 'בילקוט האורים' הביא פירוש זה מספר 'המאור הקטן' בשם ר' ישראל דרשן מלובלין זצ"ל, וכ"כ ב'חוט המשולש בשערים', וב'פנים יפות' הביאו בשם ב"ד [בת דודין] אשה משכלת', ואיני יודע למי כוונתו.
^{לא} שהרי תפלות כנגד תמידין תקנום (ברכות כט:), ואם בש"ץ של תפלה צריך לסרב כמו"כ הכהן המקריב את הקרבנות.

^{לב} ב'חוט המשולש בשערים' הוסיף כאן ש'בוש' מלשון 'כי בושש משה', שהיינו שהיה מסרב והמתין עד שיאמרו לו ג' פעמים.

^{לד} ובוה מפרש דברי ה'תורת כהנים', ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח זש"ה משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, ללמדך ששלשתם שקולים זה כזה. ולפי הני"ל יש לפרש דקשיא לי' בהך קרא כאשר צוה ה' למה לי, וצ"ל כנ"ל דהוצרך משה לומר כן כדי שלא יסרב אהרן קצת בתחלה, וקשה דהא אין מסרבין לגדול כלל (ב"מ פז. וכן נפסק בשו"ע או"ח שם דאם האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב לו כלל), לכן אמר זש"ה משה ואהרן וכו' ללמדך ששלשתם שקולים וכו' וכיון דשקולים היו משה ואהרן היה יכול לסרב פעם א' או ב', לכך הוצרך לומר שלא יסרב כלל מטעם כאשר צוה ה'. וכל זה כתב ג"כ בספר 'חוט המשולש בשערים' (שער אשר).

^{לז} מאמר זה צוטט מ'דגל מחנה אפרים' בספר 'בעל שם טוב' עה"ת, ובהערות 'מקור מים חיים' שם אות ח ציין שגם בס' 'תולדות יצחק' הביא דבר זה בשם הבעש"ט, אכן בספריו של ה'תולדות' הביא זה בשם כתבי האריז"ל, נראה שהבעש"ט זי"ע אמר זה בשם אמרו בשם כתבי האריז"ל, ואיכא דשמע בהא ולא שמע בהא.

הצדיק שתמיד הוא בעיניו חטאים על כל נדנוד עבירה ואפילו דבר קל לעברה חמורה תחשב לו, ומכניע עצמו ומשפיל עצמו תמיד, ובפני רבים מוכיח עצמו ועי"ז מכניס הרהורי תשובה בהשומעים, באמרם אם בארזים נפלה השלהבת מה יעשו אזובי הקיר והם חוזרים בתשובה שלמה. וזהו שאמר לו משה רבינו ע"ה 'למה אתה בוש' פירוש בשביל שאתה בוש וירא ואם כן אתה הוא הצדיק השלם הראוי ליקרב למזבח, 'לכך נבחרת' שכך הוא ראוי לצדיק להתנהג בעבודתו ית' שמו.

ובסגנון דומה מצאנו עוד הרבה מפרשים^{לה}, נביא חלק מהם.

ב'ילקוט האורים' מביא מספר 'לב אריה' לפרש:

דאי' במדרש 'קח את אהרן' פתה אותו בדברים לפי שהוא בורח מן השררה. ואי' כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו, ואם כן זהו כוונת רש"י שאמר משה לאהרן למה אתה בוש מלהגיש להקריב, הלא לכך נבחרת, רצה לומר בשביל זה שאתה עניו ובורח מן הגדולה לכך נבחרת.

החיד"א ב'פני דוד' (אות ו) מביא מה ששמע מהרב הירש באלחוב:

אמרו חז"ל (ברכות יב:) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו כל עוונותיו, והכא היה אהרן בוש ממעשה העגל ועי"ז זה נתכפר לו. וזה שכתוב למה אתה בוש ואין אתה קרב, הרי לכך נבחרת שהבושה מכפרת.

ה.

החיד"א עצמו מפרש שם ב'פני דוד'

עפ"י מאמר חז"ל (ברכות לד:) מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין, ופירשו המפרשים כי הטעם הוא כי הצדיק ברוב צדקותו לא מצי עביד אלא רמ"ח מצות עשה, ואף אלו רבות מהם דלא אפשר לקיומיהו במעשה, שתלויות בזמן או במקרה מחודש או תלויות באחרים וכיוצ"ב, אבל בעל תשובה מלבד קיום רמ"ח מצות עשה שבזה יד הצדיק והבעל תשובה שזה נוסף גם הוא בעל תשובה די' ש"ה מצוות

^{לה} ב'שפת אמת' הביא כמה פעמים ש"המפרשים" פירשו לכך נבחרת הואיל ואתה בוש, ומסתמא כוונתו להאריז"ל והבעש"ט הק'.

וראה 'שפת אמת' תרנ"ח שהביא פירוש המפרשים הנ"ל שבשביל הבושה שהיה לו נבחר, ומוסיף ע"ז: ויתכן לומר ג"כ שאדרבה תכלית הבחירה לזכות לבוא לידי בושה, כמ"ש במתן תורה (שמות כ"ז) 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו' ואחז"ל (נדרים כ.) זו הבושת ע"ש שמי שאין לו בושת בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני. הרי תכלית קרבת בני ישראל להר סיני לזכות לבושת, ולפי שהקב"ה כל מעשיו מדה במדה, ולפי שזה הי' מדת אהרן אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כמ"ש חז"ל שהי' מקרב החוטאים כדי שיתביישו מעצמם וישובו, וכן מדד לו הבורא ית"ש שקירבו להיות כ"ג על כל ישראל ונתבייש מאוד בעצמו וזה תכלית השלימות. ובאמת ע"י הבושה יכולין להתקרב לכל מצוה כשמתבייש באמת בלבו איך יוכל גוש עפר לעשות רצון הבורא ית"ש בזה יכול לעשות המצוה, וכמו"כ אחר המצוה אם הוא בשלימות חל עוד בושה על האדם, וזה עדות על שלימות המעשה. נמצא ב' הפירושים אמת, לפי שהיה ביישן זכה ונבחר להיות כהן גדול ועי"ז נקבע בו מדת הבושת.

^{לו} עי' עירובין יג: וכל המחזור על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו.

עשה אחרות שיש לו לבדו יתרות על הצדיק כי כל עבירה שעשה בעודו רשע נחשבים לו כזכיות, ולכך גדלה מעלתו מאוד¹⁷.

והשתא אתי שפיר דאהרן חטא בעבודה זרה במעשה והוא עוון חמור מאד. ועתה ששב בכל אלו גדלה מעלתו שהם מצוות, וזהו שאמרו למה אתה בוש מן העגל, לכך נבחרת, דזה נחשב לך לזכות גדול כנ"ל¹⁸.

ב'מהר"ם שיק' וב'דברי שאול' פירשו בדרך דומה:

דאי' בגמ' (ע"ז ד:) לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה (העגל) אלא לומר לך שאם חטאו ציבור אומרים לו כלך אצל ציבור, דהיינו להורות שמועיל תשובה גם לרבים שחטאו. וזאת א"ל משה כי 'לכך נבחרת' לאותו עוון, כדי להורות תשובה לרבים, וא"כ אין לך להיות בוש מלהקריב, כדי שיראו שנתקבל הקרבן ומכפר לישראל על ידך ולא היית קטיגור¹⁹.

1.

ובספרו 'ראש דוד' מאריך החיד"א בדברי רש"י עה"פ 'קח לך עגל' להודיע שמכפר לו הקב"ה על מעשה העגל שעשה, ואלו דבריו:

יש לדקדק אומרו 'על מעשה העגל שעשה', ומה צריך לומר 'על מעשה העגל' והוה ליה למימר על העגל.

אמנם כתבו המפרשים בנותן טעם, דבשגגת עבודה זרה עולה קודמת לחטאת, כמ"ש רש"י פרשת שלח (טו, כד)²⁰, דהעולה באה על הרהור הלב ובחטאות דשאר איסורים כיון דאין המחשבה מצטרפת למעשה לכך חטאת קודמת דהעולה דורן, אבל בעבודה זרה שגם המחשבה מצטרפת (קידושין מ.) קדמא ואתיא העולה לכפר על המחשבה והדר מייתי חטאת לכפר על המעשה.

והכא אהרן הוא הקדוש, לא היה בו סרך עבודה זרה רק כוונתו לשמים אלא שהוצרך לחטא זה להציל ישראל²¹, וא"כ חטא זה לדידיה כשאר חטאות שחטאת קודמת לעולה, שאין כאן אלא החטא עצמו במעשה ולא המחשבה, ולכך חטאתו קודמת לעולתו. וזה

¹⁷ ראה 'שפת אמת' בכמה מקומות שביאר ענין משה ואהרן שמשה היה צדיק גמור ואהרן בחינת בעל תשובה והכהן גדול היה צריך להיות דווקא בעל תשובה, תרל"ט ד"ה במד', תרמ"א ד"ה ברש"י, תרמ"ה ד"ה בפסוק.

¹⁸ וכדברים האלה כתב ה'חתם סופר' ב'דרושים ואגדות' (ש"א א' ד"ה ובוזה): הכוונה שהיה אהרן ירא לגשת מפני שחטא בעגל, ומשה השיב לו אדרבה לכך נבחרת ולא אני, שאתה חטאת ושבת בתשובה ונהפכו כל כך לזכיות, עד שעל ידי זה אתה נבחרת להיות כהן גדול ולא אני.

¹⁹ ראה 'שפת אמת' תרל"ט (ד"ה במד'): כי בני' היו עתה בחי' בע"ת ולא היה יכול להיות כה"ג שלהם רק מי שהיה בכלל החטא, ומשרע"ה נתן לו התנצלות לומר שכמעט הי' מוכרח להיות נכלל בחטא זה בעבור שיוכל להיות כה"ג שלהם, ומצד זה נכשל בחטא ולא מעצם נפשו, כי הי' צדיק גמור.

ובתרמ"א כתב: וקרוב לומר כי כל הענין שנודמן שיהיה לאהרן שייכות בחטא זה היה כדי להעלות תשובת כלל ישראל להיות מאהבה והוא העלה כל חטא העם, עיי"ש.

²⁰ והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה וגו' ושעיר עזים אחד לחטת'. פירש"י, חסר א', שאינו כשאר חטאות, שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת לעולה, וזו עולה קודמת לחטאת.

²¹ כמבואר בסנהדרין ז.

דקדוק דברי רש"י להודיע שמכפר לו על מעשה העגל, מעשה דייקא, כי חטא זה לגבי אהרן כשאר חטא דאין המחשבה מצטרפת.

ובזה אפשר שיובן מאמרם ז"ל 'שהיה אהרן בוש א"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת', שהכוונה שהיה אהרן בוש ממעשה העגל, וא"ל מש"ר למה אתה בוש, הלא ע"י זה יצא לאור משפטיך שלא חטאת בסרך עבודה זרה. והעד על זה 'ועשה את חטאתך ואך עולתך' חטאת קודם לעולה, וזה מוכיח שלא פגמת באיסור עבודה זרה, דבעבודה זרה עולה קודמת לחטאת. ואדרבה עתה יתפרסם בזה שאתה נקי וידעו כולם כי כוונתך לשמים, וידעו כל ישראל מצפוני לבך שכל מעשיך לשם שמים. וכל העם רואים סדר קרבניך כי החטאת קודמת לעולה, וזה מופת חותך שלא חטאת בעבודה זרה וירא אלקים אתה.

ז.

פירוש נפלא מובא ב'קדושת לוי' (ליקוטים מס' אבות על המשנה (פ"ח מ"ב 'אם למדת תורה הרבה')):

דאי' בזהר הק' שבכל מצוה שאדם עושה הקב"ה מתפאר בו ואומר 'אלה מעשי בני', ומדבר הדיבורים טובים של זה האדם, כמו האב שמדבר וחוזר על דברי בנו הקטן והחביב לו. וזהו כוונת רש"י שאמר משה לאהרן למה אתה בוש 'לכך' נבחרת, פירוש בשביל 'כך' שיאמר הקב"ה 'כך' עשה בני ויתפאר בכך, ובמדה זו ראוי לעבוד, שהבורא יתפאר בו^{מב}.

ח.

ב'פנים יפות' כתב בזה דרך נפלא:

דמצינו כשמשה רבינו עמד בסנה וסירב ללכת בשליחותו של מקום נאמר (שמות ד, יד) 'ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא', ופירש"י (מזבחים קב.) שהיה (אהרן) עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה לוי. ולכך אמר לו לאהרן שהיה בוש ומסרב לציווי השי"ת הלא בשביל זה נענשתי ואתה נבחרת לכהונה^{מג}, ואיך תסרב גם אתה^{מז}.

ובמהר"ם שיק פירש בדרך דומה עפ"י דברי חז"ל הנ"ל:

דאי' ב'חובת הלבבות' שכל אדם נברא לתכלית דבר אחד אשר אליו כל ימי חייו יהיה חשקו ורצונו, והנה אהרן היה רואה שאין לו תשוקה להיות כהן גדול, אדרבה לבו מנעו והיה חושב היאך אוכל לקרב אל המזבח לכפר על העם הרי הייתי קטיגור עליהם, וא"כ ודאי אין הכהונה גדולה מגיע לו ואין הוא נברא להיות כהן גדול, שאילו היה מיועד

^{מב} ובזה מפרש שם המשנה 'כי לכך נוצרת' פירוש תעבוד שיתפאר הבורא בכך ויאמר 'כך' עשה בני, ולא תחזיק טובה לעצמך.

^{מג} ראה מדרש רבה (יא,ו): אמר רב שמואל בר נחמן כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים... א"ל הקב"ה את אומר 'שלח נא ביד תשלח' חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו... רבי חלבו אמר כל שבעת ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה וכסבור שלו היא בשביעי א"ל לא שלך היא אלא של אהרן אחיך היא.

^{מז} שו"מ ב'ליקוטי יהודה' שהביא זה מה'אמרי אמת' שאביו ה'שפת אמת' אמר כמדומה בשם ה'מגלה עמוקות'.

לנחלתו היה לו להיות תשוקה אליו. אבל האמת שכאן לא היה ראייה זו מוכרחת, דמתחלה באמת היה משה צריך להיות הכהן גדול כנ"ל, וא"כ לפי זה הא דלא היה לאהרן תשוקה להכהונה גדולה היא משום דבאמת הוא לא נולד לתכלית זה, אבל אפ"ה היה צריך להיות כהן גדול, וזה שאמר לו משה כי לכך נבחרת, אף שאין לך תשוקה להכהונה זה הוא משום שלא נולדת לתכלית זה, מ"מ אח"כ לכך "נבחרת" להיות כהן גדול, וא"כ למה אתה בוש.

ט.

דרך נוסף כתב ב'פנים יפות':

דאחז"ל (סנהדרין ז.) שאהרן הכהן ראה חור זבוח לפניו ואמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומיקיים בי (איכה ב, כ) 'אם יהרג במשכן ה' כהן ונביא' ולא הויא להו תקנתא לעולם, מוטב דליעבדו לעגל אפשר הויא להו תקנתא בתשובה. ולכן היתה זו עבירה לשמה, אלא שאהרן הכהן עדיין היה מתיירא כיון שראה שכדי להחשיבו לכהן היה צריך משה רבינו למשחו ולהקריב כמה קרבנות, ורק עי"ז נתקדש בקדושת הכהונה, היה סבור שלפני זה לא היה עליו קדושת כהונה וא"כ הוא לא היה "כהן ונביא" ושוב היה לו למסור את נפשו. על זה אמר לו משה שעל חנם הוא בוש שכבר נבחר מתחלה להיות עליו קדושת כהונה ושפיר נחשב עבירה לשמה.

י.

ותלמידו הגדול רבינו ה'חתם סופר' (פרשת קרח עה"פ בקר וידע) פירש ג"כ עפ"י הגמ' הנ"ל, ואלו דבריו המפליאים:

מצינו גבי אהרן בעשיית העגל שעשה כן להצלת ישראל שיהיה האשמה תלויה בו ולא בהם ושלא יהרגוהו בהריגת כהן ונביא, אעפ"י שלפי דעתו אבד עולמו בזה מ"מ שלא יתחלל ש"ש ע"י שיהרגוהו ישראל עשה ככה שיהיה כל האשמה של העגל בו תלויה. ולזה אמר משה 'קרב כל המזבח' ופירש"י שהיה אהרן בוש וירא לגשת א"ל לכך נבחרת, פי', לכך כיון שמסרת נפשך להצלת ישראל, דכשם שהוקבע יום כיפור לסליחה לעולם הואיל ובו נמחל עוון העגל ה"נ נבחר אהרן להקדישו הואיל ומסר נפשו והשליכו מנגד עבור ישראל בעשיית העגל, ע"כ יכפר עליהם לעולם. והדברים נפלאים.

יא.

עוד מהלך נפלא כתב ה'חתם סופר' בפרשתינו (ד"ה ויאמר אל אהרן):

עפ"י דאי' בילקוט ר"פ אמור עה"פ 'יראת ה' טהורה', א"ר לוי מיראה שנתירא אהרן לפני הקב"ה זכה שניתנה לו פרשה זו שאינה זוה ממנו ומבניו ומבני בניו עד סוף כל הדורות ואיזו זו פרשת המת, פירוש ששם נאמר שכהן גדול לא יטמא לקרובים. והנה חכמתו ית' גזר שיתקדש הבית במיודעיו דוקא^מ, ודין הוא שימות באותו היום א'

^מ כמ"ש רש"י עה"פ (יג) 'הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש', א"ל משה לאהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך.

מהכהנים הנגשים אל ה', וזה לא יתכן שיטמא הכה"ג להקרוב באותו היום שהוא יום חתנות ושמחת לבו של ה' ויקריבו בטומאה, אך כיון שהיה אהרן ירא ה' וניתן לו אמרות טהורות לבל יטמא, שפיר נבחר להיות כהן גדול. והיינו דקאמר שהיה אהרן בוש וירא א"ל משה מפני מה אתה בוש הלא לכך נבחרת מפני שאתה מתיירא נבחרת דבלא"ה אינך ראוי להתמנות היום לכהן גדול.

יב.

בנו ה'כתב סופר' כתב אף הוא ב' פירושים בענין:

מתחלה יש להבין שרש"י מתחיל בשתיים 'בוש וירא' ומסיים באחת 'למה אתה בוש'. וי"ל ד'בוש' היה מפני חטא העגל וכמו שפירש הרמב"ן שבעבור שהיה אהרן קדוש ה' ואין בנפשו החטא זולתי ענין העגל, היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו, ולכן היה 'בוש'. וירא' היה מפני שחשש שמא יכנוס בלבו גאווה וגאון על התמנות זו. נמצא שהיה בוש מחטא העגל וירא שלא יתגאה. והנה אמרו חז"ל¹¹ כל מנהיג שאין קופה של שרצים תולה לו מאחוריו אין מתקיימת ולכן שאול לא נתקיימה מלכותו משא"כ דוד, והטעם שלא תזוח דעתו עליו. והשתא אתי שפיר דאמר לו משה רבינו למה אתה בוש, היינו בשביל שאתה בוש מחטא העגל לכן נבחרת, כי עי"ז לא תתגאה, ואם כן אין לך לירא שלא תזוח דעתך עליך.

יג.

פירוש נוסף מה'כתב סופר':

הנה בפסוק כג כתב רש"י שכל שבעת ימי המילואים לא שרתה שכינה במשכן, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עוון העגל, לכך אמר להם 'זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם, ותדעו שהמקום בחר בו. והטעם שבאמת לא ירד ע"י משה, כי אם היה יורד ע"י משה לא היו יודעים כי נתכפר להם עוון העגל שאולי בזכות משה שאין בו מחטא העגל ירד, אבל כשירד ע"י אהרן נתברר כי נתכפר להם חטא העגל. והנה אהרן בוש מפני שבידו חטא העגל וא"ל משה 'קרב אל המזבח', כי לכך, פי' בשביל חטא העגל שיש בך וכדי להורות שנתכפר חטא זה נבחרת שתשרה שכינה על ידך ולא על ידי.

יד.

ב'דברי שאול' כתב לפרש

עפ"י מה ששמע בשם הגאון מוהר"ר צבי הירש אבד"ק בנהייט ז"ל (בעהמח"ס 'טיב גיטין') לבאר מש"כ רש"י עה"פ (ט,ב) 'קח לך עגל' להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה

¹¹ עי' יומא כב: אמר רב יהודה אמר שמואל מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בה שום דופי דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחוריך.

על מעשה העגל שעשה, דיצא לו זה מהא דבשלמים כתיב (ז,ל) 'ידיו תביאנה' ולא כתוב כך בשאר קרבנות, והטעם הוא דמי שבא להתפייס עם השני צריך שיהיה לו איש שמתווך ביניהם, ולכך כל הקרבנות שבאים על חטא צריכים את הכהן שיהיה המתווך, אבל קרבן שלמים שמביאים מרצון ע"כ 'ידיו תביאנה' הוא בעצמו בלי מתווכים. ולפי"ז גם כאן מדאהרן בעצמו הקריב על כרחק שנתכפר החטא, דאם לא כן היה צריך אחר לתווך שלום, ודפח"ח. ולפי זה יש לפרש ג"כ מה שאמר 'למה אתה בוש', דרמב"ן כתב שהיה חטאו כ"כ נגד עיניו שנחלק אצלו דמות עגל ולכך היה בוש, על זה הראה לו משה רבינו ראייה דעל כרחק נתכפר לו שהרי לכך נבחרת אתה בעצמך ולא היית צריך מתווך.

טו.

ב'ליקוטי יהודה' הביא מאמר נפלא שאמר ה'אמרי אמת':

דאי' בשם רבי חיים ויטאל ז"ל וגם בספרים שקדמו לו, שלכל אדם יש דבר מיוחד לתקן ועל אותה הנקודה המיוחדת אליו לתקנה יש לו הסתר יותר יותר, שעל הדבר הזה משתדל היצה"ר לקטרגו, ומזה ההסתר יוכל אדם להכיר כי זאת היא הנקודה המיוחדת לו לתקנה. וזה שאמר משה לאהרן 'קרב אל המזבח' שאדרבה מזה ההסתר שהיצה"ר מסנוור עיניך נודע לך שלזה נבראת, ולמה אתה בוש לכך נבחרת, שזה מה שעליך לתקן.

טז.

עוד הביא שם ב'ליקוטי יהודה', שאמר ה'בית ישראל' שהרה"ח ר' אנשל בעקער - שהיה מתלמידי מרן מקאצק וממקורביו של החדושי הרי"מ - אמר בשם ה'חי' הרי"מ:

דהנה אי' (שהש"ר א,ז) שבדברים השייכים לצרכי הבית וכדו' אין הפועל מתבייש לבקש מבעה"ב שיתן לו, וזה מה שאמר מש"ר לאהרן 'למה אתה בוש', כיון שאתה הולך להקריב את הקרבנות שהן מזונותיו ואכילתו, א"כ הו"ל כמו צרכי הבית ולא היה לך להתבייש.

יז.

הגאון רבי משה פיינשטיין כתב ב'דרש משה' לפרש בדרך מיוחד:

דהנה הרמב"ן הביא מתו"כ משל למלך שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו, נכנסה אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך, הגיסי דעתך ובואי שמשי את המלך. כך א"ל משה לאהרן, אהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום, הגס דעתך ובא עבוד עבודתך. ותמוה, דדבר פשוט הוא שגם אם היה בוש הרי אינו יכול ליפטר מלקיים ציווי שהשי"ת, ומה צריך לזה משל.

אלא הכוונה, דוודאי היה אהרן עובד אף מתוך בוש ככל מצוות השי"ת, אבל כאן היה רצון ה' שעבודת הכהנים תהיה מתוך ידיעה שהם נתקדשו בקדושה יתירה מכל ישראל, דהיינו בקדושתו של אהרן, וכנוסח הברכה שתקנו בכל מצוות הכהונה 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן'. וע"ז היה אהרן בוש מלעשות מחמת שהוא קדוש יותר. ומשה הוכיחו שכן צריך לעבוד משום הקדושה יתירה שנבחר לזה מהשי"ת, וע"ז נאמר המשל הנ"ל, שאינה דומה עבודת אשה שהוא שימוש של חבה, לעבודת שפחה שישנם דברים שאסור להשתמש אתה כהצעת המטה ורחיצת פניו וכדומה, וע"ז היתה הבושה עד שא"ל אחותה לכך נכנסת.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

וידום אהרון - אפילו בהרהר

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבֵי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד
וַיִּדְם אֶהְרֹן (י, ג)

"וידום אהרון" – מלשון 'דומם'. כי הבריאה מחולקת לד' דרגות: מדבר, חי, צומח, דומם. ובכל אחד מהם אם פוגעים יש תחושה, מדבר יכול לדבר ולהחזיר. חי אף שלא יכול לדבר, מ"מ יכול להחזיר על פגיעה בו. וצומח אף שלא מחזיר, מ"מ אם יציקו לו הוא יאבד מחיותו וינבול. (ובימנו החוקרים גילו שהם מגיבים לדיבורים). ורק דומם אין לו שום תחושה. וכמו כן אהרון הכהן ששתק כמו דומם ואפילו בהרהר.

וכן דרשו חז"ל (ויק"ר ג, ו) עה"פ "תורת אמת הייתה בפיהו, ועולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי, ורבים השיב מעון, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". (מלאכי ב, ו). 'בשלום ובמישור הלך אתי'. **שלא הרהר אחר דרכי המקום**, כדרך שלא הרהר אבינו אברהם.

ומה שהוסיף המדרש כדרך 'שלא הרהר אברהם': שהרי לאברהם היה מה להשיב להקב"ה, שנאמר "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה". (בראשית כב יד), מהו יראה? אמר לה' ראה מה יש לי להשיבך ולא השבתי והחרשתי, אמר לו הקב"ה מה היה לך להשיב? אמר לו: אתמול אמרת לי "כי ביצחק יקרא לך זרע". (שם כא, יב), ועכשיו אמרת לי "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת". (שם כב, ב). וכמו כן היה לאהרון מה להשיב להקב"ה ולא השיב.

ובמדרש איתא וידם אהרון, כלום היה לו מה לומר? וביום השמני ימול בשר ערלתו. ודברי המדרש צריכים ביאור¹⁷². רבי יהונתן אייבשיץ והחת"ס ביארו על פי דברי הגמ' (נדה לא:): מפני מה אמרה תורה ימול ביום השמני, כיון שכתוב "אשה כי תלד זכר וטמאה שבעת ימים". ולכך אמרה תורה שהברית תהיה ליום השמיני שהיא טהורה, ולא יהיה מצב שכולם בברית יהיו שמחים והאבא ואמא עצובים. ולפי זה היה לאהרון הכהן לטעון שכמו שבברית הקב"ה ציווה שלא יהיה לבעלי השמחה עצב, כך גם הקב"ה היה צריך לעשות שביום שמחתו שנעשה כה"ג שלא יהיה עצבות בתוך שמחתו.

עוד ביארו המפרשים עפ"י המדרש ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא, שלכאורה אם הקב"ה רצה שנהיה מהולים היה צריך לברוא אותנו כך מהתחלה, וענה לו רבי עקיבא לפי שלא נתן הקב"ה לישראל את המצות אלא כדי לצרף בהן, לכך אמר דוד "אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החסים בו". (תהלים יח, לא). ומבואר במדרש שיש זכות

¹⁷² חיפשתי במדרשים אבל לא מצאתי, אמנם היערות דבש ועוד רבים מהפרשנים הביאו מדרש זה.

לעם ישראל במילה שהם משלמים מעשי ידיו של הקב"ה. ולפי זה יכל לטעון אהרון להקב"ה שאף בניו למדו מהמילה להוסיף אש למקדש, ולכך לא היה צריך להמיתם.

ובשם משמואל כתב לפרש בשם אביו. ש'שמיני' רומז לימות המשיח, שכינור של ימות המשיח של שמונה נימין, (ערכין יג:) ולעתיד כתיב לבוא כתוב "ומל ה' את את לבבך". (דברים ל, ו). ומילת הגוף רומזת לזה, ולכן המילה ביום השמיני. ואמרו חז"ל (ויק"ר פ"כ) שהחטא של נדב ואביהוא היה 'שהורו הלכה בפני רבם'. אמנם לעתיד לא יהיה שייך זה האיסור, שהרי כתוב "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם". (ירמיהו לא, לג). ולכך יכל אהרון לטעון שהלוא כתיב וביום השמיני ימול שרומז לעתיד, וא"כ כאן דהוא שמיני למילואים גם רומז לעתיד וא"כ אין עליהם עון במה שהורו הלכה בפני רבם.

*

פעם בא הרב החסיד רבי ליפמאן ז"ל, חתנו של הגאון הקדוש רבי שלמה מרדומסק ז"ל, בעל התפארת שלמה, להרה"ק הרמ"מ מקוצק. שאל אותו הרבי מקוצק, אם יודע הוא איזה דברי תורה מחמיו ז"ל. והשיב, שהוא יודע. דרש הרבי מקוצק, שיגיד לפניו איזה דבר. אמר לו אותו חסיד: חותני הצדיק ז"ל אמר: באהרן הכהן כתוב 'וידום אהרון'. וזוהי מדרגה גדולה, אבל דוד המלך עליו השלום הרחיק לכת למדרגה גבוהה עוד יותר והוא אמר "למען יזמרך כבוד ולא ידום". שבעת צרה היה מנגן ומזמר. כששמע הרבי מקוצק דבר זה הפליג אותו מאוד, ואמר כי היטיב אשר דיבר.

אמנם הבאר משה כותב: שאם נתייחד אלי אהרון הדיבור בשכר על שתיקתו, על כרחך שהיה בשמחה שהרי אין השכינה שורה אליו מתוך שמחה (שבת ל:): ומכאן מוכח שלא רק שלא הרהר אלא קיבל את זה בשמחה.

*

שכר שתיקתו של אהרון

אמרו חז"ל שאהרון קיבל שכר על שתיקתו שהתייחד עמו הדיבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין. וביאר הבאר משה שהמידה כנגד מידה בזה כיון שאמרו חז"ל (פסיקתא רבתי מז) א"ר חנינא בר פפא אילו לא קרא איוב תגר כשבאו עליו יסוריים, כשם שאומרים עכשיו בתפילה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב כך היו אומרים ואלקי איוב. ומבואר ששכר על העמידה בניסיון היסורים זה יחוד שמו של הקב"ה על האדם, וכיון שאהרון זכה ועמד בניסיון של יסורים שלא הרהר אחרי הקב"ה התייחד שמו עליו.

וגם בני אהרון ששתקו זכו לזה שנאמר מיד "דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו". (שם יא, ב) דברו אל בני ישראל. ופרש"י את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה, לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום באהבה.

והנה מיד אח"כ כתב רש"י וז"ל: זאת החיה לשון חיים, לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים, לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות, ולאומות העולם לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר שהלך לבקר ב' חולים, ראה אחד מהם שהיה

בסכנה אמר לבני ביתו תנו לו כל מאכל שהוא מבקש, ראה האחד שעתיד לחיות אמר להם כך וכך מאכל יאכל כך וכך לא יאכל, אמרו לרופא מה זה, לזה אתה אומר יאכל כל מאכל שהוא מבקש ולאחר אמרת לא יאכל כו"כ, אמר להם הרופא לזה שהוא לחיים אמרתי לו זה אכול וזה לא תאכל, אבל אותו שהוא למיתה אמרתי להם כל מה שהוא מבקש תנו לו שאינו לחיים. וכך הקב"ה התיר לעכו"ם השקצים והרמשים, אבל ישראל שהם לחיים אמר להם והייתם לי קדושים כי קדוש אני אל תשקצו את נפשותיכם, את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו לא תטמאו בהם ונטמאתם בם למה שהם לחיים שנאמר "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום". (דברים ד, ד).

ויתכן לומר שזכו לומר דווקא פרשת איסור מאכלות, כיון שעל יסוריים וקבלתם, אדם זוכה להדבק בה', וכיון שהם שתקו בקבלת היסורים וזכו להדבק בה'. לכן אמרו פרשה שעוסקת בפרישות וקירבה לה'.

*

מהיכן שאב אהרון את הכוח לשתוק?

בגמ' זבחים (קטו): איתא כיון שמתו בני אהרן, אמר לו: אהרן אחי, לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקב"ה, כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק, וקבל שכר, שנאמר: וידום אהרן. ומבואר בחז"ל שהדבר שניחם את אהרון הכהן הוא מה שבניו נשארו אהובים לפני הקב"ה, שזה עיקר התכלית של האדם.

עוד אמרו חז"ל (ויק"ר יב, ב) עה"פ "ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן". היכן דבר? "ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי". (שמות כט מג). אל תקרי בכבודי אלא במכובדי. אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך. וכתב הספורנו "וידום אהרן. שהתנחם בקידוש ה' שנקדש במותם".

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער "ספוג-הפלא" של ספירת העומר!

בהכנות לפסח יש כאלו שמלאכתם נעשית ע"י אחרים, ויש כאלו שזוכים להדר בעבודת יד גם בנקיון הבית, שיהיה כח גברא בלי להיות רק "בעל מקרא" לצוות אחרים ולהורות להם מה לעשות.. כמובן גם במשך כל השנה מקיימים מצוות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך ומצוות גמילת חסד וגם לרבות כבוד שבת כאשר זוכים להיות עזר כנגדה.. הקדמה זו הוא בכדי לדבר לאלו שמבינים ומכירים מקרוב מה זה "ספוג-הפלא". יש חומרים ויש סוגי ספוגים למיניהם, אבל יש משהו שבלי עמל ובלוי יגיעה מנקה מזכך ומצחצח, מעביר לכלוך וזוהמא בקלי קלות.. באופן פלא, ולכן זכתה להיות מוכתר בשם "ספוג-הפלא" – והנסיון יוכיח.

דברים המאירים של האור החיים הק'

הקוראים הנכבדים שליט"א שלא מכירים אותה בעצמם, יאמינו ויבינו כאשר יראו דברי האור החיים הקדוש אודות מצות ספירת העומר! פשוטו כמשמעו, באתי להציע שם חדש למצוה יקרה זו שאנו עוסקים בה בימים אלו, בשם "ספוג-הפלא"! הך לך לשונו הקדוש מילה במילה עה"פ "וספרתם לכם" (פ' אמור כ"ג, ט"ו) "ובדרך רמז רמז באומרו "וספרתם" על דרך אומרים ז"ל כי נשמות עם בני ישראל הם בבחינת הלוחות, ובאמצעות תחלואי הנפש וטומאת התיעוב יתלכלכו ויחשיך אורם, ואמרו רבותינו ז"ל (תנחומא תשא כו) כי הלוחות של סנפרינון היו, לזה אמר "וספרתם לכם", פירוש באמצעות מנין זה, אתם מאירים כסנפרינון את עצמיכם!!

דברים נפלאים ומאירים – שמביא מדברי חז"ל כי נשמות כלל ישראל הם בבחינת הלוחות. (המהדורות השונות של האור החיים הק' מתקשים להראות מקור בחז"ל לזה, ויש שציינו למש"כ במשלי (ג' ג') כתבם על לוח לברך), ו"תחלואי הנפש וטומאת התיעוב" רח"ל מחשיך אורה הגדול כי הנשמה הקדושה בטבעה מאירה כמו הלוחות עצמם שנעשו מסנפרינון (שצבעה בלוי", ואיני יודע למה הבתי מדרשים שעושים שיש למעלה מהארון הקודש עם העשרת הדברות, אינם בוחרים שיש כצבע הספיר על דרך הלוחות עצמם..). נמצינו למדים כי בעצם אמירת המילים של "היום כך וכל לעומר" זוכים לנקות עצמינו מ"תחלואי הנפש וטומאת התיעוב" עד שמאירים שוב נשמתנו שבעצמותם הם בבחינת הלוחות – ממש "ספוג-פלא"! זוכים להתקדש ולהטהר בקדושה של מעלה.

ישוּב נוסח הלשון בתפלה שאומרים לאחר ספירת העומר

ובזה יש ליישב נוסח הלשון שאומרים אחרי ספירת העומר "רבונו של עולם, אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר כדי לטהרנו מקלפותינו ומטומאותינו כמו שכתבת בתורתך וספרתם לכם ממחרת השבת..". והקושיא הוא כי המילים "כדי לטהרנו מקלפותינו ומטומאותינו" לכאן הם שלא במקומם, כי בפסוק מצינו רק החיוב לספור

ספירת העומר, אבל היכן מצינו בפסוק שעצם הספירה מטהר, אתמהה?! ומטא משמיה דהבעש"ט זי"ע כי "וספרתם לכ"ם" הוא ראשי תיבות כ'די ל'טהרינו מ'קליפותינו מ'טומאתינו. אולם לאור דברי האורהחה"ק הרי המילים "וספרתם לכם" מורים לנו שע"י הספירה מאירים כספיר שהיא עצמיות נשמתינו.

השייכות בין אבנו של שבט יששכר על החושן וספירת העומר

והנה כל חודש מכוון אחד מן הי"ב שבטים כמש"כ בטור בהלכ' ר"ח, וכמה נפלא מה שחודש אייר היא החודש שמכוון כנגד שבט יששכר – לפי החשבון של הדגלים. כי הרי בחודש אייר מתחילתו ועד סופו עוסקים אנו במצות ספירת העומר, והרי האבן של החושן שהוא כנגד שבטו של יששכר היא "ספיר"! וע' ברבינו בחיי פ' תצוה גודל השייכות שיש בין האבן "ספיר" ולימוד התורה"ק. כי "ספירת העומר" היא הזמן שזוכים שוב להיות מאיר כספיר!

"יחזיר לנו עבודת בית המקדש – למקומה!"

בנוסח "הרחמן" שאומרים מיד לאחרי הספירה יש להתבונן, ובהקדם עובדא שסיפר אדמו"ר הקוה"ט הרה"ק ר' מרדכי שלמה מבאיאן זצוק"ל בחג הפסח שנת תשי"ד (נדפס בגליון באיאן מספר תשצ"ז בלק תשע"ב) כי אנשי ארץ הקודש היה להם חבורה אורח לצדיק לתת הוצאות למי שנפל בגורלו לנסוע לאדמו"ר הזקן צדיק יסוד עולם פחד יצחק זי"ע על כל הימים נוראים, ופעם אחת בא אברך אחד בן תורה בפעם הראשונה, ולאחר שראה כל פרשת העבר שם, אמר כי מעתה יבין מה שאומרים "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה" מה הלשון "למקומה" אך הלא עבודת בית המקדש אנו רואים פה, אך אינה במקומה! והרחמן יושיענו לראות עבודה במקומה בבית המקדש.

והנה שמעתי פעם ביאור נוסף (ואקוה שזכרוני טוב) מהמרא דאתרא מפה מאנשעסטער הרה"צ ר' מנחם מנדל שנעבאלג זצ"ל לבאר כי בבית שני היה אמה טרסקין בין הקודש לקודש הקדשים, ולעתיד לבוא יתברר בבירור עד היכן מקום קודש הקדשים, ולזאת מתפללים שיחזיר "עבודת בית המקדש – למקומה".

להציע על דרך הפשט

לאור דיוק זה, יש להתבונן על דרך הפשט, מה דייקא עכשיו מתפללים בנוסח זו של "למקומה". והיה נראה כי בשעה שסופרים ספירת העומר הרי היא בבחינת "עבודת בית המקדש" ורק שנעשית "שלא במקומה" ולכן מתפללים להחזיר העבודה "למקומה", ויש להבין מהו השייכות בין מצות ספירת העומר ל"עבודת בית המקדש"?

ל"ב טו"ב

והנה ידוע מש"כ הבני יששכר (מאמרי חודש אייר מאמר ג') אשר ימי הספירה הם כמנים הימים של ל"ב טו"ב ומאריך שם אודות גודל החשיבות של לב טוב ע"פ המשנה באבות (ב', ח') ע"ש. והנה בנפש החיים (שער א' פ"ד ועוד) מבאר איך שהאדם כולל בתוכו כל הביהמ"ק, "והלב של האדם אמצעיתא דגופא הוא כללית הכל נגר הבית קודש הקדשים אמציו הישוב אבן שתיה. כולל כל שרשי מקור הקדושו' כמוהו ורמזוהו ז"ל

במשנה (פ' תפלת השחר) יכוין את "לבו" כנגד בית קדשי הקדשים, ע"ש. ואולי יוטעמו בזה מה שמזמרים על הרשב"י בל"ג בעומר "קודש הקדשים" כי כאשר זכינו במשך הל"ב ימים הראשונים של העומר לל"ב טהור ולהתקדש בקדושה של מעלה, כנראה זוכים להתקרב למקומו של הקודש הקדשים.

ואולי בזה נוכל להבין מה שעבודת ימי הספירה שייכים להטהרה והקדושה שזוכים בבית המקדש, עד כדי שמיד לאחר שסופרים מתפללים שיחזור העבודת ביהמ"ק – למקומה, כי עתה זכינו לה, רק שלא במקומה. כי הרי מפורש בדברי האורחה"ק הנ"ל גודל כוחה של המילים "היום כך וכך לעומר". וכבר מעיד לנו היסוד ושורש העבודה כי מצוה זו של ספירת העומר עמוק עמוק בתורת הנסתר וז"ל אודות ספירת העומר "המעין בזה"ק ובכתבי האריז"ל עיניו יראו ועפעפיו יבחנו גודל מעלתה ותקונים הגדולים והנוראים בעולמות העליונים הקדושים הנעשים בקיומה, ואיך ומה ראוי לאדם להכין את לבו ומחשבתו אל עוצם הכוונה, אך לאו כל מוחא סובל דא לכוין כוונת האריז"ל, לכן אין טוב לאדם כי אם להתקין את עצמו לתפלה לעני כי יטוף מלתו על לשונו אמורה על עניות דעת בזה, ומקודם להכניס אמונה שלמה ואמיתית עב"פ בלבו שהלא הוא כמוס סוד ה' ליראיו במצוה זו היא בעולמות העליונים הקדושים ובקיומה יעשה בהם תקונים נפלאים ונוראים.. ואח"כ יברך הברכה בשמחה עצומה מאוד וכשיסיים על ספירת העומר יכין לבו אל שמחה עצומה יותר בעת עשיית המצוה דהיינו בעת שיאמר היום היום יום אחד לעומר ויכוין במחשבתו שבתובת אלו שיוצאים מפיו עושה תקונים גדולים ונוראים בעולמות העליונים הקדושים ויכוין ג"כ לתת בזה נחת רוח ליוצרו ובוראו ית"ש ויתעלה – ע"ש.

מה עשינו לבקש תיקון לנשמה שלנו?

והנה נתעוררתי אתמול בלילה בעת אמירת התפלה לארחי ספירת העומר "ובכן יה"ר מלפניך.. שבזכות ספירת העומר שספרתי היום יתקן מה שפגמתי בספירה (השייך לאותו הלילה). ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה. ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות ולתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם. ולטהרנו ולקדשנו בקדשתך העליונה. אמן סלה". הרי בשלמא אם היה מתענה משבת לשבת, או היה אומר ספר תהלים פעמיים ברציפות או שהיה לומד פעמיים שש שעות ברציפות מתוך עמל ויגיעת התורה"ק, בידו לבקש שבזכות מה שעשה שיזכה לתקן מה שפגם או שיזכה לתקן נפשו רוחו ונשמתו ולהטהר ולהתקדש בקדושה של מעלה, אבל אנו אומרים כן מכח מילים ספורים של היום כך וכך לעומר! ובכל זאת מדי לילה ולילה מבינים שמילים אלו מספיקים בכדי לבוא לפני המלך מלכי המלכים ולבקש לזכות לכל אלו התיקונים – הרי על כרחך שאין אנו מתחילים להבין גודל כוחה הטהור של מצוה יקרה זו של ספירת העומר! ובמליצת לשונינו ממש "ספוג-הפלא"!

התעוררות גדול למעשה

וא"כ לאור המבואר שבימים אלו זוכים להתקדש ולהטהר ולהיות מאירים כספיר ממש באופן פלא, יש להתעורר מאד מכח הגמ' בפסחים (יא.) "הוא עצמו מחזור עליו לשורפו,

מיכל קאכיל מינייה? זאת אומרת מי שעסוק לילך אחר החמץ לשורפה ולבערה אותה, לא חוששין שיאכל ממנה! וא"כ הרי כל מי שמבין ומכיר עד כמה עסוקים אנו בימים אלו לנקות ולטהר נשמתינו, ועד כמה הוא עבודת כל היום מדין "תמימות תהיינה" וכמו שמצינו בפוסקים כי לכן יש ענין לכתחילה להתפלל ערבית ולספור ספירת העומר בתחלת הלילה, ולכן לא מקדימים להתפלל מעריב בשבועות מבעוד יום בכדי שהימים יהיו "תמימות", וא"כ הרי עבודת הספירה שייכת לכל היום – וא"כ הרי שפיר שייך למימר "הוא עצמו מחזר עליו לשורפו, מיכל קאכיל מינייה?"

ולצייר בציור מוחשי, ולסיים מעין החתימה, מי שמנקה הריצפה לכבוד שבת, הרי הוא עצמו בודאי נזהר שלא לכלך אותה! וכמו כן אנו, עוסקים אנו בטהרת נשמתנו בתיקון המידות יראת שמים ולימוד התורה"ק – הרי בודאי זה גופא עוזר מאד שלא נכשל ח"ו! ובמיוחד כאשר יזכור מה שמובא בספה"ק בשם הרש"ש בספר נהר שלום "כי פסח וימים אלו של ספירת העומר, הם שורש לכל ימות השנה", ע"ש.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

אם היו מכירים טובה לה' ומקבלים הגזירה היו משתעבדים פחות

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנָי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמְתוּ לִפְנֵי ה', וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶפְבֹּד וַיֵּדַם אֱהֲרֹן (י, ב-ג)

מבואר בפרשתנו את גודלו של אהרן שוידום אהרן וקיבל את היסורים בשמחה. ויש להרחיב בזה מש"כ האור החיים הקדוש (בראשית מו ז) עה"פ 'ויבואו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו: בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה'. ושואל האור החיים הקדוש א. אחר שאמר בסמוך יעקב וכל זרעו לא היה צריך לומר פעם ב' בניו ובני וגו'?

ב. למה הפסיק בין בניו ובני בניו לבין בנותיו ובנות בניו וכל זרעו בתיבת אתו, ולא הספיק במה שאמר לבסוף הביא אתו מצרימה?

אלא מבאר האור החיים הקדוש שכוונת הכתוב 'שבא להודיע כי יש הפרש בין בני יעקב בירידתם למצרים כי יש מהם שבאו ברצונם לקבל גזירת מלך בלב שלם ויש מהם שהיו חוככים להתעכב מרדת לכור הברזל, וציינם הכתוב מי ומי ההולכים לפרוע שטר חוב הגלות מרצונם, ואמר בניו ובני בניו אתו פירוש אלו לא הוצרך להביאם הוא אלא הם מעצמם באו אתו בדומה לו, ואחר כך סדר אותם שלא באו מרצונם עד שהוצרך יעקב להורידם בעל כרחם, והוא אומר בנותיו ובנות בניו וכל זרעו פירוש בני בניו אלו הביא אתו מצרימה פירוש הוא הביאם לא לרצונם באו:

וראיתי לתת לב לדבריהם ז"ל (שמו"ר פ"א) שאמרו שכל זמן שאחד מיורדי מצרים קיים לא התחיל השעבוד דכתיב (שמות א') וימת יוסף וגו' וכל הדור ההוא פירוש שירדו מצרים אז התחיל השעבוד, כי אולי שזה היה להם לתשלום קבלת גזירת מלך ברצון פקע מהם השעבוד כי סמא דיסורי קבולי.

ומוכיח כן האור החיים הקדוש והעד הנאמן לזה גם כן כי יוכבד וסרח בת אשר היו מיורדי מצרים (ב"ר צ"ד ט) ובימיהם היה השעבוד, והטעם הוא לצד שהביאם יעקב ולא מרצונם, ועיין בדברי הזוהר (ויקהל קצח.). בפירוש פסוק אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה': מח

^{מח} וזה לשונו של הזוהר (פרשת ויקהל דף קצח עמוד א) פתח ואמר (תהלים קמו) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו, וכי אל יעקב ולא אל אברהם ולא אל יצחק אלא אל יעקב בגין דיעקב לא אתרחיץ באבוהי ולא באמיה כד

ומבואר שאם היו מקבלים את הגזירה בשמחה לגמרי לא היו משתעבדים. וכמו שאומר האור החיים הקדוש (בראשית טו י"ג) ש'לא מוזכר בתורה להדיא כמה זמן ימשך השעבוד כי אם יזכו ייפטרו ע"י יום אחד כמו בני לוי שרק טעמו קצת מהשעבוד'

ומהראיה שהביא האור החיים הקדוש 'והעד הנאמן לזה גם כן כי יוכבד וסרח בת אשר היו מיורדי מצרים (ב"ר צ"ד ט) ובימיהם היה השעבוד, והטעם הוא לצד שהביאם יעקב ולא מרצונם.'

ויוכבד מבואר במבי"ט בספרו בית אלוקים (שער היסודות פרק כא) מט שהיא חיה מאתיים חמישים שנה עד שנכנסו עמ"י לאר"י. דהינו שאם גם בנות יעקב היו מקבלים

ערק קמי אחוי ואזל יחידאי בלא ממונא כמה דאת אמר (בראשית לב) כי במקלי עברתי את הירדן הזה ואיהו אתרחיץ ביה בקודשא בריך הוא דכתיב (שם כח) אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו', וכלא שאיל מקמיה דקודשא בריך הוא ויהב ליה, שברו על ה' אלקיו, שברו ולא אמר תקותו ולא בטחונו אלא שברו, אל תקרי שברו אלא שברו, דניחא להו לצדיקייא לתברא גרמייהו ולאתברא תבירו על תבירו וכלא על ה' אלקיו כמה דאת אמר (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום כי עליך נשאנו חרפה, כגוונא דיעקב דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים דהא תבירו דגלותא חמא דהוה ליה במצרים ושוי תוקפיה בקודשא בריך הוא, ובנוי דיעקב סבלו תבירו דגלותא ולא אשתנו מגו רזא דמהימנותא דאבהתהון ושמא דקודשא בריך הוא הוה בגלותא רגילא בפומייהו, ועל דא כתיב במשה (שמות ג) ואמרו לי מה שמו מה, בגין דהווי ידעי ליה ולא אנשו ליה לעלמין וסבלו תבירו דגלותא על קודשא בריך הוא ובגין כך זכו לפורקנין ולנסין ולאתוון סגיאין, ואתון קדישין עליונין דסבלין תבירו דגופא מאתר לאתר על קודשא בריך הוא, עאכ"ו דזכאין אתון למעבד לכו נסין ופורקנין ותזכון לחיי עלמא דאתי, אזלו כלהו כחדא.

ובתרגום: דבר חדש שמענו. פתח ואמר, (תהלים קמו) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו. וכי א-ל יעקב, ולא אל אברהם, ולא אל יצחק? אלא אל יעקב, משום שיעקב לא בטח באביו ולא באמו כשברח מלפני אחיו והלך יחידי בלי ממון, כמו שנאמר (בראשית לב) כי במקלי עברתי את הירדן הזה, והוא בטח בקודש-ברוך-הוא, שכתוב (שם כח) אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו'. והכל שאל מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו. שברו על ה' אלקיו. שברו, ולא אמר תקותו ולא בטחונו, אלא שברו. אל תקרי שברו אלא שברו, שנוח לצדיקים לשבר את עצמם ולהשבר שבר על שבר, והכל על ה' אלקיו, כמו שנאמר (תהלים מד) כי עליך הרגנו כל היום. כי עליך נשאנו חרפה.

כמו שיעקב, שכתוב וירא יעקב כי יש שבר במצרים, שהרי שברון הגלות ראה שהיה לו במצרים, ושם חזקו בקודש-ברוך-הוא. ובני יעקב סבלו את שבר הגלות ולא השתנו מתוך סוד האמונה של אבותיהם, ושמו של הקדוש ברוך הוא היה רגיל בגלות בפניהם.

ועל זה כתוב במשה, (שמות ג) ואמרו לי מה שמו מה. משום שהיו מכירים אותו ולא שכחוהו לעולמים וסבלו את שבר הגלות על הקדוש ברוך הוא, ומשום כך זוכים לגאלות ולנסים ולאותות רבים.

ואתם קדושים עליונים, שסובלים את שבר הגוף ממקום למקום על הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה שזכאים אתם לעשות לכם נסים ופרקן ושתזכו לחיי העולם הבא. הלכו כלם כאחד.

מט וזה לשונו הצד הג' מן הסברא על היות מרע"ה רבן של נביאים הקודמים והמאוחרים אליו הוא מצד השבט שנתחס אליו והוא שבט לוי, כי לוי היה המובחר בקדושה שבבני יעקב אבינו שהיה עשירי קודש וכמו שדרשו חז"ל, והיה ראוי יותר מאחיו שיצא ממנו מי שיגאל את ישראל ותנתן התורה על ידו ומי שיגאל את ישראל משעבוד גדול כזה ותנתן התורה על ידו ראוי שיהיה רבן של כל הנביאים ושלא יקום נביא כמוהו, כדי שלא יוכל לחלוק על שום דבר מדבריו, וכדי שיהיה יותר ראוי ושלם בטבע בריאתו היתה אמו ג"כ יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים והורתה בארץ כנען, ולקחה עמרם לו לאשה אף על פי שהיתה דודתו כי לא היתה אחרת מבנות לוי ראויה לו כי לא ירדו למצרים נשים מזרע יעקב כי אם שרח בת אשר ויוכבד השלימה מנין ע' נפש, שאם היו שום בנות לשבטים לא היה צריך שתשלים יוכבד מנין ע' כיון שנולדה במצרים, ומכאן שלא נולדו תאומות עם כל שבט אלא כנעניות נשאו שאם היו נשי השבטים גם כן בנות יעקב הרי היו יותר משבעים לא יוכבד שנולדה בין החומות, וכן פי' רש"י ז"ל (בראשית מ"ו) כל נפש בניו ובנותיו וגו' שרח בת אשר ויוכבד בת לוי, נראה שלא היו בנות אחרות כשירדו למצרים, ואף על פי שאח"כ נולדו לקחת במצרים עמרם ואחיו ומסתמא נולדו לכל בנייהם עוד בנים ובנות, לא לקח מבנות גרשון ומררי בנות אחי אביו או מבנות אחיו יצהר חברון ועוזיאל, מפני שהיה יודע שבניו יהיו רועי ישראל ועל ידיהם יצאו ישראל ממצרים רצה ליקח את יוכבד שהיתה בת לוי ממש וקרובה יותר לקדושת לוי משאר הבנות, וכן מפני שהיא היתה משלמת מנין שבעים נפש, להורות כי היו חשובים כשבעים אומות ויותר ולא ישלטו עליהם אומת מצרים לעולם ויהיו נגאלים ע"י בניה של יוכבד שהיתה הורתה בארץ כנען שלא במקום שעבודם ובא"י, לרמוז חזרת ישראל לארצם על ידי בניה משה אהרן ומרים והיא עצמה תחזור עמהם מקום

את הגזירה בשמחה היו ניצולים לגמרי מהגלות, וכמו שהיה כל זמן שאחד מיורדי מצרים היה קיים, שלא השתעבדו בהם.

ונתבונן בדברים שאיזה קושי היה השעבוד וכמו שנרחיב להלן, ובזכות שקיבלו את ה'גזירת מלך ברצון פקע מהם השעבוד כי סמא דיסורי קבולי'

ונרחיב ונעשה סקירה קצרה על צרות הגלות שהיו אמורים להיות ארבע מאות שנה, וזה הוריד מזה מאה תשעים שנה ונשאר רק מאתיים ועשר שנים כמנין רדו, אך גם מזה בפועל לא עבדו אלא בין קט"ז שנה לפ"ז שנה כמבואר בסדר עולם רבה (ליינר פרק ג) וכל זה למה בזכות שקיבלו ברצון.

ואם הם לא היו מקבלים בשמחה הם היו צריכים לעבוד עוד מאה עשרים וחמש שנים.

ואם גם הנשים היו מקבלים בשמחה הם לא היו צריכים לעבוד כלל.

ונרחיב בעומק הגלות כמו שהובא בספר אלקטה באמרים (עמ' יד) .

"כאשר היה מלך מצרים חי, היה המלך לבדו משעבד עם ישראל. אבל כשמת מלך מצרים, אז "ויאנחו בני ישראל מן העבודה". כי כיון שלא היה להם [למצרים] מושל, היו הכל משעבדים עמהם, אפילו שאר העם". (גר"א שיר השירים ב', ט"ו).

שהיתה הורחה ולידתה בין החומות לרמוז על היותם עומדים ומצפים זמן הישועה מן החומות שיצאו משם ביד רמה, ומפני שעיקר הגאולה ונתינת התורה היתה על יד משה רבינו נעשו כמו נישואים מחדש כשנולד הוא להורות כי עיקר מה שלקח עמרם יוכבד דודתו היה בשביל מרע"ה שהיה רוען של כל ישראל ולכך תלה את שניהם בלוי ואמר (שמות ב') וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי ותהר האשה וגו', להורות כי מצד היות שניהם מבית לוי יצא מהם אור העולם מרע"ה ונולדה בכניסתן למצרים וחיתה עד זמן יציאתם, ויותר לרמוז כי לידתה היתה לצורך כניסה ויציאת ישראל ממצרים שבניה יגאלו אותם וכאילו היתה שומרת וממתנת אותם כל זמן עמרם שם מכניסתם עד יציאתם, וכמו שאמר הכתוב ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אותו ללוי במצרים, לידתה במצרים והורחה בארץ כנען ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם, כי סיבת לידתה בזמן כניסתם למצרים היה להוליד הבנים הגואלים כמו שנזכר, והיו שני חייה ר"ג שנה לפחות מזמן ירידת ישראל למצרים עד יציאתם שהם רד"ו שנה ועוד מ' שנה שעמדו במדבר עד שנכנסו לארץ הם ר"ג, והם כנגד ימי שני חיי שלשת בניה הגואלים בזמן גאולתם, משה פ' אהרן פ"ג מרים פ"ו הם ר"ן פחות א', והיו ימי שני חייהם בזמן הגאולה בזמן שהיו ישראל בשעבוד במצרים וזמן שהיו במדבר עד שנכנסו לארץ שהם ר"ן כמו שנזכר, והיה זמן שעבוד ישראל וגאולתם ועמידתם במדבר רמוז בימי שני חיי הגואלים בזמן שגאלו את ישראל. ואפשר כי זה היה הסימן הנמסר בידם מאבותיהם פקד פקדתי אתכם, כל מי שיבאר אותם ויתחיל באלו האותיות פ"ה פ"א שהוא סימן שנותיהם ידעו כי הוא הגואל ואז ראו כי שנות משה אהרן ומרים היו מורים על זמן עמידתם במצרים ובמדבר שכבר היה מסורת ביד קצתם גם כן ארבעים שנה שיתעכבו במדבר וראו שכפי שנותיהם הגיע זמן הגאולה, ולזה כתוב מיד ויאמן העם וגו', וכן כל ימי חייהם וימי חיי אביהם עמרם שהיו קל"ז רמוזים במקום שרמוז השעבוד, שאמר הכתוב (בראשית מ"ב) רד"ו שמה ושב"רו לנו משם, סימן השעבוד רד"ו וסימן שני הגואלים השלש' שהיו ש"ע פחות א' ושני אביהם קל"ז הם תק"ו שלמים כמנין שבר"ו, כאילו אמר רד"ו שמה בשעבוד ושבר"ו לנו משם, כי ע"י הגואלים שהיו לנו שמנין שנותיהם כמנין שברו, כי כלם השלימו שנותיהם ונכנסו לשנה האחרת ונמצא מנין שנותם שבר"ו תהיו נגאלים כשישלמו רד"ו.

³ יומת יוסף וכל אחיו (שמות א ו), יוסף מת בן ק"י שנה, אין לך בכל השבטים שקצר ימים פחות מיוסף, ואין לך בכל השבטים שהאריך ימים יותר מלוי, וכל זמן שהיה לוי קיים לא נשתעבדו ישראל, למצרים, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו וגו', ויקם מלך חדש וגו' (שם /שמות א' ח'), ומשמת לוי התחילו המצרים לשעבדם, מכאן אמרו אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחים, אחד מן החבורה שמת תדאג כל החבורה, ובני ישראל פרו וישרצו וגו', ויקם מלך חדש וגו' (שם /שמות א' ח'), נמצא משמת לוי ועד שיצאו ישראל ממצרים קי"ו שנה, ואין השעבוד יותר על כן, ולא פחות מפ"ז שנים כשנותיה של מרים, ולמה נקרא שמה מרים על שם מירור.

בהתחלה העביד פרעה את היהודים בפה רך, כדי שהם יעבדו עם כל הכוחות, והוא יראה למה הם מסוגלים. כפי מספר הלבנים שהם עשו ביום הראשון הוא גזר עליהם שיעשו בכל יום. (שמו"ר ה', י"ח).

מי שלא השלים את הכמות הנדרשת בבניה הוכנס לתוך קיר הלבנים. (תנדבא"ר פרק ז').

"סנקלטורי [-יועצי] פרעה היו מחנקים את ישראל [עצמם, ולא את בניהם] בקירות הבית בין לובן הלבנים". (פרקי דר"א פרק מ"ח).

היו תינוקות שהוכנסו בקירות הבתים לבניין, והיו תינוקות שנשרפו כקרבן לעבודה זרה של המצרים. (יל"ש שמות רמז קס"ט).

המצרים גזרו על היהודים לישון בשדה כדי למעטם מפריה ורביה, והיו צריכים לישון על הארץ. (שמו"ר א', י"ב).

פרעה "גזר גזירות קשות זו מזו. שמנען מתשמיש המטה, ומשך להם בערלה, וגידל להם בלורית". (קה"ר ט", ט"ו אות ד').

הנוגשים היו מעירים את היהודים לעבודה באמצע הלילה, ולא נתנו להם לישון. (כלי יקר שמות י"א, ד').

"וימררו את חייהם, כיצד. היו [היהודים] בונין בניין גדול, ואומר לו [המצרי] סתור, אינו יפה", (פי' מכתובה אשכנזית שמות א', י"ד. מופיע בפר' רבינו אפרים סוף פר' שמות).

כל מה שבני ישראל בנו ביום היה נופל בלילה. (בעה"ט שמות ה', י"ח ע"פ הגמ' בסוטה יא.).

בני ישראל היו מקוששים את הקש ומערבים אותו עם חומר, והיה הקש נוקב בעקביהם ודם זב מהם. (יל"ש שמות רמז קע"ו. ועיי"ש סיפור על ילד שיצא לתוך החומר ונבלע בו).

היהודים נאלצו להכין את הלבנים בצורה בזויה יחד עם חמוריהם. גם הנשים והילדים הוכרחו לעבוד בעבודה קשה זו. (פרקי דר"א פרק מ"ח).

המצרים היו מחברים את היהודים למחרשות וחורשים בשדות. (פי' זבח פסח [לאברבנאל] על ההגדה).

"בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו כל רובן בעלי מומין. למה, מפני שהיו יגעים בטיט ובלבנים, ועולים לראש הבנין. ומי שהוא בונה, ע"י שהיו עולין לראשי הדימוסין, או האבן נופלת וקוטעת ידו, או הקורה או הטיט נכנס בעיניו, והוא נסמא". (במ"ר ד, א).

"ערי מסכנות לפרעה... חד אמר שמסכנות את בעליהן, וחד אמר שמסכנות את בעליהן". (סוטה יא.). לימדונו חז"ל, שפרעה גזר על ישראל שעבוד שיש בו סכנה. (גבורות ה' פרק ט"ו).

"היו [המצרים] מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים". (סוטה יא:.) הקושי בזה - שלא היו רגילים בכך". (רש"י שם ד"ה "ה"ג בעבודה קשה").

המצרים נתנו משוי של גדול לקטן, כדי שיהיה לו קשה לסחוב. משוי של קטן לגדול, כדי לפרך אותו עי"ז שצריך לסחוב פעמים רבות, כל פעם קצת. משוי איש לאשה ולהיפך, כדי ליגעם במלאכה שאינם רגילים בה. ומשוי בחור לזקן ולהיפך. (שמו"ר א', כ"ז ובביאור שם).

כמו כן נתנו לגברים ללוש ולבשל, ולנשים לבקע עצים וכדו'. (תנחומא פר' ויצא אות ט').

מטרת המצרים בנתינת עבודת אנשים לנשים, ולהיפך, היתה כדי שיצטרך איש ללמד את העבודה לנשים וכן להיפך. ועי"ז יגיעו בניי לידי חטא. (הגש"פ לחיד"א, בביאור "וירעו אותנו").

"היו המצרים משעבדין את ישראל, וגורמים להם כל חולי", (מדה"ג שמות א', י"ד).
קושי השעבוד לא היה לכל היהודים, אלא רק לאלה שלא היו ראויים להגאל. (תפארת יהונתן שמות ו', ה').

"כל אחד [מישראל] היה לו לעשות עשר עבודת בני אדם" [כלומר, לעבוד כנגד עשרה אנשים]. (פי' מכתובה אשכנזית שמות א', י"ג. מופיע בפי רבינו אפרים סוף פר' שמות).

כשהמצרי היה סועד בערב, הוא היה מביא יהודי [שכבר עיף ומותש מיום שלם של עבודת פרך]. מניח לו נר על הראש, ואומר לו, שאם הוא יזוז [והנר יפול ויכבה] הוא יחתוך לו את הראש. (מדה"ג שמות י', כ"א).

לאחר יום עבודה מפרך בשדה, היה המצרי נותן ליהודי עבודות נוספות בביתו [לבקע עצים, ללקט ירקות מהגינה וכדו']. (תנחומא פר' ויצא אות ט').

המצרים נתנו ליהודים לטאטא את הרחובות. (שמו"ר י', ז').

המצרים היו שולחים את היהודים ליערות להביא להם דובים, אריות ונמרים [ורבים נהרגו מחמת זה]. (שמו"ר יא, ג').

י"א שריחם של היהודים הבאיש מחמת המכות שהם קיבלו, וי"א שהוא הבאיש מחמת התינוקות ששיקעו המצרים בבנין. (שמו"ר ה', כ"א).

כשהצטרע פרעה אמרו לו לשחוט מאה חמישים ילדי ישראל, ולרחוץ בדמם בוקר וערב. (שמו"ר א', ל"ד).

פרעה ציוה שישחטו לו את בכורי ישראל, והוא היה רוחץ בדמם. (תרגום יוב"ע שמות ב', כ"ג).

פרעה היה מנוגע בצרעת במשך עשר שנים, ובאותם שנים היו שוחטים לו כל יום ילד יהודי, כדי למרוח מדמו על הפצעים. לאחר מכן הוסיף לו הקב"ה שחין בגופו. באותה תקופה הוא רכב על סוסו והתהפך, ומחמת זה נקרע גופו ונשברו עצמותיו. כך הוא שכב שלש שנים, עד שבשרו הבאיש והוא מת. במותו הכתירו את בנו תחתיו, והוא מלך ארבע שנים עד יציאת בניי ממצרים. (ספר הישר - סיפורים, חומש שמות).

הסמיכות של מיתת מלך מצרים לזעקתם של בני ישראל שעתה לשמים, מראה לנו שעד עכשיו לא יכלו היהודים אפילו לצעוק לה', כי המצרים היו מענישים אותם על זה, אבל עכשיו שמת מלכם וכל המצרים בכו, יכלו גם היהודים לבכות. כי היה נראה למצרים שהם בוכים על מות המלך. (מלבי"ם שמות ב', כ"ג).

המצרים מיררו את חיי היהודים, דהיינו הפריעו להם לעסוק בתורה ובמצוות, שהם חיי היהודים. כמו כן העבידו אותם ב"כל עבודתם של המצרים, שזה עבודה זרה, ואת כל זה הם עשו "בפרך", דהיינו בפה רך, כדי שבנ"י לא יחשבו בעיני הקב"ה כאנוסים. (אלשיך שמות א', י"ד).

חמישה סוגי עינוי היו לבנ"י במצרים: פרך. מרר, עינוי, לחץ ועבודה קשה. (בעה"ט שמות ל"ח, כ"ד).

לאחר הגזרה שלא יקבלו תבן הסתובבו היהודים במצרים לאסוף תבן, והיו המצרים מכים אותם ושוברים את עצמותיהם. (שמו"ר ה', י"ט).

כשהיו ישראל עבדים במצרים היתה להם רשות ללכת לשוק ולקחת לחם, בשר וכו' וכן להיכנס לשדות ולקחת פירות. לאחר שבאו משה ואהרן לפרעה והוחמרו הגדירות, הותר להם לקחת רק קישואים, שהם קשים למעיים. (מכילתא שמות ט"ז, ב).

"היה שעבוד מצרים קשה לפני המקום מכל השעבודים שבעולם", (שמו"ר ב', ה').

ע"פ דרכי הטבע היה צריך השעבוד להחלש עם התקרב מועד הגאולה. אבל ע"פ ההנהגה הנסית שבה הנהיג הקב"ה את אותו הדור, התחזק השעבוד, כדי שמאפלה גדולה יבוא אור גדול. (מלבי"ם שמות ו', ב).

ע"ז שבנ"י הורגלו לראות את יעקב אביהם סובל צרות ועומד בהם, היה להם כח לסבול את שעבוד מצרים [בלי להתיימש מהגאולה]. (זוה"ק פר' שמות ב' ע"ב).

אילו רצה [פרעה] לצוות להורגם כאחד היה אפשר לו זה. אבל מפני שיהיה הענין בגידה גדולה, שיהרוג מלך אנשיו אשר באו לדור בארצו על אמונתו, ותהיה זאת למלך לחרפה בתוך העמים. על כן לא רצה להורגם בפרהסיא". (רבינו בחיי שמות א', י').

"לא רצה פרעה ועבדיו להכותן [לבנ"י] בחרב... כי היו בני מנשה ואפרים גדולים וקרובים למלכות. וגם, בני ישראל היו רבים, וילחמו כנגדם". (פי' הטור הארוך שמות א', י'). ע"כ מהספר אלקטה באמרים.

ואת כל זה הם ניצלו ולא עברו מאה עשרים וחמש שנים שהם לא עבדו. ועבדו רק בין קט"ז שנה לפ"ז שנה מתוך הרד"ו שנה, זה היה בזכות מה שהם קיבלו את היסורים בשמחה.

מה המיוחד במה שעם ישראל לא שינו את שמם

ולפי"ז יש להוסיף ולבאר מה המיוחד במה שעמ"י לא שינו את שמם ולבושם שבזכות זה הם נגאלו?

אלא יש לבאר עפ"י מה שכתב הרב יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה (פרשת שמות) ובוזה יובן גם כן מאמרם ז"ל (מדרש שוחר טוב פרק קי"ד, ד) בזכות ארבעה דברים יצאו ישראל ממצרים, אחד - שלא שינו שמים, ואחד - שלא שינו את לשונם. וצ"ב מה המעלה הכל כך גדולה שיש בזה שלא שינו את שמים, ולא שינו את לשונם. שבזכות ארבעה דברים הללו נגאלו.

אלא ביאר הרב יהודה צדקה זצ"ל שאחד הטעמים שיצאו ישראל ממצרים טרם הזמן, מפני שריבוי האוכלוסין השלים המנין, ומעתה אם היו משנים שמותיהן יתכן שיתחמקו הרבה מן העבודה על ידי שינוי שמותם ויתערבו בגויים ולא יכירו, ואז מה יעזור ריבוי האוכלוסין?

אבל עתה שלא שינו את שמותיהם נמצאו כולם עוברים, ועל ידי ריבוי האוכלוסין הרויחו ויצאו קודם זמנם. ולכן אמר כי יצאו ממצרים על ידי שלא שינו את שמותיהן כי אי השינוי גרם שלא יוכלו להתחמק. ודו"ק. עכ"ד.

ויש להרחיב ולבאר שזה בא והראה את גודל אמונתם בה' שלא די שלא ניסו לברוח מאימת הגזירה, שזה היו יכולים לעשות אם הם היו רוצים לשנות את שמים, הם היו יכולים, ועל ידי כך היו מצליחים לחמוק מרוע הגזירה. אבל האמונה שלהם בגאולה ובקבלת היסורים זה מה שגרם להם לקבל את הכל בשמחה

ואין זה דבר קל לקבל את היסורים בשמחה ונמחיש לעצמנו את זה.

אם אנו הינו יורדים לגלות ועוזבים את בתינו של ברצוננו והולכים למקום שאנו יודעים שאנחנו אמורים להשתעבד שם האם אנו נקבל בשמחה או שלא.

ובפרט שעמ"י שירדו ידעו שנגזרה עליהם הגזירה של ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה והם יהיו בגלות האם הם יוכלו להיות שם בשמחה והנסיון הגדול הזה פרע מהם את עול הגלות

"העולם - נווה התלאות"

ויש להוסיף מש"כ בזה ב"ספר הישר" המיוחס לרבינו תם, (שער ו) המידה הששית – הקורות והתלאות הבאות על בני אדם, כגון חידושים רעים או טובים; או שיהיה במצור, או יעלה למעלה גדולה, או ירויח הון או שיקחודו בשבי, או יאבד לו ממון, או יחלה הוא או אחד מבני ביתו, או יהיה גולה מארצו, או חבוש בבית הסוהר, או ימות אחד מאוהביו. כל אלה החידושים ורבים מהם, יטרידו לב בני אדם מעבודת הא-ל ויסירוה מליבו.

אך בעת הזאת (ידע) [ניודע] ויבחן שכל כל משכיל, החזק הוא הרפה. כי אם יהיה חזק ואמונתו קיימת, לא יוכלו כל אלה החידושים לחסר מעבודתו, כאשר לא יוכלו הרוחות החזקות לעקור ההר הגדול ולהמישו ממקומו. כן השכל החזק והאמונה העיקרית, לא ימישום כל אלה המאורעות.

וצריך האדם להזהר בעת הזאת, וידע כי על זה התנאי בא בברית עם אלוהיו. ואחרי אשר התנה על נפשו לעבוד אותו, צריך להשלים נדרו ולקיים אסרו. וצריך לו להכין לב

חזק ואמיץ לקבל המאורעות. ויחשוב בהם טרם בואם וימתנם בכל יום ובכל שעה ובכל חודש, ויאמר בלבו אם לא יבואו היום המאורעות, יבואו למחר, ואם לא מחר יבואו לאחר מחר. וכשיעשה זה ויהיו עיניו ולבו בהם – כשיבואו המאורעות, לא יטרידוהו ולא ישכיחוהו העבודה. כי ימצאוהו מזומן לקבל אותם.

וזה מעשה הצדיק, כי יחשוב וידע כי העולם - נווה התלאות, ועל כן עיניו ולבו בהם בכל רגע. ועל כן לא יחרידוהו ולא יטרידוהו כשיבואו. אך יחרידו למי שהוא בטוח בעולם, ויאמר כי לא תבוא עליו צרה, וכי שלוותו תעמוד לו, ועל כן כשיבואו עליו היפך מאשר חשב, יחרד ותאבד דעתו ואמונתו ועבודתו. וצריך למשכיל לשמור נפשו תמיד, ואל יבטח בטובת העולם רגע. רק ידע כי התלאות מזומנות לבוא, ובזה יצליח ותתקיים עבודתו.

*

ולסיום יש להוסיף מש"כ בספר באר מים חיים (בראשית פרשת ויגש) או יאמר ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק. כי הנה נעים זמירות ישראל דוד המלך ע"ה אמר (תהלים קי"ח, כ"א) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, וכפי הנראה מפשט הכתוב שהודה לה' כי הושיעו מצרותיו ולפי זה לא היה לו לומר אודך כי עניתני שמשמע שמודה לו במה שציערו והיה לו לומר אודך כי הושיעני מאשר עניתני וכדומה, ואמנם כי חוץ מה שהארכנו בחיבורנו סידורו של שבת (דרוש ג' ענף ב') בד' בחינות שיש ביסורי האדם וכולם הם לטובה גמורה וחסד גמור מאתו יתברך שהוא או למען רבות שכרו בעולם הבא שאין כל יסורי עולם הזה כדאים לרגע אחד מראות הנאות זיו שכינתו יתברך לעולם הבא או למרק עוונותיו על ידי זה שלא יצטרך לעונשי גיהנם שרגע אחד גיהנם ודאי קשה יותר מכל עונשי עולם הזה לפי שעונשי עולם הזה הוא אל הגוף לבד ובגיהנם עונש הנשמה והגוף יחד כמאמר חז"ל (סנהדרין צ"א ב) במשל חיגר וסומא. גם ידוע אומרים ז"ל (ברכות נ"ז ב) שאש שלנו הוא אחד מששים מאש של גיהנם וכל אדם יוכל להביין כמה יצטער אם ישליכו אותו לאש שלנו ומכל שכן לאש של גיהנם, ועל כן ודאי טוב טוב לו יותר אלף פעמים יסורי עולם הזה מעונש גיהנם. או שבאין בכדי להזכירו שישוב אל ה' על ידי יסוריו כמאמר חז"ל (סנהדרין ק"א א) נענה ר' עקיבא ואמר חביבין יסורין וכו' עד מקרא אני דורש בן (מלכים ב כ"א, א') שתים עשרה שנה מנשה במלכו וכו', וכי חזקיהו שהיה לומד תורה לכל ולמנשה בנו לא למד אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא היסורין שנאמר (דברי הימים ב ל"ג, י"א - י"ג) ויאסרוהו בנחושתיים ויוליכוהו בבלה וכהיצר לו חילה את פני ה' אלקיו ויכנע מאוד מלפני אלקי אבותיו וגו' וישיבהו ירושלים. הא למדת שחביבין יסורין עד כאן. הרי שכל בחינת היסורין הרעים המצערים הנפש, טובים הם למאוד.

אבל עוד יש בחינה חוץ מזה, והוא שלפעמים האל יגזור טובה על האדם ויגיע הטובה מלמטה בתחילתה רעה שידמה לאדם כי רעה היא ובהמשך הזמן יוכר לו ויתוודע שטובה גדולה היה זאת אליו כאשר נמצא כמה פעמים, ואמנם נודע אשר אין דבר שאינו בהשגחה מאת האל וגם זה השגחה שיבוא לו טובתו בתחילתו רעה כי הוא צריך למעט

היסורין בתחילה אבל באמת טובה גמורה היא לו. על כן שנו רבותינו (ברכות נ"ד א) חייב אדם לברך על הרעה מעין הטובה ומפרש בגמרא היכי דמי כגון שטף נהר שדהו אף על פי שאחר כך טובה הוא שהשקה השדה וכו' הרי שאף שזו הרעה טובה היא מכל מקום חייב לברך בתחילתו בשמחה דיין האמת לפי שאשר בודאי אם היה ראוי לגמרי, היה בא לו הטובה שלא ברעה תחילה. ומדתחילתו רעה היא צריך לברך דיין האמת כי נשלחה הטובה רעה בתחילתה ואף שהיא תחילתה יסורין וסופה שלוה שנעשה שדהו טוב ויפה ובודאי אחר שיגיע לו הטוב מברך בשמחה ונחת הטוב והמיטיב דלא גרע מאמרו לו מת אביך אם יש לו לנחול מאתו ירושת מה צריך לברך שניהם בפעם אחת דיין אמת והטוב והמיטיב כמו שאיתא בגמרא (ברכות נ"ט ב) ושולחן ערוך אורח חיים (סימן רכ"ג סעיף ב'). ומכל שכן בבוא הטובה לבדה והלכה הרעה ודאי מוכרח להודות על הטובה ועל כזה אמרו חז"ל (שמות רבה כ"ג, ג') הקדוש ברוך הוא במה שהוא מכה בה מרפא כי המכה גופה רפואה היא לו, ובזה צדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים כי הם אומרים בנפשם אשר מדת הדין הזה מדת הרחמים הוא, ולא דין כי כל היסורין טובות וחסדי האל המה כמו שביארנו, ועל ידי זה הקדוש ברוך הוא מהפך להם מדת הדין לרחמים והקללה לברכה שמיסורין האלה נעשה טובה גמורה להם והבן. וזה שאמר דוד (תהלים ל', י"ב) הפכת מספדי למחול לי שהמספד בעצמו נתהפך למחול ועל כן היה ההוה אמינא שלא לברך דיין האמת על רעה הזו כיון שטובה היא ולא רעה ואך לכל עת וזמן לכל חפץ וכשנשלח על ידי רעה, רעה היא לו ומברך.

וזה אומרו אודך כי עניתני ותהי לי לישועה כלומר שאני מודה ומשבח לך בעת עניתני בשמחה באמרי שהכל טובה וחסד הוא, ובזה ותהי לי לישועה כלומר שהצרה נעשה לי ישועה ממש כי נתהפך הדין לרחמים ממש כאשר עם לבבי שהוא לי לטובה עבור מירוק עוונות או דבר אחר אבל הוא נעשה טובה ממש כמו שטיפת הנהר את השדה. או יאמר על זה הדרך אודך כי עניתני ותהי לי לישועה פירוש שב' פעמים אודה לך אחת בעת שאתה עניתני ואחר כך כאשר ותהי לי לישועה שהפכת מספדי למחול לי אודך שנית. ואודך הראשון קאי על שניהם לברך תחילה דיין האמת ואחר כך הטוב והמיטיב על הרעה שעברה לו כי הגיע לו טובה עתה מזה.

וכזה קרה ליעקב שהגיע לו צרת יוסף כ"ב שנה ונצטער הרבה והיה זה בדין העונש על שלא קיים מצות כיבוד אב כ"ב שנה כמאמר חז"ל (מגילה י"ז א) אבל המכה הזו נעשה רפואה לו כי נעשה על ידי זה מלך במצרים ושלח אחריו כיד המלך להחיות אותו ואת זרעו בשני הרעב. ועוד הגיע לו טובה מזה כי ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל וזכותו גרם מה שבחבלי אדם נמשך על ידי יוסף בנו שנעשה שם למלך על הארץ (שבת פ"ט ב). ועל כן עתה הגיע העת לברך הטוב והמיטיב על הדין והצרה שעברה עליו כי נהפכה לו הקללה לברכה והגיע לו טובה גדולה מזו.

וזה ויסע ישראל וגו' ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, נודע מדת יצחק בחינת הדין הקשה פחד יצחק עתה הגיע העת להודות ולהלל בהטוב והמיטיב על בחינת הדין הזה שעבר עליו שהיה הכל לטובה ולטובה, ולא עשה עמו הקדוש ברוך הוא רק טוב והודה

לאל ההודאות כי לעולם חסדו הן בטיבו הן בעאקו אינו עושה רק טוב, והרעה היה לו לטובה גדולה.

גם יאמר ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק. והוא קרוב לדרך הלציי כי הן כל אדם יודע בנפשו אשר כל היסורין טובים הם לו למאוד עבור מירוק עוונותיו ושאר בחינות הנזכרים למעלה וכמאמר חז"ל (עיין בראשית רבה ט', י"א) בפסוק (בראשית א', ל"א) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. טוב זה מדת הטוב, מאוד זה מדת הפורעניות. וראה והבין כי גדול מה שנאמר בפורעניות ממדת הטוב כי בטוב נאמר טוב לבד ובפורעניות נאמר שהם טובים למאוד, כי על ידיהם אדם זוכה לקורבת ה' ולהשראת קדושתו יתברך ולחזות בנועם זיו שכינתו יתברך לעולם הבא אשר ודאי הוא הטובה על כל הטובות. ואמנם בעת עומדו ביסורים לקשיות עמידתו בהן שמשברין את כל גופו ובפרט יסורין שיש בהם ביטול תורה ותפילה ודאי יאמר בעת הצרה לא הן ולא שכרן כי קשה לו לעמוד בהם ואף בצדיקים הגדולים מצינו שאמרו כן לצד ביטול תורה או שארי דברים. אבל כשיעברו היסורין מאתו אז ודאי יהנה וישמח ויתענג מאוד במה שעבר עליו כי מה שעבר אין וכבר יצא מצרתו ובאמת טובה גדולה הם לו. ועל כן הנה יעקב בעת שנסע אל יוסף וכבר עבר מצרתו מה שנצטער כ"ב שנה בצער יוסף אז שמח מאוד על הצרה שעברה עליו כי ודאי טובה גדולה היא לו וכבר יצא ממנה. וזה אומרו ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק שזבח זבחים שלמים פרים לה' הטוב על מה ששלח אליו היסורין ההם בבחינת פחד יצחק מדת הדין הקשה שידע שבודאי טובים הם למאוד ושמח והתענג בהם שנתמעטו עוונותיו על ידיהם והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה כמאמר חז"ל (בבא קמא נ' מעלת היסורים וחשיבות המקבלם בשמחה

לתגובות P0583271323@gmail.com

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

יפה שתיקה לחכמים

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבֵי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְפֹּד
וַיִּדּוּם אֱהֲרֹן (י, ג)

"וידום אהרן - ושתיק אהרן" (תרגום).

"תני רבי חייא: יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטפשים! כך אמר שלמה (משלי יז, כח)
'גַּם אֲוִיל מִחֲרִישׁ חָכֵם יִחְשָׁב', ואין צריך לומר חכם מחריש" (מסכת דרך ארץ פ"ו, ועיין
פסחים בבלי דף צט ע"ב, פסחים ירושלמי פ"ט ה"ט).

ב"עין יעקב" על הירושלמי בפירוש "הכותב" (לרבי יעקב אבן חביב, ממגורשי ספרד,
מלקט ה"עין יעקב"), זה לשונו:

"יפה שתיקה לחכמים'. לשון 'שתיקה' סובל שני פירושים:

האחד, כפי הסכמת ההמון, שהיא שלילת הדבור לגמרי, ותמיד יושב ודומם.

השני, הוא יותר מדוקדק, והוא על המפסיק מהדבור.

וזה על שני פנים: [א] או שהתחיל החכם או תלמיד לדבר ושותק ומפסיק דבורו לסבה
נתחדשה לו. [ב] או שהיו שנים ביחד, והתחיל האחד לדבר והיה ראוי שישיבהו העומד
שם, והוא שותק לאהבת השלום או לסבה אחרת כיוצא בה.

וכדמות ראייה לכל אחד מאלה בפסוקים רבים:

[א] 'וידום אהרן' (ויקרא י, ג), תרגום: 'ושתיק'. שהיה אהרן בוכה ומרבה דברים בהספד
על בניו, ויאמר לו משה שישתוק כי כן דבר ה' - 'בקרובי אקדש'. שתק והפסיק דבורו
וקבל מאמר משה שלא דבר עוד על אותו ענין.

[ב] 'וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם' (במדבר יג, ל). השתיק את העם שהיו מאריכין בדברים נגד
משה, וכלב השתיקם, שהפסיקו דבורם ולא דברו עוד.

[ג] וכן מצינו לשון דומה לזה - כדרך השנים שהנחתי - על מי שאינו משיב לחבירו
ושותק: נאמר במלכות שאול (שמואל א, י, כז) 'וּבְנֵי בְלִיעֵל אָמְרוּ מַה יִּשְׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזְהוּ וְלֹא
הִבִּיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כַּמְחֲרִישׁ', ששתק מלדבר שום דבר כנגדם.

[ד] 'הִחְרִישׁוּ מִמֶּנִּי וְאֲדַבְּרָה אָנֹכִי' (איוב יג, יג).

וראייה גמורה על מלת 'שתיקה' שזהו פירושה האמיתי, מלשון חכמינו זכרונם לברכה
(יבמות דף פז ע"ב), 'שתיקה כהודאה דמיא'. שלא נאמר זה על היושב ודומם תמיד, אלא
על שני אנשים המדברים יחדיו, ויאמר האחד לחברו 'כך וכך אתה חייב לי', וחברו שותק
ואינו משיב לו דבר, שתיקה כזאת כהודאה דמיא!

ומבואר נגלה כי היושב ודומם תמיד אינו משובח אלא מגונה בתכלית הגנות, שהרי מצוות רבות הם תלויות בדבור! וגם חייב אדם לדבר עם בניו ועם תלמידיו וללמדם ספר בדרך שואל ומשיב.

ולא אמר רבי חייא 'יפה שתיקה לחכמים' על היושב ודומם תמיד, רק על מפסיק מלדבר, כמו 'שומעים חרפתם ואינם משיבים' (שבת פח ע"ב), או שהתחיל לדבר בפירוש מצוה או באיזו דרוש ושתק והפסיק דבורו לסבות צודקות, שרצה להודות על האמת או לכוונה אחרת מחייבת לשתוק ולהפסיק דבורו. ולפי שבעיני ההמון יראה מגונה מאד כשהחכם מפסיק מדבורו ואינו מתעצם לקיים טענותיו לבטל זאת הסברא משובשת, תני רבי חייא 'יפה שתיקה [לחכמים] וכו'.

ודומה זה למה שאמרו (פסחים דף כב ע"ב) 'כשם שאקבל שכר על הדרישה כך אקבל על הפרישה'.

ואין לי צורך להאריך ולומר שמהדבור ימשכו תועלות רבות, להיות גלוי וידוע לעיני הכל, אמנם פירשתי לשון 'שתיקה' באופן שלא יקשה כלל המאמר סתמי 'יפה שתיקה [לחכמים] וכו'.

וכדי להרים מכשול מלפני ההמון המבינים לשון 'שתיקה' גם על הדרך הראשון הוצרך הרמב"ם בפירוש המשנה בפרק א' ממסכת אבות להאריך בהודעת תועלות נמשכות מהדבור, וגם בריבוי נזקין והפסד גדול נמשכים מהדבור בלתי נאותים, יעוין שם.

וראוי לדקדק דברי רבי חייא, שיראה לכאורה דקשיא רישא אסיפא, כיון שאמר 'קל וחומר לטפשים' יראה שמאמר 'יפה שתיקה' הוא מבורר וצודק בטפשים יותר מבחכמים, ולזה הוצרך רבי חייא להודיע חדוש מאמרו בחכמים, אבל בטפשים הוא מבואר מעצמו ואין צורך לאומרו. וזו אינה קושיא כאשר נשגיה בעיון דק שיש הבדל קצת בין מאמר 'יפה שתיקה' למאמר 'חכם יחשב', שהרי בטפשים יותר מאומת שהשתיקה יפה יותר מבחכמים, אבל מאמר 'חכם יחשב' יותר מאומת בחכמים - שכבר הם חכמים מקודם, והחדוש גדול שהנעדר יחשב כחכם, ועם כל זה יש בין שני המאמרים דמיון ויחס אמתי... ולא אאריך עוד בביאור, כי אם יהיו דברי אלה ערבין לחיך התלמידים - הם יהיו חפצים שיהיו נכתבים בקוצר שחדשתי בלשון 'שתיקה'.

ומהדקדוק בדברי רבי חייא נתיישב אצלי פשט הפסוק (משלי יז, כח) בדרך צחות אמתי בדרך ג'ם אָויל מְחַרֵּשׁ חָכֶם יִחְשַׁב אֵיטֵם שְׁפָתָיו נְבוֹן. אמר שהאויל שהתחיל לדבר בדרוש מה, ואחר כך שתק והפסיק דבורו, חכם יחשב! שכיון שלא הפציר להאריך בדברי עקשות כדי להחזיק דבריו, זה יורה שיש בו מדת החכם, שעל מה שלא שמע אומר לא שמע. והנבון ששותק יש לו מעלה רבה על זה, שאף על פי ששניהם שוים בשתיקה כפי הנראה, הבדל גדול ביניהם, כי שתיקת הנבון אינה זולתי סתימת השפתים בלבד, אבל דרכי העיון פתוחות וגלויות בתוך לבו, שבשביל זה נקרא 'נבון', שמבין דבר מתוך דבר.

יפה שתיקה לחכמים

אמנם שתיקת האויל היא מהעדר ידיעה, שלא ידע מה להשיב, והרי הוא 'אוטם שפתיו' ולבו ונפשו בחסרון ידיעתו, ועם כל זה יחשב כחכם כיון שהתחיל לדבר בדרוש ההוא ואחר כך שתק - זה יורה שאינו מדבר בבלי דעת", עד כאן לשון "הכותב" ב"עין יעקב" שם (ועיי"ש שיש הגה"ה שלא העתקתי).

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם וְהִתְקַדְשַׁתֶּם וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ. כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לְאֱלֹקִים וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי (יא, מג-מה)

א. יש לשאול על לשון המקרא מדוע כתוב ולא תטמאו ונטמתם בם, הרי אחרי שכתוב ולא תטמאו מיותר לחזור ולהוסיף ונטמתם בם?

ב. ועוד יש לשאול על הטעם והנימוק שאומר הפסוק כי אני ה' אלוקיכם וכו' כי קדוש אני, וכי בגלל שהשם קדוש הוא סיבה לחייב גם האדם שהוא עפר מן האדמה להידמות לבוראו?

טעות המושרשת בחברה על הידור בכשרות

רבים וטובים טועים וחושבים שמאכלות אסורות הוא עניין של איסור בלבד ולכן כאשר מדובר על כשרות מתייחסים לדבר כשאלה של הידור וחסידות ולכן רבים וטובים נוטים לסמוך על כל הכשר להקל ולא לחשוש לאיסור, אולם התורה מלמדת אותנו שהם טועים בהחלט, כי מלבד האיסור שיש במאכלות אסורות, גם הצלחת חינוך הילדים תלויה בכשרות. במאכלות אסורות יש נזק בלתי הפיך הפוגם את נשמתו ושכלו של האדם, ולכן גם תשוקתו ויראתו לקיום התורה והמצוות מתרופף ביותר, ולכן ככל שמהדר האדם בכשרות הופך להיות זך השכל ונשמתו מתקדשת עולה ומתעלה בקדושה ובטהרה, וכמ"ש הרמח"ל הדבר דומה להבדיל כאשר יש במאכל חשש סכנה גופנית אינו מחפש לסמוך להקל אלא ההפך בורח כמו מאש מכל חשש סכנה שאולי הדבר מורעל ואינו מתפתה למתיקות או לעונג שיש בדבר שאין לו ערך לעומת הסיכון, ואם כך חס האדם על גופו כיצד לא יחוש על נשמתו בהיות וכל חשש איסור או פגם בכשרות הוא פוגם נשמתו ואת שכלו לעולם, כדברי הזוהר בפרשתנו: וּבֵא רְאֵה, כָּל מִי שְׂאוּכָל מֵאוֹתָם מֵאֲכָלִים אֲסוּרִים, נִדְבֵק בְּצַד הָאֲחֵר, וּמִתְעַב נַפְשׁוֹ וְעַצְמוֹ, וְרוּחַ טְמֵאָה שׁוֹרָה עָלָיו, וּמִרְאֵה אֶת עַצְמוֹ שְׂאִין לוֹ חֵלֶק בְּאֵ-לוֹ-הַ הָעֲלִיּוֹן, וְלֹא בָּא מֵהַצֵּד שְׁלוֹ וְלֹא נִדְבֵק בוֹ. וְאִם יֵצֵא כֶּךָ מִהָעוֹלָם הַזֶּה, אוֹחֲזִים בוֹ כָּל אוֹתָם הָאֲחוּזִים בְּצַד (שבא מצד) הַטְּמֵאָה, וּמִטְמְאִים אוֹתוֹ וְדַנִּים אוֹתוֹ כְּאֵדָם שֶׁהוּא נִתְעַב שֶׁל רְבוּנוֹ, נִתְעַב בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנִתְעַב בְּעוֹלָם הַבָּא. וְעַל זֶה כָּתוּב וְנִטְמַתֶּם בָּם, בְּלִי א', שֶׁלֹּא נִמְצְאָת רְפוּאָה לְתוֹעֵבָתוֹ, וְלֹא יוֹצֵא מִטְמֵאָתוֹ לְעוֹלָמִים. אוֹי לָהֶם! אוֹי לְנַפְשָׁם, שֶׁלֹּא יִדְבְּקוּ בְּצִרּוֹר הַחַיִּים לְעוֹלָמִים, שֶׁהֲרִי נִטְמְאוּ. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, כָּל מִי שֶׁנִּטְמְאָ בָהֶם, כָּאֵלוֹ עֹבֵד לְעִבּוּדָה זָרָה, שֶׁהִיא תוֹעֵבַת ה', וְכָתוּב לֹא תֹאכַל כָּל

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

תוֹעֵבָה. מִי שֶׁעֹבֵד לְעִבּוּדָה זָרָה, יוֹצֵא מִצֵּד הַחַיִּים, יוֹצֵא מִרְשׁוֹת הַקִּדְשָׁה וְנִכְנָס לְרְשׁוֹת אַחֲרָת. אִף מִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵאֲכָלוֹת הַלָּלוּ, יוֹצֵא מִצֵּד הַחַיִּים, וְיוֹצֵא מִרְשׁוֹת הַקִּדְשָׁה וְנִכְנָס לְרְשׁוֹת אַחֲרָת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּטְמָא בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, וְלִכֵּן כָּתוּב וְנִטְמָתֶם בָּם בְּלִי א'.

ולזאת ככל שיותר מהדר בסוג הכשרות הרי זה משובח.

וכבר הביאו התוספות במסכת כתובות דף קד ע"א ד"ה לא וכו' עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו.

דרשת חז"ל שמאכלות אסורות מטממות הלב

והן הדברים אשר חז"ל דרשו הפסוק מדוע כתוב ונטמתם בלי אל"ף במסכת יומא דף לט ע"א תנא דבי רבי ישמעאל עבירה מטממת לבו של אדם, שנאמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם ע"כ. וביאר בספר החינוך (מצוה שסב) משרשי המצוה, לפי שענין הטומאה ידוע לחכמים שיחליש כח הנפש השכלית ויערבב אותה ויפריד בינה ובין השכל עליוני השלם ותהי נפרדת עד אשר תטהר, וכמו שכתוב בענין הטומאה ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, ודרשו זכרונם לברכה (יומא ל"ט ע"א) ונטמתם בם, כלומר שמעינות השכל מטמטמים בטומאה ע"כ.

ונראה לבאר, שבכלל תירוץ הגמרא מתבאר גם מדוע כפל הלשון ולא תטמאו ונטמתם? שהכוונה על שני דברים בתחילה על טומאה ואח"כ על טמטום המוח של האדם, וממילא מיושבת גם הקושיה השניה שהרי כתוב ולא תטמאו את נפשותכם והמכוון שיש טומאת הגוף אך יש גם טמטום הנפש ועל החלק הרוחני של נשמת האדם אשר היא חלק אלוך ממעל התורה מנמקת כיון שאני קדוש אל תטמאו את הנפש שהוא חלק האלוך.

ועוד יותר קשה הדבר בעובר, שכל חשש איסור פוגע בנפשו ונשמתו של העובר ולזאת גם בדברים שאדם נוהג להקל בהן בזמן עיבור יחמירו. וכן מניקת, כמ"ש הרמ"א בשו"ע יו"ד סי' פא ס"ז פוסק שלא לתת לתינוק לאכול דברים אסורים כי זה יזיק לו לכשיגדל, ומבאר שם הש"ך בסקכ"ו שאעפ"י שמעיקר הדין אין האב מצווה וכו' בכל זאת יש למנוע את הקטן מלאכול דברים האסורים משום ש"מטמטם הלב וגורם לו טבע רע".

מעשה כיצד יצא אלישע לתרבות רעה בגלל מאכלות אסורות

ועד כמה חמור העניין של אכילת מאכלות אסורות או אפילו להריח בהם נלמד מהמובא בירושלמי חגיגה פ"ב ה"א י"א כשהייתה אמו של אלישע בן אבויה מעוברת ממנו עברה לפני עבודה זרה והריחה מאותו המין ואכלה והיה אותו המין מפעפע בגופה כעכנאי והשפיע על העובר, צא וחשוב לאחר שגדל אלישע בן אבויה ונהיה לגדול בתורה והיה מן הארבעה שנכנסו לפרד"ס והיה רבו של רבי מאיר בעל הנס בכל זאת נשאר בו הארס של אותה אכילה ואף שלא הייתה זו אכילה שלו אלא של אמו ואף שהייתה זו אכילה של היתר, שכן שנינו יומא פב מעוברת שהריחה מאכילים אותה אפילו ביום

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

הכיפורים בכל זאת נתערב הארס בדמו ובנפשו נולד עמו וגדל עמו עד שהבשילו פירותיו ונעשה "אחר".

והוסיף על כך הפר"ח ודיבר כבר על בני דורו וכתב בספר פרי חדש על יו"ד סוף סימן פא ס"ק [כז] וכן התינוק בעצמו כו' דאעפ"י שקטן אוכל נבלות אין מצווין להפרישו היינו מעיקר דינא, אבל מ"מ יפרישוהו מפני שמזיק לו בוקנותו. שגורם לו טבע רע וסופו לצאת לתרבות רעה ולפי שבזמנינו זה אין נזהרים מעניינים אלו רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה ורובם הם עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבם ואף אם יוכיחום על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו וכו' ע"כ.

*

מעשה עם הרמב"ם שאכילת איסור מביאה למינות ואפיקורסות

מעשה נפלא אירע בזמן הרמב"ם, סופר מפי הבעש"ט והגר"ח מבריסק זצ"ל ומובא מכתב ידו של המגיד מריטובה הגאון ר' יששכר בער זצ"ל וזה לשונו:

קורא יקר הט אזניך לאשר אספר לך מה ששמעתי מפי הצדיק אדמו"ר הגאון רשכבה"ג מו"ה חיים סאלעווייצ'יג מקהילה קדושה בריסק, בזמן ביקורו של הרמב"ם בתימן כידוע לכל נתוודע אליו גאון אחד מגאוני הזמן ואחר ששב הרמב"ם לביתו היה הגאון הזה כותב אליו שאלות ותשובות תמידין כסדרן. פעם אחת הגיע אליו מכתב מהגאון ההוא ובגליון קושיה גדולה בפילוסופיה, ויהי בקרוא הרמב"ם את הקושיא מאוד נתפלא עליה, ותוך שהוא אוחז את ראשו בידיו אמר קושיא כזאת איך יעלה על דעת יהודי בראשו, קושיות כאלה אינן עולות על דעת העברי אלא אם כן נפשו היא נפש טמאה, ונמנע מלהשיבו מענה על קושיתו.

במשך תקופת ימים המשיך האיש לשגר עוד כמה מכתבים עד אשר הרמב"ם הרגיש הכרח להשיבו, וכל תשובתו אל הגאון היתה: צא ובדוק את השוחטים ובדקים בקהילתך.

עם קבלת המכתב מילא הגאון אחר הוראתו ואז גילה כי זה שלש עשרה שנה האכילו לו ולכל העיר נבלות וטריפות ומזה נטמאה נפשו בו, אשר גם גאון כמותו בא לכדי שאלה של מינות ואפיקורסות.

מעשה שהיה כיצד הילד לא הצליח בלימודיו

ומובא סיפור נפלא על כך בספר "ירושלים של מעלה":

ב"רחוב היהודים" שבעיר העתיקה הייתה גרה ישישה שנקראה בשם "סבתא עלקה" פעם אחת ביום א' דסליחות כאשר הלך ראש הישיבה רבי אליעזר דן רלב"ג לפנות בוקר לביהכ"נ ועבר ליד ביתה שמע שהזקנה בוכה מקרב לב עוד באותו יום הספיק רבי אליעזר דן לברר מה שקרה לזקנה נודע כי אחד מנכדיה חזר מה"חדר" עם תעודתו וב"הכנה לא קיבל את הציון "מצוין" כפי שקיבל בשאר המקצועות מאז אין לה מנוחה "מה קרה לנער הזה שהיה תמיד מצוין בכל שפתאום פרחתו הבנתו" מילמלה כל היום לעצמה את צרתה

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

סחה לראש הישיבה שבא להרגיעה, רבי אליעזר דן לא יכל לענות לה כיוון שנהג כל שנותיו לעשות תענית דיבור מר"ח אלול עד אחרי יום כיפור משום כך הוא כתב לה על פתק שיברר את העניין ויודיע לה את התשובה, מיד לאחר תפילת ערבית במוצאי יוה"כ פ' ושמיעת הבדלה מפי הגאון מבריסק הוא עלה לאחד הבוחנים בתלמוד תורה הקובעים את הציונים ושאלו אודות הילד, אולם בת"ת היו שבעה בוחנים והוא נאלץ ללכת מביתו של האחד אל ביתו של השני עד שמצא כי הבוחן רבי שלמה זלמן בהר"ן הוא זה שבחן את הנער, הבוחן סיפר לראש הישיבה "בכל הכיתות היה ממש מצוין אלא שבזמן האחרון מפסח והלאה התחולל בו שינוי עצום, אמנם הוא המשיך לדעת בע"פ את כל המסכת שלמד אבל ללא הבנה" רבי אליעזר דן מחליט לברר מה הסיבה לשינוי בהבנת הילד, ולכן הוא ירד לבית אביו של הילד רבי ישראל אברהם יעקב וביקש לשוחח עם הילד בן האחד עשרה "מה הסיבה לכך שבתעודה נתנו לך ציון נמוך יותר במה שקיבלת בשנים הקודמות". קשה היה לרבי אליעזר דן לשאול את הילד שאלה כה גלויה, אבל לתמהונו הצדיק הילד את הציון שקיבל ב"הכנה": "בחודשים האחרונים התפללתי כבר הרבה על כך אבל לא זכיתי שתפילתי תתקבל, ראשי אינו קולט כמו פעם אמר הילד בבכי. רבי אליעזר דן שואל את הילד על סדר יומו ועל יחסיו עם חבריו, ואז התגלתה הסיבה. בחודשים האחרונים הוא נכנס לשכן החדש לשחק עם הילדים הקטנים, ואביהם כיבד אותו באשכול ענבים קטן. התברר שהוא קיבל את הענבים מאחיו שיש לו כרם בפ"ת ושכח לעשר אותם "הרי אכלת טבל גמור" אמר רבי אליעזר דן הילד והוריו פרצו בבכי מר, ובקושי רב הצליח רבי אליעזר דן להרגיעם "ב"ה שבמוצאי יום כיפור הצלחנו בע"ה לגלות את סיבת טמטום מוחו של ילדכם בחודשים האחרונים, והתשובה האמיתית על כך היא שתקבלו על עצמכם להעיר לכל מוכרי הפירות והירקות היהודים שיעשרו את סחורתם".

רבי אליעזר דן בירכם בשלום ויצא, אבל הוא לא חזר לביתו אלא עלה לביתה של "סבתא עלקא" וסיפר לה כל העניין. הישישה שמעה את הדברים וספקה כף אל כף: "אוי אוי, אשכול קטן של ענבים ואבידה כה גדולה, 'זמן' שלם של לימודים דפי גמרא אבדו בגלל הנאת רגע".

מעשה נפלא מובא בספר היקר "טובך יביעו"

אצל הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א בין העומדים בתור היה גם מהנדס בכיר פרופ' גדול בתחומו כבן שמונים וחמש או תשעים שנה יהודי חרדי וירא שמים, שכל בניו ובנותיו הולכים בדרך ה' וחובשים את בתי המדרשות.

הפרופסור סיפר להגר"ח בפנים כבושות שהוא אינו מצליח להבין דף גמרא, וגם לאחר נסיונות שנמשכו עשרות שנים לא עולה בידו הדבר. פרופסור במתמטיקה – כן, להבין את כל הנוסחאות המסובכות במקצוע זה – כן, להבין דף גמרא – לא.

הוא המשיך וסיפר שהדבר מציק לו מאוד שכן בשיעורי הלכה הוא עוד מסתדר בצורה כלשהי, ויש ביכולתו להבין הלכה ב"משנה ברורה", אך כשמגיעים לגמרא המוח הגדול

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

שלו נסתם, הופך לאפס מאופס. הפרופסור הישיש דיבר בצער רב וצריך לציין שמדובר ביהודי ירא שמים אמיתי, ובהחלט אפשר להבין עד כמה הבעיה הזו מציקה לו, במיוחד לאור העובדה שכל צאצאיו הולכים בדרך התורה והיראה.

והנה – סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א – פתח לפתע הפרופסור את פיו ואמר לר' חיים, שבתוך כדי עמידתו כאן יתכן והתגלתה לו הסיבה המונעת בעדו לצלול אל דף הגמרא. במקרה שלי התחיל טמטום המוח מגיל צעיר, בתקופת לימודי בחיידר שבעיירה, ולכן סיפר הפרופסור ברטט ובחלחלה "עלה בדעתי שאולי גם אצלי אירע כדבר הזה". הוא חשב וחשב עד שנזכר שכשהיה ילד כבן תשע ראה אצל חבירו הגוי בשר "דבר אחר" ל"ע, ולפתע אחזו בולמוס ולא יכול היה להתגבר על עצמו, "ומאותו רגע שטעמתי מהבשר הטרף נסתתמו כל מעיינות הדעת שלי ולא יכולתי להבין את הגמרא שלמדתי בחיידר" סיפר הישיש כבן התשעים בבכיה, ושאל את הגר"ח מה לעשות כדי יתקן את החטא ההוא. הגאון הציע לו שיצום יום אחד כדי להקיא מתוכו את אכילת בשר הטריפה, וגם כשהפרופסור טען שיהיה לו קשה מאוד לבצע זאת ובקושי הוא צם ביום כיפור מחמת גילו המבוגר ומצב גופו, אמר לו ר' חיים שינסה בכל זאת לצום.

כדאי שנלמד ממעשה זה את הסיבות הגורמות לכל אחד לעיתים לא להבין דברים מסויימים, מי יודע אם לא נכנס לפינו דבר מאכל שאינו כשר אף בשוגג.

מעשה שהיה עם הגר"ח קנייבסקי

מעשה שהיה עם אברך שהיה לומד עם בחור חברותא בכל יום בכדי לחזקו, והיו לומדים נפלא, אולם ביום בהיר פתאום הבחור לא מבין את הגמרא שלומדים וכמה שמנסה לא מצליח. אמר לו האברך נלך לגר"ח לקבל עצה וברכה, והלכו כאשר שאלו את הגר"ח על מצבו של הבחור הסתכל עליו ואמר לו שיזהר במאכלות אסורות כי במצחו נראה דמות חיה. הבחור נשבר וסיפר לאברך כי כאשר בא לביתו ללמוד איתו, אשת האברך אפתה עוגה חלבית והיה הריח מאוד מגרה, וכאשר הגישה לבעלה חתיכה וכיבד את הבחור, לאחר שנשאל אם הוא בשרי השיב 'לא' כיון שהתגרה ולא יכל לעמוד בניסיון, ולכן אכל חלב אחרי בשר, וכך קרה לו כמה פעמים, ומאז נסתם שכלו ולא מצליח להבין הגמרא, ולכן קיבל על עצמו תשובה ומאז השתנו הדברים.

מוסר השכל

למדנו מדברינו שאחד מיסודות היהודי הוא "הכשרות". כל ההצלחה בתורתו וחכמתו ויראתו וכן בחינוך בניו ובנותיו הכל תלוי בכשרות המזון, וככל שרמת הכשרות יותר מהודרת כך דרגת השגתו בחכמת התורה והצלחתו בחינוך בניו.

ולזאת יבין וישכיל כי מעבר לאיסור, יש גם פגיעת הנפש, ולכן לא יסתמך על כל הכשר בנקל כי הדבר בנפשו ובנפש יוצאי חלציו כמ"ש הפר"ח.

ולזאת כתב מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף אורח חיים סימן קנז סק"א א. יקבע סעודתו וכו'. כתב הרב החסיד מהר"י צמח בהגהותיו כ"י ראוי לאדם לכוין מאד בעת אכילתו,

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

תורתו וחכמתו של האדם תלויה בכשרות המזון

ולא לאכול כבהמות, וכו' והאיש הירא ישים תדיר נגד עיניו מה שאמרו רז"ל והביאווהו
התוספות בכתובות דף ק"ד עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו יתפלל שלא
יכנסו מעדנים לתוך גופו, ויחרד האיש הירא בהעמיקו בזה ע"כ.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין גודל מעלת הבטחון

אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה את הגמל פי מעלה גרה הוא
ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם (יא, ד)

ביאור סימן טהרה 'מעלה גרה'

הנה הגמל והשפן הארנבת יש להם סימן טהרה שהם מעלי גרה, אבל יש להם סימן
טומאה שאינם מפריסים פרסה. אבל החזיר הוא להיפך, יש לו סימן טהרה שהוא מפריס
פרסה, אבל אין לו סימן טהרה של מעלה גרה. ובמדרש (רבה פי"ג, ה) דרש: "גמל" - זו
מלכות בבל. "שפן" - זו מדי. "ארנבת" - זו מלכות יון. "חזיר" - זו מלכות אדום. ולמד כן
מכמה פסוקים עי"ש.

וביאר הגר"א דברי המדרש על פי דברי הגמ' ביומא (ט, ב): "מקדש ראשון מפני מה
חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים וכו', אבל
מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו
שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות,
ושפיכות דמים. רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקב"ה וכו', רבי יוחנן ורבי אלעזר
דאמרי תרווייהו: ראשונים שנתגלה עונם - נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם - לא
נתגלה קצם. אמר רבי יוחנן: טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים. - אמר ליה
ריש לקיש: אדרבה, אחרונים עדיפי, אע"ג דאיכא שעבוד מלכיות - קא עסקי בתורה! אמר
ליה: בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את רבי אלעזר:
ראשונים גדולים או אחרונים גדולים? - אמר להם: תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי,
אמר להם: עידיכם בירה", ע"כ.

וביאר הגר"א דדורות הראשונים - מלכות בבל, מדי, ויון, דומים לבהמות שיש להם
סימני טהרה רק בפנים - מעלה גרה. אבל מבחוץ יש להם סימני טומאה. שמבחוץ הם
עברו על הג' עבירות חמורות שהם ביהרג ואל יעבור, ומ"מ בפנים היה להם מדת
הבטחון [ומעלה גרה מורה על מדת הבטחון]. ומשום הכי הראשונים שנתגלה עונם -
נתגלה קיצם. אבל דורות האחרונים דומים לחזיר, שיש לו סימן טהרה רק מבחוץ, אבל
בפנים אין לו סימני טהרה. והיינו שמבחוץ לא היו עושים עבירות רעות, אבל מבפנים לא
היה להם מדת הבטחון. ששורש השרשים של שנאת חנם מיוסד על חסרון אמונה ובטחון
בהשי"ת. שאילו היה מאמין באמונה שלימה, שלא יתכן לאף בן אדם בעולם לעשות לו
שום רעה אם לא נגזר כך מאת השי"ת - אין מקום כלל לשנאת שום יהודי. [ועל דרך זה
כתב החינוך לבאר איסור נקמה (מצוה רמ"א) עי"ש.] וכיון שכן שבדורות האחרונים לא
נתגלה עונם - לא נתגלה קיצם.

מעלת הבטחון אע"פ שעובר עבירות

והוכיח הגר"א מהגמ' הנ"ל (מובא באבן שלמה פ"ג) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שעי"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל. דברים נוראים! והדברים תמוהים מאוד, מה הביאור בזה, מדוע מי שבוטח בה' הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון ועוסק בתורה? אה"נ דהוא חטא גדול, שמחוסר בטחון, אבל הרי הוא עדיין עוסק בתורה, ועושה מעשים טובים, וצ"ב.

אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו

ודברי הגמ' הנ"ל הם המקור ליסוד דאיתא במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשי"ט) וז"ל, "רבי אליעזר ורבי תנחום בשם רבי ירמיה אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו", עכ"ל. דביארו המפרשים (מהרש"א ובן יהודע) דבאמת כלל ישראל נתחייבו כליה, אבל כיון שבטחו בהשי"ת, זכו שלא באו עליהם פורענויות, ורק שפך חמתו על עצים ואבנים. הרי מכח מדת הבטחון זכו גם למה שלא היו ראוי. ומה שזוכים מכח מדת הבטחון אינו תלוי כלל בזכויות האדם. וזהו ממש כמו מה שכתב רבינו בחיי (סוף פר' עקב) וז"ל, "ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו", עכ"ל. וכ"כ החפץ חיים (נפוצות ישראל פ"ח) וז"ל, "ודע עוד דמדת הבטחון אין תלוי בזכותים שאפילו הוא אדם שאינו הגון, אך שחיזק בטחונו בה' כח הבטחון מגין עליו ומתחסד עמו הש"י, כ"כ הגר"א וכו'" עכ"ל. ודבר זה צ"ב, מדוע מדת הבטחון אינו תלוי כלל בזכותים, הרי הסברא נותנת דאם אחד חטא יש דין וחשבון, ואמאי יזכה למה שאינו ראוי מכח מדת הבטחון, וצ"ב.

גן עדן רק להבוטחים בה'

איתא במדרש (שמות רבה פ"ז, ו): "ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: תן לי צדיקים, אין לי עסק ברשעים, שנאמר (תהלים לא, ז): שנאתי השומרים הבלים שוא. ולמי אני מבקשת, לאותן שהיו בטוחים על שמך, שנאמר (שם): ואני אל ה' בטחתי. ועתידה גהינם להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא, שנאמר (משלי ל, טו): לעלוקה שתי בנות הב' הב", עכ"ל. הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקש צדיקים, ומי הם הצדיקים שהיא מבקשת, הם הצדיקים הבוטחים בה'! ודבר זה צ"ב מדוע גן עדן הוא רק להבוטחים בהשי"ת. מי שעסק בתורה ובמעשים טובים ולא היה לו מדת הבטחון בהשי"ת, וכי לא יזכה לגן עדן - אתמהה?

הבוטח בה' מגין את עירו מן הפגעים

ועוד יש להעיר, דהנה החובת הלבבות (שער הבטחון, פתיחה) פירט התועליות של הבוטח בה', וכתב שם וז"ל, "והבוטח בה', כאשר יודע בטחונו, יגדל בעיני הבריות ויכבדוהו בני אדם, ויתברכו בקרבנו ובראייתו, ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחות הפגעים

מעל אנשי מקומו, כמו שכתוב: וצדיק יסוד עולם, וכענין לוט בצוער, עכ"ל. ויש לבאר, הרי פסוק זה – "וצדיק יסוד עולם", לא איירי במי שבוטח בה, רק במי שהוא צדיק? וע"כ צ"ל בכוונתו, דרך מי שהוא בוטח בה נקרא "צדיק". וכן מפורש בדברי רבינו בחיי (פתיחת פרשת פנחס) וז"ל בא"ד: "וידוע שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו, כענין שכתוב (משלי כח, א): "וצדיקים ככפיר יבטח", עכ"ל. וצ"ב מדוע זהו הגדר של צדיק, מדוע רק מי שבוטח בה הוא הנקרא צדיק?

ועוד מבואר בדברי החובת הלבבות, שמעלת הבטחון יש בכוחה לדחות הפגעים מעל אנשי מקומו, וצ"ב, דהיכן מצינו כן שיש למדת הבטחון כח להגן? ובשלמא ג' הדברים שעליהם העולם עומד, תורה, עבודה, וגמילות חסדים, בהני אפשר להבין שיש בכחם להגין מן הפגעים, כיון שעליהם גופא העולם עומד. אבל מה ענין מדת הבטחון?

רחמנא ליבא בעי

הגר"א כתב שהטעם שדורות הראשונים היו יותר טובים מדורות האחרונים מפני שהיה לבם טוב במדת הבטחון הוא משום "דרחמנא לבא בעי". דאיתא בסנהדרין (קו, ב): "אמר רבא: רבותא למבעי בעיי? בשני דרב יהודה כולי תנויי בנוזיקין, ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין. וכי הוה מטי רב יהודה אשה שכובשת ירק בקדירה, ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים, אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא, ורב יהודה שליף מסאניה ואתא מטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן. אלא הקב"ה ליבא בעי, דכתיב וה' יראה ללבב", ע"כ. וביארו המפרשים, שכוונת הגמ', "רחמנא לבא בעי" שהעיקר תלוי בכוונת הלב, ואינו די בעשיית מעשה המצוות בלי כוונת הלב. ויסוד זה איתא בדברי הזוהר (ח"ג דף קס.): "אינון בני מהימנותא מאי קא אמרי אם חפץ בנו ה' ונתנה לנו, כיון דישתדל בר נש ברעותא דלבא לגבי קודשא בריך הוא לא בעי מנן אלא לבא". [תרגום: "אותם בני האמונה מה אומרים? אם חפץ בנו ה', ונתנה לנו. כיון שישתדל אדם ברצון הלב לפני הקב"ה, לא צריך ממנו אלא הלב".]

ויש להאריך קצת בענין זה, דזהו כל העבודה המוטלת על יהודי כל ימי חייו בהאי עלמא. האבן עזרא כתב (שמות לא, יח): "ריקי מוח יתמהו, מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. ולא ידעו, אם יעמוד שם עם השם כמספר הזה וכפל כפלו שנים, לא יוכל לדעת חלק מאלף ממעשה השם ודרכיו וסוד כל המצוות שצוהו, כי יחשבו כי המעשה העיקר. ואינו, רק הלבב והמעשה, והלבב והלשון להרגיל. וכן כתוב בפיוך ובלבבך לעשותו (דברים ל, יד). וקדמונינו אמרו: רחמנא לבא בעי. ושרש כל המצוות עד שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו, וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשה השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו. וככה אמר הנביא (ירמיה ט, כג): כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, עכ"ל. וע"ע במש"כ הפלא יועץ (בענין עבדות ה') וז"ל, "והנה עיקר עבודת השי"ת ושלמות העבודה תלוי בדבקות המחשבה ובכונת הלב ביראה ואהבה ושמחה והכנעה רבה, "דרחמנא לבא בעי". זה כלל גדול בתורה ובעבודת השי"ת", עכ"ל. הרי מבואר שתכלית כל יהודי בהאי עלמא, לדבק לבבו, לאהבה וליראה את ה', ולהיות כל כוונת לבו ומחשבתו, לעבוד את השי"ת.

המחוסר בטחון – סכנה גדולה

וביאר הגר"א (אמונה והשגחה סי' טז) דכמו בחולי הגוף יש אברים פנימיים ויש אברים חיצוניים. ואם יש חולי באבר חיצוני אינו סכנה כל כך, שהרי הוא יכול להתרפא בקל בזמן קצוב. אבל אם יש סכנה באבר פנימי כמו הלב, אפילו אם כל האברים החיצוניים בריאים, הרי הוא חולה מסוכן, ורפואתו קשה מאוד. כן הוא ענין דורות הראשונים, שהיה להם מדת הבטחון, וא"כ לבם היה טוב, והלב הוא שורש כל המצוות. ויש להוסיף מה שכתב החפץ חיים (פתיחה למשנה ברורה חלק ג') שכל תרי"ג מצוות הם כנגד אברי האדם, ומצות "אמונה" הוא כנגד "הלב והראש". והם עיקר חיותו של האדם. שתכלית כל יהודי שתהא בלבו האמונה והבטחון, ורק על ידי זה, לבו טוב לעבוד את השי"ת.

הבוטח בה' - עובד ה'

וא"כ מובן היטב מדוע מי שבוטח בה' הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון ועוסק בתורה, שהתכלית בכל עבודת ה' אינו רק לעשות את מעשה המצוות בלי שום מחשבת הלב, שזהו רק מעשה קוף בעלמא, ואין כאן עבודת ה'. וזהו כוונת הגר"א שהעוסק בתורה בלי בטחון - "אינו אלא לעשות לו שם". והרי הוא עובד את עצמו, ואינו עובד את השי"ת. וע"כ אין לתורתו שום שויות. אבל מי שבוטח בה', אף אם הוא עובר עברות חמורות, כיון שיש לו בטחון, הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון, משום שעבודתו של הבוטח בה', הוא עסק בעבודת ה', ולא עסק של עצמו! וכל העבירות שעשה אינם רק משום שנתפס ביצרו. אבל לבו טוב - והרי הוא עובד ה'.

הבוטח בה' - הרי הוא צדיק

ולפי כל הנ"ל מובן היטב מדוע גן עדן מבקשת את הצדיקים שבוטחים בה'. שזהו התכלית האמיתי, וכדי להיות עובד ה' באמת, צריך שיהא לבו טוב במדת הבטחון. וע"כ גן עדן מבקשת העובדים השי"ת באמת - והם הם הבוטחים בהשי"ת, דרך מי שיש לו מדת הבטחון, לבו טוב לעבוד את ה' - "דרחמנא לבא בעי".

אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו

ובזה מובן היטב מדוע 'אפילו רשע הבוטח בה' חסד יסובבנו', שהרי אפילו אם כבר עבר על עבירות חמורות, מ"מ כיון דעכשיו יש לו מדת הבטחון, א"כ עכשיו הרי הוא עובד את ה' באמת. ולא עוד, אלא שהוא שב ומקרב עצמו להיות דבק בהשי"ת. וע"כ ראוי לו לזכות לכל טוב שבעולם!

והבוטח בה' הרי הוא אהוב מאוד אצל קוב"ה, דכתיב (תהלים כב, ט): "גל אל ה' יפלטתהו יצילתהו כי חפץ בו". ולשון גל ביארו המפרשים שהוא לשון של בטחון, ומי שהוא בוטח בה', השי"ת חפץ בו, שנעשה אהוב אצל קוב"ה. וע"כ השי"ת שומע לתפילתו ועושה רצונו. וכן כתיב (שם צא, יד): "כי בי חשק ואפלטתהו אשגבהו כי ידע שמי". משום שידע שמי - ובוטח בהשי"ת, משום הכי השי"ת מצילו. וכן איתא במדרש תהלים (כב) "גל אל ה' יפלטתהו - גלגל עלי ואנא טעין, הדא הוא דכתיב (תהלים נה, כג): השלך על ה' יהבך וכו', כי חפץ בו - אמר ר' שמעון בן לקיש בשלש לשונות של חיבה חיבב הקב"ה

את ישראל, אלו הן, בדביקה, בחשיקה, בחפיצה", ע"כ. הרי להדיא שהבוטח בה', נעשה אהוב, ודבוק, והקב"ה חפץ בו. ומשום הכי השי"ת עושה רצונו של הבוטח בו.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

מצוות הארץ בפרשת השבוע [האם יש לשרוף כלאים |
הנאה מכלאי בהמה | גידולי איסור וגידולי תרומה]

האם יש לשרוף כלאים

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן וְלֹאֲלֶעָזֶר וְלֹאִיתָמָר בְּנֵי רְאִשֵׁיכֶם אֵל תִּפְרְעוּ וּבַגְּדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ
וְלֹא תִמְתּוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצַף וְאֶחֱיִיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה, אֲשֶׁר שָׂרַף ה' (י,
(1)

בתרגום אונקלוס: רִישֵׁיכֹּחַן לֹא תִרְבּוּן פִּירוּעַ וְלְבוּשֵׁיכֹּחַן לֹא תִבְזְעוּן וְלֹא תִמּוּתוּן. בתרגום
יונתן בן עוזיאל: רִישֵׁיכֹּחַן לֹא תִרְבּוּן פִּירוּעַ וְלְבוּשֵׁיכֹּחַן לֹא תִבְזְעוּן וְלֹא תִמּוּתוּן בִּיקִידַת
אִישְׁתָּא.

כבר תמהו מפרשי התרגום מה ראה ת"י להוסיף פירוש כיצד תמותו. ויותר מכך, מנין
לו שחיוב המיתה הוא ביקידת אישתא. בפירוש יונתן כאן תירץ: פי' בשריפה. ודייק
מדכתיב תמותו, ולמד מער ואונן בגמרא. עכ"ד. עכ"פ מבואר בדבריו שמפשטות הפסוק –
ותצא אש – לא מוכרח שבאש מתו נדב ואביהו. וכן משמע ברש"י לעיל פסוק ה', ד"ה
וישאום בכותונותם. גם לשון התרגום "ביקידת אישתא" אינו מתאים לדין מיתת שריפה
שבסנהדרין, שאינה באש.

*

נראה ליישב פירושו על פי סוגיית ביעור בערלה וכלאי הכרם. איתא בקידושין (נו, א),
המקדש בערלה בכלאי הכרם בשור הנסקל ... אינה מקודשת. בכלאי הכרם מנלן אמר
חזקיה דאמר קרא (דברים כב, ט) פן תקדש פן תוקד אש. פירש המאירי שאם יש כלאי
הכרם בתנור תוקד אש, שהרי שנינו ישן יותץ חדש יוצן וכו'. יש שפירשו נוטריקון:
תוקדש = תוקד אש. וכן משמע בתוס' (חולין קטו, א) בעניין איסורי הנאה: מדגלי רחמנא
גבי כלאי הכרם (דברים כב, ט) פן תקדש פן תוקד אש מכלל דכלאי זרעים שרו, וע"ש
בתוד"ה פן. וכן פירש התוי"ט (כלאים ח, א) שכאן מפורש שדינה בשריפה, וז"ל: ומ"ש
הר"ב מדרשא דתוקד אש. הכי איתא בפ"ב דקדושין דף נו. וצריך לומר דסברא הוא כיון
דלשריפה קיימא היינו כדי שלא יהנה ממנו. עכ"ל. [לפי"ז גם תרומה טמאה שהיא
בשריפה, תיאסר בהנאה. וצ"ע]. המאירי לא ניחא ליה בפירוש זה. גם הרמב"ם בהלכות
מאכלות אסורות פסק שכלאי הכרם אסורים בהנאה, כמבואר בגמ' כאן, אבל לא הזכיר
שדינם בשריפה. גם את הנוטריקון לא הזכיר. הגם שלא נראה שחולק על ההלכה
הידועה שכלאי הכרם בשריפה, אינו לומד אותה מ"תוקד אש".

אבל ערוך השולחן כותב (יו"ד רצו, ב): לא מצינו בכל הש"ס לא ברמב"ם ולא בכל הפוסקים שכלאי הכרם צריך לשרוף כחמץ... והדרשה של תוקדש צ"ל דזהו אסמכתא בעלמא, דלא מהני בה פדיון כמ"ש, אבל עיקר כוונת התורה שתיאסר בהנאה כקודש וכפשטא דקרא... ועי' מה שכתבנו בסעיף טז דמהרמב"ם יש לדייק שצריך לשרוף. עכ"ל. וכן מבואר בתשובת החתם סופר לעניין ערלה (יו"ד סי' רפו): הן אמת בכלאים קאמר הש"ס ראש פרק רבי ישמעאל למעוטי תפלה, אך התם קאי על גידולו של כלאים, למעט ולבטל מעשה התיעוב, אבל אם נעקר ממקום גידולו שוב אין מצוה בביעורו. וקרא דאמר לא תזרע כרמך כלאים פן יגרום לך שתוקד אש. פי' ... אבל אין מצוה בשריפה... עכ"ל החת"ס. הרי שהדין שכלאי הכרם בשריפה, אינו נלמד מן הפסוק תוקד אש.

*

לאחרונה נדפסו כתביו והתכתבויותיו של רבי עזרא אלטשולר, בעל תקנת עזרא, עם גדולי דור דעה. מפאת חשיבותם אביא התשובה בלשונה (תקנת השבים, זרעים, סי' יג): כלאי הכרם טעונים שריפה מדאורייתא. קרא דפן תקדש (דברים כב, ט) תרגם אונקלוס דלמא תסתאב. הרי שמפרש פשוט. אבל בתרגום יונתן מתרגם עם פירוש, דלמא תתחייב יקידתא. הרי דמתרגם לשון תוקדש כאילו היה מפורש תוקד אש.

וי"ל דהתרגומים פליגי בפלוגתא דחזקיה ורב אשי בקידושין (נו, ב). דחזקיה דריש פן תוקד אש, וכן ס"ל לתרגום יונתן בן עוזיאל. ובתוס' בחולין (קטו, א) ד"ה פן תוקד אש נקט כך לעיקר. רב אשי דריש שם פן יהיה קודש, וכן ס"ל לתרגום אונקלוס. עכ"ל התקנת עזרא. ע"ש בראיותיו.

*

לאור חידושו ברור השינוי בתרגום בפרשתנו. שני המתרגמים לשיטתם אזלי. לעיל בפסוק ג' נאמר בקרובי אקדש. אם תקדש הוא תוקד אש, כחזקיה, כתרגום יב"ע ושיטת תוס' ועו"ר, בהכרח שגם אקדש הוא אקוד אש. זה מקורו של הת"י. אבל האונקלוס ס"ל כרב אשי, שהדרשה של תקדש = תוקד אש אינה רומזת כלל על אש, כך שגם "בקרובי אקדש" בפרשתנו אינו רומז על אש. אמנם מכיון שבקידושין שם מחוורתא כחזקיה הרי שגם מחוורתא שתרגום יב"ע הוא גם הפשט בפסוק.

*

הנאה מכלאי בהמה

זאת החיה אשר תאכלו, מפל הבהמה אשר על הארץ כל מפרסת פרסה ושסעת שסע
פרסת, מעלת גרה בבהמה - אתה תאכלו. (יא, ב).

בגמ' (חולין עא, א) מדפתח בחיה וסיים בבהמה ש"מ בהמה בכלל חיה.

בזית רענן על המדרש כאן העיר שמלשון הפסוק משמע שבחיה הבאה מן הבהמה איירי. והנה, פסק הטור (יו"ד רצז) הנולד מכלאים מותר בהנאה, ואף באכילה, אם יש לו סימני טהרה. ובב"י שם הוסיף שכן מבואר גם ברמב"ם.

אם כן כך משמעות הפסוקים: זאת החיה הבאה מכלל הבהמה אותה תאכלו – כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע וכו', ר"ל אם יש לה סימני טהרה.
(שמע שלמה)

*

גידולי איסור וגידולי תרומה

וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם, עַל כָּל זֶרַע זְרוּעַ אֲשֶׁר יִזְרַע טְהוֹר הוּא (ויא, לז).

בגימטריה: זרעים שזרען טהורים. (בעל הטורים). החשבון אינו נהיר וברוקח החישוב שונה במקצת, אבל זה לשונו של בעל הטורים. וכן בחזקוני כאן: ללמד על זרעים טמאים שנזרעו והשרישו, שהם טהורים.

דין זה אינו פשוט בפוסקים. עיקרו במשנה (מעשרות ה, ב) בצלים שהשרישו בעליה טהרו מלטמא. וכן פסק הרמב"ם (טומאת אוכלין ב, יט) זרעים טמאים שזרען הרי הצומח מהן טהור. וציין הכסף משנה שמקורו בתורת כהנים כאן ובמשנה במעשרות.

חקר הרוגטשובר, מדוע הזרעים והבצלים טהורים. האם בגלל שנעשו פנים חדשות, או שבטלים לקרקע ודינם כמחובר לקרקע שאינו מקבל טומאה. נפקא מינה אם הזרעים עצמם טהורים או שרק הצומח מהם טהור, כלשון הרמב"ם. וע"ע נדרים עו, א, ובראשונים שם, ובמפרשי המשנה במעשרות שם, הריב"מ"ץ הרמב"ם והר"ש, שלכאורה חלוקים בשני הצדדים של חקירת הצפנת פענח, ואכמ"ל בזה.

מה שדייקו הלומדים במפרשי המשנה אפשר לדייק גם במפרשי התורה. בבעל הטורים מבואר להדיא שהם עצמם טהורים ולא רק גידוליהם. כך נראה גם מלשון החזקוני.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

עבודת היחיד

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה' (ט, ו)
אומר המדרש (ספרא, שמיני):

...אמרו ישראל לפני משה וכי היאך מקלסת מדינה את המלך ואינה רואה פני המלך
אמר להם על מנת כן כי היום ה' נראה אליכם.

ויקחו את אשר צוה משה בזריזות, ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' קרבו כולם בשמחה
ועמדו לפניו, ומשל למלך שכעס על אשתו והוציאה, לאחר ימים נתרצה לה מיד חגרה
מתניה קשרה כתיפיה והיתה משמשת אותו יותר מדאי, אף כך ישראל כיון שראו
שנתרצה המקום לכפר על עונותיהם קרבו כולם בשמחה ועמדו לפניו לכך נאמר ויקרבו
כל העדה ויעמדו לפני ה'.

ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע
העבירו מלבכם, ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא
יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם, מפני
מה כי אני ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים עשיתם כן וירא אליכם כבוד
ה'. ע"כ.

עבודה מיוחדת

כל אחד מאיתנו חוה את זה. לפחות פעם אחת.
מישהו, קרוב מאוד, אוהב מאוד, כועס.

רגשות מעורבים. החמצה. אולי זה נגמר. אולי הטוב והנפלא שהיה, לא יהיה יותר.
געגוע ללא מוצא. ללא תכלית. הלב ממאן במציאות. רוצה, נכסף. ואין.

התחושות ממלאות את הלב עד אפס מקום. עד גדות. עד לבה פורצת, ללא אפיק נראה
לעין. קריעה פנימית.

הדקות החולפות נראות כנצח.

ברגע אחד קורה הבלתי יאמן. הפנים הכועסות, הדוחות – מתרככות. סימני התרצות.
הוא מתקרב בחשש. העינים נפגשות.

הוא מתלהב. נכון לעשות כל דבר. ממש כל דבר. לרצות פני אדוניו.

תחושה גבוהה. לאין ערוך. הלואי עלינו.

אבל יש משהו למעלה מזה:

עבודה 'מיוחדת'.

סרט נע

קשה לנו להבין מהי 'עבודה מיוחדת'.

כי – מי אני. עוד אחד מ'מגזר החרדי'. חובש מגבעת מתאימה לחוג. חנוט היטב בחליפה, כנ"ל. מכנסים תואמות.

הבעת פנים מתאימה. מה שנראה לי שהסובבים משייכים למה שאני רוצה להיראות בעיניהם...

מחשבות, רגשות – הכל לקוח מדף ההוראות של ה'ריבוע' הקבוצתי אליו אני משתייך. זה – 'אני'.

והתורה שואלת, זועקת – האם זה ה'אני'??

לזה בראתי אותך??

איה – אתה??

כל הנ"ל, זה הקבוצה, הסביבה. החינוך, יותר נכון – האילוף, שעבר עלי מאז עמדי על דעתי. 'דעתי'. אולי באמת הגיע הזמן לעמוד, וליצור משהו שיהיה יכול להיקרא בשם הנכבד 'דעת'.

הקבוצה. המדינה. מדינה – הרוצה לראות את פני המלך. כולם ביחד. כולם, בלא יחודיות. בלי אישיות. 'עיסה' של רבים, של מפעל המייצר את אותם הפריטים ב'סרט נע' קבוע.

וכך אנו מתקרבים למלך המתרצה אלינו, ומנסים לעבוד אותו 'יותר מדאי'. בכח רב. בהרבה מצוות. בהרבה חומרות, היחודיות – לקהילה אליה אנו משתייכים.

ההתקרבות כאן – היא בלא דעת מרובה.

על היהודי, הרוצה להתקרב, לחשוב – מה ה' רוצה ממני. באופן אישי. לחשוב! להתבונן. להקדיש לזה זמן.

אחד מתוך מליונים

לחשוב, להתבונן – מי אני. מה המיוחדות שלי. מה אני יכול להביא לפניו יתברך. למה הוא ברא אותי, ואותי בדוקא. למה לא מספיק לו המליונים שמסתובבים על הכדור הזה. למה לא די לו במליארד שיש לו בסין. מה יש לו ממני.

למה הוא מחיה אותי. מנשים אותי בכל רגע. למה הוא בכל רגע מחיה לי יד, ועוד יד. שני רגלים. שתי עינים. מערכת אדירה ועמוקה מיני חכמת כל בני אנוש.

מה יש לו ממני באופן אישי.

מה התחושות המיוחדות שאני, ורק אני, רק אני! יכול להגיש לו כמנחה.

כנגד ההתקרבות ברגשות חיצוניים, ב'ריגושים' חיצוניים, מלא את עצמך במה שאתה. במה שיש בך, ורק בך, מטבע ברייתך.

העולם אומרים – 'חפש את עצמך'. 'את ה'אני' שלך'.

התורה, להבדיל, אומרת לנו – חפש את המתנה המיוחדת, שרק אתה יכול להעניק למלךך האהוב. את המתנה של 'עצמך'. את ה'אני' שאתה, שיש לך.

את המיוחד הזה, שכל העולם שסביבו נברא עבורו בלבד, האחד שנברא עם היכולת הייחודית רק לו, לעשות נחת רוח בכוחותיו ובתכונותיו – למלך עליון.

לקרוא, בשפה המיוחדת לו, ומתוך הלב היחודי שלו, בשם ה'. ולזעוק – אתה הוא אלוקנו.

לחוש את המצוות, את הקשר המיוחד בין יהודי למלכו, בתחושה המיוחדת רק לו.

ה', הוא יחודי. יחידי. אנחנו, צריכים להידמות לו ביחודיות שלנו.

עד כמה ה' הוא יחודי?

עד אין סוף. אין לו שום השוואה. מי ידמה לו, ומי יערוך לו.

כנראה, וכך משמע מהמדרש דידן, יש לנו משהו הדומה במידת מה לאותה יחודיות.

– לאותה יחודיות ממש!

מבהיל כל רעיון.

האם פעם ראינו את עצמנו כך??

חוויה אישית

אנחנו לא מורגלים בתחושות מיוחדות לנו.

אדם עובר חוויה חזקה. נאמר – רואה נוף מאוד יפה.

התגובה המיידית היא – לשתף מישהו. להרגיש את זה ביחד. לשלוף מצלמה, שאוכל לחלוק את החוויה עם מישהו אחר.

למה?

כי חוויה, היא דבר אישי. ייחודי לאדם החווה.

תחושות, לעולם אינן יכולות להצטמצם למילים, להגדרות. ואם אתה מנסה להגדיר – איבדת חלק מהתחושה, אם לא את כולה.

וכשאדם מרגיש משהו חזק, הוא חש – בודד. לבד. אף אחד לא יבין אותו באמת.

ואדם לא אוהב להרגיש בודד. לכן – הוא משתף.

– ומאבד את החוויה היחודית לו.

וכך הוא מקהה את הרגשות שלו, את ה'אני' שלו.

יהודי שומע דרשה מפי רב. פה מפיק מרגליות. הדברים נוקבים, יורדים חדרים בטן. מלהיבים את הלב. מחזקים ומעוררים.

לאחר הדרשה – עליו להיות לבד. לבד!

עבודת היחיד

לחוות לבד את מה שהוא שמע. את מה שהוא מרגיש. את עבודת ה' שזה מחזק אצלו באופן אישי. לתת לכלים שלו לקלוט את הדברים, לספוג אותם. ולהוציא אותם אל הפועל – בצורה המיוחדת שלו.

עמקי הפנימיות

בימינו אלו, מוסדות עולם מתרועעים. כל ה'מוסדות' – סגורים על מנעול ובריח. כל הקבוצתיות – נעלמה ואיננה.

יש לנו יכולת להיות לבד. זו מתנה, למתבונן.

– למי שמתבונן.

כי התרופה ל'אני' הנעלם, הנוסחה שתשיב אותו, שתבנה אותו מחדש – היא ההתבוננות. הזמן, לשבת ולחשוב עם עצמי.

לענות לעצמי, לבד, על השאלות הפשוטות, כמו – למה באתי לעולם. מהי אותה פיסת בד השוכנת על קדקדי.

להעלות, מעמקיה הקסומים, הנעלמים, של הפנימיות שלנו, את התשובות שרק אני יכול לענות. להוביל את עצמי, אל עבודת ה' בניחוח הייחודי לי.

ולזכות ל'עבודה מיוחדת'. בסייעתא דשמיא.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

הפטרת שמיני – טומאת אהל בסירונית

וּמְפַל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בְּמַיִם שֶׁקָּץ הֵם לָכֶם (יא, י)

תורת כהנים פ"ג ז'. חיה זו חית הים. הנפש להביא את הסירונית, יכול תהא מטמא באהל כדברי ר' חנינא ת"ל (במדבר יט יד) זאת.

כיוצא בזה מביא רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל מלהלן פ"ו ברייתא ד' לגבי אבני השדה דפלגי תנאי אם מטמא באהל כאדם. ומתמה הגאון זצ"ל לרשב"י הנוקט שקברי גוים אינם מטמאין באהל מה שייך למעט קברי בעלי חיים אלו מטומאת אהל, ומהו פשר שיטת הסוברים שמטמאים באהל, הלא רק ישראל מטמא באהל.

ומבאר רבינו, בבכורות דף ח' איתא שהדולפינין, היינו סירונית זו שחציה דג וחציה אדם, הם פריין ורביין מבני אדם. ובכהאי גוונא הרי זה כבא על גויה, באופן זה מדבר התורה כהנים, וממעטו מטומאת אהל.

[א"ה: אמנם עדיין אינו מבואר כל הצורך למה צריך מיעוט מיוחד לזה ולא סגי במה שהתמעט גוי מטומאת אהל. דהלא ישראל הבא על גויה הולד הוא גוי דאזלינן בתר אם].

[מקורות: צ"פ עה"ת וצ"פ קידושין דף ס"ט ע"א]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'בער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**אין אומרים מזמור לתודה בימי פסח - אולם יש להגיד
תודה על שקיבלנו פסח שכזה...**

מי זוכר את הפסח של שנה שעברה? ומי שלא זוכר, שיזכר...

מי זכר להודות להשם על הפסח של השנה? ומי שעדיין לא עשה זאת, שיעשה עכשיו...
הרי בשנה שעברה היה לנו פסח מיוחד במינו, כל משפחה גרעינית עשתה ליל סדר
לבד... אפילו זוגות שזה עתה נישאו, ובודדים בכל הגילאים, שמעולם לא עבר עליהם ליל
הסדר שלא התארחו היכן שהוא. עשו סדרים כל אחד בביתו, על כל המשתמע מכך. ולא
שלא היתה משפחה שרצתה לארח, אלא שפשוט זה היה מסוכן. והמגיפה הקשה, גבתה
וגבתה וגבתה, חיים יקרים, שלות נפש, וישוב הדעת.

והנה בשנה זו נס ופלא!!!

פתאום כבר אפשר ומותר לשבת יחד, הנה מה טוב ומה נעים, שבת אחים גם יחד. גם
בשנה שעברה היה זה נעים, אבל זה לא היה טוב... השנה זה גם טוב וכמובן שגם נעים.
ועתה עת לחשוב - כיצד אומרים מזמור תודה? ואף שאין אומרים מזמור לתודה בימי
הפסח, אבל על ימי הפסח, חייבים.

ובכן:

מזמור לתודה הריעו לד' כל הארץ. - בפרט מי שגר בארץ הקדש - עבדו את ד' בשמחה
באו לפניו ברננה. - כמה יש לשמוח שאפשר כבר לבוא לבית כנסת - דעו פי ד' הוא
אלקים הוא עשנו ולא {ולו} אנחנו עמו וצאן מרעיתו. - לא לשכוח שהכל מאתו יתברך-
הבוחר בעמו ישראל באהבה - פאו שערינו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו. -
שערים וחצרות... האם זה מזכיר לנו משהו? - אז צריך להודות ולהלל - פי טוב ד' לעולם
חסדו ועד דר ודר אמונתו. הכל חסד ואמונה. בבוקר חסדך ואמונתך בלילות...

כמה המלים הללו מדברות אלינו, וכמה הן נותנות לנו את הכיוון, להתחיל לעבוד השם
בשמחה לבוא לפניו ברננה, לדעת כי הוא אלקים ולא אנחנו, הוא אלקים ולו אנחנו, אלו
מלים נפלאות... ומצוה לאומרם בנגינה, כמו שכתב השלחן ערוך אורח חיים סימן נ"א
סעיף ט'.

וכמובן גם תפלה לעתיד.

והנה יש שמעדיפים לשכוח את מה שעברנו. ויש אמנם שכבר לא יוכלו לשכוח, כי מה
שהיה להם קודם כבר לא יחזור. אולם האמת היא שצריך לזכור ולחשוב על מה שהיה,

ולהסיק מסקנות, וכמו שהתורה אומרת, **זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור**. כלומר לזכור את ההסטוריה, ולהבין ממנה דברים לעתיד.

ונשאלת השאלה, מהי המסקנא המתבקשת ממה שעברנו?

ונראה שהדבר החשוב ביותר הוא ללמוד אמונה, ולדעת שאין להסתמך על המדע ועל הרפואה, רק להתפלל אליו יתברך, שמלכותו בכל משלה. וגם אחרי החיסונים צריך רחמי שמים לקבל אותם.

ועוד דבר שעלינו ללמוד, שהעולם הזה הוא עראי, ואין לתכנן בו תכניות כלל. כי אפילו האומות החזקות ביותר, שמאז ומעולם מתכננות הכל מראש, עמדו המומות ומבולבלות, ועדיין ישנן מדינות גדולות ועצומות ששרויות במצב של חוסר אונים מוחלט, וכל זאת בעטיו של נגיף זעיר כל כך, שבקושי אפשר לזהות אותו, ואשר היו כאלו שהכחישו אותו לגמרי, וביניהם גם ראשי מדינות שפעמים שילמו בחייהם על כך. אין זאת כי אם שאדון העולם רצה להוכיח לכל יושבי תבל, ששוא תשועת אדם. **שאינ עוד מלבדו, ואפס זולתו**. ועוד ענין יש לזכור.

הנה אחד מארבעים ושמונה קנינים הוא, **נושא בעול עם חבירו**. וכמה צריך להיות נושא בעול עם אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה, באותן מדינות שהמחלה הזו, משתוללת עדיין בכל עוז, ויש לנו להתפלל בכל לב, שהמקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה ומאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, השתא בעגלא ובזמן קריב.

*

החזק במוסר ואל תרף

החזק במוסר אל תרף נצרה פי היא חייך. משלי ד' י"ג

כתב הרמ"א בשו"ע אורח חיים סי' רצ"ב ס"ב, ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב (טור), אבל אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף, וכ"מ לפי מנהגו.

והנה החתם סופר סי' ת"ל כתב דלא שמע בזה טעם מקובל שאומרים ברכי נפשי ושיר המעלות בחורף, ופרקי אבות בקיץ. עי' מש"כ והאריך בדבר.

ולכאורה יש לומר כך, דבימות החורף שאדם חוסה בביתו ואינו יוצא לחוץ, הוא זמן שראוי להתבונן ולהתחזק באמונה בנפלאות הבריאה, שזהו כל תוכן הפרק **דרכי נפשי**, ומזמורי **שיר המעלות** שאף הם מישך שייכי בזה, אולם בקיץ שהוא זמן שאדם יוצא לחוץ ועלול יותר לחטא, על כן המתאים יותר הוא חיזוק בדרכי ההתגברות על היצר וחיליו, שהוא הוא תוכנן של המשניות במסכתא **דאבות**.

ולכאורה יש להקשות בדברי הרמ"א שהביא המנהג לומר פרקי אבות בקיץ אחר מנחה, שהרי נהגו שלא לקבוע בו מדרש, ועי' בשער הציון סימן רצ"ב סק"ח שכתב שאפשר הטעם הוא משום דאין שונין אותו כדרך שאר למוד רק באמירה בעלמא.

ויש לומר בעומק הכונה, שאמירת פרקי אבות היא בגדר לימוד המוסר שאין העיקר החידוש, אלא העיקר הוא השינון והחזרה, כדי להזכיר מה שנשכח מהאדם למרות הפרסום וכעין שכתב בעל המסילת ישרים בהקדמתו המפורסמת, וזה אינו נחשב קביעת מדרש, כי אין זה כי אם השבה אל הלב מה שידוע לו כבר.

ובאמת לפי מנהגינו אנו חוזרים ארבע פעמים במשך הקיץ פרקי אבות, והוא מאותו טעם, כי העיקר הוא ההשבה אל הלב.

והנה ישנם החושבים לעצמם כי המוסר אינו משפיע על האדם ולראיה הם מביאים כי ניסו מספר פעמים ללמוד מוסר ושום דבר לא השתנה.

אך האמת יורה דרכו שיש ויש לזה השפעה גדולה על האדם, אולם זה תלוי בכמות השינון שהאדם משנן לעצמו דברי המוסר, ואף שבתחילת הדרך לא ניכר השינוי אולם השינוי מתחיל והוא קיים כבר מהפעם הראשונה, ואחר הרבה פעמים רואים את התוצאות, שהתחילו אמנם ממש מהפעם הראשונה.

וראיה לזה נוכל להביא מהדין הנוהג בימים הללו - שהפסקנו לשאול על הגשמים בברך עלינו - שהלכה פסוקה היא, שאם אדם מסופק אחר התפילה אם אמר ותן טל ומטר בקיץ, הוא חוזר, דחזקה שאמר מה שמורגל, אבל אם כבר עברו עליו ל' יום שוב אינו חוזר, והיינו משום דיש להניח שאמר כדין.

ולכאורה, ביום הראשון שהתחיל לשנות הרי מאומה לא התרחש בהתנהגותו, וההרגל של תפילות החורף שלט בו לחלוטין, וכך זה המשיך עד שביום בהיר פתאום הפך להיות מוחזק להתפלל כבקיץ, ונשאלת השאלה מתי זה קרה? אלא ודאי צריך לומר, שזה כבר קרה מההתחלה, אלא שהתוצאות לא התבטאו בשטח למרות שהחלו.

וכך זה גם כן במוסר, מהיום הראשון מתחילים להשתנות, למרות שבשטח זה יהיה ניכר רק אחרי 90 חזרות או יותר.

ויש להתעמק בדבר יותר כדלהלן, שמסתבר מאד שכאשר אדם מתחיל לומר בתחילת הקיץ, ותן ברכה, תיכף ומיד מתחיל ההרגל של ותן ברכה, אלא שמאידך שולט בו הכח של אמירת ותן טל ומטר מצד שני, ונמצאים שני הכוחות ומתגוששים ביניהם עד שמכריע כוחו של החידוש, ואז מוחזק האדם שאמר אמנם, ותן ברכה, דוק ותשכח שכן הוא האמת.

וכך היא המדה גם כן בלימוד המוסר, שכאשר זוכה האדם לעסוק בספרי המוסר, הרי תיכף ומיד זה נותן השפעה נפלאה ביותר, דא עקא, שעדיין ישנה השפעה קודמת שמכוונת אף היא את דרכיו, ונמצאות הכוחות מתגוששות ביניהן, ופעמים זה נוצח ופעמים זה, עד שאחרי הרבה פעמים מוכרעת המלחמה על ידי ספרי הקודש. ועל כן אין להתיאש, כי אם להתמיד...

וזהו סוד **שבעת ימי המילואים**. שהיו שבעה ימים של הכנה, לעבודת המשכן. ולימדנו התורה הקדושה, להתאמן ולהתאמן, כדי לשפר עצמינו בהמשך...

והוא ענין ימי הספירה שהם הכנה לקבלת התורה, כמו שכתב בספר החינוך.

וכבר קראנו בהפטרה דשבת הגדול הפסוק דסוף ספר מלאכי פרק ג' פסוק י"ח, וְשַׁבְתֶּם
וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹקִים לְאִשָּׁר לֹא עֲבָדוּ. ודרשו חכמים במסכת חגיגה,
אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים, להשונה פרקו מאה פעמים ואחד. והיינו מפני שכל
פעם ששונה את פרקו, נרשמת החזרה במוחו ונשמתו של האדם, עד כדי שהוא ממש
אינו דומה כלל...

בינו זאת ותחי נפשכם!

עולמות בפירוש התורה / הרב זאב קופלוביץ

'הברכה המשולשת בתורה' הראשונה בהיסטוריה

וַיִּשָּׂא אֶהָרִן אֶת יָדוֹ אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם (ויקרא ט, כב).

ברכת כהנים: יברכך, יאר, ישא. לשון רש"י. ואם כן תהיה פרשת 'דבר אל אהרן'... 'כה תברכו את בני ישראל', שבחומש הפקודים מקדמת לזה. ואולי כן הוא, כי סמוכה למה שנאמר שם 'ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן'. ויתכן לומר, כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה... 'ועדיין יש לי לומר'... 'אבל ברכה שנצטוו לדורות, נתפרשה'.

סיכום מחלוקת רש"י והרמב"ן ב'ברכת אהרן'

כאשר נבוא לסכם, את מחלוקת רש"י והרמב"ן בזה, נמצאם שנים לכאורה. א. מחלוקת מציאותית, כיצד בירך אהרן הכהן את העם, בשעת הקמת המשכן: האם בלשון סתמית-כללית כדברי הרמב"ן, או בפסוקי ברכת הכהנים הידועה – לפי רש"י. ב. מחלוקת עקרונית: האם יש מוקדם ומאוחר בתורה, וניתן להקדים את פרשיית ברכת כהנים הנזכרת בחומש הפקודים [במדבר] לפרשיית שמיני, או שמא, אין מוקדם ומאוחר בתורה, וע"כ שאהרן בירך בשפה-סתמית.

לגבי המחלוקת השנייה: האם יש מוקדם ומאוחר בתורה, או לא, ניתן לומר בשופי, שרש"י והרמב"ן פוסעים בדרכם הידועה. לדעת רש"י בכמה מקומות, יש מוקדם ומאוחר בתורה, ולכן לא יפלא שפרשיית ברכת כהנים הנאמרת בחומר הפקודים, תקדם לפרשייה הנכתבת בפרשת שמיני, ואהרן הכהן בירך לפי זה את העם בפסוקי ברכת כהנים. הרמב"ן לעומתו סבר, ש'אין מוקדם ומאוחר בתורה', שכן התורה ניתנה באש שחורה על גבי אש לבנה כסדרה, כמבואר בהקדמתו. אי-לכך, לא יתכן שאהרן בירך ב'פרשה שלא באה לעולם', ויש לומר שברכתו-סתמית...

המחלוקת הראשונה לעומת זאת, הריהי לכאורה 'מחלוקת מקומית' גרידא, ולא ניתן להשליך ממנה על דרכי רש"י והרמב"ן בכלליות בהבנת התורה. עם זאת, הגיוני להניח, שרש"י לכאורה יסד אדניו, על דברי המדרש המובאים ברמב"ן – ובבריתא של פרשת מלואים בתורת כהנים ראיתי: 'ויברכם', זו ברכה סתומה שאי אתה יודעה, חזר הכתוב ופרש להלן 'יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, ישא ה' פניו אליך וגו'. רש"י כתמיד כפוף אך ורק לדברי המדרש. הרמב"ן כדרכו מבאר כאן בפרשה – כמו במקומות רבים מספור – באופן שונה מהמדרש.

אם כי שהרמב"ן שינה מהמדרש, הריהו מנסה ליישבו אפוא על פי דרכו ודרך המדרש כאחד: 'או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפיים ליום זה, ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות'. הוי אומר, שהרמב"ן בשונה מהאבן עזרא, יכול אמנם לחלק בין דרש לפשט, אך עדיין הוא מנסה ליישב את דברי חז"ל שיתאימו עם הפשט לפי דעתו

הרחבה. רש"י לעומתו, 'לא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא דבר דבור על אופניו' – אך ורק על פי מדרשי חז"ל. הם הפשט-הצרוף.

הקבלה מ'ברכת כוהנים' ל'תפילה'

אליבא דהרמב"ן, התרחש בברכת כוהנים, אותו תהליך שמימי, המקובל אצל העם היהודי, בכל הנוגע לתחינות ובקשות. בתחילה כשהמוחות והלבבות פתוחים לרווחה כפתחו של אולם, כל אחד ואחד היה מתפלל על פי דרכו, במילים משלו. לאחר שקטנו המוחות והצטמצמו חללי הלבבות, 'אנשי כנסת הגדולה' תקנו סדרי תפילה, לכל יהודי באשר הוא, על פי דרכם בקודש.

כמו כן בברכת כוהנים, אהרן הכהן 'אביהם של כוהנים', 'פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה'. עם אותו שיא השיאים של שיר-השירים אשר לשלמה, בבניין ביהמ"ק, בירך אהרן הכהן את העם באהבה, במילים קדושות ומקודשות משלו, הכמוסות עימדו שאין עלי עפר משלם. בהמשך הדורות, כבר לא אחזו במדרגות האב הביולוגי והרוחני, ותוקן הנוסח האחיד.

מעניין לציין, שתפילת 'מודה אני' בשעת הקימה בבוקר, שתוקנה על ידי רבי משה בן מכיר מעין זיתים – בספרו 'סדר היום', גם היא מוזכרת אפוא בדורות מוקדמים יותר, כבקשה סתמית בשעת הקימה מהשינה. יתכן, שכמו בני דורו רבי שלמה אלקבץ ורבי אלעזר אזכרי, ששינו את הסיפור היהודי, והטביעו בו חותם לדורות, כך גם רבי משה בן מכיר, עיגן את רצון ההודיה, בנוסח אחיד ושווה לכל נפש. כשם שלכה דודי וידיד נפש, היו דורות קודם, כניגון גבוה ללא מילים.

'באהבה מנלן'

והנה, בנוסח 'ברכת כוהנים', אנו מוצאים את מטבע הלשון הדובשנית 'וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה'. מקור הדברים הם במגן אברהם, בשם הזוהר, וממנו יתד ופינה להלכה שנקבעה בבית מדרשם של כוהנים, שכהן השונא את אחד מהקהל לא יישא את כפיו. ונדרש יותר: לא רק 'העדר-השנאה', אלא 'כוח חיובי' של אהבה, גואה ומשתפכת, לכל אשר בשם ישראל יכונה.

לפי הרמב"ן, מקור עניין ה'באהבה', נעוץ אי-שם בברכת כוהנים הראשונה בהיסטוריה היהודית, שנעשתה על ידי אהרן הכהן אוהב השלום ורודף השלום, אשר נאמרה במילותיו הוא. ומכאן והילך לדורות, אין אמנם 'באהבה' במובן של 'נדבת-לב' המייצרת נוסח ייחודי, אך יש את הנוסח הקבוע של 'ברכת-כוהנים', 'על דעתו וכוונתו של אהרן הכהן', ואף מעין דמעין כוח-אהבתו.

שלמה המלך על פי דרכו, ואהרן הכהן על פי דרכו, חידשו תפילות חדשות, הלוחכות באש האהבה, המסומכת באשישות ומרופדת בתפוחים. אהרן הכהן אוהב השלום ורודף השלום, הרעיף על העם היהודי מברכות פיו, ושלמה המלך חידש מושג ביהדות של 'בית המקדש' המיועד להיבנות רק בנדבת לב בלא ציווי מפורש, כשהאדם מבין מדעתו כמלאך את תכלית רצון הבורא, בלא ציווי.

רש"י על פי דרכו, מטביל את ברכת הכוהנים הראשונה של אהרן הכהן, ביערת הדבש של התופעה הרוחנית הנדירה והתקדימית של 'אכלתי יערי עם דבשי', שהתרחשה בזמן חנוכת המשכן. וכה הם מטבעות-לשונו הלוהבות בשיר השירים על אתר. 'אריתי' – '...ועל כן נאמר 'אכלתי יערי עם דבשי, שדבש שהוא גדל בקנים, כענין שנאמר ביערת הדבש. ויערת היא לשון קנה... ומוצצין הדבש ומשליכין העץ. ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי, אכלתי הקנה עם הדבש. את שאינו ראוי עם הראוי. קטורת נדבה, וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאים, ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום'. שכזו היא האהבה פשיטא שיש לברך לדורות באהבה.

'ברכת כוהנים' בראי גאוני-אמת וצדיקי-אמת

לא בכדי, צדיקי-אמת אבו לקבל ברכת כוהנים בכל עת מצוא. הלא ברכת כוהנים כמו תפילה, התחדשה כנדבת לב של אהרן הכהן – 'שושבינא דמטרוניתא', ביום כלותו להקים את המשכן. [כלותו לשון 'כלות הנפש] מה מתאים יותר, ששרף-אהבה, כמו הרבי הבית אברהם מסלונים, יחפוץ טרם הפלגתו מארץ הקודש אהובת ליבו, לקבל על סיפון האנייה, ברכת כוהנים...

הרב מבריסק לעומתו, נהג על פי דרכו, להמתין זמן-רב לעיתים, עד שיזדמן כהן, כדי לזכות לברכה היחידה המשולשת בתורה, האמורה מפי אהרן ובניו כוהנים. ולא פליגי. יש את הברכת כוהנים לפי רש"י, שהיא 'ברכה הכתובה בתורה', והם פסגת רצון האלוקים, לקיים את מצוות ברכת כוהנים, שראוי להמתין לה. וישנה לעומתה ברכה ללא נוסח לפי הרמב"ן, שתוכה רצוף אהבה, אשר אוהבי ה' בחירי קל, מצפים ומייחלים, לחסות תחת צל כנפי השראתה הכובשת.

לאור הזיקה הרוחנית שחידש הרמב"ן, בין ברכת כוהנים לתפילתו של שלמה המלך, על יד יסודות בית המקדש ההולך ונבנה, ניתן להבין שמץ-מה, ממה שבית המקדש עצמו, משתייך גם כן לעניין האהבה, כאשר צדיקי-אמת בלבבם משכן בנו להדר כבודו, וכל יהודי ויהודי לפום ערכו, זוכה ל'ושכנתי בתוכם' – בתוך כל אחד ואחד. [אלשיך] בית המקדש – בשונה מתפילה וברכת כוהנים – הריהו עניין ששייך לכל יהודי באשר הוא, הבונה לרבון עלם ועלמיה משכן בתוככי לבבו.

אם כי, שגם בבית המקדש הפרטי של 'נודע בשערים בעלה' – כל חד וחד לפום שיעורא דיליה, יש ויש – יש את 'הבית המקדש הכללי', שהוא לפי נוסחם וצביונם של צדיקי הדורות, וישנו לעומתו 'בית המקדש פרטי' ייחודי, של כל יהודי ויהודי באשר הוא, בנוסחו הוא, ובאופי קורבנותיו-הקרבותיו הוא. כמו 'תפילת נדבה', שצריך לחדש בה דבר, כך גם כל יהודי ויהודי, 'שנשאו רוחו והבינו מדעו' להפליא לנדור נדר להזיר לה' ו'עושה דבר פלא' כלשון האבן עזרא, 'הרי זה נתקדש קודש קודשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעד ולעולמי עולמים'. בית-מקדש'ל זעיר ויוקד.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, כולל פוניבז',

בני ברק

כהן הדיוט ביום חינוכו – דינו ככהן גדול

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֲזִיָּאֵל דֹּד אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קְרְבוּ שָׂאוּ אֶת אַחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי הַקֹּדֶשׁ אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה (י, ד)

מצינו בדברי רבותינו הראשונים בפרשה זו חידוש מפליא מאד, והוא שכהן הדיוט ביום חינוכו לכהונה דינו ככהן גדול, (לכל הפחות לדברים מסוימים), ונראה לברר דעתם ודעת שאר הראשונים בענין.

בתורת כהנים איתא על הפסוק: "ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן... שאו את אחיכם מאת פני הקודש" וזה לשונו "מכאן שאין הכהנים מטמאים למתים, שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו להם".

והקשו הדעת זקנים (בעלי התוס') והחזקוני הרי פסוקים מפורשים הם שהוזהרו הכהנים על טומאת מת, ועוד שהרי אלעזר ואיתמר כהנים הדיוטים היו ומותרים ליטמא לו' קרובים, ולמה לא נטמאו בעצמם לאחיהם, והוכיחו מכאן חידוש מרעיש שכאן התחדש שכהנים הדיוטים ביום משיחתם אין מיטמאים לקרובים משום "שיש להם דין כהנים גדולים", וזו כונת התו"כ שכהנים הדיוטים ביום משיחתם אין מיטמאים אפילו לשבעה קרובים.

וכן הביא בדעת זקנים בשם הרב בכור שור מה שנאמר "ראשיכם אל תפרעו", אע"פ שכהן הדיוט לא הוזהר על פריעה ופריעה שהרי מותר ליטמא לקרוביו, מ"מ ביום משיחתו הרי הוא ככהן גדול.

וכן דייק בחזקוני ממה שאמר לאהרן ובניו "ובגדיכם לא תפרמו", ופירש - אעפ"י שאתם הדיוטים הרי אתם היום ככהן גדול לדורות, ובכהן גדול כתיב "את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום, ומפתח אהל מועד לא תצאו - כדין כהן גדול.

ובזה ביאר הדעת זקנים לשון הפסוק "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו... כי שמן משחת ד' עליכם", והיינו שיום זה הוא יום משיחתם ולפיכך אסורים בפריעה ופרימה, [וכעין זה פירש ברשב"ם שאתם היום ככהנים גדולים, כי שמן משחת ד' עליכם, ובכהן גדול כתיב טעם זה "את ראשו לא יפרע... כי נזר שמן משחת א' עליו"].

[ובחזקוני הלך בדרך זו שדינם ככהן גדול, ולפיכך הקשה בהמשך הפרשה (י, יט) שפירש רש"י שאמר אהרן למשה "וכי הם הקריבו שהם הדיוטות, אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן", והקשה הלא נתבאר לעיל שדינם של כהן הדיוט ביום משיחתם ככהן גדול, וא"כ גם בניו יכולים להקריב באנינות.

וחידש דצריך לומר שהיה להם דין כהן גדול "רק לחומרא" (ליטמא לקרובים ופריעה ופרימה ויציאה מן המקדש), ולא לקולא (לגבי להקריב באנינות).

ויש לברר כונת הראשונים שכתבו שכהן הדיוט ביום משחתו דינו ככהן גדול אם כוונתם ליום משיחתו בשמן המשחה דוקא, או שכוונתם ליום חינוכו לכהונה.

ונראה ברור שהכונה ליום חינוכו לכהונה ולשון "משחתו" לאו דוקא, שהרי התו"כ בא ללמוד מכאן הלכה לדורות, ולדורות לא היתה משיחה לכהן הדיוט, וע"כ הכוונה ליום חינוכו.

*

ביאור ענין מעלתו ביום חינוכו לכהונה

וביאור הענין שדינם ככהן גדול ביום זה נראה עפ"י הגמ' בסנהדרין יד. "אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עוונותיו", וכמדומה ששמעתי ממו"ר הגרי"ג אדלשטיין שליט"א (אולי עפ"י המאירי) דכשעולה לגדולה מקבל כוחות מיוחדים לצורך מילוי תפקידו החדש, וניתנת לו האפשרות להתחדש בהנהגותיו ע"י מחילת עוונותיו, ויתכן שאף כהן הדיוט ביום חינוכו לכהונה מקבל כוחות מיוחדים ככהן גדול שעל ידם יוכל לעלות ולהתעלות בעבודת המקדש שמתחיל בה היום.

*

ביאור ענין מנחת חביתין ביום חינוכו

ולפי דבריהם מובן היטב פרשת מנחת חביתין, שנאמר בה "זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותם", והינו שכהן גדול וכהן הדיוט ביום המשחם מקריבים לרגל חינוכם מנחת חביתין, אמנם מצינו באותה פרשה שאף הכהן הגדול מקריבה בכל יום.

ולכאור' הם ב' ענינים שאינם קשורים זה לזה כלל, לכהן הדיוט הוא מדין חינוך לכהונה, ולכהן גדול הוא מצוה בכל יום ויום מדיני כהן גדול.

אך לפי דבריהם מובן היטב, שבאמת מנחת חביתין הוא מדיני כהן גדול, שדינו להקריב בכל יום חביתין, אלא שביום משיחת כהן הדיוט לכהונה דינו ככהן גדול, וממילא מתחייב גם הוא בהקרבת מנחת חביתין, כדין כהן גדול המחויב בהקרבת חביתין בכל יום.

אמנם יש להקשות על זה, שמצינו חילוק בין דיני חביתין דכהן גדול לדיני כהן הדיוט המקריב ביום חינוכו, דכהן גדול מקריבה לחצאין מחציתה בבוקר ומחציתה בין הערביים, וכהן הדיוט אינו מקריבה לחצאין, ומבואר שאין הקרבת כהן הדיוט ביום חינוכו מדין כה"ג ממש, שא"כ היה צריך להיות דינם שוה.

עוד צ"ע דמבואר במנחות ע"ח (וכ"פ הרמב"ם פ"ה מכלי המקדש הי"ז) שכהן שלא עבד מימיו ומינוהו לכהן גדול מקריב באותו היום ג' פעמים עשירית האיפה א) מדין חינוך כהן הדיוט ב) מדין חינוך כהן גדול ג) מדין כהן גדול המקריב בכל יום. ולכאור' אם כהן הדיוט ביום חינוכו מקריב מדין כהן גדול, לכאור' אין טעם לכופלו ויוכל לצאת במנחה אחת, ומשמע שהם ג' עניינים, ולכל אחד טעם בפני עצמו, נויש לדחות דמ"מ כל אחד הוא סיבה נפרדת למעלת כהן גדול ומחייב בפני עצמו במנחת חביתין].

וצריך לבאר בנוסח דומה, שאין הקרבת כהן הדיוט ביום חינוכו מדין כהן גדול אלא היא סיבה עצמית מצד חינוכו, אלא עכ"פ כיון שמעלתו גדולה ביום זה כמעלת כהן גדול, מצינו שציוותה תורה שיקריבו אותו קרבן, שמורה על מעלתם הרוחנית, (וכ"א לפי דינו כה"ג לחצאין, וכהן הדיוט לא), ובוודאי שהם סיבות חיוב נפרדות להקריב מנחות חלוקות.

*

בדעת הרמב"ן שכהן הדיוט ביום חינוכו ככהן משיח מלחמה

וברמב"ן מצינו דרך אחרת בענין זה, שמה שאמר משה לאהרן שלא יפרע ויפרום הוא מדינא, ונוהגת לדורות בכהן גדול, אבל בניו שהיו משאר הכהנים היה הוראת שעה שהחמיר עליהם כאביהם, (עי"ש שביאר היכן נצטווה משה בזה מפי הגבורה).

וכתב הרמב"ן שבני אהרן המשוחים, אעפ"י שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המילואים כדין משוח מלחמה לדורות, שאינו פורע ופורם ולא מיטמא לקרובים ככהן גדול, אבל אינו מקריב אונן, וגם הם לא הקריבו באותו יום.

מהלך נוסף נקט ברמב"ן (בדומה לקודמו) שנשאר דין אלעזר ואיתמר כמשוח מלחמה כל ימיהם, בעבור שנמשחו בשמן המשחה, וזהו לשון הפסוק "כי שמן משחת ד' עליכם".

ומבואר עכ"פ בדברי הרמב"ן שהיה דין אלעזר ואיתמר לא ככהן גדול אלא כמשיח מלחמה, אלא דלמהלך א' היה זה הוראת שעה רק בימי המילואים, ולדעה ב' היה כל ימיהם.

ולפי"ז נחלק הרמב"ן על הראשונים הנ"ל בתרתי. א. נחלקו אם היו בני אהרן ככהנים גדולים או כמשוח מלחמה. ב. אם הוא הלכה לדורות או הוראת שעה בבני אהרן.

*

הבנת טעותם של נדב ואביהוא לפי הנ"ל

רבי אברהם אבן עזרא בתחילת פ' אחרי מות הוכיח מלשון הכתוב "אחרי מות שני בני אהרן.. ואל יבא בכל עת אל הקודש" שחטאם של נדב ואביהוא היה שהכניסו הקטורת לפנים מהכפורת, והרמב"ן שם תמה על דבריו, וכתב "ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם, כי אהרן הקטיר הקטורת על המזבח הפנימי ולמה יכניסו הם הקטורת שלהם לפנים משלו".

וראיתי מבארים עפ"י דברי הגר"א [בסוף חכמת אדם ובקול אליהו] שלאהרן הכהן היתה הרשות נתונה להכנס בכל עת לקודש הקדשים בקרבנות המוזכרים בפרשה, משא"כ שאר כהנים גדולים שהותרו רק ביוה"כ.

ולפי"ז ביארו שסברו נדב ואביהוא שדין זה הוא בכל כהן גדול וכיון שהיום הזה בלבד דינם ככה"ג חמדה נפשם לזכות פעם יחידה בחייהם להקטיר קטורת בקודש פנימה, ואהרן יוכל לעשות כן בכל ימיו ולכן ראו צורך ביום זה יותר ממנו, אלא שהאמת שדין זה

לא נאמר בכל כה"ג אלא רק באהרן בלבד, [ויעוד שדינם ככהן גדול הוא רק לחומר ולא לקולא כמו שלא הותר להקריב אוננין].

או שסברו שביום זה דינם כאהרן שיכול להכנס, אלא שהאמת שמעלתם היתה רק ככה"ג בעלמא ולא כאהרן בעצמו.

ואולי יש להוסיף על דבריהם שהרמב"ן שהקשה כן, אזיל לשיטתו שהיה דינם רק כמשוח מלחמה בעלמא ואפילו לא ככה"ג, ולכן התקשה לומר שיטעו בכך, [וודוחק לפרש שטעו בתרתי שדינם ככה"ג ולא כמשוח מלחמה, ושדין שאר כה"ג שוה לאהרן].

*

ביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בענין

ברמב"ם (פ"ב מביאת מקדש ה"ה) כתב "כהן שיצא מן המקדש בשעת העבודה בלבד חייב מיתה ביו כהן גדול ובין כהן הדיוט שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו.. ובהלכה ו' ביאר שהחילוק בין כהן גדול לכהן הדיוט שכהן גדול מקריב אונן וכהן הדיוט אינו מקריב אונן. והראב"ד השיג עליו "תמה גדול הוא זה שלא נאמר אותו פסוק אלא לאותה שעה בשביל שנמשחו בניו", עי"ש.

ונראה שנחלקו בנידון הנ"ל, דהראב"ד למד כהראשונים הנ"ל שכל ההלכות שנאמרו בבני אהרון, א"א ללמוד מהם לפי שהם הלכה מיוחדת ביום משחתם שדינם ככהן גדול^א, או כדעת הרמב"ן שכיון שנמשחו נעשה דינם לעולם ככהן משוח מלחמה, ואינם הלכה לדורות, אך הרמב"ם פירש שהיה דינם ככהן הדיוט ולכן שיך ללמוד מכאן לדורות.

וצריך לפרש לדעת הרמב"ם שדין בני אהרן ככהן הדיוט, שמה שאמר משה למישאל ואלצפן היה כדי שלא יטמאו הכהנים הנותרים וישאר אהרון לבדו בעבודת הקודש, ומה שנאסרו בפריעה ופרימה צ"ל כמו שכתב ברמב"ן בתחילת דבריו שלא לערבב שמחתו של מקום, או כמו שכתב בקרבן אהרון שפריעה ופרימה אסורה מדין הרוגי בי"ד שאין מתאבלין עליהן.

*

ביאור דברי התורה כהנים לדעת הרמב"ם והרמב"ן

ויש לעיין איך יפרשו הרמב"ם והרמב"ן את דברי התו"כ "מכאן שאין הכהנים מיטמאים למתים", והנה להרמב"ם בוודאי אין מובן שהרי נתבאר שסובר שהיה דין בני אהרן ככהנים הדיוטים, ולמה אין מיטמאים למתים.

וגם לדעת הרמב"ן שהיה דינם כדין כהן משוח מלחמה [או כהוראת שעה לאותו היום, או כל ימיהם], צ"ע דאם בא לומר כאן דין כהן משוח מלחמה שאין מיטמא לקרוביו,

^א וכן משמע בביאור הראב"ד לתו"כ, רק נראה שפירש באופן אחר קצת, שעיקר הלימוד הוא לכהן גדול שאסור ליטמא, ולמדנו מבני אהרן שנמשלו לכהנים גדולים. [ולא כמו שנראה בדבריהם שהלימוד הוא לדורות לכהן הדיוט ביום חינוכו, וצ"ע].

קשה דהעיקר חסר מן הספר דלשון כהנים משמע בסתם כהנים, ואם כוונתו לסתם כהנים שנמשחו אין דין זה נוגע לדורות, שהרי שאר כהנים הדיוטות לא נמשחו.

נאולי יש לפרש להרמב"ן שהתו"כ בא ללמדינו לדורות דיני משוח מלחמה שאסור ליטמא לקרובים, והוכיח מבני אהרן שהיה דינם כמשוח מלחמה].

וראיתי בקרבן אהרן על התו"כ, שפירש כונת התו"כ שאם יש מי שיטמא לקרובים אסורים הכהנים ליטמא להם, אך תמהו על דבריו שהרי מצוה היא ליטמא לקרובים,

והרב מלבי"ם ז"ל פירש כוונת התו"כ שבא לומר שאין הכהנים נטמאים למת שחסר ממנו, ונדב ואביהוא נשרפו ורק שלדן קיימת, ולכך דינם כמת חסר שאין הכהנים הקרובים נטמאים לו.

*

ביאור המשך חכמה לפי זה מדוע אסור לכה"ג לצאת מירושלים

על פי חידוש הדין הנ"ל שכהן הדיוט ביום חינוכו דינו ככהן גדול, האיר את עינינו בספר משך חכמה בסוף פ' צו, לבאר את דברי הרמב"ם המחודשים^כ שהכהן הגדול היה לו בית בירושלים, ואינו יוצא מירושלים לעולם, והאחרונים טרחו למצא מקור לדברי הרמב"ם שלכאו' אין מהם זכר בש"ס, ומנין לרמב"ם דין זה^כ.

וכתב המשך חכמה שנלמד דין זה ממה שנצטוו אהרן ובניו בימי המילואים בסוף פרשת צו "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים", והנה פתח אהל מועד הוא מקום בישול ואכילת איל המילואים, המורה לדורות על שלמי יחיד, וא"כ נצטוו שלא לצאת ממקום אכילת השלמים, ולפי מה שכתבו הקדמונים שהיה לבני אהרן בימי המילואים דין כהן גדול^כ, נמצא שהוזהרו בימים אלו שהם בכהונה גדולה שלא לצאת ממקום אכילת השלמים, ומכאן נלמד לדורות שכהן גדול אסור לצאת ממקום אכילת שלמי יחיד שהוא בכל ירושלים, ופירש שזהו כונת הפסוק הבא "כאשר עשה ביום הזה ציוה ד' לעשות לכפר עליכם" שבא ללמד על דין זה לדורות שלא יזוו הכהן מירושלים. ושפתים ישק!

אמנם לדידי צ"ע דלפי מה שנתבאר לעיל נראה בדעת הרמב"ם דלא ס"ל כלל חידוש זה שהיה דינם ככה"ג, ולמד מבני אהרן לדורות דיני כהן הדיוט, וא"כ בדעת הרמב"ם לכאו' א"א לומר כן.

*

^כ פרק ה' מכלי המקדש ה"ז
^כ ובמנחת חינוך (מצוה קל"ו) הביא פרפרת נאה מתלמידו, שהרי המביא קרבן מחויב בלינה באותו היום בירושלים, והכה"ג מקריב מנחת חביתין בכל יום, ובע"כ אינו יוצא מירושלים לעולם.
^כ מצוה גדולה לישוב לשונו של המשך חכמה שכתב "בני אהרן שנמשחו היה להם דין כהן משיח לכל דבר כמו שכתבו הקדמונים, שלכן אמר להם מן המקדש לא תצאו, "והיו מקריבין כשהן אוננים". ולא זכיתי להבין היכן מצינו שהקריבו אוננים, אדרבה מובא שאמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חילל, וענה לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות, אני הקרבתי שאני כה"ג ומקריב אונן, ומבואר שלא הקריבו באנינות, וצע"ג, ואשמח במי שיעמידני על האמת!!!

סיכום השיטות

א. דעת הרשב"ם, דעת זקנים, חזקוני, (וכנראה גם הראב"ד): דכל כהן ביום משחתו דינו ככהן גדול, ליטמא למתים ופריעה ופרימה ויציאה מן המקדש, [וצ"ע אם יוכל לשאת ביום זה אלמנה].

ב. דעת הרמב"ן (ושמא גם הראב"ד) דבני אהרן היו ככהן משוח מלחמה בימי המילואים (הוראת שעה).

ג. דעה ב' ברמב"ן דבני אהרן היו כל ימיהם ככהן משוח מלחמה, משום שנמשחו.

ד. דעת הרמב"ם נראה דבני אהרן היו כהנים הדיוטות אפילו בימי המילואים.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הזהרו מן הצבועים!

אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל פי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם. ואת השפן פי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם. ואת הארנבת פי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא לכם. ואת החזיר פי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (יא, ד-ז)

על הפסוק הראשון שהובא כאן, מעיר הכלי יקר במקום, שהיה ראוי יותר לכתוב "כי פרסה איננו מפריס", שהרי זה עיקר הטעם לטומאתו ואיסור אכילתו של הגמל. וכן מקשה על הפסוקים העוסקים באיסור אכילת השפן והארנבת, שהיה נכון יותר לומר בהם "כי פרסה לא יפריס" שזו הסיבה שבגללה נאסרו באכילה. וכיוצא בזה מקשה בפסוק על איסור אכילת החזיר, שאומר "כי מפריס פרסה הוא", והרי לא זו הסיבה שמפניה הוא נאסר באכילה, אלא מפני שאינו המדבר מעלה גרה, ואם כן היה צריך לכתוב "כי אינו מעלה גרה", ולמה התחיל בכולם בסימן הטהרה שלהם.

לכן מייסד הכלי יקר יסוד גדול וחשוב – כי ביאור הענין הוא שסימן טהרה שבכולם מוסיף טומאה על טומאתן, וכדרך שאמרו רבותינו על עשו (בראשית רבה סה, א) שנמשל לחזיר שפושט את טלפיו להראות כאילו הוא כשר, בזמן שתוכו מלא און ומרמה ניובא בהמשך]. זה מורה על כל מי שאין תוכו כבדו, כמידת הצבועים המראים את עצמם כשרים, ובלי ספק הם גרועים הרבה יותר מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוים לרעה.

[קצת מזכיר את הוראת רבן גמליאל (ברכות כח.) שכל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש].

כך אומר המדרש (בראשית רבה סה א) על עשו: ויהי עשו בן ארבעים שנה (בראשית כו, לד), הדא הוא דכתיב (תהלים פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער, רבי פינחס בשם רבי סימון, מפל הנביאים לא פרסמוה אלא שנים, משה ואסף. משה אמר (דברים יד, ח) ואת החזיר פי מפריס פרסה הוא. אסף אמר, יכרסמנה חזיר מיער. למה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת נראת כאלו מצעת את הבימה. כך עשו, כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דמה עצמו לאביו, אמר, מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה, אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה, הדא הוא דכתיב ויהי עשו בן ארבעים שנה.

צביעות לשמה! אין לו שום תוכן פנימי טהור, אלא רק רצון להראות את עצמו כאילו הוא נוהג כאביו...

הזהרו מן הצבועים!

רש"י (בראשית כה, כז) מגלה לנו שכבר מן ההתחלה נהג עשו כך. ואלו דבריו: יודע ציד, לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות.

אצלו זו היתה דרך חיים!...

רש"י (סוטה כא:) כותב על הנהגת הצבוע: המכריע אחרים באורחותיו, [אומר לכולם] ראו ועשו כמוני ולכו בדרכי, לא נתכוון זה אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות, ואין תוכו כברו, אלא [עושה כן כדי] שלא ידקדקו אחריו לבדוק בתועבותיו.

הכלי יקר מצטט את דברי רש"י, על הפסוק האמור באחי יוסף "ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית לז, ד), שכותב: מתוך גנותם למדנו שבחם, שלא דברו אחת בפה ואחת בלב.

גם בשעת כעסם, קנאתם ושנאתם, לא נהגו בצביעות. מה שהיה בליבם - נראה עליהם גם מבחוץ. אין שקרים. אין "הצגות" כאילו הכל בסדר. מידת האמת מחייבת להראות כלפי חוץ את מה שבלב פנימה! לא לנהוג בצביעות!

מוסיף ומבאר הכלי יקר שהפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה, כי בפרסה זו הוא יכול להטעות את הבריות ולהיראות כאילו הוא כשר.

ואילו אצל הגמל, השפן והארנבת, זה הפוך, מכיון שהם מעלים גרה, הם יכולים להראות זאת כסימן טהרה ולרמות בכך את הבריות כאילו הם טהורים, ולכן זו סיבת טומאתם! סימן הטהרה שהם משתמשים בו במרמה!

ומסיים הכלי יקר, שלמרות שכל המידות וההנהגות הללו לא שייכים בבעלי חיים, מכל מקום הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האדם האוכלם, כי "כל אוכליו יאשמו" (ע"פ ירמיהו ב, ג) להיות מ'כת הצבועים' המראים את עצמם כשרים.

הגמרא (סוטה כב:) מספרת דבר נורא! ינאי המלך הזהיר את בתו ואמר לה: אל תתייראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס.

הם אלה שצריך לשמור מהם מרחק באופן מיוחד!

המהרש"א (שם) כותב שמעשה זמרי לא היה בסתר כדרכן של הצבועים, אלא בגלוי ובפרהסיא, וכפי שהתורה מעידה עליו "וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אָחִיו אֶת הַמְדִינִית לְעֵינָי מִשָּׁה וּלְעֵינָי כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כה, ו), ואם כן מקשה מדוע הגמרא מציינת אותו כדוגמא למעשיהן של הצבועים?

מתרץ המהרש"א שאכן מעשה זמרי היה בגלוי, אך מעשי הצבועין נעשים בסתר, ולאחר מכן הם מראים את עצמם כפרושין ובאים על מנת לבקש שכר כפינחס. אכן צדיקים רבים היו שעשו מעשים טובים, ומאידך רשעים רבים עשו רע, ומה שנקטה הגמרא כדוגמא דווקא את זמרי ופינחס, הוא משום שמעשיהם היו ממש הפוכים זה מזה בצורה קוטבית באותו דבר עצמו – זמרי חטא בפרהסיא, ולעומתו פינחס מחה במעשה נפשע זה עצמו.

הזהרו מן הצבועים!

עוד אמרו חכמינו על מי שעושה עצמו נזקק ובאמת אינו במצב כזה רק מתנהג כ"צבוע": תנו רבנן, המסמא את עינו והמצבה את בטנו והמקפח את שוקו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך, המקבל צדקה ואין צריך לכך סופו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך.

[מספרים שבאו פעם לאחד מאדמור"י חב"ד ואמרו לו על אחד שהוא עושה עצמו חסיד אבל אינו חסיד באמת, ענה הרי יש במשנה בפאה כל מי שאינו חגר וכו' ועושה עצמו אינו מת וכו' והרי מדה טובה מרובה ובודאי שבסוף יהיה חסיד באמת...]

*

הבני יששכר שואל למה דוד המלך אומר "שמרה נפשי כי חסיד אני" (תהלים פו, ב), וכי מי שאינו חסיד אינו זכאי לבקש מה' יתברך שישמור את נפשו?

ומביא דברי חכמינו אודות היצר הרע: "תנא דבי ר' ישמעאל, בני! אם פגע בך מנוול זה [=יצר הרע] משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ" (קדושין ל:).

והקשה הבני יששכר, על איזה מין יצר הרע מדברים כאן? מובן שאין הכוונה ליצרו של אדם רשע ההולך בשרירות לבו ועובר עבירות בשאט נפש.

אלא כאן מדובר ביצר הרע אשר מגיע בצביעות כשהוא מחופש ליצר הטוב, ומשכנע את האדם לעבור עבירה מסויימת, וטוען לו בלהט שזו מצוה גדולה [כדברי הרב מבריסק שלפני שנכתב הספר חפץ חיים, היצר הרע היה אומר לאדם: מצוה לדבר לשון הרע על פלוני! מצוה להלבין פניו של אלמוני! מצוה לרכל על פלמוני! וכן הלאה על זו הדרך... משנכתב הספר "חפץ חיים" יודעים הכל לפחות שזו לא מצוה...].

במקרה כזה צריך היהודי לקיים בנפשו דברי חכמים ולמשוך את היצר הרע הזה לבית המדרש, כדי לומר לו – תראה לי בבקשה באיזה ספר בבית המדרש כתובה מצוה זו, ואקיימנה...

משיאמר האדם כך ליצרו, מובטח לו שהלה יעזבנו ולא יטרידנו עוד בדבר הזה.

אולם מה קורה אם אותו אדם הוא איש "חסיד" הנוהג בחסידות ועושה לפנים משורת הדין יותר ממה שה"הלכה היבשה" מחייבת. כאן לא יוכל להתחמק ולומר ליצרו שמה שדורש ממנו לעשות כמצוה, לא כתוב באף ספר, כי יצרו יטען לו – הרי אתה מקיים גם מה שלא כתוב באף מקום, כמנהגם של המתחסדים עם קונם ועושים יותר מן המוטל עליהם!

לכן נזקק החסיד לתפילה מיוחדת "שמרה נפשי כי חסיד אני" ואני זקוק לשמירה מיוחדת כדי להנצל מרשתו של היצר הרע האורב לי.

*

לבן הארמי נהג עם יעקב בצביעות מעין זו. הוא העמיד פני ידיו, ואף דבר אליו כידיד, וכשהגיע לחרן, מיד "וַיִּרְץ לְקָרְאתוֹ וַיַּחֲבֹק לוֹ וַיִּנְשָׁק לוֹ" בהתלהבות (בראשית כט, יג).

הזהרו מן הצבועים!

כאשר את הסיבה האמיתית לחיבוקו ונישוקו, גילה כבר רש"י שם: ויחבק, כשלא ראה עמו כלום, אמר, שמא זהובים הביא והנם בחיקו (בראשית רבה שם). וינשק לו, אמר, שמא מרגליות הביא והם בפיו (בראשית רבה שם).

וכן נהג בצביעות באומרו: "הֲכִי אָחִי אֶתָּה וְעַבְדְּתָנִי חֲנָם הַגִּידָה לִּי מַה מְשַׁכְּרְתָךְ" (שם פסוק טו) "וְאֶשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתֶף וּבְכִנּוּר" (בראשית לא, כז). אמר הכל בצורה יפה, אבל ליבו בל עמו כידוע.

בתחילת פרשת כי תבא (דברים כו, ה) נאמר: "ארמי אבד אבי וירד מצרימה", סופי תיבות ידיד, כפי המסומן כאן.

רש"י (שם) לומד כדעת חז"ל בהגדה של פסח ובמדרשים (ספרי דברים כו) שהכוונה כאן ללבן. הוא היה הארמי המדובר.

לאור מה שהקדמנו, אומר בעל "נפלאות מתורתך", מובן מאוד למה נרמזו כאן סופי תיבות ידיד – שהרי הוא נהג כידיד ולא הראה כלפי חוץ את שנאתו שבלב פנימה. באופן זה של הסתרת הכוונות הרעות, הסכנה כפולה ומכופלת...

*

בתהלים (קיח, א) נאמר: "ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי". מביא רבי עקיבא אייגר בחידושיו על התורה (בראשית), בשם המהר"ם אלמושונינו והראנ"ח בפירושם לספר תהלים, וכן פרשו רבי חיים ויטאל בפירוש עץ הדעת טוב על תהלים, ואחיו של המהר"ל מפראג בספר החיים חלק גאולה וישועה פרק ג', שדוד המלך מבקש מהקדוש ברוך הוא 'לטפל' באותם אנשים המתחזים כעוזריו, ובקרבתם חורשים עליו רעות, כי הם מסוכנים יותר מאנשים אשר הם שונאים גלויים, ואשר אותם הוא בעצמו מזהה כשונאים ונזהר ונשמר מהם.

*

במדרש (במדבר רבה כב) מבואר שהבל היה יותר גיבור וחזק מאשר קין. שואל אם כן הגר"א (קול אליהו, בראשית) איך הצליח קין להרוג את הבל שהיה חזק וגיבור ממנו?

ומתרץ הגר"א על פי האמור שם "וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ" (בראשית ד, ח). וכבר שאלו מפרשי התורה במקום, מה אמר לו קין ומדוע זה לא נכתב בפסוק?

מיישב הגר"א, קין אמר לו מה שכתוב בפסוק "אחיו", כלומר אני חברך ואחייך הדורש שלומך וטובתך. באופן זה לא ידע הבל שקין חורש עליו רעה ומתכנן להורגו, ולכן לא נשמר ממנו, אלא התקרב אליו יתר על המידה. בדרך זו של צביעות הצליח קין לגבור עליו ולרצחו נפש, בלי שהבל ינסה אפילו להתנגד או להתגונן...

כעת מובן מאוד גודל האזהרה להתרחק יותר ויותר מן הצבועים. סכנתם גדולה הן בגשמיות והן ברוחניות. החכם ישכיל לזהותם ולהתרחק מהם כמטחוי קשת!

הזהרו מן הצבועים!

וגם אנו – שומה עלינו לשום את דרכינו ולא להיות צבועים בעיני עצמנו. הבה נשקול בפלס את מעשינו ונראה אם אכן כל מעשינו לשם שמים, או רק כדי להראות כצדיק בפני הבריות.

וכל מעשיך יהיו לשם שמים! (אבות פרק ב משנה ב)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

סוף זמן דין אנינות

וַיְדַבֵּר אֱהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חֲטָאתָם וְאֶת עֹלָתָם לִפְנֵי ה' וַתִּקְרָאנָה אֹתִי
כְּאֵלֶּה וְאֶכְלָתִי חֲטָאת הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינַי ה' (י, יט)

דין 'אונן' מופיע בשני מקומות בתורה, א [דברים כו-יד] לא אֶכְלָתִי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ, מכאן שאונן אסור לאכול קדשים ומעשר שני. ב [ויקרא י-יט] הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חֲטָאתָם וְאֶת עֹלָתָם לִפְנֵי ה' וַתִּקְרָאנָה אֹתִי כְּאֵלֶּה וְאֶכְלָתִי חֲטָאת הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינַי ה', מכאן לאונן שעבד עבודה בבית המקדש – שחילל.

אנינות של תורה – לאסור באכילת קדשים, אינה אלא **ביום המיתה**, וכלשון הכתוב 'ואכלתי חטאת היום'.

והנה מצינו מחלוקת התלמודים לגבי מת שנקבר ביום המיתה – מה דינו באותו יום אחר הקבורה, דבירושלמי בפסחים פ"ח ה"ח (דף ס"ב ע"א) איתא, 'אי זו היא אנינה משעת מיתה ועד שעת קבורה דברי רבי וחכמים אומרים כל היום כולו ... דרבנן קלת על דר' מת ונקבר בשעתו על דעתיה דר' אינו אסור אלא אותה שעה בלבד על דעתיה דרבנן אסור כל היום כולו'. ומבואר דלרבי נגמרה האנינות – בשעת הקבורה, ולרבנן האנינות ממשיכה עד סוף היום. אולם בבבלי שולל אפשרות שהאנינות תסתיים קודם סוף היום, דאיתא בגמרא בזבחים דף ק' ע"ב, 'דתניא עד מתי מתאונן עליו כל היום רבי אומר כל זמן שלא נקבר במאי עסקינן אילימא ביום מיתה מי איכא דלית ליה דיום מיתה דתפיס לילו מדרבנן ותו רבי אומר כל זמן שלא נקבר הא קברו אישתרי ליה ומי איכא דלית ליה ואחריתה כיום מר'. וע"כ הגמרא מעמידה את מחלוקתם באופן אחר (כדלהלן).

ואף בראשונים מצינו שנחלקו בזה, דשיטת הרמב"ם פרק ב' מהלכות ביאת מקדש הלכה ט', והרמב"ן בתורת האדם, שהוי אונן כל יום המיתה. אולם ברש"י בכמה מקומות (זבחים דף ט"ו ע"ב ד"ה אונן, ופסחים דף צ' ע"ב ד"ה האונן) מבואר, שאונן דבר תורה – הוי עד שעת קבורה בלבד. וכבר הקשו האחרונים על דברי רש"י הללו, והאריכו לבאר דבריו.

עוד מצינו מחלוקת תנאים האם ישנה אנינות דבר תורה בלילה שאחר יום המיתה, דאיתא בברייתא בזבחים דף צ"ט ע"ב, 'דתניא אנינות לילה מדברי תורה דברי רבי יהודה ר"ש אומר אונן אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים תדע שהרי אמרו אונן טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים'.

ואף בזה מצינו להלכה מחלוקת בראשונים, דדעת הרי"ף סוף פרק ב' דברכות דף י ע"א, והרמב"ם פרק ג' מהלכות מעשר שני הלכה ו', דלילה שלאחר המיתה – אינו אלא

סוף זמן דין אנינות

מדרבנן, ואילו המאירי במועד קטן דף י"ד ע"ב, כתב דרבים פסקו דאנינות לילה דבר תורה, וכתב שם שיש שמכריעים דאם נקבר המת מבעוד יום – אין אנינות הלילה מהתורה, אך בנקבר המת בלילה – אף שאר הלילה הוי אנינות מהתורה.

והנה כל זה איירי באנינות דבר תורה – לענין איסור אכילת קדשים, אולם ישנה גם אנינות דרבנן – לענין זה, ואנינות זו ממשיכה עד שעת קבורה – אפילו הקבורה נעשית כמה ימים אחר המיתה. ובגמרא בזבחים הנ"ל דף ק' ע"ב, מעמיד רב חסדא את מחלוקת רבי ורבנן בענין אנינות מדרבנן – **בלילה שאחר הקבורה**, וז"ל 'עד מתי הוא מתאונן עליו כל אותו היום בלא לילו רבי אומר כל זמן שלא נקבר ואם נקבר תופס לילו', דלשיטת חכמים אין יום הקבורה תופס את לילו – אף מדרבנן, ואילו לרבי יום הקבורה תופס את לילו - מדרבנן.

והנה דיני אונן המבוארים בשלחן ערוך ביורה דעה סימן שמ"א, אינם ענין לדין אונן הנ"ל, דעד השתא התבאר דינו לענין איסור אכילת קדשים – מדאורייתא ומדרבנן, אך ביורה דעה נתבאר דיני אונן שהוסיפו חז"ל – מחמת שמתו מוטל לפניו. וכבר כתב הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה קמא סימן צ"א בתחילת אות כ"ה, 'בהאי הלכתא דאנינות דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני, אף אם ילפינן מהתם אבילות יום ראשון, מ"מ אין לזה שום קשר להא דאונן אסור בבשר ויין ופטור מכל המצוות, וכאילו כל השם של הלכות 'אונן' שכתבו הפוסקים הוא רק שם המושאל, שהרי באכילת קדשים אסור גם בשבת ויו"ט ואפילו אם הוא בבית האסורים או בעיר אחרת שמתחיל מיד להתאבל, וגם אע"ג שמותר להאכיל בשר ויין למי שאינו יודע שמת לו מת מ"מ להאכילו קדשים ודאי אסור, כי הפטור ממצוות הוא רק במי שמתו מוטל לפניו או מוטל עליו לקוברו דחשיב כעוסק במצוה דפטור מן המצוה וגם משום כבוד מתו'.

והנה במשנה ריש פרק ג' דברכות, 'מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה', ובגמרא שם דף י"ז ע"ב, 'מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ... ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה'.

ובירושלמי ברכות פרק ג הלכה א' דף כ"ב ע"א, 'תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו', ומביא הירושלמי שני טעמים מדוע אונן פטור מעשיית מצוות א מפני כבודו של מת, ב משום שאין לו מי שיטפל במת. ומסביר הירושלמי שהנפק"מ בין שני הטעמים, באופן שיש לו מי שיתעסק בצרכי המת, דלטעם הראשון אסור במצוות, דאין זה מכבודו של המת, אך לטעם השני – כל שיש לו שיתעסק בצרכו, רשאי לעשות מצוות.

הבית יוסף ביור"ד בהלכות אנינות סימן שמ"א הביא את דברי הירושלמי הנ"ל, וכתב שדבר זה תלוי במחלוקת ראשונים, דהתוס' בריש פרק ג' דברכות דף י"ז ע"ב ד"ה ואינו מברך, דייקו מרש"י שדבר זה תלוי ברצונו, שכתב שם 'ואינו צריך לברך ברכת המוציא... אינו צריך לברך ברכת המזון... אין צריך שיברכו לו אחרים בברכת הלחם'. וכן משמע מדברי הרמב"ם, שכתב בפרק ד' מהלכות קריאת שמע את הפטורים מקריאת שמע עקב

סוף זמן דין אנינות

טרדתם, כגון א חתן [הלכה א] ב אונן [הלכה ג] ג המתעסקים עם המת [הלכה ג-ו], ואח"כ כתב בהלכה ז', 'כל מי שהוא פטור מלקרות קריאת שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא והוא שתהא דעתו פנויה עליו'. ומשמע שהלכה ז' קאי על כל הפטורים שנזכרים קודם לזה, ובכללם גם אונן. אולם דעת התוס' הנ"ל, הרבנו יונה (שם) והרא"ש [שם הלכה א'] דאף הרוצה להחמיר על עצמו – אינו רשאי.

הבית יוסף בהלכות אנינות [שם] הביא את השיטות הראשונים הנ"ל אך לא הכריע בזה להלכה, ובאור"ח בהלכות קריאת שמע סימן ע"א, כתב 'ולענין הלכה ... הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו אין מוחים בידו'.

ואילו בשלחן ערוך נקט ההיפך, דבהלכות קריאת שמע סימן ע"א סעיף א', כתב 'ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי הקבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו, ואילו בהלכות אנינות סי' שמ"א סעי' א', כתב 'ופטור מכל מצות האמורות בתורה, ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו. וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין, אינו רשאי'.

והמשנה ברורה [שם ס"ק ז] הביא בשם האחרונים שהעיקר כמש"כ בהלכות אנינות – שאינו רשאי להחמיר על עצמו.

והנה בהמשך דברי הירושלמי (שם ע"ב), 'נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים'. ומביא הב"י [הלכות אנינות] את הסבר הרמב"ן בפירוש דברי הירושלמי, 'שהיו חבורות בעיר מזומנים על הקבורה וכשהשלים האבל צרכי הוצאתו – מוסרין אותו לאותן חבורות על מנת שיוציאוהו לבית הקבוקות כשירצו, ומשעה שנמסר להם המת – אינו מוטל על האבל אלא על אותן הכתפים, הלכך ... אוכל בבית אחר ואוכל בשר ושותה יין מעתה, אעפ"י שהמת בבית'.

וכן פסק השו"ע יור"ד סי' שמ"א סעי' ג', דמשמסרוהו לכתפים – חברא קדישא, מותרים בבשר ויין. וכתב ע"ז בדגול מרבבה דכיון שמותרים בבשר ויין – ק"ו שחייבים בקריאת שמע ותפלה וכל המצוות, ומביא את דברי הירושלמי (שם דף כ"ב ע"ב), 'אבל בשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צרכו ושותה כל צרכו ומזומנים עליו ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהם אמן אמר רשב"ג הואיל והתרתי לו את כל אלו חייביהו בשאר כל המצות של תורה אם חיי שעה התרתי לו – כ"ש חיי עולם'. וכן פסק במשנ"ב (שם) ס"ק ד'.

ובמשנ"ב (שם) הוסיף ע"ז, שכל זמן שמספידים את המת – אכתי דין אונן עליה. ולכאור' מקור דבריו הוא מהשו"ע בסי' ע"ב סעי' ג', שכתב 'העם העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפנייהם נשמטים אחד אחד וקורין ומתפללין', ומסביר המשנ"ב בס"ק ט' שא"א שיקראו כאן אצל המת - משום לועג לרש. ואעפ"י שאין משם ראייה גמורה, כיון דאי נימא דמשמסרוהו לכתפים – פקע האנינות, א"כ גם על קרובי המת היה מוטל להשמט למקום צדדי ולהתפלל, מ"מ אפש"ל דאין זה מכבודו של המת ומכבודם של קרובי המת

סוף זמן דין אנינות

להשמט מהמת בשעת ההספד, ומדלא נשמט – ממילא אסור בקריאת שמע ותפילה, אך א"כ אינם פטורים מדין אונן, אלא מדין לעג לרש.

אולם בגמרא בברכות דף י"ט ע"ב מבואר, 'ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפנייהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפנייהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין וכ"ו, וכן נפסק בשלחן ערוך בהלכות אנינות סי' שמ"ד סעיף י"ב, וא"כ מבואר שהאונן פטור מהמצוות בשעת ההספד – אף בזמן שאין המת לפניו. אלא שאפשר דאיירי קודם שמסרו לכתפים.

והנה משסיימו את ההספדים, ומסרו את המת לחברא קדישא ע"מ להליכו ולקברו בבית הקברות, לכאו' אין סיבה לומר שאכתי הם אוננים, ומ"מ מדברי הב"י (שם) בהמשך הדברים שמביא את דברי ההגהות מיימון [פרק ד' מהלכות קריאת שמע ס"ק ו'], דמספקא ליה בהולך עם המת בספינה או בעגלה – אי דמי לנמסר לכתפים, ס"ל לנודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן קי"א), דאפשר לומר דהא דמשנמסר לכתפים – דפקע מיניהו דין אנינות, היינו דווקא במוליכים את המת למקום רחוק ואין האונן הולך עמהם לבית הקברות, דבכה"ג משמסר את הטיפול במת לחברא קדישא – אין לו שום עסק עם המת (אפילו המת עמו בבית), אבל במקום שקרובי המת מלוים את המת עד לקבורה – לא מהני ליה המסירה, דכיון דגם הוא הולך עמהם – הרי מוטל עליו כמו עליהם.

אולם החכמת אדם [כלל קנ"ג סעיף ג'], אחר שכתב את הדין המובא בשו"ע הנ"ל, הוסיף ע"ז 'ולפ"ז לא יפה עושים האוננים שממתינים להתפלל עד אחר קבורה, דתיכף כנשתפשרו עם הח"ק בעד מקום הקבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכין – חייבים להתפלל ... כל זמן שמספידים אותו אזי פטור, ותיכף אח"כ מותר להתפלל וחייב'. ואף שהיה מקום להבין בדבריו דקאי במי שאינו ממשיך ללוות את המת עד הקבורה, מ"מ יעוין בדברי החכמ"א בקונטרס מצבת משה (אחר דיני אבלות) אות ב', שכתב 'לאחר שמסרתי כל צרכי קבורה להח"ק וגם בחרתי לו מקום קבורה וכבר חפרו הקבר ... אף שעדין לא נקבר, כיון שמסרתי לכתפים הייתי מברך ... דדוקא כ"ז שמוטל עליו לקברו אע"ג דכבר עשה כל צרכו כיון שלא קברו שמא יתעצל בקבורתו, אבל כיון שמסרו לכתפים בודאי יעשו כ"צ ואין שום חשש התעצלות ולכן מותר ... וא"כ ה"נ אף שהאבל הולך ג"כ לבה"ק דמותר'.

והשערי תשובה אור"ח ריש סימן ע"א, הביא את דברי הנוב"י להלכה, וכן בפתחי תשובה (שם ס"ק כ"א) הביאו להלכה, ואחר שהביא את דברי הנוב"י הללו, כתב 'ומטעם זה נהגו במקומינו שהאוננים ממתינים להתפלל עד אחר הקבורה אף שכבר נתפשרו עם הח"ק בעד מקום הקבורה ונתנו להם הוצאות ותכריכין, כיון דבמקומינו גם הקרובים הולכים בשעת הקבורה, ובספר חכמת אדם התרעם עליהם ע"ש – ובחנם התרעם'. ואילו המשנ"ב (שם סי' ע"א ס"ק ד') ציטט את לשון החכמ"א הנ"ל להלכה, אלא שלא מפרט דאיירי אף בהולכים ללוות את המת.

ועיין בשדי חמד ח"ו מערכת אנינות (עמוד 158), שאחר שהביא את מחלוקת הנוב"י והחכמ"א הנ"ל, כתב 'נלע"ד דלפי מה שנהגו שאין הבנים הולכים ללוות אחרי מטת

סוף זמן דין אנינות

אביהם המת ומקפידים ע"ז ורבים מצווים ומחרימין ע"ז מטעם הידוע, הנה בכה"ג לכ"ע אחר שנתפשו ומסרוהו לכתפים -חייבים הם בכל המצוות'. ומנגד הערוך השלחן יור"ד סימן שמ"א סעי' כ'; כ"ב, אחר שהאריך להוכיח כפסקו של הנוב"י דדברי הירושלמי שמשמסרוהו לכתפים בטל האנינות – איירי דווקא במולכים המת לקוברו בעיר אחרת, הוסיף ע"ז 'לא מיבעיא הקרובים ההולכים לבה"ק, אלא אפילו הנשארם בביתם נמשך האנינות עד אחר הקבורה, וכן המנהג הפשוט בכל מדינתנו'.

והנה בקיצור שלחן ערוך סימן קצ"ו סעיף ה', ג"כ כתב שהמנהג דאף אחר שמסרוהו לכתפים – אינם מתפללים עד לאחר הקבורה, והיינו מפני שגם הם הולכים ומלויים את המת עד בית הקברות, ומ"מ מסיים ואומר 'והרוצה להחמיר ולהתפלל תכף לאחר שמסר את המת לאנשי חב"א הקדישא – יכול להחמיר על עצמו'. ודו"ק דבכה"ג אפשר גם לצרף את שיטת רש"י והרמב"ם הנזכ"ל, דס"ל דאונן רשאי להחמיר על עצמו ולקיים מצוות ולברך ברכות.

ובשדי חמד (שם) אחר שהביא את מחלוקתם של הנוב"י והחכ"א, כתב 'לכן נעל"ד דאם יש חשש שעד שיחזור מבה"ק יעבור זמן קריאת שמע ותפלה, הנה כיון שנתפשו עם ה"ק ומסרו להם – אף שדעתו לילך עם המת לבית הקברות, מ"מ יוכל להתפלל ולקרות שמע קודם שיוציאו המת, דכדאי הם הרבני' הנ"ל לסמוך עליהם שלא לבטל תפלה וברכות ק"ש.

ובספר גשר החיים פרק י"ח סעי' כ"ב, ג"כ מסיק להלכה כדברי הקיצור שלחן ערוך והשדי חמד, דמשמסרוהו לכתפים – אף שבכוונת הקרובים להמשיך ללוות את המת לקבורה, מ"מ א"מ שאינו ממשיך ללוות את המת (כגון יוצאי חלציו – לנוהגים כך, וה"ה מי שאינו חש בטוב וכד') הרי הוא מתחייב בכל המצוות, (אף שחובת האבלות חלה עליו רק משעת הקבורה). ב' רשאי להחמיר על עצמו ולקרות קרי"ש ולהתפלל. ג' אם רואה שע"י שעד זמן הקבורה – יעבור זמן קריאת שמע או תפילה - יפרוש למקום נסתר ויקרא קריאת שמע ויתפלל.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

טעם לימוד מסכת אבות ואופן לימוד מוסר

מנהג ישראל להתחיל משבת זו ללמוד פרקי אבות וכדהובא במנהגי מהרי"ל (עמ' קנב אות א), והחסידי יעב"ץ כתב בטעם המנהג "התורה לא תשכון כי אם בריקן ממידות רעות ומלא ממידות חשובות וכו' ולזה נהגו לקוראם באלו השבתות קודם מתן תורה".

וכן כתב האבודרהם (סדר ימי העומר) "הטעם שקורין אותם באלו השבתות לפי שהם ימים מנויים למתן תורה ולכן נמנה אנחנו אלו הימים כמו האוהב שהוא ממתין ביאת אהובו מן הדרך, והוא מונה הימים והלילות עד שיבא ורוב עניני המסכתא הם הזירוז על קריאת התורה ומעשה המצות".

והיינו כדי שנזכה לקבל התורה כראוי צריכים מקודם לקיים "דרך ארץ קדמה לתורה" לסלק מאתנו כל מדה רעה ולהכין את עצמינו להיות כלי הראוי שתשכון בנו התורה, וכך פסק החפץ חיים זי"ע בריש ספרו משנה ברורה (ס' א סק"יב) "צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ותבלין יצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל", וכתב שם בשער הציון שמקור דבריו מהחיי אדם וז"ל (בכלל קמ"ג) "ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודו. ואפילו אם יתבטל עי"ז מלימוד פרק משניות או שאר לימוד, כי מה ה' אלקיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו. וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה, כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים. ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה, כי אם אינו יודע מה לעשות, מה תועיל לו היראה, כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה, ר"ל אין יראתו כלום, הגם שבודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם ירא שמים אף שהוא עם הארץ, יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה, כמש"כ (משלי יט, א) 'טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו, ר"ל טוב רש בתורה והולך בתומו, מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה".

והמתבונן בדברי החיי אדם כאן צריך שיחזימו רעד, דאין המדובר כאן דמי שלומד ואינו מקיים ח"ו אלא שלומד תורה בלא יראה, ועליו נאמר שתורתו נקראת "עקשות פה" רח"ל. וזהו גופא כוונת המשנה "אם אין יראה אין תורה!" והתרופה לזה היא לימוד מוסר, ומבואר בזה דברי החפץ חיים שהיה אומר שבלי לימוד מוסר כלל אין האדם שוה כלום וכדמובא (ח"ח חיי ופעליו שכ"ט ואור אלחנן ח"א עמ' צ"ב) שהגאון רבי אלחנן ווארסמן שיבח פעם איזה ישיבה לפני החפץ חיים ושאלו הח"ח אם לומדים שמה מוסר והוסיף הח"ח "ללא מוסר אין שוה אפילו כאבק הפורח". וע"ע במשנה ברורה ס' קנ"ה ס' א שגם יהודי שאינו יודע כלל ללמוד אכתי צריך לעשות חשבון עניניו בכל יום.

ויש לבאר דברי הח"ח למה תורה בלי מוסר לא שוה כלום, והלא הוא לומד תורת ה' והמאור שבה מחזירו למוטב, וי"ל על פי דברי הגמ' ע"ז (כ:): "אמר רבי פנחס בן יאיר

תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות" וכו' והנה לא נתבאר בדברי הגמ' איזה דברי תורה מביאה לידי זהירות, ופשטות הלשון משמע שכל דברי תורה יש בהם כח זו, שאם לומדים אותה כראוי הוא משפיע על האדם שיזהר במעשיו, וכן איתא במסילת ישרים (ריש פרק ד), אמנם שכתב שם שהוא רק על דרך כלל שמביא את האדם לידי זהירות, וכדי שיבוא האדם לידי זהירות בדרך פרט אינו מספיק שילמוד דברי תורה באיזה סוגיא שיהיה, אלא צריך "התבוננות על חומר העבודה אשר חייב בה האדם ועומק הדין עליה, ויצא לו זה מן הלימוד בפסוקים ומאמרי חז"ל המעוררים על זה" עכ"ל.

ובדרך זה פירש החפץ חיים (פר' דברים) דברי המדרש (הובא בילקוט שמעוני דברים ב,ג) "אם ראיתם את עשו שמבקש להתגרות בכם לא תעמדו כנגדו אלא הצפינו עצמכם מלפניו, ולהיכן נברח ברחו לתורה". וביאר החפץ חיים שאין כוונת המדרש שמספיק ללמוד תורה בכל אשר ירצה, אלא כוונת המדרש להדרכת התורה בנוגע להתגרות באומות, דהיינו ללכת בעקבות יעקב אבינו במלחמתו עם עשו הרשע שהתקין עצמו לשלשה דרכים לתפלה ולדורון ולמלחמה.

ורואים מכל זה שאם כי סגולת ת"ת כנגד כולם, אולם הכוונה בדרך פרט היא בענין דברי תורה שנוגע לדבר ההוא. ויסוד זה של סגולת התורה שצריך להיות באותו ענין דוקא, הוי נוגע להלכה גם כן. והדברים מפורשים במכתב מהחפץ חיים (מכתבים ומאמרים ח"ב סוף מכתב ז) וז"ל "וידעתי גם ידעתי שכח התורה כולה וכל עניניה ואפילו סדר נשים ונזיקין אגוני מגנו ואצוחי מצלי, אבל כל ענין וענין לפי סגולתו, והיינו אם אחד נכשל בגזל ילמוד דיני גזילה וסגולת התורה מענין זה תחליש היצר הרע מלבו כמאמרם ז"ל (מדרש רבה פר' נשא) 'אם יגעת בתורה הרבה הקב"ה מסיר היצר הרע ממך' וכהאי גוונא בעריות ובמאכלות אסורות".

ובזה נבין המובא בשו"ת דברי יציב (יו"ד ס' קל"א) דאע"פ שקיי"ל שאין דין רבו המובהק בזמן הזה אבל רבו במוסר ובחסידות כן נחשב כרבו המובהק עיי"ש משום שהוא מעמידו על רגליו. וביאר על דרך הרמ"א (יו"ד ס' רמ"ב ס' ל) שפסק "עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול והחילוקים שנוהגים בזמנה"ז רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר".

ויסוד דבריו מובאים בהקדמת המדרש שמואל שביאר למה פרקים אלו נקראים "פרקי אבות" ולא שם אחרת, משום שעל ידי לימוד פרקים אלו התנאים נעשים לנו כאבות וקרבו המובהק וז"ל המדרש שמואל: "ראוי ליתן טעם למה קראו למסכתא זו אבות, ואני אומר משום שהם דברי תוכחות ומוסרים ומילי דחסידותא וכל המדריך את חבירו בדרך ישרה נחשב כאילו עשאו כענין שנאמר באברהם ושרה ואת הנפש אשר עשו בחרן והרי הוא אביו, וכן אמר שלמה ע"ה בני שמור אמרי וגו' וכמה פעמים בני בני. דכיון דכל דברי שלמה הם ג"כ דברי מוסר וכיון שהוא מוכיח ומדריך לאדם בדרך ישרה הרי השומע לעצתו הוא בנו כבן השומע בקול אביו. נמצא שכל התנאים הללו שהוזכרו בזאת המסכתא שהם מדריכים בני האדם הם אבות לכל העולם וכל השומעים את דבריהם בנים

המה להם". וכך הוא לשון הרה"ק מוויטעפסק זי"ע באחד ממכתביו (פרי הארץ סוף מכתב כ"ב): "בניי אתם כאילו ילדתיכם אחר שקיבלתם תחילת הנקודה ביראת שמים מאתי".

וכעין זה כתב התוס' יו"ט "וקרא למסכת זו אבות בשם אבות כי על האמת החכמים הם האבות כענין שנאמר בעלישע "אבי אבי" על אליהו הנביא ז"ל, וכן נקראו התלמידים בנים שנאמר ושאר ישוב בנך".

ועד"ז כתב הרה"ק הבני יששכר זי"ע בספרו אגרא דפרקא (ריש מטות) שכתב "עיקר אמירת התורה לרבים הוא שיגיע להם מזה הענין תועלת והנהגה לעבודתו ית' ולתורתו, כי זה שמה אשר יקראו לה תורה שהיא מורה לנו את הדרך אשר נלך בה ומלמדת אותנו בכל עת ומקום וזמן איך להתנהג, ולא להראות חריפות אשר לא יצא להשומעים שום תועלת לעבודה. הגם דקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא, עכ"ז העיקר להורות לעם אשר צוה ה' וכמו שכתב המגן אברהם ריש הל' פסח עיי"ש" עכ"ל.

וכדאי לצטט עוד בענין זה ממכתב הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל (אגרות וכתבים אגרת ד') וז"ל: "והנה אע"פ שכתבתי לך שהתענגתי הרבה על הערותיך בדברי הקונטרס, מכל מקום האמת ניתנה להאמר כי הרבה יותר הייתי מתענג אם היית מודיע לי כי הקונטרס פעל עליך התעוררות בכיוון של 'עבודה בפועל ממש'. בדרך דוגמא, שהרגשת עילוי בתפלתך או בעסקי גמילות חסדים וכדומה. הלא יודע אתה מחמדי כי בעל מוח אתה וממילא לעולם אשמח יותר לראות עליך צד עליה בהנהגת החיים של דרכי עבודת ה' מאשר דברי שכל הנובעים מן המוח. הנני בטוח בצדקת המשפט האחרון", עכ"ל.

ובדרך זו פסע גם הס"ק מרוזין זי"ע, וכך אמר פעם להגה"ח ר' דוד'יו מברדיטשוב בעל תהלה לדוד (הובא בספר בית ישראל עמ' ז): וז"ל: "מה אתם סוברים שהצדיקים אינם יכולים ללמוד תורה? אכן האמת היא, מה היא תורה, שמורה דרך איך לעבוד את השי"ת, והפלפול בתורה הוא לבוש מהתורה, אכן מה דאחיד במלכא אחיד בלבושין דיליה" עכ"ל. ועל דרך זה כתבו רבינו תם ורבינו חננאל (הובא בתוס' גיטין ו: ד.ה. אר"י) וז"ל "והא דאמר בפ"ק דמגילה (טז): 'דברי שלום ואמת מלמד שצריכה צירטוט כאמיתה של תורה' היינו מזוזה וקרי ליה אמיתה של תורה על שיש בו שם יחוד מלכות שמים". וכך איתא ברמב"ם בהל' תשובה (פרק ו, הל' ד), "שואלים הצדיקים בתפלתם מאת ה' לעזורם על דרך האמת כמ"ש דוד (תהלים פו, יא) 'הורינו ה' דרכך אהלך באמיתך', כלומר אל ימנעוני חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכך ויחוד שמך". (וראה לשון הרמב"ם בפ' המשניות לברכות סוף פר' ט "יקר בעיני ללמד עיקר מעקרי הדעת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו").

ובזה מבואר הא דמסופר (עירין קדישין ח"ב עמ' תרט) דפעם אחת כאשר נתבקש הס"ק מרוזין לברך מישהו שיזכה ללמוד יום ולילה, פרץ אנחה מלבו וידבר בתמיהה לומר האם זהו התכלית ללמוד יומם ולילה, וסיים בפה קדשו "יזכה שילמוד באמת", והיינו כנ"ל לימוד שמביא האדם למלכות שמים.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

ניצוצות בפרשה – ביאור הא דכתבה התורה "סנפיר" משום יגדיל תורה ויאדיר

**אֶת זֶה תֹאכְלוּ מִפֶּלֶא אֲשֶׁר בְּמַיִם כֹּל אֲשֶׁר לֹא סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בְּמַיִם בַּיָּמִים וּבַנְּחָלִים אֲתֵם
תֹאכְלוּ (יא, ט)**

בגמ' חולין [ס"ו ע"ב] תנן התם כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר וכו', מכדי אקשקשת קא סמכינן, ליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר, אי כתב רחמנא קשקשת ולא כתב סנפיר הוה אמינא מאי קשקשת סנפיר ואפילו דג טמא, כתב רחמנא סנפיר וקשקשת, ומקשה הגמ' דהלא קשקשים היינו לבוש כדמצינו בקרא דשמואל, ואם כן לא לכתוב סנפיר, ומיישב הגמ' דנכתב סנפיר משום יגדיל תורה ויאדיר.

ביאור המדרש דלע"ל ישחט הלוי את שור הבר ע"י סנפיריו, ואיך כשר השחיטה.

ונראה לבאר דברי הגמ' הא דכתבה התורה סנפיר משום יגדיל תורה ויאדיר עפ"י המדרש [ויקרא רבה פרשה יג, ג] "אמר רב יודן ברבי שמעון, בהמות ולויתן הם קיניגין של צדיקים לעתיד לבוא, וכל מי שלא ראה קיניגים של אומות העולם בעולם הזה, זוכה לראותם לעולם הבא, כיצד הם נשחטים, בהמות נותן ללויתן בקרניו וקורעו, ולויתן נותן לבהמות בסנפיריו ונוחרו, והצדיקים אומרים זו שחיטה כשרה היא [בלשון בתמיה], ולא כך שנינו "הכל שוחטים ובכל שוחטים ולעולם שוחטים חוץ ממגל קציר והמגרה והשיניים והציפורם מפני שהם חונקין [בלשון בתמיה], אמר ר' אבא בן כהנא אמר הקב"ה "תורה מאיתי תצא", חידוש תורה מאיתי תצא (וכעין זה בילקוט שמעוני רמז תקלה).

**ב' מיני צדיקים, "לויתן" רומז לצדיקים שעבודתם בייחודים עליונים, "שור הבר" רומז
לצדיקים שעבודתם עם מצוות גשמיות.**

ומבאר בעל התניא [לקו"ת ריש פרשת שמיני] ענין קניגי זו דלויתן עם שור הבר, כי יש ב' מיני צדיקים, יש צדיקים בבחינת "לויתן", ויש צדיקים בבחינת "שור הבר", צדיקים בבחינת "לויתן" הם צדיקי עליון, ונקראים "לויתן" מלשון "הפעם ילוה אישי אלי", שהם נלווים לה' יתברך ללא הפסק, צדיקים מיוחדים אלה הם בבחינת מיעוט, ואינם שייכים לרוב בני אדם, רוב בני אדם שייכים לעולם הגשמי "וידגו לרוב בקרב הארץ", ואילו צדיקים אלה אינם בארץ אלא בים, ובדומה לדגים המכוסים על ידי הים ואינם נפרדים מן המים, בבחינת עלמא דאתכסיא, עבודתם הוא בסתר.

צדיקים אלו מרגישים אלוקות כל הזמן ואינם נפרדים ממנו, ולכן נקראים "נוני ימא דאזלין ביבשתא", הם שטים בים, מסוף העולם ועד סופו דוגמת הדגים, ובטיסה אחת עפים כעוף מעלה מעלה עד רום המעלות על ידי כנפי האהבה והיראה, שעבודת ה'

שלהם היא ברוחניות דוקא, בכוונת הלב ובמסירות נפש "בכל מאודך", ובהתפשטות הגשמיות הקרובה למעלת הנבואה, עבודתם הוא בקרירות הדמים ובנחת [כמו הדגים ששטים בים בנחת], ובטיסה אחת מגיעים למעלה מעלה כנ"ל.

צדיקי עליון אלה עושים רצונו של מקום למעלה מ"והיה אם שמוע תשמעו" הרבה למעלה מעבודה גשמית של תורה ומצוות, ודוקא על ידי עבודה רוחנית של מסירות נפש ב"אחד", והם מייחדים יחודים עליונים ובבחינת עליות בסתר, כגון רשב"י ובנו הם צדיקים מבחינת לויתן, ישבו במערה י"ג שנים וניזונו רק מחרובים ומים שנבראו למענם, עבודת ה' שלהם היתה רוחנית, כי הרבה מצוות מעשיות לא יכלו לקיים, הם לא אכלו מצה בפסח, לא קידשו על היין, לא בנו סוכה ולא נטלו לולב ואתרוג, וכן האריז"ל היה במדרגה זו.

ויש צדיקים בבחינת "שור הבר" שנשמותיהן נקראות "בהמת הארץ", שעובדים את ה' דוקא בקיום מצוות מעשיות בגשמיות, עבודתם היא בזיכוכ גשמיות העולם שלכן נקראים "שור הבר", מלשון "נקי ובר לבב" זך וברור, הם מגלים וממשיכים אור אין סוף דוקא במצוות מעשיות, בפסח על ידי אכילת מצה, בשבועות על ידי מתן תורה, בסוכות על ידי ישיבה בסוכה ונטילת לולב ומיניו.

עבודת השם שלהם הוא בהתלהבות כרשפי אש, צדיקים אלה ממשיכים השפעות אלוקיות לחיי היום יום בעולם הזה.

העולם הזה יש לו קשר אמיתי לאלוקותו יתברך ע"י הצדיקים שהם בבחינת "לויתן" ע"י עבודתם בייחודים, וזהו שאמרו חז"ל [ב"ב ע"ד ע"ב] העולם כולו עומד על לויתן שמקיף כל העולם, צדיקים אלו הם במדרגה יותר גבוהה מהצדיקים שבבחי' "שור הבר".

לעתיד לבוא הלויתן יעשה מלחמה עם שור הבר וישחטנו בסנפיריו, אין "ושחט אלא "ומשך" שבאמת השחיטה היא משיכה והעלאה ממקום למקום, דהצדיקים שהם בבחי' "לויתן" יעלו את הצדיקים שהם בבחי' "שור הבר", ודוקא על ידי הסנפירים עיקר העליה של הלויתן, שבהם הוא שט, ובטיסה שלו הוא מעלה את "שור הבר" בעליה שלמעלה מכוחו.

אמנם בימינו שחיטה כזו פגומה לחלוטין מחמת ההפסק [הסנפירין דומה למעגל דהיינו שיש לו כמו שיניים והווה הפסק וחונקו במקום לשוחטו], אך לעתיד לבוא היא תהיה דוקא באופן זה, כי בעליות שהלויתן יעלה את שור הבר יהיה הכרח בהפסקים, לפי שלא יוכל שור הבר לעלות בבת אחת בכל ההיכלות, וצריך הפסק בין היכל להיכל ולכן ה' יתיר פגימה זו, עכ"ד בעל התניא, עיי"ש עוד שמבאר שגם שור הבר יעלה את הלויתן על ידי שידקרנו בקרניו, עיי"ש ביאור הדברים.

ביאור הא דהשחיטה לעת"ל יעשה דווקא עם סנפירין עם פגימות ולא עם סנפירין חלוקות.

ובביאור בעל התניא מיושב בזה מה שהתקשיתי במדרש הנ"ל שהלויתן ישחט את שור הבר ע"י סנפיריו, והצדיקים יתמהו דזה אינו שחיטה כשרה כיוון דהסנפירין אינו חלק,

ויש לו פגימות כמו מעגל, ומתרץ תורה חדשה וכו', ולמה צריך להגיע לתורה חדשה וכו' וה' יתיר את זה לעתיד לבוא, למה לא יעשה ה' שהסנפירין יהיה חלוקות בלי פגימות ואז יהיה כשר לשחיטה, ולא צריך להגיע לתורה חדשה וכו'.

אמנם לפי ביאר בעל התניא מבואר היטיב דדווקא צריך להיות הסנפירין עם הפסקות ולא חלק, כי בעליות שהלוייתן יעלה את שור הבר יהיה הכרח בהפסקות, לפי שלא יוכל שור הבר לעלות בבת אחת בכל ההיכלות, וצריך הפסק בין היכל להיכל ולכן ה' יתיר פגימה זו.

ביאור הגמ' ע"ד הנ"ל.

והנה הש"ך על התורה מביא מדרש על הפסוק את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת, אל תקרי תאכלו אלא תלמדו עכ"ד, כוונת הפסוק היא ללימוד תורה וקיום מצוות, ויש בחי' סנפיר ויש בחי' קשקשת.

ביאור הדברים, דהגמ' מבאר "מכדי אקשקשת קא סמכינן" היינו דרוב בני אדם קא סמכי ומקיימים את התורה והמצוות בלבושיו הגשמיים, וכדברי הגמ' שם ד"קשקשים היינו לבוש", מקיימים מצוות מעשיות, בפסח על ידי אכילת מצה, בשבועות על ידי מתן תורה, בסוכות על ידי ישיבה בסוכה ונטילת לולב, דזהו ציווי התורה לקיים את המצוות בלבושיו הגשמיים, דרק יחידה סגולה זוכים למדרגת רשב"י ובנו וקיימו את המצוות ע"י ייחודים עליונים, בלי לבושיו הגשמיים.

וא"כ משום מאי כתבה התורה "סנפיר" משום יגדיל תורה ויאדיר, יאדיר מלשון "אדיר" עצום וחזק, דהעבודה של הצדיקים שהם בבחי' הסנפירין שטים וטסים למעלה במהירות ע"י ייחודים עליונים, תורה היא, והוא גדול ואדיר, הוא מדרגה יותר גבוהה מהמדרגה הראשונה של קשקשים, אלא דמדרגת סנפירין הוא רק ליחידה סגולה.

כל שיש לו קשקשת, יש לו את הרצון להגיע למדרגת הצדיקים סנפיריים, אבל כל שיש לו סנפיר אין לו קשקשת, היינו מרוב דביקותם באלוקותו יתברך כחלק אחד ממש, דבוק בו יתברך בהתפשטות הגשמיות, ע"י שמייחדים ייחודים עליונים, קשה להם התחברות לזה העולם לדברים הגשמיים, כמבואר [שבת ל"ג ע"ב] על רשב"י ובנו [שהם הי' במדרגה של "לוייתן" "סנפירין"] כשיצאו מהמערה וראו שעוסקים בחיי שעה, בכל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף.

לעתיד לבוא ישחט הלוייתן ע"י סנפיריו, והוא ע"ד המבואר דמצוות בטילות לעתיד לבוא, וביארו בס' דהכוונה היא דבכל מצווה יש בו אור אלוקי המלוּבש בלבוש גשמי, כמבואר לעיל דרשב"י ובנו קיימו את המצוות בהיותם במערה ע"י ייחודים עליונים ולא בלבוש הגשמי, ועל דרך זה קיימו האבות את המצוות עד שלא ניתנו, ולעתיד לבוא יתבטל המצוות היינו שיתבטל הלבוש הגשמי, וזהו דהלוייתן ע"י סנפיריו יעלה את הצדיקים שהם בבחי' קשקשים שיזכו לנועם זיו עליון להידבק באור האלוקי בלי הלבושין הגשמי.

ע"י הסנפירין הדג ניזון מאויר צח ונקי, ולא מעפרורית שבקרקע.

ומבואר בזה דברי הרמב"ן שכתב בטעם ההיתר של דגים שיש להם סנפיר וקשקשת, כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן, ויקבלו גידול באויר הנכנס שם, ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הליחות, ושאינן לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר, ועל כן הם בעלי לחה דרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה.

לפי הרמב"ן מבאר החתם סופר דמשום הכי פירשה רחמנא סנפיר להודיע טעם האיסור, אע"פ שבגוף האיסור לא היה טעות שהרי כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, מ"מ לא היה ידעינן טעמו והוזה כמו כל החוקים, והקב"ה רצה להגדיל התורה ולהדירה באדיר ותפארת להראות חכמתינו ובינתינו לעיני העמים, ע"כ ביאר שטעם קשקשת הוא משום הסנפיר שע"י שט למעלה באויר ואינו ניזון [ניזוק] מעפרורית הקרקע.

והדברים תואמים למה שביארנו דהצדיקים שהם בבחי' סנפירים שטים למעלה וניזונים מאויר צח ונקי שהם הייחודים עליונים, ואינם ניזונים מעפרורית הקרקע עולם הגשמי.

*

להצלחת אירוסי בתי תחי' עב"ג הבחור החתן המופלג יצחק אהרן ברנשטיין ני"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל | לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל | לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל | לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

בדין לשחוט לחולה שיש בו סכנה או להאכילו איסור

וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמְתֶם בָּם (יא, מג)

יש לדון בחולה שיש בו סכנה, אשר הטיסו אותו לעשות ניתוח בחו"ל, וחייב לאכול בשר לצורך בריאותו, ובבית החולים בחו"ל יש רק מאכלים של נבילות וטריפות, ויש להסתפק כאשר יש באפשרות המשפחה לשחוט ולבשל לאותו חולה בשבת אוכל כשר למהדרין, או להאכילו את מנת בשר הנבילות והטריפות של בית החולים, מה עדיף. וכן יש לדון כאשר יש אפשרות להאכילו מרק שהתבשל עם נבילה, או לשחוט בשבילו מה עדיף.

לכאורה היה נראה שיש קדימה להאכילו נבילות וטריפות שבזה יעבור האוכל רק לאו, ומאידך אם ישחטו ויבשלו לצרכו יצטרכו לעבור כמה איסורי סקילה של שבת וקיי"ל הקל הקל תחילה, אולם השו"ע בסימן שכ"ח סעיף י"ד פסק וז"ל, היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילו נבילה, ומקורו מדברי הרבה הראשונים ומובא בב"י (שם) וכדיבואר להלן.

והביא המשנ"ב (שם ס"ק ל"ט) את הטעם המובא ברא"ש בשם הר"מ, דכיון ששבת "הותרה" אצל פיקו"נ, ולכן הותר לשחוט לחולה, והיינו דלא הוי "הפקעה מהמעשה" שנחשב שלא שחט וכן שלא בישראל כיון דהוי לצורך פיקו"נ, ולכן הותר לשחוט ולבשל לצורך החולה, אלא שיש להקשות על ביאור זה, דא"כ נימא הכי גם לגבי איסור נבילה גדר של "הותרה" אצל פיקו"נ ויעבור רק על לאו ולא על איסורי סקילה, וצ"ב.

ונראה ליישב דשאני איסור נבילה דהוי איסור "חפצא", שאותו חזיר שקצים ורמשים ישארו מציאות של שקצים ורמשים גם אי נימא "הותרה" הוי הותרה באיסור חפצא, ונפק"מ לדעות בפוסקים שהם מטמטמים את הלב גם כאשר האוכל אותם במצב של פיקו"נ, וכ"פ הש"ך ביור"ד לגבי אשה חולה שיב"ס שמותר לה לאכול בשר טריפה, אולם לא תניק את בנה שהאוכל משפיע על בנה, משא"כ באיסור שבת שאין איסורו איסור "חפצא" אלא רק מצד הזמן שנאסר לעשות מלאכות בשבת, וכדין יוה"כ שאין המאכל נהפך לחפצא של איסור, א"כ בכה"ג אפשר להחשיב את השחיטה והבישול למעשה המותר, וחשיב כאילו ששחט ובישל ביו"ט, ודו"ק. [נוע"ע בשמחת מיכאל על השו"ע ח"א סי' קכ"ט].

אולם יש לדחות ביאור זה, ממש"כ הרשב"א בתשובה [סי' תרפ"ט], שדעתו ששבת "דחוויה" מפני פיקו"נ וכן נקטו הרבה מהראשונים, ולכן לשיטתו עדיף להאכיל את החולה נבילה ולא לשחוט ולבשל בשבילו, ובתוה"ד כתב (שם) שהנידון אם שבת הותרה או

דחוייה תלוי בנידון אם הותרה טומאה בציבור או דחוייה בציבור עכת"ד, ומבואר להדיא בדעת הרשב"א שהשווה ודימה את איסור שבת לדין "טומאה" בציבור דהוי כדין איסור "חפצא" שכל טומאה הוי איסור חפצא.

ועוד טעם הביא המשנ"ב ומובא ברא"ש (שם), שאם נאכילו נבילה א"כ יהיה קץ באכילת נבילה ועיי"ז לא יאכל ויסתכן עכת"ד. ונפק"מ לדינא בטעם זה בנידו"ד שנמצא בבית החולים שבחו"ל שע"י המאכלים של הנבילות וטריפות יהיה קץ בהם, ולא יאכל ויבוא לידי סכנה, א"כ בודאי שישחטו ויבשלו לצרכו בשבת אוכל כשר למהדרין, וכ"פ הגרשז"א זצ"ל [שש"כ פ"מ הערה מ"ח], והוסיף (שם) שמטעם זה אסור להטעות את החולה ולומר לו שהמאכל כשר, שיש חשש שמא יקוץ החולה לאחר שאכלו ושוב יגיע למצב של פיקו"נ.

ועוד טעם הביא (שם) בשם הר"ן דכיון שעובר באכילת נבילה על כל כזית וכזית, א"כ חמור ריבוי לאוים מאיסור שבת של שחיטה, והביא בספר אפיקי ים [ח"ב סי' ל"ב] שהיה מעשה עם הגר"ח שהיה נידון בחולה שיב"ס האם להאכילו מרק נבילה או לשחוט עבורו בשבת, ופסק להם שישחטו וכדפסק השו"ע.

והביא (שם) שבן דודו של הגר"ח, מצא בספר גבעות עולם שכאשר הנידון על מרק נבילה, עדיף להאכילו מרק נבילה כיון שהרבה מהראשונים נקטו שטעם כעיקר מדרבנן ולא מדאורייתא, והביא (שם) שאמרו להגר"ח ואמר שאם היה יודע לא היה פוסק לשחוט אלא שיאכל את המרק הנבילה.

והוסיף האפיקי ים (שם) שאפי' למ"ד טעם כעיקר מדאורייתא בכ"ז עדיף שיאכל את המרק ולא ישחוט, והביא לדינא מלשון הר"ן, שנקט שבכל כזית וכזית נבילה חל לאו, א"כ מדויק שאם לא היה כזית אלא רק חצי שיעור שאסור מהתורה ולא לאו, בכה"ג עדיף שיעבור איסור של חצי שיעור ולא ישחטו עבורו, ולכן ביאר (שם) שגם אם טעם כעיקר מדאורייתא, כיון שע"י אכילת מרק זה אין עובר בלאו ומלקות עדיף להאכילו מרק מאשר שישחטו עבורו.

אולם ציין שהמג"א [סי' שכ"ח ס"ק ט'] ובט"ז [שם ס"ק ו'] לא ס"ל הכי, ונקטו שגם באופן של חצי שיעור הדין הוא שעדיף לשחוט לצורך החולה ולא להאכילו חצי שיעור, דסו"ס ג"כ הוי ריבוי באיסור תורה של חצי שיעור.

אלא דתיקשי לן פסק השו"ע בהל' יוה"כ סי' תרי"ח, והוא דין מוסכם שמאכילים ומשקים את החולה שיב"ס בשיעורים, והיינו פחות פחות מכשיעור, ולפמ"ש"נ בדעת המג"א והט"ז, שבכל גווני עדיף איסור תורה אחד ואפי' סקילה יותר מאשר חצאי שיעור, א"כ מדוע ביוה"כ מאכילים את החולה שיב"ס פחות פחות מכשיעור, סו"ס הרי עדיף להאכילו שיעור גמור שיעבור בלאו אחד, וצ"ב.

וביאר בספר אשר לשלמה [מועד סי' ס'] שכל האי דינא שמאכילים את החולה שיב"ס פחות מכשיעור אינו מדין הקל הקל תחילה, שיש עניין למעט את רמת האיסור שלא יאכל כשיעור אלא שיאכל פחות מכשיעור, אלא ההגדרה היא שכיון שהחולה יכול

בדין לשחוט לחולה שיש בו סכנה או להאכילו איסור

לאכול או לשתות גם פחות מכשיעור, ע"י שיאכל או ישתה בהפסקות וכו', א"כ מעיקר אלא הותר לו אכילה של כשיעור, כיון שהוא חולה ויכול להתקיים עם אותו אוכל או נוזלים כעת גם ללא אכילת "השיעור", בכה"ג לא התירו לו לאכול כשיעור. ולכן גם לדעת המג"א והט"ז שפליגי על האפיקי ים, וס"ל דעדיף תמיד שיעבור איסור תורה אחד של סקילה מאשר ריבוי איסור של כמה חצאי שיעור, אולם בדיני שיעורים של יוה"כ בכה"ג מודו שעדיף שיאכל פחות מכשיעור, שמעיקרא לא הותר לחולה לאכול שיעור אם יש באפשרותו לאכול פחות פחות מכשיעור, וכל מה שדנו המג"א והט"ז הוא לגבי פעולת בישול היתר, או שיאכל ב' חצאי איסור של יין נסך.

והעולה לן, א. נחלקו הראשונים אם חילול שבת לצורך פיקו"נ בגדר "הותרה" והיינו הפקעה מהמעשה, או דחוייה והיינו הפקעה מהענשה בלבד, ובדעת השו"ע בסי' שכ"ח מתבאר דהוי הותרה לטעם המובא ברא"ש, ולכן פסק השו"ע על חולה שיב"ס שעדיף לשחוט בשבילו ולא להאכילו נבילה, ודלא כהרשב"א שס"ל דחוייה ולשיטתו עדיף להאכילו נבילה ולא לשחוט עבורו, ב. בנבילה אין גדר "הותרה" בפיקו"נ ומשום דהוי "חפצא" של מאכל האסור, ונפק"מ לשי' הש"ך שגם בחולה שיב"ס האוכל נבילות הוא מטמטם את הלב, ג. חולה הנמצא בחו"ל עדיף שישחטו ויבשלו בשבילו ולא יאכל את המאכלים של הנבילות והטריפות כפסק השו"ע ומטעם "הותרה" שבת בפיקו"נ וכמשנ"ל, וגם לטעם השני המובא ברא"ש שמא יקוץ מהמאכל הנבילה ויבוא לידי סכנה, ד. להאכיל את החולה שיש בו סכנה מרק שיש בו נבילה או לשחוט עבורו, פסק האפיקי ים בשם הגבעות עולם שעדיף להאכילו מרק שיש בו נבילה משום שלדעת רוב הפוסקים טעם כעיקר מדרבנן, וכך הסכים הגר"ח הלוי וגם לדעות הפוסקים שטעם כעיקר מדאורייתא סו"ס אין מלקות עליו ודינו כחצי שיעור, שלשיטת האפיקי ים עדיף איסור ח"ש ולא שחיטה, ה. נחלקו המג"א והט"ז ומאידך האפיקי ים, האם עדיף ב' חצאי שיעור שאינו לאו אלא רק איסור תורה, שיאכל כמה חצי שיעור ולא ישחטו עבורו וכך נקט האפיקי ים בדקדוק לשון הר"ן, שנקט שעל כל כזית וכזית יש לאו ומשמע שכאשר הנידון הוא חצי שיעור עדיף שיעבור איסור של חצי שיעור ולא שחיטה, ומאידך הט"ז והמג"א ס"ל שעדיף לשחוט ולא להרבות באיסורים הגם דהוי איסור של חצי שיעור. אולם גם לדעת הט"ז והמג"א כאשר יש לו אפשרות ביוה"כ לאכול אכילה אחת של שיעור או לאכול פחות מכשיעור, בודאי שמודו שיאכל פחות מכשיעור, וכמשנ"ל כיון שעכשיו הותר לו רק חצי שיעור, וכל מה שדנו הוא לבשל מאכל היתר, או שמאכל ב' חצאי שיעור.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

מורה הלכה בפני רבו, בהוראה לצורך עצמו

וַיְדַבֵּר אֶהְרִן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חֲטָאתָם וְאֶת עֲלָתָם לִפְנֵי ה' וַתִּקְרָאנָה אֹתִי
פְּאֵלָה וְאֶכְלָתִי חֲטָאת הַיּוֹם הַזֶּה וְיִטֵּב בְּעֵינַי ה' (י, יט)

כתב באור החיים הק' וז"ל: והיה נראה להוכיח מכאן ספק אחד, אם מותר לתלמיד להורות לעצמו הוראה במקום רבו, שראיתי להרא"ש ז"ל (עירובין פ"ו ס"ב) שכתב לאסור, זולת סר סכינא (עירובין סג.) שאין קפידא כל כך, והנה ממה שראינו שהורה אהרן הלכה זו לעצמן ושרפו החטאת משמע שמותר, ואין לך רב מובהק כמשה לאהרן, ואולי יש לדחות וכו'.

לדינא נקטינן כדברי הרא"ש כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן רמב סי"ב) 'אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם במקום רבו'. וצ"ע כמו שהוכיח רבינו האור החיים מאהרן דחזינן דמותר.

נדב ואביהו הורו לצורך עצמן ונענשו

מאידך, לכאורה יש להוכיח כדברי הרא"ש, מהא דמבואר בגמ' שם, שחטא נדב ואביהו ויקריבו לפני ד' אש זרה' (פסוק א) היתה שהורו הלכה לפני רבם, והרי לא עשו אלא לעצמם, ואי נימא דמותר התלמיד להורות לעצמו, אם כן למה נענשו נדב ואביהו, אלא על כרחך כדברי הרא"ש לחלק בין סר סכינא לשאר הוראות.

איסור מורה הלכה בפני רבו, משום כבוד רבו

אכן עצם דברי הרא"ש צ"ב, מה טעם יש לחלק בין סר סכינא לשאר הוראות. והרא"ש כתב וזה לשונו: הני מילי בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם (חולין י:), וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו, אבל דבר איסור והיתר אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו, והדעת נוטה לאסור. ולכאורה אינו מובן, דהא כל עצמו של איסור מורה הלכה בפני רבו אינו אלא מפני כבודו של הרב כמבואר בכל הסוגיא [כהאי גונא מי מתחזא כאפקרותא ועוד], ואם כשמורה לעצמו אין לחוש לכבוד רבו, אמאי לא נימא הכי בכל הוראות.

אמנם חזינן דתוך שלש פרסאות אסור להורות אפילו כשקיבל רשות מרבו (סנהדרין ה:), ואי כל דין מורה הלכה בפני רבו הוא משום כבוד רבו בלחוד, אם כן אמאי לא מהני נטילת רשות.

אימת רבו עליו ולא יוכל לכוון הדין כראוי

אלא דבכתובות (ס:) איתא, 'אפילו ביעותא בכיתחא לא לישרי איניש במקום רביה, לא משום דמיחזי כאפקורותא, אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא' וכו'. וכתב בחנוכת התורה (פרשת ויקרא) דזהו טעם אחר לאיסור מורה הלכה בפני רבו, כי מפני אימת רבו לא יוכל לכוון הדין כראוי ויטעה בדין. לפי זה א"ש דלא מהני נטילת רשות

תוך שלש פרסאות, אף דמשום כבוד רבו ליכא שהרי נטל רשות, כי כשהוא קרוב לרבו אימת רבו עליו, וחיישינן לטעות בהוראה.

לפי זה מובנים שפיר דברי הרא"ש, דבדיקת סכין אינו הוראה אלא כבוד לחכם בלבד, ולכן אין בזה משום חשש טעות מאימת רבו, וכל האיסור הוא משום כבוד רבו לחוד, וכשמורה לעצמו אין בזה פגיעה בכבוד רבו, משא"כ שאר הוראות, אף דליכא משום כבוד רבו, אבל חיישינן לטעות כי אימת רבו עליו.

נמצא דחוץ לשלש פרסאות דקיי"ל שמותר להורות רק בקיבל רשות, והיינו דמשום אימת רבו ליכא כיון שהוא רחוק מרבו, ואסור רק משום כבוד רבו, אם כן בזה מותר להורות לעצמו כל הוראות.

חוות יאיר: 'בתוך ביתו' מותר להורות לצורך עצמו

ואולי יש ליישב לפי זה מש"כ בפתחי תשובה (שם סק"ה) להקשות על דברי החוות יאיר (סימן קכב) שכתוב דמותר להורות כל הוראות בתוך ביתו, ולא הביא כלל דברי הרא"ש והמחבר שפסקו לאיסור, ונשאר בצ"ע.

ושמא י"ל דהחוות יאיר מיירי **בתוך ביתו** דווקא, דהתלמיד בתוך ביתו כרשות אחרת דמיא ודמי לרחוק ממנו שלש פרסאות שאין בזה משום אימת רבו, ובזה כל האיסור להורות הוא משום כבוד רבו גרידא, ובמורה לעצמו ליכא משום כבוד רבו, וכל הוראות הו כו סר סכינא כיון דליכא אימת רבו לא חיישינן לטעות.

אהרן בבית המקדש נחשב כבתוך ביתו ומותר להורות

מעתה אפשר לומר, דשאני אהרן מבניו, דאהרן בתוך בית המקדש שהוא היה הכהן גדול, ודינו כבתוך ביתו דליכא משום אימת רבו, ואי מצד כבוד רבו, הא ליכא במורה לעצמו, משא"כ נדב ואביהו שהיו כהנים הדיוטים בלבד, ולא נחשב הבית המקדש כביתם, ושפיר יש בהם אימת רבם, ולכן אסור להורות אף לעצמם דחיישינן לטעות כאמור.

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

ביאור שורש 'שמן': הארה, התרחבות וגמישות רוחנית – לעומת קשיחות ארצית

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי (ט, א)

מספר שבע הינו מספר הידוע בחשיבותו, יום השבת הוא ביום השביעי, אולם כאן רואים אנו חשיבות מיוחדת ליום השמיני, וצריך להבין מה מעלת היום הזה, ובפרט שמצינו גם שיום המילה הוא ביום השמיני, בהמה מתרצה לקרבן מיום שמיני ואילך, ובכלל גם כל שבת הוא יום שמיני לשבת הקודמת [כמדומני שראיתי יסוד זה מהאריז"ל].

וקודם נעמוד על שורש 'שמן' שממנה יוצא המספר 'שמונה'.

השורש כולל את המוצר 'שמן', וכן את המושג 'שמן' המורה על אדם או בהמה הרחבים בהרבה 'שומן' או במשהו אחר המרחיב את הנפח.

ידוע גם ש'שמן' רומז ל'חכמה', וכן ידוע שמספר שמונה רומז למה שמעל הטבע כי הטבע נכלל בשבע מדות, ומספר שמונה הוא מה שמעל הטבע, ולכן ימי חנוכה שהיה בהם נס מעל הטבע הם שמונה ימים.

ולהסביר כל זאת נראה שהשורש הזה עוסק בהתרחבות המהות, דהיינו, אדם שיש לו בית יכול להרחיבו בהוספת עוד חדר, אבל זוהי התרחבות של הוספה, לא של המהות, אבל אדם שאכל הרבה ונעשה שמן הוא נותר אותו אדם, אבל המהות שלו התרחבה.

וידוע ש'שמן' צף מעל המים, וההסבר לכך הוא כי הוא קל במשקלו ממשקל המים, לכן המים הכבדים יורדים כלפי מטה, ונמצא שכמות ליטר שמן יש לה יותר נפח מכמות ליטר מים [כי היות והשמן קל יותר זקוק הוא ליותר נפח להגיע למשקל המים], וזהו גם התרחבות המהות, שהמהות של השמן רחבה יותר מהמהות של המים.

וה'חכמה' של האדם איננה נמדדת במשקל, אלא כמה שאדם חכם יותר, יש לו יותר נפח של מידע בשכלו, והנפח הזה גם אינו נמדד בשטח אלא הוא נפח רוחני - השכל של החכם רחב יותר, ולכן 'שמן' הוא רמז ל'חכמה'.

והמספר 'שמונה' רומז לכח העל-טבעי היכול לתת התרחבות איכותית לצמצומי מדות הטבע, כמו אם המגדילה את בניה, מתרחבים מקטנות לגדלות, הן בנפח הגוף והן בחכמה ובינה –

הכח העל-טבעי הזה מתגלה בתוך הגבולות הארציות, וכאשר רואים בארץ התרחבות מפליאה, הרי זה מגיע מתוך הכח הזה, ולמשל, כאשר רואים אדם שהוא בעל-חסד יותר מהרגיל, דהיינו, שמדת החסד שלה רחבה יותר מהרגיל, הרי זה מחמת שאותו אדם

התחבר דרך בינתו אל החכמה שלו, וקיבל משם השראה שהרחיבה את גבולות החסד שלו.

ולכן נס חנוכה שכמות קטנה של שמן קיבלה כח הרחבה – עושים שמונה ימים זכר לנס. הכח המיוחד הזה, יכול גם לשמש לרעה, וככתוב "וישמן ישורן ויבעט, שמנת עבית כשית", וההסבר הוא כי אדם 'ישר' הוא אדם המקשיב תמיד למה שה'חכמה' אומרת לו, ולכן הוא גם מבקש חכמה, וחכמתו מרחיבה את מדותיו, ומרוממת ומגדלתו על כל המעשים, נעשה גמיש ומסוגל יותר, ונעשה תמיד אדם ישר יותר, כי אדם שיש לו מדות שאינם מפותחות, בהכרח שיהיו לו פעולות עקומות, יהיה יותר מדאי ימני או יותר מדאי שמאלני, וכדי להשיג את ההשמנה של ה'חכמה' צריך שהראש יתעניין בחכמה, יבקש להכיר את הנפש וכוחותיה ואת הוראות התורה כלפיה, ואז אכן יהיה בגדר 'ישורן' – יתיישר תמיד יותר ויותר, כל גופו יהא מדור לשכינה, יתדבק במדותיו של הקב"ה... אבל כאשר לוקחים את החכמה ומשקיעים אותה בביקוש הנאות והצלחות ארציות, זוהי 'השמנה ארצית', האדם האנוכי מתרחב, והרוחב שלו דוחק את חבריו וגם דוחק את רגלי השכינה, בועט בכל מי שמפריע לו את התרחבותו...

וברית מילה נתנה ביום השמיני, כי המצוה הזו רומזת על המוכנות לוותר על הנאות ארציות, רומזת לרצון להיות רוחניים הקשורים למעלה, לבם מבקש להשיג הארה עליונה המרחיבה את הנפש. גם קרבן לה' הרומז לבהמיות המבקשת להזדכך ולהתעלות, גם היא זקוקה ליום השמיני הרומז ליכולת הגשמית להשיג התרחבות רוחנית.

ולכן, כל שבת היא שמינית לשבת הקודמת, עד השבת הראשונה שהיתה שמינית לשבת שקדמה לבריאת העולם, השבת שבה כביכול עלה לפני ה' הרצון הקדום החפץ לבראות עולם מתוקן, עולם של מדות מתוקנות ומיושרות, אותו הרצון הוא אשר הביא עמו את כל ההרחבה של הבריאה אשר נוצרה יש מאין, ממנה התפתחו המדות של שבעת ימי המעשה, וכאשר מגיע יום השבת וה' שמח במעשיו – ממנה מתברכים כל ששה הימים, כי כביכול מתחדש שוב הרצון להרחיב יותר את מדות העולם, להמשיך את העולם לזכך אותו ולתקן אותו יותר.

שבעת ימי המלואים שקדמו ליום השמיני, היו ימים של חינוך העבודה והעובדים, כל יום למדו הכהנים כיצד לעבוד את ה' עם עוד מדה משבעת המדות, וכאשר הגיע יום השמיני – אז ירד ענן ה' על המשכן, כביכול החלה להאיר הכח השמיני שהוא כח אלקי המתגלה בתוך הארציות, מרחיב את המדות הארציות, מגלה שאפשר להשיג מדרגות אלוקיות בתוך העולם הארצי, מי שנאמר עליו 'הן השמים ושמי השמים לא יכלכלוך' – יכול להתגלות בתוך גבולות גשמיים, האדם נשאר באמה על אמה ברום ג' אמות, אבל זוכה להרחבה רוחנית ללא גבולות, ושכנתי בתוכם!

*

השמן יש לו כח הארה, יש לו גם יכולת להחליק עצמים שיהיו גמישים יותר, [כמו שידוע שמשמנים מכונות ומפתחות וכו'] –

וההסבר הוא כי כל עצם עסוק עם עצמו, שומר על עצמו, אינו נותן לחבירו להתחכך בו, הרוחב שלו דוחק את חבירו, וכאשר משמנים את העצם, נותנים לו הארה עליונה, הארה המבהירה שההרחבה האמיתית שלך איננה נמדדת בגבולות גשמיים, אלא ביכולת הרוחנית, ביכולת להביא תיקון ושלמות לעולם, מתברר לעצם שהרוחב וההצלחה האמתית שלו יהיו רק כאשר יתן מקום לחבירו, ישתלב ביחד עמו, והענין הזה אינו רק בגלגלי מכוונות, אלא גם במדות האדם, המדות צריכות להשתלב זה בזה, חסד עם גבורה וכו', וכאשר מאיר האדם את המדות במבט על היסוד הזה [שהיא הארת החכמה], מיד מתגמשים מדותיו יוצא מצמצומו האנוכי ונעשה מסוגל יותר, ולכן, כאשר יהודי ניגש לאיזה פעולה טובה ומרגיש מסורבלות וחוסר גמישות, ינסה להביט על האור הכללי של מדותיו, להבחין שיש מדות המועילות לקושי שלפניו וכו'.

והיסוד הזה יכול גם להועיל לכוונת התפלה וכיוצא בזה, כי כאשר אדם מבקש לפרש כל תיבה ותיבה בתפלה, ולקשר כל משפט ולהבינו – עסוק הוא בגבולות של כל תיבה, והתפילה מגיעה במאמץ ואינה זורמת, אך כאשר ניגש לכל משפט ומשפט מתוך מבט על הרעיון שלהם ועל אור ההבעה והרצון הזורח מהם, מתגמשים ומתרחבים כל התיבות לאור אחד...

ולכן צריך לזכור ש'שמן' הוא אותיות 'נשם', כי כאשר אדם עסוק עם הגבולות של התיבות או של המדות שלו, טרוד הוא בגבולות, ונמהר מגבול לגבול, ואינו רואה את האור הכללי המאחד את הכל ונותן גמישות וקלילות, צריך להירגע, לתת זמן לתפוס נשימה בין משפט למשפט, בין פעולה לפעולה, להביט על האור הכללי...

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

וידום אהרן – שכר על השתיקה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהָרֹן הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבֵי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶפְבֹּד
וַיִּדֹם אֶהָרֹן (י, ג)

וברש"י: "וידום אהרן - קבל שכר על שתיקתו. ומה שכר קבל, שנתייחד עמו הדיבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין". ואלו הפסוקים אשר נתייחד אליו כמוש"כ בהמשך "וַיִּדְבֹר ה' אֶל אֶהָרֹן לֵאמֹר: יֵינן וְשָׁכַר אֶל תְּשֻׁתָּה אֶתָּה וּבְנֵיךָ אֶתְךָ בְּבִאָכֶם אֶל אֶהָל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתְּנו חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם".

ויש להבין טובא מדוע נתייחד אל אהרן הכהן הדיבור כשכר על שתיקתו דבר על דין של שתויי יין. [מלבד הסיבה העיקרית שבניו נכנסו שתויי יין] וודאי מונח כאן משהו עמוק, שדווקא על עניין זה בחר ה' ית' לייחד דיבורו לאהרן פעם אחת בכל התורה כולה – לא להיכנס ולהורות שתוי יין?!

ואולי אפשר לומר בדרך 'אפשר' מה שעלה במוחי הדל בעת אשר הרהרתי בדבר, שהנה שורש הדאגות של כל אחד ואחד, שורש הטרדות וחוסר המנוחה מגיע מחוסר יישוב הדעת שיש לאדם.

ונבאר כך: אדם שמתעתד לעבור עליו יום עם תכניות רבות שעליו לסדר, אבל התכניות תחומות ומסודרות דבר דבור על אופניו והוא יודע את אשר לפניו בדיוק מה עליו לעשות בשעה זו ומה עליו לעשות בשעה אחרת, הוא לא יהיה מוטרד על אף שיש לו המון מטלות, ומדוע? משום שהכל מסודר במוחו והוא יודע בכל רגע מה וכיצד עליו לפעול, אבל אם יש לו המון 'על הראש' ואין לו סדר במחשבה, לא תהיה לו יישוב הדעת, והבלבול ישלוט עליו בכיפה.

היום מכנים את המצב המתואר בשתי מילים - 'הכל בשליטה', וברגע שאכן כך ישנו יישוב הדעת.

ועוד יותר, ברגע ש'נופל' על האדם טרדה קשה ומאיימת כגון מחלה קשה שלפתע נודע לו עליה, או מוות של אחד מהקרובים וכדו' על האדם נופל יחד עם המאורע גם חוסר יישוב הדעת לחלוטין, בלבול, בלגאן מחשבתי ופעמים שהאדם עומד למול בעיותיו חסד אונים ואיננו יודע כיצד לפעול עד כדי שיתוק המוח וערפול המחשבה.

לא כן, האדם שזכה ואמונת ה' יוקדת בליבו כאש להבה, והידיעה שהכל מכוון מלמעלה ממלאת את מוחו ליבו ואבריו, עד כדי ידיעה ברורה שהכל בשליטה והבורא יתברך שמו מסדר את כל המאורעות בסדר מופתי והוא זה שמנהיג את עולמו בדיוק כמו שראוי ונכון, אזי גם במצבים קשים ובלתי מתוכננים, וגם ש'נוחתת' עליו הפתעה לא צפויה ואף טרגדיה וכדומה ל"ע לא מאבד את יישוב הדעת ולא נעשה לחסר אונים, ומוחו שולט על ליבו ומחשבותיו, כי הוא יודע וחש שהכל בסדר והעניינים נשלטים בשלט רחוק מאביו שבשמיים טוב ומיטיב.

יין גורם לחוסר יישוב הדעת, לחוסר סדר מחשבתי ולחוסר יכולת להכיל מצבים, 'עד דלא ידע' נאמר על יין, יין הוא חומר המשבש את הסדר של האדם וגורם לו להיות 'סמרטוט' חלוש ותשוש.

אהרן הכהן, במצב הקשה ביותר שאפשר להעלות על הדעת, שעה שהוא רואה את שני בניו מתים מוטלים לפניו, והיגון איום ומאיים - לא זו מאמונתו ולא מאבד את השפיות ויישוב הדעת, 'וידום אהרן' הוא סמל לדורו ולדורות עולם ליישוב הדעת הבאה מכח האמונה בכל המצבים. מכח האמונה החיה בחי החיים.

לכן נאמר לו פרשת שתיית יין - כי הוא זכה שלא היה בבחי' 'שותה יין' גם בעת חשך עליו עולמו, גם בזמן קשה, ויידום אהרן תוך יישוב הדעת וידיעה ברורה כי הכל מאתו ית' השולט בכל סובב כל הסיבות.

נכתב לע"נ אבי ר' יצחק ב"ר יהודה ז"ל - נלב"ע כ"ט ניסן תשע"ח

לתגובות: n0527620488@gmail.com

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

ספירת העומר טרם הלילה

האם מותר לספור ספירת העומר לפני צאת הכוכבים? | מצוות ספירת העומר בזמן הזה, מן התורה או מדרבנן? | מהו הנוסח הראוי באמירת 'לשם יחוד' לפני ספירת העומר? | האם יוצא ידי חובת ספירת העומר בלשון שאינו מביין? | מדוע בני חוץ-לארץ אינם סופרים יום נוסף מספק, כדין יום-טוב-שני של גלויות? | המסופק כמה המספר היום, האם מועילה ספירת ספק?

*

שאלה: בתקופת שעות קיץ רבים מתפללים מנחה וערבית מוקדם, ומסיימים ערבית עוד לפני שקיעת החמה, ומצוי כן בערב שבת. כאשר סיימו ערבית קודם השקיעה, האם יכולים הציבור גם לספור ספירת העומר כבר מזמן פלג המנחה, או שיש להמתין עד צאת הכוכבים?

ספירת העומר קודם צאת הכוכבים

תשובה: אם סיימו תפילת ערבית ומיד שקעה השמש, ועתה הוא זמן 'בין השמשות', דהיינו במשך כעשרים דקות אחרי השקיעה, שהוא ספק יום ספק לילה, עד צאת הכוכבים, יכולים לספור ספירת העומר מיד אחרי השקיעה, בזמן בין השמשות, כי יש חשש שאם הציבור לא יספרו ישכחו לספור בביתם, לכן מקילים בזה לספור מיד אחרי שקיעת החמה. אך אם עדיין לא שקעה החמה, כגון שהיא שוקעת בשעה 7:05 וסיימו התפילה קודם לכן, בשעה 6:50, אין יכולים עדיין לספור העומר, וכל אחד יספור אחר כך בביתו.

ספירת העומר בזמן הזה

נאמר בתורה (ויקרא כג טו): "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמַיַּמַת תִּהְיֶינָה". ומבואר בגמרא (מנחות סו ע"א) ש'ממחרת השבת' הוא ממחרת יום-טוב ראשון של פסח, ולהוציא מלב הצדוקים שאמרו שזה ממחרת שבת בראשית - היום השביעי של השבוע, דהיינו ביום הראשון בשבוע שלאחר יום-טוב ראשון של פסח. לפיכך מצוות עשה לספור ספירת העומר החל מליל ט"ז בניסן עד סוף שבעה שבועות.

ובגמרא (שם) אמר אמר אביי, מצוה למנות ולספור בעומר את הימים ומצוה למנות ולספור את השבועות. וכן חכמי בית-המדרש דרב אשי מנו ימים ומנו שבועות. כלומר

ספירת העומר טרם הלילה

שביום השביעי יאמר "היום שבעה ימים לעומר שהם שבוע אחד", וכן ביום הארבעה עשר יאמר "היום ארבעה עשר יום לעומר שהם שני שבועות", וכן ביום העשרים ואחד, וכן על זה הדרך. והעיקר למנות שבועות בסיכום השבוע, אלא שנהגו להזכיר בכל יום את המנין השבועי, "היום שמונה ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד", וכן על זה הדרך.

ואילו אמימר מנה ימים ולא שבועות, כי אמר שספירת העומר בזמן הזה, שבית המקדש חרב ואין מקריבים מנחת העומר, היא רק זכר למקדש, ודי בספירת הימים בלבד, "היום שבעה ימים לעומר", ללא השבועות, ואין צריך להוסיף "שהם שבוע אחד".

והרמב"ם (פ"ז מהל' תמידין ומוספין הכ"ד) כתב: מצוה זו – של ספירת העומר – על כל איש מישראל, ובכל מקום ובכל זמן. וכתב הכסף משנה (שם), שהוא גם בזמן הזה אף שאין בית המקדש קיים, מצוה מן התורה היא, ואין זה תלוי במנחת העומר. וכן דעת הראב"ה (סי' תקכו), והאור זרוע (סי' שכט). ובשו"ת בית הלוי (ח"א סי' לט) כתב כן בדעת הרי"ף שספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא.

מאידך, דעת התוס' (מנחות סו ע"א) והרא"ש (סוף פסחים) שספירת העומר בזמן הזה דרבנן, כיון שאין קרבן העומר בזמן הזה. וכן דעת הרז"ה (סוף פסחים), נמוקי יוסף (סוף פסחים), הרשב"א (בתשובה סימן קכו), הרוקח (סימן שעא), רבינו ישעיה מטראני (בספר המכריע ס"ס כט), הכל בו (ס"ס נה) ועוד ראשונים. ובבית יוסף (סי' תפט) ובשולחן ערוך (שם ס"ב) פסק כהראשונים שספירת העומר בזמן הזה הוא מדרבנן.

נוסח 'לשם יחוד'

יש נפקא מינה אם ספירת העומר בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, כגון לענין נוסח 'לשם יחוד', שאומרים חלק מבני ספרד וכן החסידים, "לקיים מצות ספירת העומר", ויש נוסח "לקיים מצוות עשה של ספירת העומר", והרי סתם "מצוות עשה" היא מצוה מהתורה, ואילו לדעת רוב הפוסקים ומרן השולחן ערוך (סי' תפט ס"ב) ספירת העומר דרבנן, ואיך אומר שקר לפני ה' יתברך, "דובר שקרים לא יכון נגד עיני" (תהלים קא ז). וגם יש בזה איסור משום בל תוסיף, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' ממרים ה"ט) שהאומר על בשר עוף בחלב שהוא אסור מהתורה עובר בבל תוסיף. ולכן הטוב ונכון לומר "לקיים מצות ספירת העומר". ואמנם בשו"ת נודע ביהודה (קמא יו"ד סימן צג) יצא בחריפות נגד האומרים 'לשם יחוד', אולם גם אנו שנוהגים לומר 'לשם יחוד', מכל מקום אין להוסיף מילים שאינן ברורות. ובשנת תשמ"ז יצא לאור סידור 'חזון עובדיה', שם כתבנו בנוסח 'לשם יחוד' "לקיים מצוות ספירת העומר". והעתיקו כן גם בסידור 'יחווה דעת'.

האיך מברכים 'וציוונו'?

נוסח הברכה "אשר קדשנו במצותיו וציוונו על ספירת העומר". לכאורה היכן ציוונו הקב"ה, ובשלמא להסוברים שהמצוה מדאורייתא, ניחא, אך למסקנת ההלכה שהיא מדרבנן, האיך אומרים 'וציוונו'. ובגמרא (שבת כג ע"א) לגבי נר חנוכה: "והיכן ציוונו? רב

ספירת העומר טרם הלילה

אויא אמר מ'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' (דברים יז יא). רב נחמיה אמר: 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך' (שם לב ז). ומדוע כל אחד למד מפסוק אחר. ומבואר בס' איסור והיתר (כלל נח דין קד), וכן רש"י בספר הפרדס (דף כח ע"א) כי לא מצינו ברכה על מצוה שהיא רק הצלה מלאו, כגון המגעיל כלים, שהוא כדי להנצל מאיסור הבלוע בכלי, לא מצינו ברכה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על הגעלת תכלים", וכן בניקור חלב לא מצינו ברכה מיוחדת לכך. אלא מברכים על ציווי קיום מצוות עשה. וברכת 'על ביעור חמץ' בבדיקת חמץ אינו בא רק להציל מאיסור חמץ, אלא היא תקנה שתיקנו חכמים לבדוק החמץ בליל י"ד. וכן מברכים על השחיטה, שנקטה התורה בלשון ציווי, "וזבחת ואכלת" (דברים יד כא), אך אין מברכים על בדיקת תולעים וכיו"ב. וכמו כן לענין ספירת העומר שהיא תקנת חכמים, לכן שייך לברך "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ספירת העומר".

שכח לספור בלילה

התוספות (מנחות סו ע"א) כתבו בשם בעל הלכות גדולות (סי' יב) שאם שכח לספור העומר בלילה, סופר ביום, בלי ברכה, ומועיל ספירתו ביום ויכול להמשיך בשאר הימים. ובמשנה (מנחות עא ע"א) שנינו, "מצותו לקצור בלילה, ואם נקצר ביום כשר". וכמו כן, אפשר בדיעבד לספור העומר ביום ודעת הבה"ג שסופר ביום בברכה, וכן כתבו עוד ראשונים. אך רבינו תם חולק עפ"י המשנה (מגילה כ ע"ב) "כל הלילה כשר לקצירת העומר", ומבואר שרק בלילה אך לא ביום. ולכן כתבו הראשונים שיספור ביום בלי ברכה, אך בשאר ימים ימשיך בברכה. ומכאן יצא המנהג לספור העומר בבית הכנסת בשחרית בלי ברכה, שאם יש מי ששכח לספור בלילה, יספור בשחרית, ויועיל לו שמכאן ולהבא יספור בברכה.

ואם שכח לספור יום שלם, כתב בה"ג (הל' מנחות קלג ע"ג) שלא יברך עוד בימים שלאחריו, משום דבעינן 'תמימות'. אמנם התוס' (מנחות שם) כתבו כי תימה גדולה הוא ולא יתכן. וכן הרא"ש (פסחים סי' מא) כתב דאינו נראה לר"י, דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה. ואם מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, כתב בשו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' לז) שיספור בשאר הימים בברכה, כיון שדעת כמה ראשונים שהוא ספק ספיקא, שמא ספר את העומר, ואף אם שכח לספור, שמא אף בשכח יום אחד יכול להמשיך לספור בשאר ימים בברכה, דכל לילה מצוה בפני עצמה. ואף שבמילי דברכות לא סומכים על ספק-ספיקא, מכל מקום בספירת העומר שיש אומרים שהיא מדאורייתא, מועיל ספק ספיקא. ולהלכה פסק מרן בשולחן ערוך (סי' תפט ס"ח) שאם שכח לברך ולספור העומר באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר הימים, סופר בשאר ימים בלא ברכה, אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר הימים בברכה.

וכתב מרן החיד"א במורה באצבע (אות ריז) שיש להודרו לעשות סימנים שלא ישכח לילה אחד מלספור ספירת העומר, שאפשר שישכח לספור גם ביום, ולא יוכל לספור עוד בברכה.

ספירת העומר טרם הלילה

ספירה בלא הבנה

כתב המגן אברהם (סי' תפט סס"ק ב) שיכול לספור את העומר בכל לשון, אבל בתנאי שמבין מה שהוא סופר, כי אם אינו מבין, אפילו סופר בלשון הקודש, אינו יוצא ידי חובה. והגאון רבי יצחק טייב בספר ערך השלחן (סי' תפט סק"ג) הקשה מדברי התוס' (סוטה לב ע"א) שיש חילוק בין השומע לאומר, שהשומע צריך להבין מה ששומע, אבל האומר בעצמו בלשון הקודש יוצא ידי חובה אפילו שאינו מבין, ואם כן מדוע החמיר המגן אברהם שלא יצא ידי חובה כשסופר אם לא מבין. וכן היעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' קלט).

ובשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' לד) מיישב דברי המגן אברהם, שבכל המצוות התלויות באמירה – כמו קריאת שמע ותפלה – המצוה היא 'לומר', וכיון שאמר יצא ידי חובה גם כשלא הבין, אבל בספירת העומר המצוה היא 'לספור', ואם סופר ומבין, אפילו שסופר בלשון אחרת יוצא ידי חובה, כי 'ספר', אבל כשסופר ולא מבין הוא לא 'ספר', ואין זה סותר למה שנפסק שיכול לברך ברכת המזון גם כשלא מבין. ועל פי יסוד זה שבספירת העומר צריך שתהיה 'ספירה' ברורה.

ספירה של בני חוץ-לארץ

הרז"ה – רבינו זרחיה הלוי – בעל המאור (סוף פסחים) מקשה, שבחוץ לארץ שעושים שני ימים-טובים של גליות. אך ספירת העומר הם סופרים כמונו, מתחילים לספור במוצאי יום-טוב ראשון של פסח, ומדוע אינם סופרים מספק כמו שעושים יום-טוב מספק, יספרו 'היום יום אחד לעומר או שני ימים לעומר', ובליל שבועות יספרו 'היום תשעה וארבעים יום לעומר' מספק. ואין לומר משום חשש ברכה לבטלה, שהרי ביום-טוב שני הם עושים קידוש, ואומרים בתפילה 'אתה בחרתנו', ואם כן יספרו העומר יום אחד יותר מספק.

ספירת ספק

על פי האמור, מתרץ הדבר אברהם, שבספירת העומר הדין שונה, שצריך לספור ודאי ולא ספק. אי אפשר לספור היום עשרים או עשרים ואחד. כגון הסופר כסף, 'מאה', 'מאתיים', ובהמשך התבלבל וסופר 'שש מאות או שבע מאות', אין זו ספירה, כי ספירה צריכה להיות ברורה, כך בספירת העומר, אם היו מתקנים ספירה מספק, לא היה מקיים מצוה בספירה כזו.

המסופק כמה היום לעומר

לפי זה המסופק מה המספר היום, ואין לו אפשרות לברר המספר המדוייק, אינו יכול לברך ולספור: "היום ארבעים ושניים או ארבעים ושלושה", כי "ספירת ספק אין שמה ספירה" ואינה מועילה. והג"ר שלמה יוסף זווין זצ"ל בספרו המועדים בהלכה מביא את הדבר אברהם בקיצור, שמי שמסופק כמה היום לעומר אינו יכול לספור מספק, כי ספירת ספק לאו שמה ספירה.

סְפִירַת הָעוֹמֵר טָרָם הַלְיָלָה

אבל במחילה מכבוד תורתו הרי הדבר אברהם (סי' לד אות ה) חזר בו אחר כך, כי הרו"ה בעל המאור שהקשה מדוע לא סופרים בחו"ל פעמיים מספק, לא תירץ משום שספירת ספק לאו שמה ספירה, אלא תירוץ אחר, כי אז יצטרכו לספור בחג השבועות מספק, ויבואו לזלזל בקדושת יום-טוב, כי יחשבו שהוא רק ספק יום-טוב.

ומוכח שהבין הרו"ה שספירת ספק נחשבת ספירה, מפני שהסופר ארבעים ושניים או ארבעים ושלושה, הרי הוא שולל את המספר לפניה ולאחריה, ארבעים ואחד וארבעים וארבעה, וכן הסופר 600 או 700, וודאי אינו 500 ולא 800, ונחשב ספירה מסויימת. לכן המסופק כמה היום לעומר, יספור שניהם מספק, ויעשה תנאי שאם המספר הנכון הוא ארבעים ושניים, מה שאספור ארבעים ושלושה אינו למצווה, ואם המספר הנכון הוא ארבעים ושלושה, מה שאספור ארבעים ושניים אינו למצווה. ומכל מקום יספור בלי ברכה.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

תוכחת חכם

אחת ה'עבודות הקשות שבחינוך' היא מצוות התוכחה. התורה כורכת מצוה זו באיסור הלבנת פנים החמור, כדרשת חז"ל בפסוק הוֹכַחְהוּ תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא, שלא תיכשל בהלבנת פניו. קשה להוכיח כנדרש, ומאידך, אסור לנו להעלים עין, כביאור הרמב"ן 'וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא - שיהיה עליך אשם, כאשר יחטא ולא הוכחת אותו'. הרי שחובת התוכחה היא מתוך אהבת ישראל וערבות הדדית. בנקל ניתן להבין את דברי רבי אלעזר בן עזריה (ערכין טז ע"ב) 'תְּמַהְנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שְׂוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ'. שלמה המלך אומר (משלי כה יב) מוֹכִיחַ חָכֵם עַל אֲזָן שֹׁמֵעַת. תוכחת חכם נשמעת. החכם יודע שתוכחה דומה להליך כירורגי מוכרח. פועלים נכון ויש תועלת. אחרת - המצב רק יחמיר.

הבה נלמד ממשה רבינו כמה כללי יסוד בדרך התוכחה. בפרשתנו מצווה משה את אהרן ובניו כיצד לנהוג בהקרבת הקרבנות וסדר אכילתם, ביום שהם 'אוֹנֵנִים' על מיתת נדב ואביהוא. על הכהנים להמשיך בסדר העבודה בלי שינוי, ובני ישראל יתאבלו ויעסקו בקבורה. כך מלמד משה את דבר ה': 'רְאִישֵׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ... וְאַחֲיֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'... וּמִפְתַּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תִצְאוּ...'. בהמשך מבחין משה, כי לכאורה לא פעלו על פי הנחיותיו, כדת וכדין! וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרַשׁ דָּרַשׁ מִשֶּׁה - וְהֵנִיחַ שָׂרָף, הוא הרי צָוָה מפורשות לאכול את קרבנות היום, כרגיל, מבלי סממני אבלות, והנה שרפו את בשר השעיר! עליו להוכיחם על כך!

משה רבינו, רבן של ישראל, הֶעֱנֵנו מכל אדם, אכן מוכיח את תלמידיו. עלינו לעיין וללקט תובנות מפרשה חמורה זו. וַיִּקְצַף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתָרִים לֵאמֹר. שואל רש"י מהו 'לאמר'? מה יאמרו? למי יאמרו? פירש"י 'אמר להם, השיבוני על דְּבָרֵי'. משה מבקש מתלמידיו מענה, "תענו לי, תסבירו את מעשיכם". כמה נחוצה אמירה זו! לעתים אנו מעירים לתלמיד, והוא בכלל אינו מבין מה עשה ועל מה אנחנו נרעשים. הוא מפוחד, מבויש ונאלם דום, ואינו מבחין מה בדיוק אנחנו מוכיחים! הוא אמנם מבין כי משהו "לא בסדר", אך התועלת לא תושג כל עוד שאינו מבין בברור מה לא טוב במעשיו. ברם, כאשר אנו ממתינים ומצפים למענה פיו, עליו להפעיל מחשבה (ולא קל לחשוב בעת לחץ) ויתבונן, יגיע לנקודת השבר, וכך יתקן וישפר. אין מטרת התוכחה להכאיב, חלילה, אלא לתקן!

בפ' (בפר' חיי שרה) 'הוּא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִכִּיחַ ה' לְבֵן אֲדֹנָי, פִּירַשׁ רִשׁוֹי הִכִּיחַ - בְּרַר וְהוֹדִיעַ, וְכֵן כָּל הוֹכְחָה' שֶׁבְּמִקְרָא בְּרַר דְּבָר'. כמו שהוכחה היא ברור, כך גם מהות התוכחה היא ברור העובדות, רק כך נזכה להביאו ל'וּלְבָבוּ יָבִין וְשָׁב'.

זאת ועוד, כאשר מאפשרים ומבקשים מהתלמיד להשיב לנו, ונשמרת לו זכות התגובה, יתכן והוא יצדיק את מעשיו, ויתברר לנו כי טעינו! כן! גם אנחנו, המבוגרים, טועים, ולא רואים את הכל בדיוקנות. זה בדיוק מה שארע כאן! אהרן משיב למשה (במקום בניו - כפי שרש"י מציין, ומכאן שיש להורים לעזור לבניהם בשיח מול המחנך, ואולי יוציאו כאור משפטם...). משה מבין שהוא הטועה, אלעזר ואיתמר נהגו כדין! אילו היה דורש מהם "לשמוע מוסר בדממה" היתה האמת נעדרת. ענוותנותו הביאתו לדרגת וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּיטֵב בְּעֵינָיו כַּפִּירֵשׁ הַיְהוּדָה, ולא בוש לומר "לא שמעתי". תועלת חינוכית עצומה באה לתלמיד כאשר לוקח מרבו דוגמא אישית של הודאה על האמת ללא כחל וללא שרק.

יכולים אנו לבדוק את 'איכות' תוכחתנו על פי חז"ל שקבעו "התוכחה מביאה לידי אהבה" (ב"ר נ"ד). אם אין אהבה הרי שהתוכחה לא היתה כראוי. הרה"ק ריי"צ מליובאוויטש זצ"ל ביקר אצל רופא. הלה נערך להזריק לרבי זריקה. הרבי עקב אחר שלבי ההכנה, הרופא רוחץ ידיו ב'אלקוג'ל', מוציא מחט מאריזה סטרילית ומחטא את המקום באלכוהול למנוע חדירת חיידקים לגופו. שח הרבי, "נלמד דרך חיים, לפני ש"דוקרים" מישהו, לפני שמוכיחים אותו על מעשה לא טוב, נקפיד שהתוכחה תהיה סטרילית וללא נגיעות אישיות, שלא נזיק בתוכחה יותר מאשר נועיל...".

ולסיום, 'יהלום' מאוצרותיהם של צדיקים: נאמר על משה - וַיִּקְצֹף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אֵיתָמָר, קִצְפוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בָּא מִתּוֹךְ לֵב אֹהֵב וְטָהוֹר, הוֹכִיחַם מִדּוּעַ לֹא אָכַלְתֶּם אֶת הַחֶטְאֵת בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ... רמוז בראשי-תיבות מל"א אהב"ה!
בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ שאלות בפרשת שמיני

- א. איזה דבר משותף לפרשתינו, לספר שמואל, למגילת רות, ולמגילת אסתר (עי' מגילה י:)?
- ב. שמו של איזה בעל חי בפרשה הוא שם נכרי בספר בראשית ושם מישראל בספר שמואל?
- ג. היכן מצאנו לשון "חיים"? ולשון "שחיה"? לשון "קליפה"? ולשון "סדק"?
- ד. מנין לעולת חובה שטעונה סמיכה (ביצה כ.).? ומניין נלמד דין ה' החטאות המתות (בכורות טז.)?
- ה. איזה דין בפרשה נלמד מדיני קידוש ידיים ורגלים?

חדוותא דאפטרותא שמיני (שמואל-ב ו)

- ו. מנין שהמארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו וכו' מתברך (ברכות סג:)?
- ז. היכן מצאנו לשון "חשיבות" (עי' פסחים לו:)?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא צו

- א. מאיזה כתוב דרשו חז"ל שאין בנות ישראל מניפות ומגישות? (קידושין לו. במתני') "הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות והקטרות והמליקות והקבלות והזאות נוהגים באנשים ולא בנשים וכו'", ובגמ' (שם) "תנופות (ויקרא כג) דבר אל בני ישראל והניף בני ישראל מניפין ואין בנות ישראל מניפות, הגשות דכתיב (ויקרא ו, ז) וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן בני אהרן ולא בנות אהרן".
- ב. איזה דין מהלכות סוכה נלמד מפסוק בפרשה (סוכה מג:)?
- "דת"ר (ויקרא כג, מב) בסוכות תשבו שבעת ימים ואפי' לילות אתה אומר ימים ואפי' לילות או אינו אלא ימים ולא לילות וכו' תשבו תשבו לגזרה שוה נאמר כאן תשבו ונאמר במלואים (ויקרא ח, לה) תשבו מה להלן ימים ואפי' לילות אף כאן ימים ואפילו לילות".

ג. היכן מצאנו לשון "נא" או "נאה" (מנחות נ:)?

"כתנאי (ויקרא ו, יד) תופיני תאפינה נא רבי אומר תאפינה נאה רבי יוסי אומר תאפינה רבה אית ליה נא ואית ליה נאה".

ופירש"י תאפינה נאה. בשעת אפייתה בתנור תהא נאה ואם מטגנה תחילה הרי היא שחורה מן השמן ומן המחבת: תאפינה נא. בשעת אפייתה בתנור תהא נא כמו (שמות יב) אל תאכלו ממנו נא כלומר בכך תהא מבושלת קצתו ואינה מבושלת כל צורכה והיינו טגון דבהא מודו כ"ע דתרוייהו בעינן כדכתיב על מחבת בשמן וכתוב תופיני:

ד. מהו המשותף בין פסוק בפרשה לבין פסוק העוסק בבני שעיר החורי (בראשית לו)?

(ז, טז) וְאִם נָדָר אִו נִדְבָה זָבַח קֶרְבָּנוּ בְּיוֹם הַקָּרְבָּנוּ אֶת זִבְחוֹ יֹאכֵל וּמִמַּחֲרֵת וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ יֹאכֵל: ופירש"י וממחרת והנותר ממנו. בראשון, יאכל. וי"ו זו יתירה היא, ויש כמוה הרבה במקרא, כגון וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאֵיהּ וְעֵנָה (בראשית לו, כד). תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח, יג):

ה. איזו הלכה מהלכות קרבן שזמנו הוא היום (י"ד ניסן) בשאר שנים, נדרשת בפסוק מן הפרשה (רש"י)?

(ז, טו) וּבִשָּׂר זָבַח תֹּודֹת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קֶרְבָּנוּ יֹאכֵל לֹא יִנְיַח מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר: ופירש"י ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם, ואיל נזיר, וחגיגת י"ד, שיהיו נאכלין ליום ולילה (זבחים לו. ת"כ פרק יב, א):

תשובות לחדוותא דאפטרטא שבת הגדול (מלאכי ג)

ו. היכן מצאנו לשון "נחת" (עי' שבת סג)?

"א"ר ירמיה אמר ר' שמעון בן לקיש שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה הקדוש ברוך הוא מקשיב להן שנאמר (מלאכי ג, טז) אִז נִדְבָרוּ יִרְאֵי ה' וְגו' אִין דִּיבּוּר אֵלֹא נַחַת שְׁנֵאמֵר (תהילים מז, ד) יִדְבֵר עֲמִים תַּחְתִּינּוּ".

ופירש"י הנוחין זה לזה. נושאין ונותנין בה בנחת רוח מתעסקין כדי שילמדו זה מזה: ידבר עמים תחתינו. ישפיל וכל שפלות בנחת ל"א הנוחין מנהיגין זה את זה להבנתה של הלכה כמו לך נחה (שמות לב) ידבר תרגום של ינהג:

ז. מנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם (ברכות ו.)?

"ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר (מלאכי ג, טז) אִז נִדְבָרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וּיְקַשְׁבֵּהוּ וְגו'".

ומנין שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו כאילו עשאה (שם)?

"מאי (מלאכי ג, טז) ולחושבי שמו אמר רב אשי חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה".

תשובות לחדוותא ושירתא - שאלות על שירת הים

א. איזה כתוב בשירה פירשו רש"י (שופטים ה, כה) על המים, וחז"ל פירשוהו (מנחות נג.) על המצרים?

שעל הכתוב (שופטים ה, כה) מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה: ופירש"י בספל אדירים. בספל ששותין בו מים, שהמים נקראו 'אדירים', שנאמר (שמות טו, י) במים אדירים:

אולם חז"ל דרשוהו על ישראל (מנחות נג.) "פתח ואמר יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים וכו' מאדירים אלו המצרים דכתיב (שמות טו, י) צללו כעופרת במים אדירים באדירים אלו מים שנא' (תהילים צג, ד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים". נמצא שמהכתוב "במים אדירים" לא למדוהו על המים, אע"פ שדרשו מכתוב אחר שהמים נקראים כן.

ב. איזה כתוב בשירה דרשוהו חז"ל (גיטין נו:) על השעה שבא טיטוס לבית קדשי הקדשים?

"ואמר אי אלקימו צור חסיו בו (דברים לב, לז), זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה, מה עשה וכו' נטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא וכסבור הרג את עצמו וכו' אבא חנן אומר (תהילים פט, ט) מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק דבי רבי ישמעאל תנא (שמות טו, יא) מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה באלמים".

ג. איזו נבואה בשירה לא נתקיימה במלואה מפני שגרם החטא (ברכות ד.)?

"כדתניא (שמות טו, טז) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא".

ואיזה חלק מאותה נבואה נתקיים קודם זמנו (עי' כתובות סב.)?

(יז) תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידריך:

ואמר רבי (כתובות סב:) "מעיקרא כתיב (שמות טו, יז) תביאמו ותטעמו ולבסוף כתיב (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

ופירש"י "מעיקרא כתיב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך. שיבאו לארץ ואח"כ יבנו לו מקדש: ולבסוף אמר ועשו לי מקדש. במדבר":

ד. איזה פסוק מן השירה נאמר (לחד מ"ד) על ידי הפרות שנשאו הארון מן הפלישתים (ע"ז כד.)?

"וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו' (שמואל א ו, יב) מאי וישרנה א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה ורב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה ומאי שירה אמרו א"ר יוחנן משום ר"מ (שמות טו, א) אז ישיר משה ובני ישראל".

ה. מנין לתחיית המתים מן התורה?

(א) אַז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וְכוּ, וּפִירֵשׁ אֵל מֹשֶׁה. אַבְל מִדְּרָשׁוֹ אָמְרוּ רַז"ל, מִכַּאֲן רִמְזוּ לַתְּחִיית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה וְכוּ.

ו. איזה לשון נאמר על הקב"ה בשירה, ואמר משה על ישראל בפרשת וזאת הברכה?

שנא' (יא) מִי כָמֹכָה בְּאֵלִים ה' מִי כָמֹכָה נֶאֱדָר בְּקִדְשׁ וְכוּ

ואמר משה על ישראל (דברים לג, כט) אֲשֶׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ.

ז. איזה ביטוי (ב' תיבות של ב' אותיות) נאמר על ישראל פעמיים בשירה, ופעם אחת אמרו ישעיה?

(יג) נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלְתָּ נְהַלְתָּ בְּעֶזְרְךָ אֶל נֹוֹה קִדְשֶׁךָ:

(טז) תִּפְּלַעְלִיָּהֶם אֵימָתָה וּפְחָד בְּגִדְלֵךָ זְרוּעֶיךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּיתָ:

ועוד אמר ישעיה (ישעיה מג, כא) "עִם זֶה יִצְרָתִי לִי".

ועי' בבעל הטורים (ד"ה עם זו). ג'. דין ואידך עם זו קניית עם זו יצרתי לי. שעה זו קניית כשגאלת אותם וכאלו יצרתם אז בריה חדשה:

תשובות לחדוותא דאפטרטא שביעי של פסח (שמואל-ב

כב)

ח. מנין דרשו חז"ל "אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו" (סנהדרין צח.)?

"אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר (שמואל-ב כב, כח) ואת עם עני תושיע וגו'".

^י בשאלה כתבנו בטעות פרשת ויחי, ועמכם הסליחה.

^י ומצאנו בחז"ל (ברכות ו.) שדרשו שכשם שאנו עושים את הקב"ה חטיבה אחת בעולם ואומרים ה' אחד, כן הקב"ה משתבח בישראל ועושה אותן חטיבה אחת בעולם, ואחד מן הפסוקים הכתובים בתפילין של הקב"ה הוא "אשריך ישראל מי כמוכה".

פולמוס

פולמוס / הרב משה מרדכי רוזנר מח"ס 'גז צאנך' 'חוקת הפרה' ו'הרא"ש השלם' על מסכת מגילה, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב רוזנר:

מי חיבר את סדרי קרבן פסח ראשון ושני הנדפסים בגמרא?

מי חיבר את סדר קרבן פסח ראשון הנדפס בגמרות לפני פרק רביעי, ואת פסקי הלכות פסח שני הנדפסים בגמרא לפני פרק עשירי?

האם מקורם בראשונים או באחרונים?

היות ובסוף סדר פסח שני נכתב שאר ענייני הסדר וחובת ליל ט"ו מבואר הכל בשו"ע או"ח - אם כן המחבר חי לאחר חיבור השו"ע, ושמא הערה זו היא מאוחרת? אשמח לשמוע מציבור הת"ח את דעתם וראיותיהם.

בתודה,

משה רוזנר

*

הרב רוזנר:

התפעלתי מרוב הפירסום של אספקלריא ומטוב ליבם של התלמידי חכמים שטרחו לחפש ולענות על השאלה והחכמוני.

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון כתב: "זכור לי שאומרים שהרא"ש חיבר זאת, אבל אין ידוע לי המקור לזה".

והרב החפץ בעילום שמו ציין לסידור אוצר התפילות ב"קונטרס זכרון ימות עולם", ובי"ד אייר מציינים בשם השלה"ק שבכל חג ילמד מעין אותו מאורע, ובפסח שני ילמד פרשת פסח שני. וכתבו שם בהערה בשולי העמוד "וילמד פסקי הלכות פסח שני מהרא"ש בפסחים צט:".

והגאון האדר"ת בספרו נפש דוד העיד על עצמו וז"ל ביום פסחא זעירא למדתי הל' פסח שני בפסחים דף צ"ה ובספר הרמב"ם הלכות קרבן פסח וחידשתי תמיד הערות נעימות ב"ה.

*

תגובה ב.

הרב ש. ספראי כתב:

"בספר שאני עורך כעת מראב"ד אחד זצ"ל מגדולי הת"ח בארה"ב, נכתב שקבלה בידו
שהלכות אלו נכתבו ע"י בעלי התוספות".

*

תגובה ג.

הרב חיים זאב ראם רו"כ "כרם אליהו" ירושלים כותב:

"אם אינני טועה ראיתי פעם שזה חובר ע"י התוספות יום טוב, שחיבר על המשניות ועל
הרא"ש מעדני מלך, והוסב שמו למעדני יום טוב, לאחר שראו זאת בשלטון כמרידה
במלכות. ובאמת סגנון הכתיבה מתאים מאוד לכך.

*

תגובה ד.

רבים [הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, הרב אברהם דוד מוסקוביץ, ועוד], ציינו לספרו
המיוחד של הרב יעקב לויפר "משונצינו ועד וילנא" עמוד 139 ואילך, שכתב שהוסיפו את
זה בדפוס אמשטרדם (תע"ד-תע"ז) שהדפיס הדיין רבי יהודה אריה ליב בן רבי יוסף
שמואל מקראקא אב"ד פרנקפורט ד'מיין. והנה רק נכתב שם מאימתי נדפסו קטעים אלו,
ולא נכתב שם מי חיבר את הסדרים הללו. ולכאורה נראה באמת שהמו"ל הדיין רבי
יהודה מקראקא שהיה ת"ח עצום והוסיף הגהות למסורת הש"ס ועין משפט, הוא שחיבר
קטעים אלו [ומעניין שבשתי מקומות אלו בש"ס ונציה היה חצי עמוד ריק כאילו מוכן
ומזומן למילוי בהלכות אלו!], שאם הוא היה מכתב יד הראשונים היו מדפיסי אמשטרדם
משתבחים בזה.

האמנם מרן שר התורה רבי חיים קנייבסקי שליט"א כתב לי שאינו מהרא"ש, אלא
לאחד הראשונים ואין ידוע מי. ובמקום אחר כתב הגר"ח שליט"א "כנראה אחד
המחברים והעתיק הרבה מהרמב"ם". [ובאמת בדפו"ר נכתב בסוף: חסל הלכות פסח
ראשון כהלכותיו, ככל משפטי הרמב"ם בחוקותיו].

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שקלים

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

מסכת שקלים.

דף ב.

בגמ' 'תרומת המשכן למשכן מה שירצו יעשו תרומת שקלים לקרבן מה שירצו יעשו כדי שיהא יד כולן שוה', ובקרבן העדה 'מה שירצו יעשו. לאיזה קרבן שהיו צריכין וכן מבקרין מומין היו לוקחין שכרן מתרומת הלשכה וכמה שהיו רוצים היו יכולים ליתן ובלבד שיהא יד כולם שוה', לכאור' ההמשך של ובלבד שיהא יד כולן שוה, מתאים רק אם נפרש שיתנו "כמה שרוצים", אבל לא על שיעשו בזה מה שרוצים, וצ"ע מה הכריחו לקרבן העדה לפרש כן, ואולי ניח"ל לפרש דומיא דמשכן ששם משמע שעיקר הכוונה הוא לומר שיעשו מזה מה שרוצים, [ואכתי יל"ע דלכאור' הא דנותנים לשאר הדברים הוא מצד לב בי"ד מתנה ולא מעיקר הדין, וצל"ע בזה]

*

דף ג.

בגמ' 'תניא אמר ר' יהודה בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהן והיו שמחים ב' שמחות אחת שהיו מנכשין שדותיהן ואחת שהיו נהנין מן הכלאים, משרבו עוברי עבירה היו משליכין על הדרכים אף על פי כן היו שמחים שהיו מנכשין שדותיהן, פלא לכאור' מה הכוונה שמנכשים להם את השדות, דאטו ניכוש הוא עקירת העשבים הטובים, הכי ניכוש הוא עקירת העשבים הרעים, וכאן שהם עוקרים את האוכל איזה ניכוש יש בכך, וצ"ב.

*

בגמ' 'והוא מותיב לן זו לא נדבת יחיד היא ואינון מתיבין ליה מכיון שנמסרה לציבור כמי שהיא נדבת ציבור' בתיקלין חדתין כתב שהוא ממוצע בין נדבת יחיד לנדבת ציבור, כי מצד אחד מסרה לציבור ומצד שני זה ממונו ע"כ דינו ממוצע, אבל הדבר קשה קצת מהו דרגת המיצוע הזאת, ולולי דבריו היה נראה שלא נתחדש כאן דרגא אמצעית, אלא שכל זה הוא באמת רק "חשש" שמא לא ימסור יפה וע"כ לכתחילה לא ישקלו, אבל בדיבד מוקמינן אדינא ולא חיישינן שלא מסרו יפה אבל אי"צ לומר שנתחדש כאן גדר הלכתי חדש, וצ"ע.

*

דף ד.

בגמ' 'אמר ר' יוחנן בתחילה אין מקבלין מהם לא דבר מסוים ולא דבר שאינו מסוים, ובסוף מקבלין מהן דבר שאינו מסוים ואין מקבלין מהן דבר מסוים, רשב"ל אמר בין

בתחילה בין בסוף אין מקבלין מהן לא דבר מסוים ולא דבר שאינו מסוים, ובהמשך מבואר שלר"ל האיסור רק במידי דמחובר, ולכאוי לפי כל הדעות יש לתמוה על לשון המשנה ששנינו 'זה הכלל כל שנידר ונידב מקבלין מידן וכל שאין נידר ונידב אין מקבלין מידן וכן מפורש על ידי עזרא שנאמר [עזרא ד ג] לא לכם ולנו לבנות בית לאלקיננו, שעכ"פ אין הכלל בזה מצד שהוא נידר ונידב או לא, אלא הדבר תלוי בדבר מסויים, או במחובר, וצע"ג.

*

דף ה.

בגמ' 'אף על פי שקבלו בני העיר לשלם אין ההקדש יוצא בלא שבועה', משמע שזהו מחמת התקנה, ויל"ע קצת דלכאוי גם בלא זה, דאטו שומר שחייב לשלם, אם יהיה אדם שמוכן לשלם למפקיד את הסדו, האם זה יפטור את השומר, הרי לכאוי הוא מתנה בעלמא מאותו נותן, והשומר חייב את שלו בכל גווני, [ואולי שקלים שאני שמתגלה למפרע שזהו השקלים האמיתיים ולא מה שהפרישו קודם, ואולי באמת גם בשומר אין חיוב תשלומין כה"ג כי התשלומין הם על ההפסד ואין כאן הפסד, אבל זה חידוש גדול, וכמדומה שדנו בזה לעניין חברת ביטוח אם זה פוטר את השומר משלם, וצ"ע בפוסקים].

*

בגמ' 'מה נהנה א"ר אבין בשם רבנן דתמן מכיון שב"ד ראויין למשכן ולא מישכנו כמי שנהנה', צ"ע דכיון דההנאה היא מה שלא ממשכנין אותו כמבואר בלשון הגמ' הנ"ל, א"כ מה לי לזה שהוציאו את כספו או לזה שקרבה הבהמה כמבואר בכל הסוגיא קודם, הלא לא בזה תלוי המעילה כלל, וייתכן דמעילה הוא רק ב"שימוש" לא בגרמת הנאה, לכן צ"ל דהמעילה היא בזה שהוציאו כספו או קנו בזה בהמה שבזה היה כאן שימוש, אבל עדיין אם אין בזה לו שום הנאה ל"ח מעילה בשוה פרוטה, לכן צ"ל מה הנאה יש לו אבל עכ"פ המעילה היא בשימוש וק"ל, ואכתי צ"ע.

*

דף ו.

בגמ' 'זה יתנו כל העובר על הפקודים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל וחרנה אמר לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין', צ"ע קצת, דלכאוי בשלימא אם החטא היה במשך חצי יום, מובן ע"ז דהכפרה היא חצי שקל כנגד חצי יום, אבל החטא לא היה חצי יום רק החצי יום גרם להם שיטעו שאמרו כבר בא שש [כמבואר בשבת פט ע"א], א"כ מה עניין זה ללתת מחצית השקל, ואולי ההשוואה אינו כדי לכסר אלא כדי להזכיר לעשות תשובה, ואכתי צ"ע בזה.

*

בגמ' ר' ברכיה ר' לוי בשם רבי שמעון בן לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהיה כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף ר' פנחס בשם ר' לוי לפי שמכרה בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל א' וא' מהם טבעה לפיכך יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה, יל"ע קצת שא"כ בני ראובן ובנימין שלא השתתפו במכירת יוסף לא יתנו שקלים, ומאידך בני לוי פטורים משקלים אע"פ שהיו במכירה, וי"ל קצת, וצ"ע.

*

דף ז.

בגמ' רבן שמעון בן גמליאל אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרון צ"ב דלכאו' מה החסרון בכך שיהיה להם עוד זכרון, וגם לכאו' אדרבא יותר צריך לכבד הצדיקים גם במותם וגם באמת לכאו' אין נוהגין כן רק אדרבא עושים לצדיקים מציבה יותר מכובדת משאר העם, וצ"ב, ואולי הכוונה שעיקר המציבה היא בלימוד תורתם אבל אפשר וראוי גם לעשות מציבה ואכתי צ"ע.

*

בגמ' שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק אמר כל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו בעולם הזה שפתיו רוחשות עמו בקבר, שנאמר וחכך כיון הטוב וגו' דובב שפתי ישינים, מה כומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר הלכה מפיהם של צדיקים שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר, מה הנאה לו בר נזירא אמר כהדין דשתי קונדיטון, רבי יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיק, אף על גב דשתי ליה טעמא בפומיה, וכתב בקרבן העדה 'ובהא פליגי מ"ד כמאן דשתה קונדיטין בעינן נמי שעשה מעשים טובים בעה"ז כמו שיש בקונדיטין עוד בשמים טובים, אבל אמירת הלכה לחוד לא מהני, ומ"ד כמאן דשתה חמר עתיק לעולם מהניא ליה אמירת ההלכה שיהו שפתותיו דובבות בקבר, ודבריו לכאו' חידוש גדול מאוד, דלכאו' משמע שהוא מציאות שנגרן מעצם אמירת הדברי תורה בשמו ולא שכר שיצטרכו לזה גם מעשים טובים, וגם שכמעט ואין רמז לדבר זה בגמ' נובתקלין חדתין לא הזכיר רמז מזה משמע לכאו' דמפרש שאין כאן מחלוקת אלא כל אחד אומר דוגמא אחרת, וצ"ע].

*

בגמ' יראה בעל השמועה עומד כנגדו, לכאו' משמע דזה רק אם שמע ממנו ומכירו, אבל לאחר מיתה לא שייך לצייר דמותו כיון שלא ראהו מעולם, וכן מתבאר בהמשך שאין שייך עניין זה בסומא וצ"ע אם יש עניין לצייר דמות כנגדו אע"פ שאינו יכול ממש לצייר את עצם הדמות וצ"ע.

*

הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער

הופעת תורה שבעל פה בקודש הקדשים (מדור 'לוית ח"ן' באספקלריא לפרשת תרומה
תשע"ט)

(י) וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שֵׁטִים אֲמֹתִים וְחֲצֵי אַרְכּוֹ... (יא) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר... (יב) וַיִּצְקֶתָ לוֹ
אֲרָבַע טַבַּעֲתֵי זָהָב... (יג) וְעָשִׂיתָ בְּדֵי עֲצֵי שֵׁטִים... (טז) וְנָתַתָּ אֶל הָאָרוֹן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֲתָן
אֵלֶיךָ: (יז) וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב... (יח) וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרָבִים זָהָב... (כ) וְהָיוּ הַכְּרָבִים פְּרָשֵׁי
כִנָּפִים לְמַעַל סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּרֶת וּפְנִיָהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי
הַכְּרָבִים: (כ"א) וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרוֹן מְלֻמְעָלָה וְאֶל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֲתָן
אֵלֶיךָ: (כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וּדְבַרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן
הָעֵדוּת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לפעמים זוכים לאיזה הברקה, וברורים שהדברים כבר כתובים.. וכמו כן בביאור
הכתובים בפרשת הארון, עצם הפשט עלה ברעיוני לפני שנה, והשנה ראיתי בס"ד
שקדמוני בזה.. ובכל זאת יש להרחיב בביאור הדברים, וכפי שיתבאר בס"ד.

הקושיות והדיוקים

דיוקים רבים יש באלו הפסוקים. התורה מצווה לעשות הארון והבדים - ומיד מצווה
לתת הלוחות לתוך הארון. שוב ממשיך התורה אודות הכפורת, ואז בפסוק כ"א מקדים
"וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרוֹן מְלֻמְעָלָה" ואז כופל ומצווה פעם שניה ליתן הלוחות לתוך
הארון. ודבר זה אומר דרשני בכפליים. ראשית, למה נכפל הציווי ליתן הלוחות לתוך
הארון, ושנית, איך שייך להניח הלוחות אחר שכבר ניתן הכפורת על הארון.

והנה רש"י עמד על כפילות הציווי להניח הלוחות לתוך הארון, ע"ש, וע' ברמב"ן מה
שמק' עליו, והרמב"ן מוסיף לדייק למה הוצרך בפסוק כ"ב לכפול עוד פעם אשר מקום
שידבר אל משה רבינו יהיה "מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת" הרי
ידוע לנו מכבר אשר הלוחות הם בתוך הארון.

והנה אודות הסדר המהפוך בפסוק כ"א - מצינו בירושלמי (שקלים פ"ו ה"א - כה:;) שאין
מוקדם ומאוחר בתורה, וכאילו נאמר להיפך. (ויל"ע האם סותר הסוגיא בפסחים דף ז'
שלא נאמר הך כללא בחדא פרשתא, ואכמ"ל). ומ"מ טעמא בעי למה בחר התורה"ק
לכתבה מהופך, הרי אמנם מכח הכלל שאין מוקדם ומאוחר נדע שהכוונה הוא להיפך,
אבל סוף סוף למה כתוב להיפך.

יסוד הפשט

ובחמלת ה' עלי עלה ברעיוני לומר דבר פשוט, מה שכפל התורה"ק פעמיים להניח
הלוחות לתוך הארון, כי אמנם היו שני לוחות שונות שהיו נתונים בהארון! היו לוחות
ראשונות שנשברו, ואח"כ קבלנו לוחות שניות. וראיתי כי אמנם הדברים מפורשים בטור
הארוך עה"ת בשם הלקח טוב (כ"ה, כ"א) וז"ל ויש מפרשים דמכאן רמוז למשה ליתן

לתוך הארון לוחות ושברי לוחות, דלכך כפל אותו דשני פעמים יהיה העדות בארון. וכ"כ באור החיים הק'. עכ"ד.

וי"ל כי הלוחות הראשונות שנשברו, הם הכתובים בפסוק ט"ז, והלוחות השניות שנשארן בשלימותם הם הכתובים בפסוק כ"א. אולם עדיין צ"ב למה חלוקים בפרשת הכפורת ביניהם. וצ"ב.

הביאור

והנראה לבאר בס"ד בהקדם דברים הנפלאים של הבית הלוי (דרוש י"ח) שמחדש חידוש עצום ונורא מיוסד על דברי חז"ל בראיות מוכיחות כדרכו בקודש, אשר חלוקים היו לגמרי השתי לוחות. **כי בלוחות הראשונות היו כתובים עליהם בנס כל התורה כולה**, כפשוטו ממש, כולל כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כל דברי הקצות וכל דברי התיבות ושיעורי רבי שמואל וכו' וכו' - כי המושג של "תורה שבעל פה" נתחדש רק בשבירת הלוחות, כי אז נגזר עליהם גלות והיה צורך שנהיה לנו התורה דייקא על פה שנוכל לעמוד בגלות ולהיות נבדל מן העכו"ם - ע"ש בדבריו בארוכה.

ומוסיף שם כי בלוחות השניות נתעלה מאד לומד תורה להיות גופו קדוש בבחינת הקלף של התורה שבעל פה, שמעתה התלמיד חכם לומד במוחו התורה"ק והוא עצם הקדושה ואחד עם התורה"ק - ע"ש.

ומעתה יבוארו להפליא, כי פרשת הכפורת הוא גופא ההקדמה לקראת הלוחות שניות. כי הרי בפסוק כ"ב כתיב "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֹבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - והיינו הבחינה של "תורה שבעל פה" שהקב"ה דיבר אל משה רבינו. והדיוק בזה מבואר בדברי הנצי"ב בפירושו העמק דבר אשר "וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ" ולא כתיב "אליך" (ומחדש אשר בתורה שבעל פה "משה היה ג"כ מדבר וחוקר" ולכן כתיב "אתך").

ויתיישב להפליא גם מה ששאלנו אודות הסיבה שדייקא כאן נכתב בהיפוך סדר, וצריכים לבוא להכלל של אין מוקדם ומאוחר בתורה, כי הן הן הדברים, דייקא כאן בלוחות שניות, שבהם נתחדש המושג של תורה שבעל פה, נכתב הציווי דיוקא בהיפוך סדר, עד שצריכים לבוא לתורה שבעל פה לידע איך ללמוד התורה שבכתב.

ויבואר בזה ג"כ דיוקו של הרמב"ן "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֹבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת" - להדגיש כי התורה שבעל פה נובע מהתורה שבכתב, ובעצם הכל רק ביאור של התורה שבכתב, ולכן הדיבור יהיה מבין שני הכרובים "אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת".

וכמו כן כל התורה שמופיע בספה"ק אודות הכרובים, והשייכות והדביקות בין המלמד והתלמיד וכו' יעלו יפה לפי המבואר, אשר הכרובים הם ההקדמה לתורה שבעל פה.

יראתו קודמת לחכמתו

ויש להציע מהלך שניה על דרך הדרש בס"ד למה נכתב בהיפוך סדר, קודם נתינת הכפורת על הארון ורק אח"כ ליתן הלוחות בתוכה. ובהקדם מה שמצינו בגמ' (יומא עב:;) אשר הת"ח נמשל להארון (ע"ש), וכידוע אשר בדי הארון נמשלים להמחזיקי תורה (ע' בכלי יקר). ויש לעיין הכפורת שכיסה הארון, לאיזה חלק הוא מסמל. ואולי י"ל בהקדם הגמ' שבת קנו: "כסי רישיך כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא" (-תכסה ראשך, בכדי שיהיה עליך יראת שמים). ואולי כי הכיסוי של הכפורת מרמז על מה שהתלמיד חכם מכסה הראש, והיינו להשיג היראת שמים.

ובזה נבוא ליישב מה שמצינו אשר התורה"ק מקדים נתינת הלוחות בהארון, ואח"כ פרשת הכפורת, ואח"כ כופל פעם שנייה ליתן הלוחות לתוך הארון. והוא בהקדם דברי גמ' שבת (דף ל"א) אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל? (-באיזה פתח יכנס?) פרש"י "כך, אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חש לתורתו". מכריז רבי ינאי "חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עביד".

וכמו כן מצינו במשנה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. ואולי היינו הרמז מה שהתורה"ק בפסוק כ"א היפך הסדר, לכתוב אודות נתינת הכפורת על הארון, ורק אח"כ אודות נתינת הלוחות לתוך הארון. כי רק כאשר יודעים אנו שיש כאן כיסוי, לכסות הראש, יש כיסוי המורה על יראת שמים - ממילא שפיר שייך לצוות אודות נתינת הלוחות לתוך הארון.

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב

כי תקראנה מלחמה – ושוב מצרימה!

כשאני מתבונן במה שאתה אומר, הוסיף צפניהו, אני חושב שזו הסיבה שהקדוש ברוך הוא לא מוביל אותנו דרך ארץ פלישתים השטופה היא ותושביה ביצרים ותאוות. הקדוש ברוך הוא יודע שאנו לא מורגלים במלחמת היצר, עדיין לא קבלנו תורה, אנו רגילים ממצרים לעשות מה שאנחנו רוצים ומתאווים כדרך המצרים שטופי התאוה.

חשבו נא, מה יקרה לנו אם נתקל בפתע פתאום ללא כל אימונים והתרגלות במלחמת היצר?... לא נעים לומר, אבל אני משער מה עלול לקרות: **'וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה'** – מלחמת היצר שלא הורגלנו בה... **'וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה'**! ברגע אחד נחזור לכל טומאת מצרים שממנה יצאנו רק הרגע! אין לנו עדיין את הכלים להתגבר. בשלב הזה עדיף לעקוף את מקום הנסיון עד שכוחות נפשנו יתחזקו ונוכל לעמוד בו! (מצה שלמה מה נשתנה).

אני בכלל לא בטוח שנוכל בזמן הקצר שיש לנו, גם לאחר אריכת הדרך עד להר חורב וקבלת התורה, להיות מוכנים מבחינה נפשית להתמודד עם הנסיונות. יתכן ואנו אמורים לעמוד בכמה נסיונות בדרך, בהם הערב-רב הנשרכים מאחורי הענן שלנו, ינסו לייצג את התרבות המצרית הקלוקלת, ואם אנו לא נעמוד בנסיון שיציבו אלה לפנינו, נצטרך להסתובב כאן במדבר עוד זמן ארוך ללא הגבלה, עד שנוכיח לבורא שאנחנו יכולים לעמוד בנסיון בהצלחה... סיים צפניהו בחשש (משך חכמה יג, יז)

אם כבר פירשת את החשש ההוא, כחשש ממלחמה רוחנית, אמר רבי אביתר, אוכל גם אני לפרש כוונתו של מקום, מדוע כל כך מסוכן מבחינה רוחנית שנפגוש כעת מלחמה אפילו אם היא תהיה מלחמה גשמית רגילה. הרי משה רבינו בשיחות מוסריו, חוזר ומפנה אותנו תמיד, להתבונן בחיי בעלי העבירה והתאוה ולראות כיצד הם מתמסרים בכל כוחם להשיג את מטרותיהם השפלות, הוא מדרבן אותנו לעשות קל וחומר לעצמנו ולומר: ומה הם עוברי העבירה והחוטאים, מתאמצים כל כך למען המטרה העלובה שלהם, על אחת כמה וכמה עלינו להתאמץ ולהלחם כדי להשיג עוד כבוד שמים וקידוש שם הבורא בעולמו, לעשות את רצונו ולעבדו (ראה חובה"ל שער חשבון הנפש ג).

וכעת, מה שיכול לקרות שתפתח מלחמה עם הפלישתים, כשהם מלומדי מלחמה חזקים וגבורים שאינם עם עבדים מושפל וחלש, הם יצאו במלא העיזו והגבורה להלחם את מלחמתם האישית שאיננה מלחמת ה'. תדרש מאתנו מסירות נפש עילאית להשיב מלחמה שעררה חזקה עשרת מונים יותר מהם למען כבודו של בוראנו. לא בטוח שנוכל לעמוד במשימה הזו במצבנו הנוכחי. כדאי יותר לעקוף את המלחמה המחייבת הזו, להתמודד עם הקל וחומר הזה, עד שנהיה יציבים חזקים ובנויים יותר בשבילנו! (חתם סופר דרשות ערב ר"ה)

אני חושב, הוסיף צפניהו לדבריו של רבי אביתר, שחשוב לנו לזכור את התובנה הזו גם לעתיד. אם נעמוד פעם בפני נסיון שקשה לנו לעמוד בו, לא נוכל לומר: לא יתכן שנעמוד בנסיון הזה, הוא גדול ממידותינו, אנו אנוסים לפניו!... לא, לא נוכל לומר זאת, כי הרגע ראינו שכשעומד לפני אדם מישראל נסיון קשה שהוא באמת לא יכול לעמוד בו, הקדוש ברוך הוא מוביל אותו אל מחוץ לגבול הנסיון, הוא לא מתקיל אותו בנסיון ההוא כלל. מכאן למדנו, שכל נסיון שהקדוש ברוך הוא אכן הביא אותנו עד אליו עד הסוף, חובה לומר שאנו יכולים לעמוד בו אם רק נשאף נתאמץ ונרצה בכך! (אורח לחיים)

עד עכשיו, אמר רבי אביתר בבת צחוק, כל הכיוונים שהעלנו כדי להבין דרכיו של מקום, מדוע הוא מאריך לנו את הדרך, היו בנויים על המצב העגום והלא בשל של עמינו בשלב זה. אני רוצה לפרש את ההנהגה הזו של הקדוש ברוך הוא עם הסתכלות חיובית יותר על גודל מעלתו של עמנו הנבחר.

הרי כעת במצרים בכל תקופת השעבוד, למדנו על בשרינו את גודל מעלתה של התשובה לפני בוראנו בתפילה בקשה ותחנונים. הקדוש ברוך הוא יודע שמיד כשנתקל במלחמה, מה שנעשה היא תשובה מעומק הלב. והרי אנו יודעים שהתשובה האמיתית על חטא, היא בהעמדת מקום ומצב הנסיון כפי שהיה בעת החטא, והעמידה בנסיון באותו החטא עצמו ובאותו מצב בו עברנו בו על רצון בוראינו, כמו שלמדנו ממשוה רבינו שעל התשובה להעשות בדרגתה המעולה: **'כגון שבאה לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה! באותה אשה, באותו פרק ובאותו מקום!'**... (יומא פו, ב) ודאי יהיו שיאמרו **'בְּרֵאוֹתֶם מְלַחְמָה'** מלחמת היצר, הבה **'נְשׁוּבָה מְצַרִּימָה'**, כדי שתשובתינו תהיה המעולה ביותר שתתכן להיות, באותו מקום בו חטאנו ונדמינו למצרים במעשיהם, נתגבר ונעמוד בנסיון, כך נזכה לתשובה המעולה והמשובחת ביותר!

ומי אמר שהם לא צודקים?... תמה צפניהו.

אולי הם אכן צודקים. אבל בשביל לראות ולחוות את מצרים, מי אמר שצריך לחזור למצרים? אולי התכנית של הקדוש ברוך הוא להביא את המצרים לכאן, כך תהיה התשובה מעולה ומשובחת גם בלי צורך לחזור למקום ממנו יצאנו... יתכן **'וּמְצַרִּים נוֹסְעַ אַחֲרֵיהֶם'**... ארץ מצרים עם כל טומאתה נוסעת ומתקרבת אלינו, וזאת כדי ש**'וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה''**, בתשובה נעלה ומיוחדת כפי ששאפו והתאוו... אולי... (מהר"ש מבעלזא)

אני, למדתי מהנהגתו של צפניהו זה עתה, אמר זבדיהו, לחפש בכל דרך שאנו מעלים בדיון הזה להבנת דרכו של מקום, היכן המסר היוצא מההנהגה הזו של הבורא לנו ולדרך הנהגתנו שלנו.

הלכתי בדרכו וחשבתי, הרי כולנו מסכימים שהקדוש ברוך הוא לא רצה שנראה נלחמה ונשוב למצרים. אשאל אתכם שאלה פשוטה, וכי נבצר מהבורא הכל יכול, למנוע את המלחמה בכלל, ואף אם רצונו שתהיה מלחמה, וכי הוא אינו יכול למנוע את המחשבה לחזור למצרים מלהכנס למוחם של אי אלו בני אדם. מה מונע ממנו לעשות כל שיחפוץ, שהוא צריך להאריך את הדרך ולא למנוע את הבעיות העלולות לצוץ מעיקרן?

אלא, הלימוד שלי מכל הענין הזה. שהקדוש ברוך הוא כשברא את העולם לא רצה לברוא עולם נעים ונח בלי נסיונות ובלי התמודדות עם כח הבחירה. לא, הוא רצה שיהיו לפני האדם נסיונות קשים, גם אחרי הגאולה. הבריאה בנויה בצורה שיהיו בה מלחמות, ויהיו לבני אדם מחשבות לא ראויות ולא רצויות בזמן קושי, הוא רצה שאנו נצטרך לעמוד בתנאים הללו ולבחור ברצונו של מקום. רק כשהוא יחליט שעדיין לא הגיע הזמן הוא יגרום לכך שלא נגיע להתמודדות הזו, אבל שהעולם הוא מקום להתמודד זו עצם מציאותה של הבריאה, את המציאות הזו לא מבטלים לעולם!... (ברכת פרץ; אור יחזקאל אמונה עמ' רנא)

יתכן, הוסיף זבדיהו, שיש סיכון מיוחד במעבר 'דֶרֶךְ אֶרֶץ פְּלִישְׁתִּים'. הרי ידוע לכם שהמצרים והכנענים שטופים בעברות חמורות, המצרים שטופים בגילוי עריות והכנענים שטופים בעבודה זרה. הפלישתים אין להם עבירה ספציפית שהם נמשכים אחריה ביותר, אלא התרבות הפלישתית היא לצחוק כל היום, להשתעשע ולבלות, הם האנשים שאומרים תמיד: 'קָרְאוּ... וַיִּשְׁחַק לָנוּ!...' (שופטים טז, כה) על ביתו של אבימלך מלכם, אמר הכתוב (תהילים א, א) 'וּבְמוֹשֵׁב לַצִּיּוֹן לֹא יֵשֵׁב!' (ב"ר סא, א)

עם כל נסיון לעבירה מוגדרת, יתכן ואנו מסוגלים לעמוד אחרי כל הניסים שראינו במצרים בשנה האחרונה. אבל עם נסיון של צחוק וליצנות שאיננו עבירה מוגדרת, אלא תריס ומגן העומד בפני כל דבר תוכחה ומוסר ופורע כל חוק, עם זה לא למדנו להתמודד, כי ההתמודדות היחידה עם ליצנות, היא לברוח מהמקום, אין דרך אחרת להתמודד עמה!...

אני נזכר בשיחה אחת ששמעתי מפיו של משה רבינו, וכך הוא אמר: 'וְתִרְאֶה קוֹשֵׁי הַלְּצוֹן וְהִשְׁחָתוּ הָרַבָּה, כִּי כָמוֹ הַמִּגֵּן הַמְּשׁוּחַ בְּשֵׁמֶן אֲשֶׁר יִשְׁמִיט וַיִּפֹּל מֵעַלְיוֹ הַחֲצִיִּים וּמִשְׁלִיכֶם לְאֶרֶץ וְלֹא יִנִּיחַ אוֹתָם שְׁיִגְיֵעוּ אֶל גּוֹף הָאָדָם, כֵּן הַלְּצוֹן מִפְּנֵי הַתּוֹכָחָה וְהַמְּרָדוֹת! כִּי בְּלִיצְנוֹת אֶחָד וּבְשָׁחוֹק קָטָן יִפֹּל הָאָדָם מֵעַלְיוֹ רִיבּוּי גְדוֹל מִן הַהֲתַעֲוָרוֹת וְהַהֲתַפְּעָלוֹת! וּבְכַח הַלִּיצְנוֹת יִפֹּל הַכֹּל לְאֶרֶץ וְלֹא יַעֲשֶׂה בּוֹ רוּשָׁם כָּלֵל - מִפְּנֵי כַּח הַלְּצוֹן הַהוֹרֵס כָּל עֲנִינֵי הַמוֹסֵר וְהִירְאָה!...' (מסילת ישרים ה')

לכן, אין ברירה, כשהנושא הוא מלחמה בארץ פלישתים עם הצחוק והליצנות. הפתרון היחיד הוא לשנות את המסלול! (שם משמואל)

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ס' "התלבטות עצומה"

תקציר ענייני:

חיים שלום נפגש עם גיסו אפרים זלמן, הוא חושף בפניו את מה שעבר עליו במשך שמונה השנים שנעלם וגם את הרקע לנפילה העצומה. למרבה הכאב, חיים שלום אינו חושב לעזוב את הצבא. מולי אף הוא נמצא בפרשת דרכים קשה, מולי מתלבט רבות, האם עשה החלטה נכונה ולפיכך מתחמק מלקבוע מועד סופי לנישואיו.

ובארה"ב מתמודד נפתלי הרטשטיין עם התעקשותו של אביו רב יואל שיכנס לתוך הפוליטיקה האמריקאית במסגרת המפלגה הדמוקרטית, לרב יואל חשוב לעורר סערה בעולם בעקבות השואה האיומה, ארבעת בנותיו נותרו בפולין והוא מנסה להצילן בכל דרך, הוא הופך עולמות כדי שחיילות ארה"ב ינסו להציל את יהודי אירופה משואה איומה, בתמימותו סבור הוא שאם נפתלי יטפס במרומי המפלגה יוכל לפעול להצלת בנותיו.

*

חיים שלום מספר לאפרים זלמן, מה היה הקטע שגרם לו רח"ל למאוס בכל מה שהאמין בו

ברגע שנפתחתי ללימודים זרים, הפגישו אותי חברי הצדיקים עם פרופ' חבוש כיפה (בדרך כלל ברט) בשם ישעיהו ליבוביץ ואחותו פרופ' נחמה ליבוביץ (שר"י) שניהם הלעיטו אותו בספרי מינות ואפיקורסות.

ככל שהעמקתי בלימודים הללו, חשתי איך שהחשק שלי לקיום תורה ומצוות יורד בהתאם. גם קודם לכן לא הייתי ירא שמים בתכלית, אהבתי את הלימוד בגלל שנהייתי ממנו מאד, זה מילא אותי הרבה חשק להתמיד ולהתמקצע, כך אהיה גאון העולם. השווער אמר לי לקחת דוגמא מהדמות הכי אהובה עליו, דער מייצטער עילוי, רבי שלמה פוליאצ'יק זצ"ל שלא היה עילוי גדול ממנו בעולם, כעדות רבו מרן הגר"ח הלוי מבריסק זי"ע הוא התבטא עליו, כי ראה הרבה עילויים במשך חייו, אבל כזה משונה דיגער עילוי (שונה מכולם וכוונתו הייתה בתור שבח) לא ראה, הוא הציב אותו עבורי כאתגר שעלי לשאוף להגיע לשם.

אך כשאין יראת שמים אמיתית אין בזה לחוד כדי לסכור שיטפון של מינות, בפרט כשקראתי גם ספרים שהתמידו ללגלג על בחורי הישיבות ולהציג אותם כמסכנים. גם התפילות נעשו בקרירות עצומה, וכך החלתי לרדת במורד התלול.

הצעה מסתורית ומחשידה

יום אחד לאחר שגמרתי ללמד את אלי ויוסקה את אחד מספרי ברסלב העמוקים, שאל אותי אלי בלחש חשוד:

חיים שלום אתה מוכן ללכת איתנו לאיזה מפגש מרתק ביותר, אין כל ספק שזה ירגש אותי מאד.

"מה פירוש "מרתק" ולמה אתה לוחש זאת באוזן כאלו מדובר בדבר שהוא "טאבו" (דבר שאסור) עבורי? שאלתי בחשד את אלי.

"אני לא יכול להרחיב את הדיבור, אבל אני יכול להגיד לך ששם תפגוש עוד כמה דמויות שיעשירו את עולמך הצבעוני, אתה יודע שבשלל הכישורים שחנן אותך הבורא, אין גבול למה שתוכל להשיג, הגיע הזמן להכיר עוד כמה דברים שלא ידעת עליהם כלל".

"מה למשל? שאלתי סקרן כולי.

"חיים שלום אתה לפעמים מרגיז מאד, אינך נותן לעתיד לתעתע בך קצת, אתה חייב להכיר אותו עתה כאילו הוא עבר או לכל הפחות הווה, בזה אתה הורס את כל חדוות התעלומה, תן לי פעם להביא אותך אל תוך ההפתעה כשאתה מחוסר ידיעה לחלוטין, זה חלק מהעניין, לא לדעת כלום לפני כן. בסיכום, אתה לא תיחשף להפתעה עד שלא תהיה בתוך המקום".

בימים הטובים לא היו קונים אותי בכזו קלות, כתינוק חסר דעת, אבל לאחר שקלטתי דעות כוזבות לרוב, כבר לא הייתה לי רתיעה להגיע לעוד הפתעה מעניינת בלי לחשוב, האם זה חלילה וחס לא יסחוף אותי לחלוטין מחוץ למחנה. מצבי הנפשי הירוד הביא אותי להימשך לכל מיני ריגושים, זה היה הרגע שהחבורה כיוונה אליו כל העת, הם הבינו שהניצוד נכנס לתוך כלוב הזהב, בלי להבין שבכך הם ריחקו אותי מהמחנה ת"ק פרסאות" סיים חיים שלום את דבריו.

*

אפרים זלמן היה המום מעומק החשיפה, חיים שלום גילה לו שהוא כבר שטוף רח"ל בדעות כוזבות שהורסות כל חלקה טובה בנפש, לפיכך הן מונעות ממנו הרהורי חזרה בתשובה ה' ישמור. הוא הזדעזע עד עמקי נפשו, אבל התאמץ שלא להפגין צער או תדהמה, כי הבין שככל שלא יפגין רגשות יהיה לו כוח השפעה גדול יותר בעתיד.

הם נפרדו מתוך רגשי ידידות עמוקים, הקשר ביניהם התהדק מאד, אבל באופן חד סטרי, אפרים זלמן היה יצוק מחומר קשיח יותר מפלדה, הוא מנע בכוח את חיים שלום

להשמיע לו אפילו דעה אחת משלל הידיעות, מלבד הסיפור לא הועברו אליו עוד ערוצי מידע שיכולים להכיל תכנים שליליים.

שניהם סיכמו להיפגש בהמשך, אך לא ידעו כי כל פגישה דולפת לצד הנגדי, לבנגי הערמומי היו חברים בכל מיני מקומות, לחיים שלום ואפרים זלמן לא היה כל מושג עד כמה בנגי מרושת, מיסטר איקס (איש המאפיה) כיסה את כל המקומות בעזרת הידידים הרבים שעמדו לרשותו.

*

רב יואל הרטשטיין מתמוטט לאחר הידיעה המרה על אובדן בנותיו (ח"ה)

התפיסה הפוליטית של נפתלי הרטשטיין הייתה מהירה כברק, הוא קלט את כל הניואנסים הדקיקים מהר יותר מחונכו ר' מנדי קאהן, כך הצליח לתת עצות פוליטיות מועילות ביותר שיועילו לרב מנדל להתקדם בתחום הפוליטי. כל זה קרה בזמן הקצר אותו הקציב לשטח הזה, היה זה פלא עצום שהצליח להגיע לכאלו הישגים למרות שפעילותו בפועל הייתה מינורית למדי (מועטת וקטנה)

כל זה היה בשל החלטתו הנחושה ש”תורתו היא אומנותו”, הוא לא ימיר את הכלי חמדה שבידו בקרדום אישי, שאולי יקדם אותו במישור הפוליטי, אבל תורתו תתמעט ותלך ח"ו. די בשעות מועטות לעסוק בשביל לעוץ עצות מועילות, מעולם לא ראה את הפוליטיקה כמקום ראוי, הלא הכל שם שקר, הוא רואה היטב את חוסר האמת והאמביציות האישיות שנוטפות מכל העיסוק בפוליטיקה, אלמלי כבוד אביו היה פורש משם בו במקום, אבל כבוד אביו גדול בעיניו ובפרט שהוא כעת כל הנחת שלו בעולם, בכל פעילות שעשה כיוון ”לשם מצות כבוד הורים“.

אלא שמה שהוא הבין בפשיטות לא היה מקובל בעיני אביו, הוא רצה שיהיה שופר מרכזי במפלגה הדמוקרטית.

לפתע גילה נפתלי לחרדתו שאביו הפך את עורו, הוא מבקש ממנו להתמיד את פעילותו בתחום הפוליטי, נפתלי לא היה יכול לעכל את השינוי שחל אצל אביו, תמיד היה אביו מתגאה בכך שהוא ”מתמיד הדור“ שלומד ימים ולילות ולא שת לבו להבלי העולם הזה, דבר אחד קיים אצלו בראש, לדעת עוד מסכת ועוד מסכת, להיבחן עליהן במבחן סיכה ולעמוד במבחן במאת האחוזים, לפתע הוא מזמר זמירות שונות לחלוטין, הוא לא רק מביע את דעתו בפועל, אלא מפעיל עליו לחצים כבדים להשקיע בתחום הפוליטי כדי שיוכל בקרוב לראות פירות בתחום הזה.

טענתו התמידית אליו: ”כל עוד תהיה רק איזה ”יועץ סתרים“ של מנדי קאהן לא עשית כלום, מי יידע בכלל שקיים איזה פעיל רציני במפלגה שיכול לתרום רבות לשמה של המפלגה, בכך יתחשבו בדעתו בכל מיני נושאים בעלי משקל. בלא זה, כשתגיע עת פקודה אם לא תהיה ניצב בחזית לא תועיל במאומה, חבל על כל ההשקעה שלך! עליך להשקיע תקופה מסוימת יותר במפלגה, כך תוכל לזעזע את כל העולם בדרישה עזה

להקים ועדת חקירה לבדיקת מחדלי ארה"ב במלחמה העולמית שעומדת לכלות את כל יהודי אירופה".

הוא ביקש ממנדי קאהן שיאתגר את נפתלי כדי שיכנס יותר לעובי הקורה, רב יואל שכח לחלוטין [באותם ימים] את הנחת הגדולה שהייתה לו מבנו נפתלי שנבחן על מסכתות שלימות במבחן סיכה, לא היה אדם מאושר ממנו בעולם לשמוע כי בנו יחידו עתיד להיות "התקוה הגדולה" של חכמי לובלין, הוא שמע ממנהלה הרוחני של ישיבת חכמי לובלין זצוק"ל הגה"ק רבי שימעליה זעליכובער הי"ד שהיה ענק בתורה וחסידות, כי בקצב שעומד בו נפתלי יש לו עתיד גדול בשמי היהדות, יתכן שעוד יהיה אחד מגדולי גאוני פולין גליציה, עולם התורה החסידי יוכל להתפאר בגידול הזה שירבה נחת לכל הכלל.

מילים אלו חיממו את לבו, הם הביאו אותו להחלטה שיתן את רוב הונו לנפתלי "מתנה מחיים" (לפי חוקי הירושה של פולין אי אפשר היה לתת את כל או רוב הונו בירושה לבנו יחידו ולנטרל את הבנות לפיכך היה צריך לתת מתנה מחיים) כדי שיוכל לשבת ראשו ורובו בתורה בלי כל הפרעות.

ברם מאותם ימים זרמו יובלים רבים בימים, מי חלם באותם ימים, כי בעוד מספר שנים יצטרכו להגר כשעורם בין שיניהם לארץ זרה שרחוקה כל כך מחיי התורה שהיו להם בפולין. רב יואל השתנה מקצה לקצה, אם בתקופה הראשונה כמעט נשבע שבועה חמורה לעזוב את אמריקה הריקה לארץ ישראל, עתה שינה דעתו.

בלחץ העיתים שכח רב יואל את הבטחתו לעצמו, כי לא יתן לנפתלי מחמדו להתעסק בשום עיסוק חולין, אלא כולו יהיה מוקדש לתורה ולחסידות. כעת עמדו לפניו צלליות ארבעת בנותיו שלא משו מעיניו לרגע אחד, נדמה לו שהוא שומע ברקע את קולן בזעקה: אבא, אנא ממך, תפעיל את כל מה שביכולתך כדי להוציאנו מעמק הבכא, עוד מעט לא יהיה את מי להציל, כל יום שעובר מסתמן לרעתנו".

בלילות היה מתהפך על משכבו בצער ובדאגה לשלומן ולשלום כל המשפחות, לא אחת ראה בעיני רוחו איך הן מובלות על ידי הקלגסים הנאציים שמתעללים בהן באכזריות רבה, קולן מהדהד בזעקה איומה:

"טאטע ראטעווע אונו פון דיא גרויזאמע פארניכטונגס געפאר, מ'שיקט אונו צו דיא גאז-קאמערן און מ'פארברענט אונו אין דיא קרעמיטוריוםס, סיא וועט בלייבן פון אונו בלויז אַש אלעס אנ'אנדענק" – אבא הציל אותנו מסכנת השואה האיומה שולחים אותנו לתאי הגזים והמשרפות לא יישאר מאתנו למזכרת רק אפר.

לאחר לילות שטופי בכי וזעה החליט כי עליו לעת עתה להפעיל את כל הלחצים על נפתלי להגביר חיילים בשטח הפוליטי לצאת יותר ל"פובליקום" (לקהל), רק בזה יוכל להועיל במאבק שלו להצלת המשפחה.

הלא יש כאן שאלה של "לא תעמוד על דם רעך" זו לא שאלה על עמידת דם של רעים גרידא, אלא אלו כל אחיותיו וכל משפחותיהן, וזו היא מצוה שאינה יכולה להתקיים רק בו.

הוא גייס את עזרתו של רב מנדי קאהן שישב שעות רבות לסבר את עיני שכלו של נפתלי כי הפעם יש בזה "עת לעשות ... הפרו תורתך".

מסע השכנוע לא היה קל לרב מנדי, נפתלי היה עקשן גדול מאד, הוא לא היה מוכן לצאת אפילו לרגע מעולמה של תורה משאת נפשו, אבל כשהתחדד הנושא שזה צורך השעה ויחזור לתלמודו תיכף אחר כך, נעתר נפתלי להקדיש יותר שעות. את כל הסדרים של הלימוד יעשה בעיתים שונות כפי מיסת הזמן, רק אחד כמוהו יודע לנצל את הזמן עד תום, שלא יתבטל מעבר למידה.

ברגע שנפלה ההחלטה הבין שבמצב כזה אין עוד טעם להימנות על תלמידי "תורה ודעת". הישיבה המצוינת לא נועדה רק לאלו שיושבים ולומדים במסגרתה יומם ולילה ואין להם שום יעוד אחר, מלבד לשקוד על דלתות התורה, אבל ברגע שהוא עוסק בעיסוקים נוספים על חשבון הלימודים, אין לו כל הצדקה להימנות על בני הישיבה.

בצער רב ניגש נפתלי אל ראשי הישיבה להודיע להם על החלטתו. הוא פתח בתודות על האכסניה שנתנו לו בעין יפה, לאחר מיכן סיפר להם על התפקיד שנטל על עצמו, אך משום שבגזירת "כיבוד אב" נאלץ לצאת למסע הצלת משפחתו שנותרה באירופה ומצויה בתוך השואה האיומה שמרחפת על כל היהודים שם.

ראשי הישיבה מאד הצטערו על עילוי גדול כדוגמתו שייחפך בצוק העיתים לעסקן מפלגה אנטי יהודית כמפלגה הדמוקרטית, במפלגה יש לרפורמים וקונסרבטיבים דעה גדולה מאד. אבל לא רצו לצאת חוצץ נגד נפתלי, כדי שלא יראה שהם תוקעים טריז בינו לבין אביו.

הוא ניגש להירשם למפלגה הדמוקרטית כפעיל מקומי באחד הסניפים הקטנים שפעלו במנהטן. הוא היה מאותו יום תחת חסותו המלאה של מנדי קאהן שדאג להקל על השתלבותו, האוירה הגויית הציקה לו מאד. כעבור מספר חודשים היה נפתלי חבר כיתר המתפקדים למפלגה, הוא היה גאה ביהדותו ולא החביאה בשום עניין, הוא לא החסיר יום אחד מלהתפלל במניין, בקרבת הסניף היה בית כנסת של "יונג יזרעאל" (ישראל הצעיר, ארגון שקרוב למזרחי) בית כנסת אורתודוקסי בסגנון אמריקאי מודרני.

מיום ליום התקדם נפתלי במסגרת הלימודים הפוליטיים בהדרכת רב מנדי קאהן, לא עברה תקופה ארוכה עד שהיה עליו לעבור "טבילת אש" בחזית יותר רצינית, הוא נכנס כפעיל חדש בסניף הגדול של "איסטסייד" היה זה הסניף הגדול ביותר של רובע מנהטן ולא סניף זניח כקודמו. אם בהתחלה היה נראה "עוף משונה" בין הפעילים שחלקם הגדול השתייכו לזרמים הרפורמים והקונסרבטיבים שונאי היהדות, שענים צרה בכל מי שרק מזכיר דמות של יהודי ומפעם לפעם הציקו לו, אך בסיועו של מלווהו הצמוד רב מנדי קאהן הייתה הקליטה מהירה מאד.

תוך תקופה קצרה קלטו חברי הסניף המקומי כי נפתלי הרטשטיין הוא כוכב עולה בשמי הפוליטיקה, מיום ליום העלה הצעות לייעול הסניף, תוך תקופה קצרה הפך הסניף לאחד הסניפים המוערכים במפלגה, בכירי הסניף החליטו כי עליהם לקדם את הבחור הצעיר.

כשראה רב יואל כי בנו נפתלי מצליח בהשתלבות במפלגה הדמוקרטית, החל להפעיל עליו לחצים שינצל את כוחו למען הצלת אחיותיו. נפתלי הבטיחו לעשות בעניין, לצורך זה נפגש עם ג'ורג' סימפסון אחד הסנטורים הבכירים של המפלגה יחד עם מלווהו ר' מנדי קאהן שהייתה לו השפעה ניכרת על הדרגים הבכירים, השיחה הניבה הפעם תוצאה חיובית, אותו סנטור היה מקושר עם ראשי הצבא האמריקאי, הוא הכיר את תת אדמירל ג'רמי ברקסון אחד מהמצביאים הבכירים של הצבא, הוא הפעיל עליו לחץ רציני שינסה לברר את המצב.

הלה נכנס לעובי הקורה, הוא הפעיל את כל קשריו בצבא כדי לסרוק את כל אדמת אירופה המזרחית שחלקה כבר היתה באותו זמן תחת ידי ברית נאט"ו. חמישה חודשים של חיפושים והפעלות מערכות מידע בין לאומיים הניבו את התוצאה הסופית, מבירור הרשימות של הגרמנים הדייקנים ימ"ש התברר כי המשפחות נספו במחנה ההשמדה בדאכו, בזה נסתם הגולל על התקוות של רב יואל.

רב יואל קיבל את הידיעה הקשה בחרדה איומה, הוא התעלף מספר פעמים והיה צריך לעבור טיפול רפואי סבוך כדי לייצב את בריאותו. למרות ששיער לעצמו שהן בין הנספים, כל עוד לא שמע זאת בבירור מיאן לקבע זאת בתוכו, הוא בנה לעצמו תיאוריות שלימות שהן הצליחו להציל את עצמן יחד עם בני ביתן, אבל ברגע שנסתם הגולל על הציפיות, כגודל התקוה כך הייתה הנפילה.

לאחר שחזר מבית החולים לא התייצב נפשית, הוא נכנס לדיכאון מוחלט. מאותו יום לא היה זה רב יואל החייכן שתמיד הזרים רוח צעירה ונעימה שסחפה איתה את כל הסובב, מרגע שירד המסך על התקווה שהחייתה אותו, מת מבחינה נפשית, באחת הפך ל"שבר כלי". הדבר התבטא בכך שהסתגר בביתו ומיאן לצאת החוצה, רק לשבת ויו"ט הסכים בקשיים ללכת לבית הכנסת המקומי, אלמלי פיקוחו של נפתלי היה מת מרעב, כי לא דאג לעצמו במאומה, נפתלי היה בן מסור, הוא דאג לו מאד והכניס מטפל יהודי שהסכים לחיות בביתו יחד עם בני משפחתו, נפתלי היה מגיע מדי יום לראות כי הוא מקבל יחס הגון ואינו חס ושלום מוזנח.

כשהגיע לגיל 25 נעשה חתנו של רב מנדי קאהן, כשנשא את בתו הצעירה. כעבור שנתיים נולדו לו תאומות היה זה פיצוי קטן לשבר הנורא של משפחת הרטשטיין, שנה לאחר מיכן נולד לו בן זכר, עתה הובטח שיש המשך.

תוך תקופה קצרה התקדם נפתלי עד שנעשה לראש הסניף המקומי, דבר זה גרם לכמה התפרצויות אנטישמיות, אך מנדי קאהן חותנו היה חזק די כדי למנוע את ההתקפות, הוא עשה את הכל כדי שחתנו יתקדם ויהיה בראש הפירמידה.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

ארבעה שקלים שהם מאה אלף דולר

עד כמה גדולה הזכות של כל מאמץ קטן, ניתן ללמוד מהמעשה הבא, שסופר מפי הרב אורי זוהר שליט"א.

מעשה ביהודי שחתם על הוראת קבע לארגון "לב לאחים" על סך ארבעה עשר שקלים לחודש. לאחר תקופה הוא צימצם את התרומה לעשרה שקלים בחודש, וכעבור חצי שנה החזיר את הוראת הקבע לארבעה עשר שקלים.

השינויים החוזרים בהוראת הקבע עוררו את פליאתו של הרב אורי זוהר, שהחליט להתקשר לתורם ולברר מדוע צמצם את התרומה ומדוע השיב אותה לסכום המקורי כעבור חצי שנה. תשובתו של התורם הייתה מפתיעה: "תראה, אני אברך כולל ומתפרנס בדוחק, ולמרות זאת אני משתדל לתת לצדקה בכל יכולתי. כשלמדתי בכולל ערב יכולתי לתת את ארבעת השקלים הנוספים. אבל במשך חצי שנה רעייתי לא חשה בטוב ונאלצתי לוותר על סדר ג' ולטפל בילדים. היות ולא למדתי בכולל ערב, הכנסותיי הצטמצמו ויחד עמן הכרחתי לצמצם את הוראת הקבע. לאחר חצי שנה רעייתי שבה לקו הבריאות בשעה טובה ומצלחת, וכך יכולתי להחזיר את ארבעת השקלים להוראת הקבע".

על פניו היינו חושבים כי לארבעת השקלים של האברך אין כל משמעות. מה משנים ארבעה שקלים לפה וארבעה שקלים לשם? איזו פעילות כבר אפשר לתקצב בארבעה שקלים לחודש? אבל המשך המאורע גילה כי ארבעת השקלים שנתרמו על ידי האברך מדי חודש בחודשו הביאו לתוצאות ברוכות.

היה זה כשהרב אורי זוהר נסע לחוץ לארץ למסע התרמה עבור ארגון "לב לאחים". הוא נפגש עם גביר גדול שרשם עבור הארגון המחאה על סך חמשת אלפים דולר. אך כשרבי אורי הציג בפניו את הוראת הקבע של האברך שנתן ארבעה שקלים נוספים מפרנסתו המצומצמת, התרגש העשיר ואמר: "אם אדם שאין לו מתאמץ ונותן, אני מעלה את התרומה שלי למאה אלף דולר!".

כשהמעשה המופלא הגיע לאוזני הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, הוא אמר בהתפעלות: "ראו מה שוויו של קרבן עני. אותו אדם עשה מצוה רבה ומרגיש כאילו לא עשה דבר, אבל כשיבוא לשמים יגלו לו כמה ילדים הוא הצליח להחזיר בתשובה בארבעת השקלים שתרם. כל הילדים שחזרו בתשובה בזכות מאה אלף הדולרים שתרם העשיר – נזקפים לזכותו של אותו אברך שחסך מפתו לצדקה".

לפעמים יהודי מתאמץ במצווה, כשאין לו שמץ מושג לאן הוא יכול להגיע ואילו זכויות הוא קונה. אבל האמת היא שכל פעולה זעירה, כל מעשה קטן וכל מאמץ קל טומנים בחובם שכר עצום לאין שיעור.

(שש באמרתך" – הרב גואל אלקריף)